

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

№ 13 (200) ЛИПЕНЬ

2010

2010 липень №13 (200)

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

ЧАСТИНА I

Заснований у лютому 1997 року (27)
Свідоцтво про реєстрацію:
серія КВ № 14441-3412ПР,
видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено
до переліку наукових фахових видань України
Постанова президії ВАК України
від 18.11.2009 р. № 1-05/5

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 9 від 26 березня 2010 року)

Виходить 2 рази на місяць

Засновник і видавець –
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – доктор педагогічних наук,
професор **Курило В. С.**

Заступник головного редактора –
доктор педагогічних наук, професор **Савченко С. В.**

Випускаючі редактори –
доктор історичних наук, професор **Бур'ян М. С.**,
доктор медичних наук, професор **Виноградов О. А.**,
доктор філологічних наук, професор **Галич О. А.**,
доктор педагогічних наук, професор **Горошкіна О. М.**,
доктор сільськогосподарських наук, професор **Конопля М. І.**,
доктор філологічних наук, професор **Синельникова Л. М.**,
доктор педагогічних наук, професор **Харченко С. Я.**

Редакційна колегія серії «Філологічні науки»:
доктор філологічних наук, професор **Єрмоленко С. Я.**,
доктор філологічних наук, професор **Загнітко А. П.**,
доктор філологічних наук, професор **Коваль В. І.**,
доктор філологічних наук, професор **Лисиченко Л. А.**,
доктор філологічних наук, професор **Мокієнко В. М.**,
доктор філологічних наук, професор **Синельникова Л. М.**,
доктор філологічних наук, професор **Глуховцева К. Д.**,
кандидат філологічних наук, доцент **Леснова В. В.**

РЕДАКЦІЙНІ ВИМОГИ

до технічного оформлення статей

Редколегія “Вісника” приймає статті обсягом 4 – 5 сторінок через 1 інтервал, повністю підготовлених до друку. Статті подаються надрукованими на папері в одному примірнику з додатком диска. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, *.rtf) шрифтом № 12 (Times New Roman) на папері формату А-4; усі поля (верхнє, нижнє, правє й лівє) — 3,8 см; верхній колонтитул — 1,25 см, нижній — 3,2 см.

У верхньому колонтитулі зазначається: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № ** (***) , 2010.

Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому кутку без відступів (шрифт нежирний). Ініціали і прізвище автора вказуються в лівому верхньому кутку (через рядок від УДК) з відступом 1,5 см (відступ першого рядка), шрифт жирний. Назва статті друкується через рядок великими літерами (шрифт жирний).

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені елементи повинні бути стилістично представлені в тексті, але графічно виділяти їх не треба.

Посилання на цитовані джерела подаються в квадратних дужках після цитати. Перша цифра — номер джерела в списку літератури, який додається до статті, друга — номер сторінки, наприклад: [1, с. 21] або [1, с. 21; 2, с. 13–14]. Бібліографія і при необхідності примітки подаються в кінці статті після слова „Література” або після слів „Література і примітки” (без двокрапки) у порядку цитування й оформляються відповідно до загальноприйнятих бібліографічних вимог. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом.

Статтю закінчують 3 анотації обсягом 3 – 4 рядків українською, російською та англійською мовами із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові автора, назви статті та ключовими словами (3 – 5 термінів).

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного фахівця (доктора, професора).

На окремому аркуші подається довідка про автора (прізвище, ім'я, по батькові; місце роботи, посада, звання, учений ступінь; адреса навчального закладу, кафедри; домашня адреса; номери телефонів (службовий, домашній, мобільний).

ЗМІСТ

ЗІСТАВНЕ МОВОЗНАВСТВО

1. **Оленяк М. Я.** Уточнення та суміжні з ним категорії в англійській, українській та польській мовах..... 5
2. **Подєнєжна Т. О.** Метафоричні найменування людини за фізичною ознакою в англійській і українській мовах..... 18
3. **Шевчук О. О.** Вербалізація концепту населений пункт у сучасній англійській, українській та російській мовах..... 31

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

4. **Горчак Т. Ю.** Архетипні словесні образи-символи в американській поезії ХХ століття: лінгвокогнітивний аспект..... 37
5. **Кучерява Д. М.** Гендерний аспект у творчості німецькомовних письменників другої половини ХХ століття на матеріалі роману Теа Дорн „Марлені”..... 45
6. **Панова О. О.** Джерела анімалістичної образності в поетико-стильовій традиції творів Т. С. Еліота „Практичне котоведення, або книга старого Опосума” та Е. Т. А. Гофмана „Життєві переконання kota Мура вкупі з фрагментами біографії капельмейстера Іоганнеса Крейслера, що випадково вцілили в макулатурних листах”..... 51
7. **Погорєлова Д. Ю.** Бельгійська франкомовна література: сучасний стан розвитку..... 57
8. **Попкова Ю. В.** Горь-репетиторы в рассказах Надежды Тэффи и Аркадия Аверченко..... 63
9. **Скляр Н. В.** Die vergleichende analyse der traditionellen und postmodernen autobiographie..... 69
10. **Черкашина Т. Ю.** Особливості художньо-автобіографічної прози Амелі Нотомб..... 78
11. **Щербакова В. А.** Особенности отражения темы любви в романе Б. Шлинка „Чтец”..... 86
12. **Шестакова Е. Я.** Русский Дон Жуан (испанский авантюрист в русской литературе)..... 95

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ

13. **Dorda S. V.** Teaching writing component in esp..... 105
14. **Мацько Д. С.** Алгоритмізація використання майбутніми вчителями англійської мови початкової школи видо-часових форм англійської мови..... 112
15. **Чеснокова Г. В.** Емпіричні методи дослідження як новий підхід до вивчення поетичного тексту..... 118

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

16. **Гудманян А. Г., Гонга І. А.** Проблема словотвору та перекладу українського та американського сленгу..... 129
17. **Михайленко О. О.** Алгоритм дій перекладача як термінологічна проблема..... 137
18. **Ребенко М. Ю.** Місце прийому деформації в теорії адаптивного перекладу..... 143
19. **Сидоренко С. І.** Відтворення інтертекстуальності роману Ш. Бронте „Джен Ейр” в українському перекладі..... 150

СОЦІОЛІНГВІСТИКА

20. **Burdina S. V.** Tendencies and basic terms of modern sociolinguistic research of language identity..... 157
21. **Дроздов А. В., Дроздов В. А.** Функционирование реликтовых явлений в карибском варианте английского языка..... 163
22. **Chavva T. Yu.** A la questoin de la politique linguistique en france aujourd'hui..... 170
- Відомості про авторів**..... 176

ЗІСТАВНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'367

Оленяк М. Я.

УТОЧНЕННЯ ТА СУМІЖНІ З НИМ КАТЕГОРІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ

Не зважаючи на свою відносну «молодість», категорія уточнення часто була предметом конструктивних досліджень, що, власне, відображено у численних працях багатьох лінгвістів (М. С. Камишева, Ю. Г. Усищевої, Є. Н. Сидоренко, Ф. Н. Бондаренко, А. Г. Руднева, Т. Б. Фунтової), однак існує чимало контрверсійних питань, які вимагають ретельного вивчення, іноді переосмислення, що відкриває широкі горизонти та перспективи для дослідників.

Вивчення будь-якої категорії полягає, насамперед, у правильному її виокремленні, тобто правильному визначенні її критеріїв: складових ознак, її значення та функцій; і, що не менш важливо, чіткому її відмежуванню від суміжних з нею інших синтаксичних конструкцій, що і є метою даної статті.

Категорія уточнення традиційно відноситься лінгвістами до логіко-синтаксичних, і, безумовно, існують спроби виокремлення її з посеред інших категорій, однак в окремих дослідженнях формулюються деякі положення, які, на наш погляд, не є переконливими: це, насамперед, а) вибір суміжних категорій, до яких включають пояснення, однорідність і неоднорідність, виключення, включення, приєднання та відокремлення; б) обмеження констатацією факту існування явища включення та виключення як суміжних з уточненням; в) відсутність чітких критеріїв суміжності досліджуваних категорій.

У нашому розумінні уточнення - це логіко-синтаксична категорія, яка є засобом реалізації прагматичних цілей та комунікативної заданості, формальним показником якої є як мінімум бінарна конструкція, в якій компоненти співвідносяться відповідно до обсягу інформації, що передається. Основним призначенням уточнення є більш детальне викладення думки, що полягає у повідомленні додаткової інформації, метою якого є уникнення багатозначності, контекстуальне усунення альтернативи. Саме усунення альтернативи, на нашу думку, є показником точності у найвищій мірі. Наприклад, англ.: *On June 15, eighteen eighty-six, about four of the afternoon, the observer who chanced to be present at the house of old Jolyon Forsyte in Stanhope Gate, might have seen the highest efflorescence of the Forsytes.* «П'ятнадцятого липня, тисяча вісімсот вісімдесят шостого року, близько четвертої години, випадковий відвідувач дому старого Джоліона Форсайта в Стенхоуп Гейт, міг би стати свідком буйного розквіту Форсайтів» [19, с. 6].

(Усунення альтернативи полягає у тому, що 15 червня могло бути будь-якого року, крім того, із можливих 24 годин уточнювальний компонент *about four of the afternoon* вказує на саме цю, позначену ним годину, усуваючи часову альтернативу); укр.: Сидячи в хаті думала: *ото вислухаюсь сьогодні про усякі дива, які там були на обіді* [22, с. 2]. (Усунення альтернативи полягає у тому, що думати можна було багато про що, але уточнювальний компонент все розмаїття думок зводить до «усяких див», крім того «усякі дива» в свою чергу також характеризуються семантичною багатозначністю за рахунок лексики «усякі», тому виникла необхідність вживання уточнювального компонента *які там були на обіді*, з метою усунення альтернативи інших див); пол.: – *Omdlai, omdlai i krwi! Oblan! – krzyczeli inni, ktyrzy zaglnali przeze drzwi, ciekawi, co tei pocznie Czaplicski. «Знепритомнів, знепритомнів і залився кров'ю! – кричали інші, які заглядали через двері, цікавлячись, що робитиме Чаплінський»* [23, с. 27]. (Усунення альтернативи полягає у тому, що «інші» могли заглядати не лише через двері, а, скажімо, через вікна; а могли й не заглядати взагалі, виконуючи якусь іншу дію, тобто вживання уточнювального компонента *ktyrzy zaglnali przeze drzwi* усуває згадані альтернативні варіанти).

Проаналізувавши будь-який наведений приклад з досліджуваних мов, ми бачимо, що кожна з конструкцій складається зі стількох компонентів, скільки потрібно для уникнення контекстуальної багатозначності уточнених компонентів, тобто усунення всіх альтернативно можливих варіантів, завдяки чому комунікативно важлива інформація, передана уточнювальною конструкцією, є достатньо докладна та конкретна щоб сприйняти референт саме таким, яким його хоче показати адресат. В цьому, на наш погляд, полягає суть конструкції з уточненням, яка контекстуально блокує альтернативні ймовірності.

Не заперечуючи логічної природи самого поняття уточнення, слід однак розуміти, що, увійшовши в лінгвістику, термін уточнення почав вживатися на позначення категорії з власне лінгвістичної точки зору, тому завданням мовознавців повинно бути відмежування категорії уточнення від інших, саме лінгвістичних, категорій, а не інших понять логіки. Мається на увазі доцільність пошуку відмінностей між, скажімо, уточненням та однорідними членами речення, а не між уточненням та однорідністю / неоднорідністю; між уточненням та відокремленими членами речення, а не між уточненням та відокремленістю чи приєднанням. Це не означає, що ми ставимо під сумнів методи логічної лінгвістики, в якій поняття логіки ототожнюються з лінгвістичними поняттями, але в такому випадку йдеться про дослідження явищ одного виміру, як от однорідність і однорідні члени речення, приєднання і використання приєднувального зв'язку, відокремлення і відокремлені члени речення, але недоцільним є порівнювати, скажімо, відокремлення та приєднувальний зв'язок.

Інакше кажучи, цей підхід є виправданим при дослідженні лінгвістичних явищ та понять логіки схожих за своєю природою, але не завжди буде концептуально правильним встановлення суміжності лінгвістичних категорій за допомогою понять логіки, які не є носіями спільних ознак, не зважаючи на те, що кожне із цих лінгвістичних явищ, взятих окремо, відповідає тому чи іншому логічному поняттю. Використання одного і того ж терміна в різних, хоч і близьких, науках не завжди, а, власне, рідко коли, передбачає його ідентичність, поняття в різних науках є унікальними в тому сенсі, що вони не проявляються в усіх своїх характеристиках. Як, скажімо, пояснення в точних науках не повністю збігаються з категорією пояснення в мовознавстві: обов'язковою умовою першого є емпіричний зміст та принципова можливість бути перевіреним шляхом експерименту чи спостереження [4, с. 92], чого не скажеш про пояснювальні конструкції, наприклад, в художній прозі, компоненти яких можуть набувати додаткових контекстуальних значень, не відображених в тлумачних словниках. Тобто, для визначення розбіжностей з суміжними категоріями, категорію уточнення варто зіставляти не з поняттями різних площин, а з власне лінгвістичними категоріями, оскільки значення, яке в ці категорії вкладається лінгвістами не збігається повністю з тим значенням, яке вони мають в інших дисциплінах.

Це можна легко довести, визначивши критерії суміжності окремих категорій з уточненням. Візьмемо, для прикладу, вже виділені іншими лінгвістами категорії, які відповідають статусу суміжності з уточненням, - це пояснення, однорідність і неоднорідність, виключення, включення, приєднання та відокремлення. Оскільки ми робимо спробу визначити саме суміжні *категорії* і саме з *уточненням*, то як критерії суміжності доцільно вибрати необхідні показники статусу *граматичної категорії* та ключову характеристику *суті уточнення*. До першого традиційно належать план відображення (для категорії уточнення це як мінімум бінарність) та план змісту (уточнювальні члени завжди привносять додаткову інформацію [1, с. 490]), як другий ми вибрали «усунення альтернативи», як головне призначення уточнення. Проаналізувавши виділені суміжні категорії в плані їх відповідності виділеним критеріям, ми одержимо такі результати (таблиця 1).

Таблиця 1. Визначення суміжних з уточненням категорій

№	Критерії	Бінарність конструкції	Додаткова інформація	Усунення альтернативи
1.	Уточнення	+	+	+
2.	Пояснення	+	+	-
3.	Включення	-	+	Не завжди
4.	Виключення	-	+	Не завжди
5.	Однорідність	-	+	-

6.	Неоднорідність	-	+	-
7.	Відокремлення	-	-	-
8.	Приєднання	-	-	-

Як видно з таблиці 1, не всі порівнювані з уточненням поняття можна розглядати як суміжні категорії, хоча би тому, що сукупність перших двох параметрів (форма та зміст) є обов'язковою для надання тому чи іншому явищу статусу граматичної категорії. Однорідність та неоднорідність з погляду лінгвістики є *характеристиками* функції категорії однорідних та неоднорідних членів речення, але не самою категорією; відокремлення та приєднання є *синтаксичним засобом та використанням приєднувального зв'язку* [1, с. 518, 362], які самі по собі не є інформативними, і не мають за собою закріпленого плану змісту, тому не можуть розглядатися як граматичні категорії. Задля уникнення порівняння явищ різних за своєю природою, ми вважаємо за доцільне розглянути категорію однорідних членів речення (а не однорідності) та прикладки і вставки (а не відокремленості) в плані суміжності з категорією уточнення. Таке бачення суміжності дещо змінить зміст попередньої таблиці.

Таблиця 2. Категорія уточнення та інші суміжні синтаксичні категорії

№	Критерії Категорії	Бінарність конструкції	Додаткова інформація	Усунення альтернативи
1.	Уточнення	+	+	+
2.	Прикладка	-	+	Не завжди
3.	Вставка	-	+	Не завжди
4.	Однорідні члени речення	-	+	Не завжди
5.	Включення	-	+	Не завжди
6.	Виключення	-	+	Не завжди
7.	Пояснення	+	+	-

Однаковість плану вираження та змістового плану уточнювальних та пояснювальних конструкцій (таблиця 2) роблять уточнення та пояснення у більшій мірі суміжними, ніж вище порівнювані конструкції, тому вважається за доцільне порівняння уточнення, прикладки, однорідних членів речення, вставки, включення і виключення з одного боку та уточнення і пояснення - з іншого. Дану статтю ми присвяtimo опису відмінностей між уточненням та *семантико-синтаксичними* категоріями (прикладкою, вставкою, однорідними членами речення, включенням та виключенням). Аналіз суміжності пояснення та уточнення, як *логіко-синтаксичних* категорій, буде зроблено окремо.

Як видно із таблиці №2 для усіх вибраних категорій актуальним є змістова завантаженість, здатність привносити додаткову інформацію, що і є тією порубіжною спільною межею, яка об'єднує дані категорії як суміжні. Слід, однак, розуміти, що суміжність цих категорій не завжди передбачає абсолютну відмінність; невірно було би стверджувати, що при будь-яких умовах прикладка буде лише прикладкою (і ніяким чином не буде зв'язана з уточненням), виключення буде виключенням, але не уточненням і т. д.

Ми не вважаємо за доцільне цілковите відмежування категорії уточнення від усіх, на сьогоднішній день відомих, синтаксичних категорій, та ствердження її унікальності. Справа в тому, що у лінгвістику відносно недавно увійшов новий термін «уточнювальні члени речення», але це не означає, що з'явилася нова, до цього часу не існуюча, комбінаторика мовних одиниць чи радикально новий спосіб відтворення процесів мислення лінгвістичними символами. Виділення уточнення в окрему категорію свідчить лише про те, що існує якась окреслена кількість конструкцій, які виконують ідентичну функцію, уточнювальну,- тому категорія уточнення охоплює саме ці конструкції, і саме в цій функції. Фактично головне призначення виокремлення уточнення як лінгвістичної категорії полягає в об'єднанні давно існуючих конструкцій однією із функцій яких є уточнювальна, але в об'єднанні за функцією і виключно за цією функцією. Це означає, що при відповідних обставинах деякі із суміжних категорій можуть бути кваліфіковані як уточнення.

Оскільки жодна категорія в сукупності своїх характеристик не збігається з уточненням повністю (таблиця 2), ми детальніше зупинимось на їх розбіжностях. Наше розуміння категорії уточнення було сформульоване вище, визначення усіх інших категорій взяті із словників лінгвістичних термінів.

Уточнення та прикладка.

Прикладка – «у граматиках слов'янських мов означення іменника, виражене іменником, яке перебуває з означуваним словом у синтаксичному зв'язку апозиції - відмінкової тотожності прикладки й означуваного іменника за умови змінюваності прикладки» [13, с. 493].

Обидві конструкції є, щонайменше, двочленими, властивістю яких є надання додаткової інформації, однак, будучи атрибутивною, прикладка вказує на якість предмета, не уточнюючи його. Не будучи відокремленою, прикладка не характеризується просодичним оформленням та смисловими наголосами. Різниця між цими мовними явищами полягає у відокремленості уточнення та атрибутивності прикладки. Порівняймо два речення в кожній із досліджуваних мов: перше взяте із нашої вибірки, друге трансформоване з метою усунення відокремлення та переміщення уточнювального компонента в атрибутивну позицію, тобто перетворення уточнення на прикладку:

англ.: At one time or another during the afternoon, all these *faces, so dissimilar and so alike*, had worn an expression of distrust, the object of which was undoubtedly the man whose acquaintance they were thus assembled to make. «Після полудня час від часу, усі ці *обличчя, такі несхожі і такі подібні*, мали вираз недовіри, причиною якої безсумнівно була людина, заради знайомства з якою всі вони були зібрані» [19, с. 9].

* At one time or another during the afternoon, all these *so dissimilar and so alike faces*, had worn an expression of distrust... «Після полудня час від часу, усі ці, *такі несхожі і такі подібні обличчя*, мали вираз недовіри...»

укр.: Не доїжджаючи до Данилового двору, Виговський несподівано вглядів на улиці гарну біляву панну і старшу *панію, її приятельку* [22, с. 3].

* Не доїжджаючи до Данилового двору, Виговський несподівано вглядів на улиці гарну біляву панну і старшу *її приятельку – панію*.

польс.: Dniepr w caiej niemal diugon̄si, āi do Nīiu, i porohy, a byia to dla uwczesnego rycerstwa ziemia jakby zaczarowana, tajemnicza, do ktyrej cīN̄gn̄Nīi wszelki duch przygyd chcīwu. «Дніпро *майже в повну свою довжину, аж до Ніжина*, і пороги, то була для тодішнього лицарства ніби зачарована земля, таємнича, яка притягувала всяку хтиву пригод душу» [23, с. 136].

* Dniepr w caiej niemal āi do Nīiu diugon̄si, i porohy... «Дніпро *майже в повну свою аж до Ніжина довжину*, і пороги...

Як видно з наведених прикладів, деякі конструкції з уточненням можуть, при відповідних трансформаціях, стати прикладкою, а отже і прикладка прямо протилежним способом може бути трансформована в конструкцію з уточненням. Беззаперечним, однак, є те, що такі зміни відображають зміну комунікативних завдань; порівнявши будь-яку трансформовану пару речень із будь-якої мови очевидно є цілком інша інтонація та інші смислові наголоси в реченні. Окрім атрибутивності прикладки та відокремлення уточнення існує ще одна відмінність між цими конструкціями. Прикладка за своїми складовими є номінальною, тоді як уточнення показує більш різноманітну частининомовну приналежність, наприклад:

англ.: He marched in, to the sounds of the overture, like an old war-horse to battle. «Він вступив маршем, під звуки увертюри, як бувалий військовий кінь у битву» [19, с. 32].

укр.: Одна з їх, старша - то удова Павловська, сестра новгородського каштеляна Стеткевича, а друга, біла й повненька, то не дочка її, а небога, дочка того старого каштеляна [22, с. 3].

польс.: Tabor posuwāi sīk w lewo, ku brzegowi Dniepru. «Табір пересувався уліво, до берега Дніпра» [23, с. 207].

У зв'язку з цим, можна припустити, що кожна відокремлена прикладка може бути уточнювальним компонентом (уточнювальна функція відокремлених прикладок неодноразово виділяється в

словниках-довідниках лінгвістичних термінів), але, беззаперечним є те, що не кожне уточнення може бути трансформоване в прикладку.

Уточнення і вставка.

Вставні конструкції – це «граматично не пов'язані з основною предикативною одиницею словосполучення чи допоміжна предикативна одиниця, що ускладнюють основну, або якийсь із її членів, додатковим повідомленням, побіжним зауваженням, уточненням, поясненням і не передають модальної, оцінно-емоційної, прагматичної інформації» [13, с. 72].

Природа вставки є досить неоднорідною, оскільки вона може привносити додаткову інформацію відносно якогось одного члена речення, а може інформативно доповнювати речення в цілому, безвідносно до конкретного його члена. Уточнення завжди відноситься до якогось конкретного члена речення, і, на відміну від вставки, може займати будь-яку позицію в реченні: початкову, проміжну чи кінцеву. Інтонація цих двох конструкцій є досить схожою: і вставка, і уточнювальний компонент вимовляються пониженим тоном та в дещо швидшому темпі, ніж решта речення, однак лише для конструкції з уточненням характерним є смисловий наголос на уточненому компоненті.

Трансформація вставки в уточнювальну конструкцію, і навпаки, в деяких випадках в принципі можлива, але вона призведе до багатьох змін, як синтаксичних, так і лексичних. Вставка досить часто характеризується модальністю, вона повідомляє як нову інформацію, так і відношення до неї. Один із способів трансформації уточнювальної конструкції у вставку - переформулювання уточнювального компонента в речення, від якого не будуть залежати ніякі інші підрядні речення, тобто ангажування більшої кількості мовних засобів і перетворення одиниць предикатного характеру в повноцінні предикативні конструкції.

англ.: *He had married this woman, conquered her, made her his own, and it seemed to him contrary to the most fundamental of all laws, the law of possession, that he could do no more than own her body--if indeed he could do that, which he was beginning to doubt.* «Він одружився з цією жінкою, завоював її, зробив своєю власністю, і, на його думку, заперечувало найбільш органічний з усіх законів, закон володіння, те, що володіти він міг виключно тілом – якщо взагалі міг чимсь володіти, в чому він починав сумніватися» [19, с. 67].

* *He had married this woman- she was conquered, made his own- and it seemed ...* «Він одружився з цією жінкою – вона була завойована, стала його власністю - і на його думку

укр.: Певно, тобі на очі нависла ота снігова Олена? - сказала Катерина і поклала шиття на коліна, а сама втупила в Виговського свої невеличкі темні очі, розумні, як у її батька, гетьмана Богдана [22, с. 3].

*..... а сама втупила в Виговського свої невеличкі темні очі, як у її батька, гетьмана Богдана – розумність тих очей було видно кожному.

польс.: *Byg sprawii przez tego pacholika i tak pokierowai, ie w lepszych nii dot№d kondycjach bkdziemy jej szukali, Bogu niech bkdzie chwaia!* «Бог чинив через того парубка і так закерував, що в кращих ніж до цих пір умовах будемо її шукати, хвалімо Бога!» [23, с. 575].

* *Byg sprawii przez tego pacholika i tak pokierowai, ie bkdziemy jej szukali- lepsi bkd№ kondycje-* Bogu niech bkdzie chwaia! «Бог чинив через того парубка і так закерував, що будемо її шукати - кращі тепер будуть умови - хвалімо Бога!»

Продемонстровані трансформації, однак, не можуть бути доказом легкого переходу уточнення у вставку і навпаки, тому що модальність вставки передбачає втручання у глибинну структуру речення при трансформації. Інколи подібні трансформації є просто неможливими, як в наведеному прикладі з англійської мови вставка *-if indeed he could do that, which he was beginning to doubt*, на наш погляд, не може бути трансформована в уточнення, оскільки зміст її виражає сумнів, а не деталізацію.

Уточнення та однорідні члени речення.

Однорідні члени речення – це «головні чи другорядні члени речення, які виконують однакову синтаксичну функцію у висловленні, займають одну синтаксичну позицію в реченні, пов'язуються з іншими членами однаковою синтаксичним зв'язком, характеризуються перелічувальною ситуацією» [13, с. 442].

І уточнення, і однорідні члени речення є, як мінімум, двокомпонентними структурами з потенційною n-ною кількістю членів, проте вони вирізняються рядом диференційних ознак, а саме інтонацією та різним характером зв'язку між складовими. У випадку уточнення це поєднання більш загального та більш детального, багатозначного та одного із цих значень, тоді як у випадку однорідних членів речення це поєднання рівноправних одиниць одного рівня. З погляду синтаксичного збагачення речення, конструкції з уточненням ускладнюють його і кількісно і якісно, тоді як однорідні члени речення поширюють речення тільки кількісно. Однорідні члени речення, однак, досить часто виступають у ролі уточнювального компонента, якщо вони конкретизують один із членів речення. Участь однорідних членів речення у конструкціях з уточненням може бути продемонстрована такими прикладами:

англ.: *He had no sitting-room apart from his office, but a large recess had been screened off to conceal the necessaries of life--a couch, an easy chair, his pipes, spirit case, novels and slippers.* «В нього не було кімнати для гостей, крім його офісу, але за ширмою ховалася велика ніша з речами першочергової необхідності – кушеткою, м'яким кріслом, люльками, пляшкою спиртного, романами і тапочками» [19, с. 89].

* *He had no sitting-room apart from his office, but a large recess had been screened off to conceal a couch, an easy chair, his pipes, spirit case, novels and slippers.* «В нього не було кімнати для гостей крім його офісу,

але ширма ховала велику нішу з кушеткою, м'яким кріслом, люльками, пляшкою спиртного, романами і тапочками»

укр.: Вона була найпоказніша між усіма дамами, висока, поставна, плечиста та рівна станом, як тополя [21, с. 3].

* Вона була висока, поставна, плечиста та рівна станом, як тополя.

польс.: Nie był to już Chmielnicki pokrzywdzony, uciekający na Sicz przez Dzikie Pola, ale *Chmielnicki hetman, krwawy demon, olbrzym, tęczyciel własnej krzywdy na milionach*. «Тепер то вже не був скривджений Хмельницький, що втікає на Січ через Дикі Поля, а *гетьман Хмельницький, кривавий демон, велетень, месник власної кривди на мільйонах*» [23, с. 117].

* Nie był to już Chmielnicki pokrzywdzony, uciekający na Sicz przez Dzikie Pola, ale *krwawy demon, olbrzym, tęczyciel własnej krzywdy na milionach*. «Тепер то вже не був скривджений Хмельницький, що втікає на Січ через Дикі Поля, а *кривавий демон, велетень, месник власної кривди на мільйонах*».

Отже, як впливає з наведених прикладів, деякі уточнювальні конструкції можуть бути трансформовані в конструкції з однорідними членами речення, що дозволяє припустити можливість зворотного процесу. Іншими словами, якщо однорідні члени речення мають опорний, неоднорідний з ними компонент у реченні та є відокремленими від нього, вони можуть кваліфікуватися як член уточнювальної конструкції. При цьому слід розуміти, що будучи членом уточнювальної конструкції, однорідні члени речення не перестали бути однорідними, вони просто увійшли в іншу, складнішу конструкцію, тобто стали матеріалом для побудови структурно складнішої мовної одиниці.

Уточнення та включення і виключення.

Словники лінгвістичних термінів, якими ми користувалися (Ахманова О. С., Селіванова О., Марузо Ж. Ю., Розенталь Д. Э.), нажалі не містять окремих статей, присвячених цим категоріям.

Деякі дослідники уточнення в російській мові [15, с. 30] обмежуються констатацією факту існування конструкцій включення та виключення у даній мові, посилаючись на недостатню вивченість останніх. На нашу думку це є недоцільним, оскільки за відповідних умов, а умовами цими є двочленність, відокремленість та змістове усунення альтернативи, ці конструкції можна кваліфікувати як уточнювальні.

англ.: It may be that after all Soames does well to exercise his rights and support by his practice the sacred principle of property which benefits us *all, with the exception of those who suffer by the process.* '«Можливо в решті решт Соумс слушно користується своїми правами і підтримує своєю діяльністю священний принцип власності, з якого користуємо ми *всі, окрім тих, хто від нього страждає*» [19, с. 203].

укр.: - Ой, хитрі ви усі баби, і старі, й молоді [22, с. 41].

польс.: W niechktnych mu koiach kanclerskich w Warszawie i w regimentarskim obozie, w otoczeniu ksikcia Dominika i u wojewody braciawskiego poczko przebnkiwaj o jego niepomiernej ambicji i zuchwaiouьci; przypomniano sprawk o Hadziacz, jako to zuchwaiy kniaц przyjechai w cztery tysince ludzi do Warszawy i wszediszy do senatu, gotyw byi mbaж wszystkich, samego kryla nie wyinczajnc [23, с. 561]. «В неохочих для нього канцлерських колах в Варшаві і в піхотинському таборі, в оточенні князя Домініка і в брацлавського воеводи заговорили про його безмірні амбіції і зухвалість; згадали про Гадяч, як зухвалий князь приїхав з чотирма тисячами людей до Варшави і, увійшовши до сенату, ладен був рубати всіх, не виключаючи самого короля».

Виділені курсивом частини речення у будь-якій із досліджуваних мов відповідають усім критеріям уточнювальних конструкцій: а) вони є бінарними, тобто є і уточнений, і уточнювальний компоненти; б) уточнений компонент є загальним, а уточнювальний – конкретизуючим, суть якого полягає в усуненні альтернативи; в) інтонація цих конструкцій повністю збігається з інтонацією уточнення (смісловий наголос на уточненому компоненті, пауза перед уточнювальною частиною, понижений тон та швидший темп вимови). Віднесення наведених прикладів до уточнювальних конструкцій, звичайно, не передбачає категоричності та класифікації усіх конструкцій з включенням і виключенням як уточнювальних. Мова йде лише про окремі умови, в яких дані конструкції можуть виконувати уточнювальну функцію.

Розглянуті вище конструкції варто кваліфікувати як семантико-синтаксичні, оскільки кожна із них є носієм семантики і виступає членом речення, причому другорядним членом речення, для яких характерною є саме семантична функція, а не логічна [2, с. 585]. Окремо взяті, мається на увазі поза межами речення, кожна із цих конструкцій далеко не завжди є комунікативно–релевантною, адже переважна більшість із них може бути представлена лише одним словом або словосполученням. Тільки у сукупності з опорним компонентом, з «центром тяжіння» усієї конструкції, яким виступає компонент, що уточнюється, вони творять нову структуру, не просто складнішу, але й наділену новими якісними показниками, структуру, яка завжди показує відношення комунікативно-релевантних складових, тобто темо–рематичне відношення, і саме характер цих відношень визначає тип новоствореної конструкції.

Оскільки за окремих умов уточнення може містити в собі усі вищезгадані суміжні категорії як уточнювальні компоненти, для унаочнення сказаного варто дещо змінити таблицю 2, виокремивши ці умови.

Таблиця 3. Суміжні з уточненням категорії та умови їх входження до складу уточнювальної конструкції

№	Критерії Категорії	Усунення альтернативи	Умови виконання функції усунення альтернативи
1.	Прикладка	Не завжди	Відокремлення
2.	Вставка	Не завжди	Наявність опорного компоненту; уточнювальний характер відношень
3.	Однорідні члени речення	Не завжди	Наявність опорного компоненту; уточнювальний характер відношень
4.	Включення	Не завжди	Наявність опорного компоненту; уточнювальний характер відношень
5.	Виключення	Не завжди	Наявність опорного компоненту; уточнювальний характер відношень

Як і будь-яка одиниця комунікативного характеру, уточнення покликане реалізувати прагматичні цілі та комунікативну заданість і, зрештою, не має значення якими засобами це буде виконуватися: чи перерахуванням (однорідні члени речення), чи включенням, чи виключенням, чи означенням (прикладка), головним є те, що реалізується першочергове призначення конструкції,- контекстуальне усунення альтернативи.

Висновки.

Уточнення є неоднорідною конструкцією за своїми поверхнево-синтаксичними властивостями, однак представляє собою цілісну логіко-синтаксичну категорію, суть якої полягає у поширенні будь-якого члена речення через представлення додаткової, більш детальної інформації. Головним призначенням уточнення є уникнення контекстуальної багатозначності шляхом усунення альтернативи.

Визначення суміжності інших лінгвістичних категорій з уточненням повинно базуватися, в першу чергу, на протиставленні подібності-відмінності категоріальних та функціональних ознак та повинно привести до виділення чітких критеріїв розмежування.

Керуючись тим, що ряд семантико-синтаксичних категорій збігаються з уточненням в змістовому плані, доцільним є виділення як суміжних з уточненням такі категорії: прикладка, вставка, однорідні члени речення, включення, виключення та пояснення.

Література

- 1. Ахманова О. С.** Словарь Лингвистических терминов / О. С. Ахманова // М. : Советская энциклопедия, 1966. – 608 с.
- 2. Большой** энциклопедический словарь. Языкознание.- М. : «Большая Российская энциклопедия», 1998. – 685 с.
- 3. Бондаренко Ф. Н.** О некоторых вопросах синтаксиса // Рус. яз. в шк. / Ф. Н. Бондаренко // 1952. – №2. – с. 18-25.
- 4. Гемпель К. Г.** Логика объяснения / К. Г. Гемпель // Дом интеллектуальной книги, 1998. – 237 с.
- 5. Загнітко А. П.** Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія / А. П. Загнітко // Донецьк : ДонНУ. – 322 с.
- 6. Камышев Н. С.** К вопросу об уточняющих конструкциях в простом предложении // Учен. зап. Московского гос. пед. ин-та им. В. И. Ленина / Н. С. Камышев // 1964. – № 216: Современный русский язык. Морфология и синтаксис. – с. 58-66.
- 7. Корунець І. В.** Порівняльна типологія англійської та української мов. / І. В. Корунець // – Вінниця: Нова Книга, 2003 – 464 с.
- 8. Лебедева Ж. С.** Интонационно-грамматический анализ структур приложения в современном английском языке: Автореф. дис. ...канд. филол. наук. / Ж. С. Лебедева // М. : 1965.- 19 с.
- 9. Лебедева Ж. С.** Приложение в современном английском языке // Вопросы лексикологии и грамматики иностранных языков: сб. научн. тр. / Ж. С. Лебедева // Минск, 1963. – 136-161 с.
- 10. Меркулова Н.** Специфічні конструкції як спосіб актуалізації// Лінгвістичні студії: зб. наук. пр. / Н. Меркулова / Донецьк: ДонНУ, вип. 14., – 2006. – 127-131 с.
- 11. Руднев А. Г.** Синтаксис осложненного предложения / А. Г. Руднев // М. : Учпедгиз, 1959. – 198 с.
- 12. Сидоренко Е. Н.** Очерки по теории местоимений современного русского языка / Е. Н. Сидоренко // К. : Одесса: Лыбидь, 1990. – 148 с.
- 13. Силіванова О.** Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Силіванова / Полтава: Довкілля – К. : 2006.- 716 с.
- 14. Усищева Ю. Г.** Обстоятельства места и времени в функции уточняющих членов предложения в современном русском литературном языке (случаи бессоюзной связи) : Автореф. дис. ...канд. филол. наук. / Ю. Г. Усищева // М. : 1955.-21 с.
- 15. Фунтова Т. Б.** Логіко-синтаксична категорія уточнення в сучасній російській мові: Дис. на здоб. наук. ступ. канд. филол. наук. / Т. Б. Фунтова // Сімферополь, 2001. – 176 с.
- 16. Четверикова О. В.** Обособленные приложения и средства их включения в состав предложения: Автореф. дис. ...канд. филол. наук. / О. В. Четверикова // М. : 1996. – 16 с.
- 17. Uniwersalny** słownik języka polskiego, tom1-4.-Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2003. – 5420 с.
- 18. Голсуорси Дж.** Сага про Форсайтів. [Електронний ресурс]. - Режим доступу – <http://manybooks.net/titles/galswortetext03fsaga11.html>
- 19. Нечуй-Левицький І.** Чорна рада. [Електронний ресурс].- Режим доступу - <http://www.ukrlib.com.ua/books/printthebook.php?id=61&bookid=0&part=6> .
- 20. Нечуй-Левицький І.** Князь Єремія Вишневецький. [Електронний

ресурс]. – Режим доступу – <http://www.ukrlit.org/nechui-levytskyi>
21. Нечуй-Левицький І. Гетьман Іван Виговський. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://www.ukrcenter.com/library/read.aspx>
22. Нечуй-Левицький І. Микола Джеря. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://www.ukrlib.com.ua/books/printzip.php>. **23. Сенкевич Г.** Вогнем та мечем. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://www.pbi.edu.pl> – Ogniem i mieczem, T. I – Sienkiewicz Henryk – PBI – Microsoft Internet Explorer. **24. Сенкевич Г.** Вогнем та мечем. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://www.pbi.edu.pl> – Ogniem i mieczem, T. II – Sienkiewicz Henryk – PBI – Microsoft Internet Explorer.

Оленяк М. Я. Уточнення та суміжні з ним категорії в англійській, українській та польській мовах.

У статті визначаються критерії суміжності, а також виділяються шість суміжних з уточненням семантико-синтаксичних категорій. Різниця між виділеними суміжними категоріями полягає у формальному та функціональному аспектах.

Ключові слова: уточнюваний компонент, уточнювальний компонент, суміжність, семантико-синтаксична категорія, логіко-синтаксична категорія.

Оленяк М. Я. Уточнение и смежные с ним категории в английском, украинском и польском языках.

В статье определяются критерии смежности, а также выделяются шесть смежных с уточнением семантико-синтаксических категорий. Различия между выделенными смежными категориями состоят в формальном и функциональном аспектах.

Ключевые слова: уточняемый компонент, уточняющий компонент, смежность, семантико-синтаксическая категория, логико-синтаксическая категория.

Olenyak M. Ya. The specification and its related categories in the English, Ukrainian and Polish languages.

This paper deals with the definition of allied categories. Six semantic-syntactic categories, allied to the specification, are singled out. The difference among these categories lies within their formal and functional aspects.

Key-words: specifying and specified components, semantic-syntactic category, logic-syntactic category.

УДК 81'44

Подєнежна Т. О.

МЕТАФОРИЧНІ НАЙМЕНУВАННЯ ЛЮДИНИ ЗА ФІЗИЧНОЮ ОЗНАКОЮ В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

1. Вступні зауваження.

Пропонована стаття містить результати зіставного дослідження семантики найменувань людини за фізичними ознаками (далі – НЛФО) в англійській і українській мовах, утворених внаслідок метафоричного переносу від назв істот, тобто таких лексичних одиниць, як англ. *gnome* ‘a very small or ugly person’ (‘дуже маленька або потворна людина’, букв. ‘гном’), укр. *кабан* сленг ‘товста людина’.

Теоретичною основою для дослідження антропоцентричної метафори, тобто метафоричних найменувань людини [21, с. 101], в сучасній лінгвістиці слугують роботи М. Блека, Дж. Лакоффа, С. Ульмана, Н. Д. Арутюнової, В. Г. Гака, В. Н. Телії, Г. Н. Скляревської [9; 31; 36; 5; 6; 13; 24; 25; 21] та інших лінгвістів. Антропоцентрична метафора досліджується як на матеріалі однієї мови [1; 2; 10; 16; 17; 19], так і на матеріалі кількох мов як універсальне мовне явище [21; 8; 14; 18; 20]. Незважаючи на те, що антропоцентричній метафорі присвячений цілий ряд наукових робіт, метафоричні найменування людини за фізичними ознаками ще не були предметом окремого дослідження. Таким чином, актуальність дослідження зумовлюється недостатнім рівнем вивчення метафоричних переносів на позначення людини за фізичною ознакою в досліджуваних мовах як окремо, так і в зіставному аспекті та необхідністю розробки моделі опису метафоричних переносів.

Мета дослідження полягає у виявленні спільних і відмінних рис у семантиці метафоричних НЛФО в англійській і українській мовах.

Антропоцентрична метафора використовується не для номінації як такої, а для експресивної характеристики людини, і функціонує з певною стилістичною настановою (зниженість, жартівлива або негативна оцінка предмета мовлення) [21, с. 101]. Крім того, метафоричні НЛФО – це переважно розмовні або сленгові слова (що підтверджується відповідними стилістичними позначками в тлумачних словниках), а це позначає, що вони відрізняються від нейтральних слів своєю зниженістю (оцінною, етичною та естетичною) [15, с. 12]. Іншими словами, метафоричні найменування людини за фізичною ознакою – це переважно розмовні або сленгові слова, що характеризуються оцінною, етичною та естетичною зниженістю, експресивністю значення, напр., англ. *crow slang, derog.* ‘a girl or woman, esp. one who is old or ugly’ (сленг, зневажл. ‘дівчина або жінка, особливо некрасива або стара’, букв. ‘ворона’), укр.

хобіт сленг ‘маленька людина’ (від назви маленьких істот з романів-фентезі Дж. Р. Р. Толкіна).

2. Основні шляхи створення метафор, спрямування метафоричних переносів були визначені ще в античній науці. Так, за твердженням Квінтіліана, метафора утворюється перенесенням якостей а) неістот на істоти; б) неістот на неістоти; в) істот на неістоти та г) істот на істоти [цит. за 21, с.80]. Виходячи з цього, було виокремлено два основних види метафоричних переносів на НЛФО: ‘назва істоти → НЛФО’, напр., англ. *witch* І infml. ‘an ugly or unpleasant old woman’ (розм. ‘потворна або неприємна стара жінка’, букв. ‘відьма’), укр. *богатур* ‘про дужу, кремезну, працювиту, відважну людину’, та ‘назва неістоти → НЛФО’, напр., англ. *barrel* slang ‘a fat person’ (сленг ‘товста людина’, букв. ‘бочка, бочонок’), укр. *швабра* сленг ‘довга, худя людина’. Дані типи переносів з кількісними показниками та прикладами наведені в наступній таблиці:

Таблиця 1.

Основні типи метафоричного переносу як способу утворення НЛФО

Метафоричні переноси	Англійська мова		Українська мова	
	К-сть (%)	Приклади	К-сть (%)	Приклади
1.1. Назва істоти → НЛФО	137 (52,5%)	<i>witch</i> І розм. ‘потворна або неприємна стара жінка’, букв. ‘відьма’	135 (60,5%)	<i>богатур</i> ‘про дужу, кремезну, працювиту, відважну людину’
1.2. Назва неістоти → НЛФО	124 (47,5%)	<i>barrel</i> сленг ‘товста людина’, букв. ‘бочка, бочонок’	88 (39,5%)	<i>швабра</i> сленг ‘довга, худя людина’
Разом НЛФО-метафор	261 (100%)		223 (100%)	

Як бачимо з таблиці 1, назви істот частіше, ніж назви неістот, використовуються для метафоричного найменування людини за фізичною ознакою, особливо чітко ця тенденція спостерігається в українській мові. Отже, матеріалом дослідження є 137 одиниць англійської та 135 одиниць української мов, утворених внаслідок метафоричного переносу від назв істот.

3. Метафоричні моделі утворення НЛФО від назв істот.

В залежності від семантики мотивуючої основи метафоричного значення, було виокремлено 5 метафоричних моделей утворення НЛФО від назв істот. Основою для метафоричних переносів можуть слугувати назви тварин, людей, міфічних істот, мертвих істот, а також власні імена. Метафоричні моделі утворення НЛФО від назв істот з кількісними показниками та прикладами відображає наступна таблиця:

Таблиця 2.

Метафоричні моделі утворення НЛФО від назв істот

Метафоричні моделі	Англійська мова		Українська мова	
	К-сть (%)	Приклади	К-сть (%)	Приклади
1.1. Назва тварини → НЛФО	59 (43%)	<i>fox</i> (букв. 'лисиця') сленг США 'вродлива дівчина або жінка'	67 (49,6%)	<i>видра</i> зневажл. 'про надмірно худорляву жінку'
1.2. Ім'я → НЛФО	34 (24,8%)	<i>goldilocks</i> (букв. 'золотоволоска') 'дівчина зі світло-білявим волоссям'	17 (12,5%)	<i>квасімодо</i> 'потворна людина'
1.3. Назва людини → НЛФО	22 (16%)	<i>princess</i> (букв. 'принцеса') 'дуже приваблива або видатна жінка'	22 (16,3%)	<i>баскетболіст</i> мол., ірон. 'чоловік, хлопець дуже малого зросту'
1.4. Назва міфічної істоти → НЛФО	21 (15,3%)	<i>troll</i> (букв. 'троль') сленг США 'потворна жінка'	23 (17%)	<i>фея</i> 'про жінку, яка чарує своєю грацією, красою і т. ін.'
1.5. Назва мертвої істоти → НЛФО	1 (0,7%)	<i>skeleton</i> (букв. 'скелет') розм. 'дуже худа людина'	6 (4,4%)	<i>мумія</i> зневажл., лайл. 'про малорухливу, худу людину'
Разом НЛФО, утворених від назв істот	137 (100%)		135 (100%)	

3.1. Модель 'назва тварини → НЛФО'. Серед метафор, утворених від найменувань істот, майже половину складають зоосемізми, тобто

метафоричні переноси назв тварин на позначення людини (англ. – 59 од. (43%), укр. – 67 од. (49,6%)), напр., англ. *fox slang* US ‘a beautiful woman or girl’ (сленг США ‘вродлива дівчина або жінка’, букв. ‘лисиця’), укр. *видра* зневажл. ‘про надмірно худорляву жінку’.

3.1.1. Назви тварин, що невідомі мовцям за повсякденною діяльністю, в обох досліджуваних мовах не є частотними і переважно мають одне переносне значення, напр., англ. *lion* ‘a courageous, strong, or bellicose person’ (‘сильна, смілива, войовнича людина’, букв. ‘лев’), *крокодил* мол., несхвальн. ‘негарна дівчина або жінка’. В той же час назви тварин, розповсюджених та добре відомих носіям мови, є значно більш частотними і можуть мати декілька переносних значень. Так, в обох досліджуваних мовах для позначення людини за фізичною ознакою найчастіше використовуються образи свійських тварин: свині, корови, коня.

Свиня асоціюється з товстою людиною, напр. англ. *pig2 slang* ‘a fat woman’ (сленг ‘товста жінка’, букв. ‘свиня’), *porker slang* ‘a fat person’ (сленг ‘товста людина’, букв. ‘відгодований на забій підсвинок’), укр. *пацюк* зневажл. ‘про товсту людину’, або некрасивою людиною, англ. *pig1 slang* ‘an unattractive female’ (сленг ‘неприваблива жінка’, букв. ‘свиня’), *hog slang* ‘an ugly woman’ (сленг ‘потворна жінка’, букв. ‘свиня, кабан’), укр. *ринда* діал. ‘про незугарну, недоладну людину’.

Корова сприймається в уявленні носіїв англійської та української мов як товста жінка: англ. *heifer slang* ‘a stocky girl or woman’ (сленг ‘кремезна, дебела дівчина або жінка’, букв. ‘телиця’), укр. *корова* зневажл. ‘про незграбну, товсту або нерозумну жінку’, бик – як сильний чоловік: англ. *bull* ‘a very large, strong, or aggressive man’ (‘дуже великий, сильний або агресивний чоловік’, букв. ‘бугай, бик’), укр. *бик* крим. ‘фізично сильний чоловік’. В англійській мові корова також асоціюється з некрасивою жінкою *cow slang* ‘an ugly woman’ (сленг ‘потворна жінка’, букв. ‘корова’).

Кінь порівнюється з великою людиною: англ. *horse slang* US ‘a large man’ (сленг США ‘великий чоловік’, букв. ‘кінь’), *кобила* вульг. ‘про високу на зріст огрядну жінку’, *мустанг* мол., жарт. ‘висока людина’, знесилений кінь – з некрасивою жінкою: англ. *skate slang* ‘an extremely unattractive woman’ (дуже неприваблива жінка’, букв. ‘шкапа’), укр. *кляча* мол. ‘негарна дівчина’.

3.1.2. Вищенаведені приклади свідчать про те, що метафоричні використання зоонімів для позначення людини за фізичною ознакою в англійській і українській мовах можуть збігатися. В той же час, метафоричні найменування досліджуваних мов виявляють значні розбіжності.

По-перше, для висловлення одного поняття можуть використовуватися різні слова, напр., для позначення маленької, але агресивної, задириливої людини в англійській мові використовується

слово *bantam* (букв. 'бентамка, курка або півень дрібної породи'), а в українській – *кошеня*.

По-друге, слова з однаковим прямим значенням можуть мати різні метафоричні вживання. Наприклад, ведмідь в українській мові асоціюється з незграбною людиною: *ведмідь* розм. 'про незграбну, неповоротку людину', *бурмило1* 'про неповоротку людину', або сильною і великою людиною: *бурмило2* мол. 'масивна, мускулиста людина'. В англійському слезі ведмедем називають волосатого, кремезного чоловіка: *bear1* slang 'a hairy and stocky man', або некрасиву жінку: *bear2* slang 'an unattractive woman'.

По-третє, в англійській мові, а саме, в американському варіанті, спостерігаються метафоричні переноси назв тварин, специфічних для Північної Америки, на назви людини, які відсутні в українській мові, напр. *coyote* US slang 'an ugly woman' (сленг США 'потворна жінка', букв. 'койот'), *buffalo2* US slang 'a fat woman' (сленг США 'товста жінка', букв. 'буйвіл, американський бізон').

По-четверте, в обох досліджуваних мовах спостерігаються специфічні моделі метафоричного переносу, що є малопродуктивними в іншій мові. Так, в англійській мові достатньо продуктивні метафоричні переноси назв тварин на назви некрасивої (23 од.), рідше красивої (7 од.), переважно жінки. При цьому красива жінка асоціюється з маленькими за розміром пухнастими тваринами, напр. *chick* slang (букв. 'курча'), *cottontail* slang (букв. 'сірий кролик'), *fox* slang (букв. 'лисиця'), *pussycat* slang (букв. 'кішечка, киця'), а некрасива – з великими тваринами, напр. *pig1* slang (букв. 'свиня'), *bear2* slang (букв. 'ведмідь'), *moose* slang (букв. американський лось), *tusker* slang (букв. 'слон (кабан) із великими іклами'). Непривабливу жінку англійці порівнюють також з собакою: *dog* slang (букв. 'собака, пес'), *hound* slang (букв. 'мисливський собака, гончак'), *bow-wow* slang (букв. 'собака (дитяче слово)'). В українській мові зоосемічних найменувань людини за естетичною оцінкою дещо менше (15 од.), майже всі вони позначають некрасиву жінку: *крокодил* мол., несхвальн. 'негарна дівчина або жінка', *криса* мол. 'жінка з неприємним характером і неприваблива зовні'.

Іншою специфічною моделлю в англійській мові є перенос назви маленької риби або комахи на позначення маленької людини, для цього використовуються слова *minnow* 'мілька (риба)', *smout* 'молодий лосось', *shrimp* 'креветка', *midge* 'мошка, комар', що не є характерним для української мови.

В українській мові продуктивні метафоричні переноси назв товстих або неповоротких тварин на назви незграбної людини, для цього використовуються зооніми *ведмідь*, *тюлень*, *хом'як*, *бабак*, *дундук*, *тетеря* та інші.

3.2. Модель 'ім'я → НЛФО', або антономастичний перенос, займає друге місце за продуктивністю в англійській мові і четверте в українській мові, напр., англ. *goldilocks* 'a person, esp. a girl, with light

blond hair' ('золотоволоска', дівчина зі світло-білявим волоссям), укр. *квазімодо* 'потворна людина' (від імені героя роману В. Гюго 'Собор Паризької Богоматері', який мав потворну зовнішність).

Антономазія – це троп, що полягає в метафоричному використанні власного імені для позначення особи, яка має властивості первісного (широко відомого в літературі, історії і т.д.) носія цього імені [7, с.50]. В обох мовах близько половини антономастичних переносів характеризують людину за естетичною оцінкою (англ. – 19 од., укр. – 8 од.).

Антомастичні переноси в англійській і українській мовах можуть відбуватися:

а) від імен героїв та богів грецької міфології, напр. англ. *Adonis* 'a handsome young man' ('Адоніс', привабливий юнак), укр. *венера* 'про дуже вродливу жінку';

б) від імен літературних та казкових героїв, напр. англ. *Tarzan* infml., often ironic 'a man with great physical strength, agility, and virility' (розм., часто іронічне 'Тарзан', 'сильний, спритний і мужній чоловік', від імені головного героя серії романів Е. Берроуза, який відрізнявся силою та спритністю), укр. *колобок* сленг 'товста людина';

в) від імен або прізвищ історичних осіб, напр. англ. *brutus* US campus slang 'a mean and ugly person' (студ. сленг США 'підла та потворна людина', від імені римського сенатора Марка Юнія Брута Цепіона, який приймав участь у вбивстві Ю. Цезаря), укр. *котовський* сленг 'лиса людина' (від імені радянського військового і політичного діяча, командира більшовицьких загонів у період громадянської війни в Україні, який мав характерну зачіску).

Під час аналізу матеріалу було виокремлено наступні мовні паралелі:

англ. *Hercules* 'a man of outstanding strength or size' (дуже велика або сильна людина) – укр. *Геркулес* 'людина величезної фізичної сили та атлетичної будови тіла';

англ. *Venus* literary 'a beautiful woman' (поет. 'красива жінка') – укр. *венера* 'про дуже вродливу жінку'.

англ. *Lilliputian* 'a tiny person or being' (дуже маленька людина або істота, від назви народу дуже маленького зросту в романі Дж. Свіфта 'Пригоди Гулівера') – укр. *ліліпут* 'неприродно мала на зріст людина'.

Особливістю англійської мови є переноси від імен теле- та кіногероїв (8 од.), напр., *Wilma* US campus slang 'an ugly woman' (студ. сленг США 'потворна жінка', від імені героїні мультфільму 'Флінстоуні'). В українській мові зафіксована одна одиниця від назви кіногероя, при чому не українського, а американського походження: *крюгер* сленг 'потворна людина' (від імені героя американського фільму жажів 'Кошмар на вулиці в'язів'). Специфічним для англійської мови є також антономастичний перенос від чоловічих або жіночих власних імен, напр., *Jessie* US slang 'a pretty red-headed girl' (сленг США 'гарненька

рудоволоса дівчина'), *Dick slang* 'an ugly man' (сленг 'потворний чоловік'). Жіночі імена також можуть використовуватися на позначення слабого, подібного до жінки чоловіка, напр. *molly* Irish infml. 'an effeminate, weak, or cowardly boy or man' (ирл. розм. 'подібний до жінки, слабкий, боязкий хлопець або чоловік'). В українській мові дані типи переносу не були зафіксовані.

3.3. Модель 'назва людини → НЛФО' представлена в обох мовах 22 одницями (англ. – 16%, укр. – 16,3%), напр., англ. *princess* 'any very attractive or outstanding woman' ('дуже приваблива або видатна жінка', букв. 'принцеса'), укр. *баскетболіст* мол., ірон. 'чоловік, хлопець дуже малого зросту'.

Основою для метафоричних переносів на НЛФО можуть слугувати найменування людини за наступними ознаками:

а) за професією, родом діяльності, напр. англ. *cowboy slang* 'a bow-legged man' (сленг 'чоловік з кривими ногами', букв. 'ковбой'), укр. *снайпер* мол. 'косоока людина'.

б) За походженням / національністю, напр., англ. *pygmy* 'an abnormally undersized person' ('аномально низька людина', букв. 'пігмей'), укр. *пігмеї* 'люди, малі на зріст'. Даний вид переносу є характерним для американського сленгу, переносні значення переважно мають негативні оцінні конотації, напр. *Turk US slang* 'a strong and aggressive young man' (сленг США 'сильний, агресивний парубок', букв. 'турок').

в) За споріденістю, напр. англ. *tamta* chiefly US infml. 'a buxom and voluptuous woman' (розм., перев. США 'повна, сексуально приваблива жінка', букв. 'мама'), укр. *мама* мол. 'повна жінка'.

г) За фізіологічним станом, а саме перенос від назви скаліченої людини на назву слабкої, незграбної людини, напр., англ. *gimp* US slang 'an incompetent or weak person' (сленг США 'невміла або слабка людина', букв. 'каліка, інвалід'), *каліка* лайл. 'про незграбну, невмілу людину'.

д) За соціальним статусом, а саме перенос найменування представниць королівської (царської) родини на назву привабливої жінки, напр., англ. *princess* 'any very attractive or outstanding woman' ('дуже приваблива або видатна жінка', букв. 'принцеса'), укр. *царівна* розм. 'про вродливу, гарно вбрану дівчину'. В англійській мові також спостерігається специфічна модель переносу назви жалюгідної, нікчемної людини на назви людини низького зросту, напр., англ. *pissant* US slang 'small person' (сленг США 'маленька людина', букв. 'нікчема').

3.4. Модель 'назва міфічної істоти → НЛФО' займає четверте місце в англійській мові і друге в українській за кількісними показниками (англ. – 21 од. (15,3%), укр. – 23 од. (17%)), напр., англ. *troll* US 'an ugly woman' (сленг США 'потворна жінка', букв. 'троль, надприродна істота зі скандинавської міфології'), укр. *фея* 'про жінку, яка чарує своєю грацією, красою і т. ін.'

Переважає більшість одиниць з даним типом переносу характеризують людину за естетичною оцінкою. Неприваблива людина порівнюється з жадливими, страхітливими істотами: англ. *behemoth* (букв. 'велетенське чудовисько', згадується в Старому Завіті), *dragon1* (букв. 'дракон'), *monster2* (букв. 'монстр'), *troll* (букв. 'троль'), *ogre* (букв. 'орк, людоджер-велетень'); укр. *горгона* (від назви страшної жіночої істоти з грецької міфології, від погляду якої кам'яніло все живе), *монстр*, *потвора*, *почвара*, *примара*, *страхіття*, *страховище*, *чудовисько2*.

Найменування привабливої людини (переважно жінки) утворюються від назв прекрасних істот з християнської традиції, грецької міфології або міфології інших країн: англ. *phoenix* (букв. 'фенікс, чарівний птах у міфології деяких стародавніх народів'), *hourí* (букв. 'гурія, німфа з мусульманського раю'); укр. *херувимчик*, *грація*, *фея*.

Особливістю одиниць даної групи є численні мовні паралелі:

англ. *angel* infml. 'a person, esp. a woman, who is kind, pure, or beautiful' (розм. 'людина, особливо жінка, що є доброю, чистою або красивою' – укр. *ангел* 'про людину (переважно жінку), що відзначається красою чи добрістю, лагідністю');

англ. *goddess* 'a woman who is greatly admired, especially for her beauty' (чудова, прекрасна жінка) – укр. *богиня* 'про жінку, дівчину надзвичайної, чарівної вроди';

англ. *nymph* chiefly poetic 'a beautiful young woman' (переважно поет. 'красива молода жінка') – укр. *німфа* 'про вродливу жінку';

англ. *peri* 'a beautiful or graceful person' (красива або витончена жінка) – укр. *пері* 'чарівна, тендітна жінка' (від назви надприродної істоти перської міфології в образі чарівної жінки з крилами, що охороняє людей від злих духів);

англ. *siren* 'a woman considered to be dangerously alluring or seductive' (жінка, яка вважається небезпечно привабливою та спокусливою) – укр. *сирена* 'про красиву, спокусливу, але бездушну жінку' (від назви морської німфи з давньогрецької міфології, що своїм співом зваблювала мореплавців у смертельно небезпечні, згубні місця).

3.5. Модель 'назва мертвої істоти → НЛФО'.

Даний тип метафоричного переносу, що використовується для позначення слабкої або худі людини, виявився малопродуктивним в англійській мові (1 од.), але характерним для української мови (6 од.), напр., англ. *skeleton* infml. 'a very thin emaciated person or animal' (розм. 'дуже худа людина', букв. 'скелет'), укр. *скелет* 'про дуже худу, виснажену людину', *мумія* зневажл., лайл. 'про малорухливу, худу людину', *дохлятина* розм. 'квола, слабосила людина або тварина'.

4. Семантичні процеси за метафоричного переносу. На семантичному рівні метафоричний перенос розглядається як симетричне відношення двох найменувань із заміною архісем (далі – АС) [12, с.471]. Наприклад, при метафоричному переносі англ. *giant* 'a mythical figure of

superhuman size and strength, esp. in folklore or fairy tales' (міфічна істота надлюдського розміру або сили, особливо в фольклорі та казках) → 'a person or thing of exceptional size' (надзвичайно велика людина або річ), спостерігається заміна АС 'міфічна істота' на сему 'людина'.

Компонент семантики, завдяки якому здійснюється смисловий зв'язок метафоричного значення з вихідним, може мати різний ступінь складності. Такий компонент може становити собою конкретну ознаку, яка лежить на поверхні і легко виокремлюється. В інших випадках в основі метафоризації лежить не конкретна ознака, яку можна виокремити та відзначити, а загальне або східне враження, яке роблять зіставлявані предмети [21, с. 46]. Іншими словами, основою для метафоричного переносу в одних випадках слугує диференційна сема (далі – ДС) значення, а в інших – потенційна сема (далі – ПС). Так, наприклад, основою для метафоричного переносу вищезазначеної лексеми *giant* слугує ДС 'зріст + більше норми + надмірність ознаки', яка легко виокремлюється в значенні вихідного слова і є в його словниковому тлумаченні. З іншого боку, в процесі метафоричного переносу англ. *bull* 'any male bovine animal, esp. one that is sexually mature' (дорослий самець сімейства бичачих) → 'a very large, strong, or aggressive person' (дуже велика, сильна або агресивна людина) відбувається актуалізація ПС 'великий', 'сильний' та 'агресивний', які безпосередньо не входять в словникове тлумачення вихідного значення.

Оскільки семантичну групу НЛФО об'єднують дві архісеми: предметна 'людина' та предикатна 'фізична ознака', в процесі метафоричного переносу відбувається заміна АС вихідного значення на одну з вищезазначених АС переносного значення. Так, в процесі метафоризації назв тварин, міфічних істот, мертвих істот (див. п. 1.1., 1.4, 1.5. в таблиці 2.), відбувається заміна предметної АС 'тварина/міфічна істота/мертва істота' на АС 'людина', а фізичні ознаки тіла, що притаманні певним живим істотам (ДС), або ознаки, що асоціюються з ними (ПС), актуалізуються та переносяться на зовнішність людини. Наприклад, в процесі метафоричного переносу англ. *runt* 'the smallest and weakest young animal in a litter, esp. the smallest piglet in a litter' (найменша за розміром або найслабіша молода тварина у виводку, особливо найменше порося) → derog. 'an undersized or inferior person' (зневажл. 'низька або незначна людина') відбувається заміна АС 'тварина' на АС 'людина', ДС 'низька' актуалізується, тобто переходить з периферії до ядра значення похідного слова.

В процесі метафоричного переносу за моделлю 'назва людини → НЛФО' (див. п. 1.3 в таблиці 2) АС 'людина' зберігається, але відбувається заміна предикатної АС 'нефізична ознака людини' на АС 'фізична ознака'. ПС 'тип фізичної ознаки' вихідного значення актуалізується і становиться ДС в переносному значенні. Наприклад, при метафоризації англ. *matron* 'a female who has given birth to offspring' (мати) → infml. 'a buxom and voluptuous woman' (розм. 'повна жінка,

жінка з привабливими формами') АС 'людина' зберігається, відбувається заміна АС 'ознака спорідненості' на АС 'фізична ознака', а також ПС 'повна, з привабливими формами' актуалізується і стає ДС.

5. Висновки.

5.1. Метафоричні найменування людини за фізичною ознакою – це переважно розмовні або сленгові слова, що характеризуються оцінною, етичною та естетичною зниженістю, експресивністю значення (див. 1).

5.2. В обох досліджуваних мовах метафоричні переноси від назв істот є більш продуктивними, ніж переноси від назв неістот (див. 2).

5.3. В залежності від семантики мотивуючої основи метафоричного значення, було виокремлено 5 метафоричних моделей утворення НЛФО від назв істот, а саме, перенос від назв тварин, людей, міфічних істот, мертвих істот, а також власних імен (див. 3).

5.4. Зооморфічна модель, тобто перенос від назв тварин, є найбільш продуктивною моделлю утворення НЛФО від назв істот і включає майже половину досліджуваних одиниць. Назви тварин, розповсюджених та добре відомих носіям мови, є значно більш частотними, ніж назви маловідомих тварин, і можуть мати декілька переносних значень.

Найбільш значними та схожими в обох мовах є образи деяких свійських тварин. Так, свиня і корова асоціюються з товстою або некрасивою людиною, бик – з сильним чоловіком, кінь – з великою за розміром людиною, знесилений кінь – з некрасивою жінкою (див. 3.1 і 3.1.1).

Особливістю зооморфізмів англійської мови є:

а) застосування для метафоричних переносів назв тварин, характерних для Північної Америки, які не використовуються в українській мові;

б) продуктивність переносів назв тварин на назви некрасивої, рідше красивої людини, при чому красива жінка асоціюється з маленькими за розміром пухнастими тваринами, а некрасива – з великими тваринами, або собакою;

в) перенос назви маленької риби або комахи на позначення маленької людини.

Для української мови характерним є переноси назв товстих або неповоротких тварин на назви незграбної людини (див. 3.1.2).

5.5. Антомастичні переноси в англійській і українській мовах можуть відбуватися:

а) від імен героїв та богів грецької міфології;

б) від імен літературних та казкових героїв;

в) від імен або прізвищ історичних осіб.

Особливістю англійської мови є переноси від імен теле- та кіногероїв і від чоловічих або жіночих власних імен (див. 3.2).

5.6. Основою для утворення НЛФО за моделлю 'назва людини → НЛФО' можуть слугувати найменування людини за професією,

походженням / національністю, споріденістю, фізіологічним станом, соціальним статусом (див. 3.3).

5.7. Переважна більшість одиниць, утворених від назв міфічних істот, характеризують людину за естетичною оцінкою. Неприваблива людина порівнюється з жахливими, страхітливими істотами, приваблива людина – з прекрасними істотами з християнської традиції, грецької міфології або міфології інших країн. Особливістю одиниць даної групи є численні мовні паралелі (див. 3.4).

5.8. Модель ‘назва мертвої істоти → НЛФО’ є характерною для української мови і використовується для позначення слабкої або худой людини (див. 3.5).

5.9. На семантичному рівні метафоричний перенос розглядається як симетричне відношення двох найменувань із заміною архісем, основою для метафоричного переносу в одних випадках слугує диференційна сема значення, а в інших – потенційна сема. В процесі метафоризації назв тварин, міфічних істот, мертвих істот, відбувається заміна предметної архісеми ‘тварина/міфічна істота/мертва істота’ на архісему ‘людина’, а фізичні ознаки тіла, що притаманні певним живим істотам, або ознаки, що асоціюються з ними, актуалізуються та переносяться на зовнішність людини. За метафоричного переносу найменувань людини за нефізичною ознакою архісема ‘людина’ зберігається, але відбувається заміна архісеми ‘нефізична ознака людини’ на архісему ‘фізична ознака’. Потенційна сема ‘тип фізичної ознаки’ вихідного значення актуалізується і стає диференційною семою в переносному значенні (див. 4).

Література

1. **Акопова С. Л.** Отпредметные названия человека / С. Л. Акопова // Рус. яз. в школе. – 1986. – № 5. – С. 83-86.
2. **Акопова С. Л.** Лексико-семантическое образование существительных со значением лица: на основе метафоризации / С. Л. Акопова // Рус.яз. в школе. – 1985. – № 6. – С. 84-91.
3. **Апресян Ю. Д.** Лексическая семантика: Синоним. средства языка / Ю. Д. Апресян. – М. : Наука, 1974. – 367 с.
4. **Апресян Ю. Д.** О регулярной многозначности / Ю. Д. Апресян // Изв. АН СССР. Серия лит-ры и языка. – 1971. – Т. XXX. – Вып. 6. – С. 509-523.
5. **Арутюнова Н. Д.** Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры [Вступ.статья и сост. Н. Д. Арутюновой]. – М. : 1990. – С. 5-32.
6. **Арутюнова Н. Д.** Языковая метафора (синтаксис и лексика) / Н. Д. Арутюнова // Лингвистика и поэтика. — М. : Наука, 1979. — С. 147- 173.
7. **Ахманова О. С.** Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова // М. : Сов. энцикл., 1966. – 608 с.
8. **Балабан О. О.** Метафора як семантична універсалія: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 / О. О. Балабан // Донецьк, 2006. – 264 с.
9. **БлэкМ.** Метафора / М. Блэк // Теория метафоры. – М. : 1990. – С. 153-172.
10. **Ван Несс С. Р.**

Использование вторичной номинации при создании прозвищных наименований / С. Р. Ван Несс // Вестник Башкирского университета. – 2007. – Т. 12. – № 4. – С. 87-89. **11. Введенская Л. А.** От собственных имён к нарицательным / Л. А. Введенская // М. : Просвещение, 1981. – 144 с. **12. Гак В. Г.** Языковые преобразования / В. Г. Гак // М., Языки русской культуры, 1998. – 768 с. **13. Гак В. Г.** Сопоставительная лексикология / В. Г. Гак // М. : Международные отношения, 1977. – 264 с. **14. Гончарова Т. І.** Спільність та специфіка мовних зооморфних картин світу: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 / Т. І. Гончарова // Х., 1996. – 22 с. **15. Девкин В. Д.** Специфика словаря разговорной лексики // Немецко-русский словарь разговорной лексики / В. Д. Девкин // М. : Русский язык, 1994. – С. 12–29. **16. Зимин В. И., Модебадзе Э. А.** Метафора и метонимия / В. И. Зимин, Э. А. Модебадзе // Русский язык в национальной школе. – 1977. – № 2. – С. 77-84. **17. Калугина Е. Н.** Метафорические наименования мужчины и женщины в субстандарте русского языка / Е. Н. Калугина // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2008. – № 54. – С. 85-87. **18. Кривенко Г. Л.** Зоосемізи в англійській та українській мовах: семантико-когнітивний і функціонально-прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 / Г. Л. Кривенко. // К., 2006. – 20 с. **19. Кудрявцева П. А.** Метафорическое преобразование слова в современном русском языке / П. А. Кудрявцева // ФН. – 1988. – 5. – С. 62-66. **20. Лобур Н. В.** Антропометрична метафора у мовній картині світу: типол. модель : (на матеріалах укр. і чеської мові): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Н. В. Лобур // Львів, 1997. – 22 с. **21. Метафора** в системе языка / [Г. Н. Складская ; Отв. ред. Д. Н. Шмелев]. – СПб. : Наука : Санкт-Петербург. изд. фирма, 1993. – 150 с. **22. Никитин М. В.** Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин // М. : Высш. шк., 1988. – 165 с. **23. Попова А. О.** Когнітивна метафора та її типи: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.15 / А. О. Попова // Донецьк, 2003. — 20 с. **24. Телия В. Н.** Вторичная номинация и её виды / В. Н. Телия // Языковая номинация. Виды наименований. – М. : Наука, 1977. – С. 129-221. **25. Телия В. Н.** Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия // [Отв. ред. А. А. Уфимцева]. – М. : Наука, 1986. – 141 с. **26. Удинська А. Г.** Метонімічні переноси на позначення людини в англійській і українській мовах: дис. ...канд. філол. наук: 10.02.17 / А. Г. Удинська. // Д., 2007. – 224 с. **27. Cruse A.** Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics / A. Cruse // Oxford University Press, 2000. – 424 p. **28. Finch G.** How to Study Linguistics / G. Finch // Palgrave Macmillan, 1998. – 242 p. **29. Glanzberg M.** Metaphor and lexical semantics / M. Glanzberg. // The baltic international yearbook of cognition, logic and communication. Volume 3: A figure of speech. – 2008. – P. 1-47. **30. Goatly A.** The Language of Metaphors / A. Goatly // Taylor & Francis Routledge, 1997. – 360 p. **31. Lakoff G., Mark J.** Metaphors we live by /

G. Lakoff, J. Mark // The University of Chicago Press, 2003. – 276 p.
32. Lieber R. Morphology and lexical semantics / R. Lieber // Cambridge University Press, 2004. – 196 p. **33. Lyons J.** Linguistic Semantics: An Introduction / J. Lyons // Cambridge University Press, 1995. – 360 p.
34. Nida E. Componential Analysis of Meaning / E. Nida // The Hague: Mouton, 1975. – 272 p. **35. Singleton D.** Language and the Lexicon: An Introduction / D. Singleton // Oxford University Press, 2000. – 244 p.
36. Ullman St. Semantic Universals / St. Ullman // Universals of Language [Greenberg J.H. (Editor)]. – Cambridge: Mass., 1963. – P. 217- 262.

Поденєжна Т. О. Метафоричні найменування людини за фізичною ознакою в англійській і українській мовах.

Статтю присвячено виявленню та опису основних метафоричних моделей утворення найменувань людини за фізичною ознакою від назв істот в англійській та українській мовах у зіставному аспекті.

Ключові слова: найменування людини, антропоцентрична метафора, метафоричні переноси, метафоричні моделі, архісема, диференційна сема.

Podenezhnaya T. O. Метафорические наименования человека по физическим признакам в английском и украинском языках.

В статье выявляются и описываются основные метафорические модели образования наименований человека по физическим признакам от названий живых существ в английском и украинском языках в сопоставительном аспекте.

Ключевые слова: наименования человека, антропоцентрическая метафора, метафорические переносы, метафорические модели, архисема, дифференциальная сема.

Podenezhna T. O. Metaphor models of the formation of nouns denoting persons according to the physical characteristics in the English and Ukrainian languages.

In the article the main metaphor models of the formation of nouns denoting persons according to their physical characteristics in English and Ukrainian are revealed and described.

Key words: names of persons, anthropocentric metaphor, metaphorical transfers, metaphor models, archi-seme, differential seme.

УДК 81'44

Шевчук О. О.

**ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ
У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ ТА
РОСІЙСЬКІЙ МОВАХ**

Сучасні лінгвістичні розвідки все частіше спрямовані на опис окремих концептів та мовних засобів їх репрезентації [3, с. 1; 12, с. 5], що, в свою чергу, сприяє осмисленню і упорядкуванню результатів внутрішнього рефлексивного досвіду людини і уявлень про навколишню дійсність та її об'єкти [13, с. 403]. Дослідження окремих концептів як складників цілісної системи є одним із завдань сучасної когнітивної науки та її відносно нової галузі лінгвоконцептології [13, с. 403]. У той же час, поняття концепта активно розробляється у таких галузях лінгвістики, як лінгвокультурологія [7, с. 4], соціолінгвістика [2; 10, с. 6-8], психолінгвістика [див., напр., 8], зіставне мовознавство [15, с. 293], що свідчить про потужний потенціал вищезазначеного феномену у вирішенні різноманітних лінгвістичних завдань. Наше дослідження присвячене аналізу концепту НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ в англійській, українській та російській мовах.

У сучасній когнітивній лінгвістиці поняття *концепт* стає стержньовим, і як термін все частіше використовується дослідниками. На думку Ю. С. Степанова концепт можна представити як згусток культури у свідомості людини, те, у вигляді чого культура входить в ментальний світ людини. А з іншого боку, концепт є тим, за допомогою чого пересічна, звичайна людина входить в культуру, а в деяких випадках і впливає на неї [14, с. 43]. Наразі дослідники не мають єдиної точки зору щодо визначення концепту. Так, Н. Д. Арутюнова розуміє під концептом своєрідний культурний прошарок, що є посередником між людиною та світом. [1, с. 12]. У той же час, О. С. Кубрякова визначає концепт як одиницю ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і ту інформаційну структуру, яка відображає знання та досвід людини, оперативну змістовну одиницю пам'яті, ментального лексикона [9, с. 90].

Концепти можуть бути представлені одним словом (прості) й реченнями та словосполученнями (складні). Вони по-різному групуються і по-різному вербалізуються в різних мовах у тісній залежності від власне лінгвістичних, прагматичних і культурологічних факторів, і, відповідно, фіксуються в різних значеннях [9, с. 93].

Концепт НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ відноситься до складних, оскільки представлений словосполученням у мовах, що зіставляються. Аналіз лексики, яка його виражає, показує, що особливо важливим у змісті зазначеного концепту є культурний компонент, оскільки ознаки населеного пункту є спільними для європейської цивілізації.

Долідження польової структури концепту НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ дозволяє виділити його ядерні та навколоядерні характеристики як найсуттєвіші, на відміну від ознак периферійних.

У сучасній англійській мові ядерні ознаки зазначеного концепту актуалізуються завдяки тричленній опозиції: *town, city, village*. Аналіз словникових дефініцій лексеми *city* дозволив виділити наступні основні змістові ознаки: *city is a large town, in particular (Brit.); a town created a city by charter and containing a cathedral* [19, с. 255]. Таким чином, значення слова *city* пояснюється за допомогою лексеми *town* із актуалізацією семи 'розмір' (*a large town*), семи 'тип управління' (*charter*) та семи 'релігійний центр' (*containing a cathedral*).

Внутрішня форма, яка виявляється в результаті етимологічного аналізу слова, за лексикографічними даними зазнала певних змін. Так, запозичена з давньофранцузької мови лексема *cite*, мала значення *a cathedral town, but originally meaning any settlement, regardless of size* [18] походить від латинського слова *civitatem (nom. civitas)*, що означало *citizenship, community of citizens*, та *civis* у значенні *townsman* від основи праїндоевропейської мови **kei*, що означало *to lie, homestead*. Як бачимо з аналізу в давньофранцузькій мові *cite* містило сему 'соборне місто', позначаючи спочатку поселення будь-якого розміру.

Аналіз словникових дефініцій лексеми *town* дозволив виділити основні змістові ознаки: *town is a settlement larger than a village and generally smaller than a city, with defined boundaries and local government* [19, с. 1566]. Таким чином, у зазначеній дефініції виділяємо архісему 'поселення' (*settlement*), сему 'розмір' – більше ніж село (*larger than a village*), сему 'наявність меж' (*with defined boundaries*) та сему 'вид управління' (*local government*).

Внутрішня форма, яка виявляється внаслідок етимологічного аналізу слова, за лексикографічними даними зазнала певних змін. Так, давньоанглійська лексема *tun*, що мала значення *enclosure, enclosed land with buildings*, містить сему 'замкнутого простору' та 'ділянки землі з будинками' і походить від прагерманського **tunaz, *tunan*, що в свою чергу, є раннім запозиченням кельтського **dunom*. Сучасне значення 'населений пункт більший за село' (*inhabited place larger than a village*) (1154) з'явилося після завоювання Англії норманами, як протиставлення французькому запозиченню *ville* [18].

Аналіз словникових дефініцій лексеми *village* дозволив виділити наступні основні змістові ознаки: *village is a settlement in a rural area, larger than a hamlet and smaller than a town* [19, с. 1642]. Таким чином, у зазначеній дефініції виділяємо архісему 'поселення' (*settlement*), сему 'розташування' (*in a rural area*) та сему 'розмір' (*larger than a hamlet and smaller than a town*). Як бачимо з визначення, сема 'розмір' вводиться шляхом порівняння з двома іншими об'єктами *hamlet* та *town*. При цьому лексема *hamlet*, яка належить до периферії концепту визначається у словнику за допомогою лексеми *village* як *a village without a church*

[19, с. 672], та актуалізує сему релігійний центр (*without a church*). Слово з'явилося в англійській мові в середньоанглійській період на поч. XIV ст., походить від давньофранцузького *hamelet* (село).

Внутрішня форма лексеми *village* за лексикографічними даними майже не зазнала змін. Так, давньофранцузьке слово *village*, що має значення *houses and other buildings in a group usually smaller than a town* походить від латинського *villaticum* у значенні *farmstead with outbuildings*. Як бачимо з аналізу, в давньофранцузькій мові лексема *village* містить сему 'група домівок та будівель' та сему 'розмір', в якій є наявним порівняння лише з одним об'єктом (*smaller than a town*) [18].

Таким чином, для всіх аналізованих лексем англійської мови спільною є сема 'розмір', в той час як сема 'поселення' актуалізується в лексемах *town*, *village* і відсутня у лексеми *city*, що свідчить про той факт, що лексеми *town*, *village* належать до ядра концепту, а лексема *city* – до навколо ядерної зони.

Відповідно у сучасній російській мові існують три лексичні одиниці, що утворюють ядерну та навколо ядерну частину знань про концепт НАСЕЛЕННИЙ ПУНКТ: *город*, *село*, *деревня*.

Аналіз словникових дефініцій лексеми *город* дозволив відилити наступні основні змістові ознаки: *город – это крупный населенный пункт, административный торговый промышленный и культурный центр* [11, с. 136]. Таким чином, у зазначеній дефініції виділяємо архісему 'поселення' (*населенный пункт*), сему 'розмір' (*крупный*), сему 'значущість' (*центр*), сему 'управління' (*административный*), 'форма діяльності' (*торговый промышленный и культурный*).

Етимологічний аналіз лексеми показує її походження від старослов'янського *градъ – місто, сад*, яке, в свою чергу, походить від індоєвропейської основи **ghor – dho-s* у значенні *обгороджене місце* від кореня **gher – оточувати, охоплювати* [16, с. 443].

Аналіз словникових дефініцій лексеми *село* дозволив виділити основні змістові ознаки: *село – это большое крестьянское селение, в настоящее время – административный центр сельского района* [11, с. 699]. Таким чином, у зазначеній дефініції виділяємо архісему 'поселення' (*селение*), сему 'характеристика жителів' (*крестьянское*), сему 'розмір' (*большое*), сему 'значущість' (*центр*), сему 'управління' (*административный*), сему 'адміністративний поділ' (*сельского района*).

Аналіз внутрішньої форми лексеми показує зміни у значенні слова. Так, давньоруське *село* позначає *жилище; селение; поле*, старослов'янське *село*, що має значення *населенное место, дворы, жилие и хоз. постройки; поле, земля*, походить від праслов'янської лексеми **selo (пашня)*, яке співпало фонетично в східнослов'янській та південнослов'янській мові з **sedlo (поселення)*. Таким чином, старослов'янське і давньоруське *село* об'єднують дві семи 'поселення' і 'поле'. Остання сема замінюється пізніше семою 'характеристика

жителів' (крестьянское), яка включає семему 'возделывание сельскохозяйственных культур' [17, с. 596].

Аналіз словникових дефініцій лексеми *деревня* дозволив відилити наступні основні змістові ознаки: *деревня* – *это крестьянское селение* [11, с. 157]. Таким чином, у зазначеній дефініції виділяємо архісему 'поселення' (*селение*) та сему 'характеристика жителів' (*крестьянское*).

Аналіз внутрішньої форми лексеми *деревня* свідчить про поступову еволюцію її значення: спочатку **дървьня / *дървьна - пашня*, пізніше - *крестьянский двор или хутор с участком земли*, і нарешті з'являється сема 'поселення' (*селение*) [16, с. 501].

Таким чином, у російській мові сема 'поселення та характеристика жителів' є наявною у всіх аналізованих лексемах, в той час як інші семи (розмір, значущість, управління) актуалізуються у лексемах *город* та *село*.

В українській мові ядерні ознаки концепту НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ актуалізуються завдяки двочленній опозиції *місто* – *село*. Аналіз словникових дефініцій лексеми *місто* дозволив відилити основні змістові ознаки: *місто* – *це великий населений пункт; адміністративний, промисловий, торговий і культурний центр* [4, с. 679]. Таким чином, у зазначеній дефініції виділяємо архісему 'поселення' (*населений пункт*), сему 'розмір' (*великий*), сему 'значущість' (*центр*), сему 'управління' (*адміністративний*), 'форма діяльності' (*торговий промисловий і культурний*).

Аналіз внутрішньої форми лексеми показує, що українське слово *місто* походить від старослов'янського. *мьсто* (місце), значення *великий населений пункт* в українській мові, напевно, було набуто через проміжне *базарна площа, ринок* під впливом польського *Miasto* [5, с. 484].

Аналіз словникових дефініцій лексеми *село* дозволив відилити наступні основні змістові ознаки: *село* – *це населений пункт, звичайно великий, неміського типу, жителі якого займаються переважно обробіткою землі* [4, с. 1305]. Таким чином, у зазначеній дефініції виділяємо архісему 'поселення' (*населений пункт*), сему 'розмір' (*великий*), 'тип' (*неміський*), 'форма діяльності жителів' (*жителі якого займаються переважно обробіткою землі*).

Аналіз внутрішньої форми свідчить про те, що українське слово *село* походить від старослов'янського *село* – *населене місце, двори, будівлі*. Як бачимо з аналізу, вже в старослов'янській мові лексема *село* містить сему 'поселення, будівлі, двори' [6, с. 209].

Аналіз українських лексем, що вербалізують значення концепту НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ, показує, що обидві лексеми актуалізують семи 'поселення', 'розмір', 'форма діяльності'.

Концепт НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ в аналізованих мовах активізує семи 'розмір' та 'поселення' майже у всіх лексемах. Порівняльний аналіз лексем, що вербалізують досліджуваний концепт, демонструє існування протиставлення *місто-село* у кожній мові. У той же час, в англійській мові ядро та навколо ядерна зона концепту НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ представлені трьома лексемами. Дві лексеми (*city, town*) позначають

місто, а одна (*village*) – село. В російській мові також існує тричленна опозиція. Однак, на відміну від англійської мови, одна лексема (*город*) позначає місто, а дві (*село, деревня*) – село, що пояснюється відмінностями традиційного укладу, оскільки історично для англійської лінгвоспільноти є більш характерним тяжіння до міської форми життя, а для російської, навпаки, – до сільської. В українській мові розглянутий концепт представлений лише двома лексемами за віссю міський/неміський тип поселення: *місто* та *село*. У той же час, проведений аналіз виявляє певні аломорфні риси у споріднених східнослов'янських мовах. В українській та російській мови ми бачимо співпадання у визначеннях лексем *місто-город*, хоча етимологічний аналіз демонструє їх несхожість. І, навпаки, лексеми *село-село* мають однакову етимологію, але різні визначення.

На наш погляд, подальшою перспективою дослідження може стати зіставлення концепту НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ в німецькій, англійській, українській та російській мовах.

Література

- 1. Арутюнова Н. Д.** От редактора / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка: Культурные концепты / [под ред. Н. Д. Арутюновой]. – М. : Индрик, 1991. – С. 3–15.
- 2. Бессонова О. Л.** Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерні аспекти / О. Л. Бессонова. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 362 с.
- 3. Борисов О. О.** Функціонування концепту “FEAR” у сучасній англомовній картині світу / О. О. Борисов // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. – 2004. – Т. 7, № 1. – С. 72-80.
- 4. Великий** тлумачний словник сучасної української мови : [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
- 5. Етимологічний** словник української мови: В 7 т. / [уклад. Р. В. Болдирев та ін.] – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 3 : Кора. — М., 1989. — 552 с.
- 6. Етимологічний** словник української мови: В 7 т. / [уклад. Р. В. Болдирев та ін.] – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 5 : Р – Т. – 2006. – 704 с.
- 7. Карасик В.** Культурные доминанты в языке / В. И. Карасик // Языковая личность: культурные концепты: сб. научн. тр. / научн. ред. Карасик В. И. и др. – Волгоград; Архангельск : Перемена, 1996. – С. 3-16.
- 8. Красных В. В.** Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология: Курс лекций / В. В. Красных – М. : ИТДГК “Гнозис”, 2002. – 284 с.
- 9. Краткий** словарь когнитивных терминов [Кубрякова Е. С. и др.]. – М. : Наука, 1996. – 174 с.
- 10. Мартинюк А. П.** Регулятивна функція гендерно маркованих одиниць мови (на матеріалі сучасного англомовного публіцистичного дискурсу) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / А. П. Мартинюк. – К., 2006. – 40 с.
- 11. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю.** Толковый словарь русского языка : 80000 слов фразеологических выражений / Рос. АН, Ин-т рус. яз., Рос. фонд

культури / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова // 2-е испр. и доп. – М. : АЗЪ, 1995. – 928 с. **12. Савчук І. І.** Лінгвокогнітивний та комунікативний аспекти позначення суперництва засобами англійської мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / І. І. Савчук. — Донецьк, 2007. – 20 с. **13. Селіванова О. О.** Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : Підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с. **14. Степанов Ю. С.** Концепт // Словарь русской культуры: опыт исследования / Ю.С. Степанов. – М. : Школа “Языки русской литературы”, 1997. – С. 43– 83. **15. Тарасова В. В.** Зіставні особливості семантики номінативних одиниць на позначення засобів пересування в сучасних англійській та німецькій мовах / В. В. Тарасова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. праць / наук. ред. Корбозерова Н. М. – К. : Логос, 2006. – Вип. 9. – 2006. – С. 292-297. **16. Фасмер М.** Этимологический словарь русского языка. В 4т. / М. Фасмер; пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачёва // 2-е изд., стер. – М. : Прогресс, 1986. Т.1 (А – Д). – 1986. – 576 с. **17. Фасмер М.** Этимологический словарь русского языка. В 4т. / М. Фасмер; пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачёва // 2-е изд., стер. – М. : Прогресс, 1986. Т.3 (Муза – Сят). – 1986. – 832 с. **18. Harper D.** Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс] / D. Harper // Режим доступу до словн. : <http://www.etymonline.com> **19. Oxford** Advanced Learner's Dictionary: Of Current English / Ed. By Sally Wehmeier. – Oxford : Oxford University Press, 1997. – 1780 p.

Шевчук О. О. Вербалізація концепту населений пункт у сучасній англійській, українській та російських мовах.

Стаття присвячена опису концепта НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ в англійській, українській та російській мовах шляхом аналізу його ядерних та навіколоядерних характеристик.

Ключові слова: концепт, сема, архісема.

Шевчук О. О. Вербализация концепта населенный пункт в современном английском, украинском и русском языках.

Статья посвящена описанию концепта НАСЕЛЁННЫЙ ПУНКТ в английском, украинском и русском языках путём анализа его ядерных и околоядерных характеристик.

Ключевые слова: концепт, сема, архисема.

Shevchuk O. O. Verbalization of the concept inhabited location in the English, Ukrainian and Russian languages

The article is dedicated to the description of the concept INHABITED LOCATION in the English, Ukrainian and Russian languages with the help of its nuclear and near-nuclear characteristics analysis.

Key words: concept, seme, archeseme.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 811.111'38:821.111(73)

Горчак Т. Ю.

АРХЕТИПНІ СЛОВЕСНІ ОБРАЗИ-СИМВОЛИ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

Поняття символу є одним з ключових у філософії, літературознавстві, лінгвістиці, культурології, міфопоетиці, семіотиці тощо. Хоча проблема символу та його інтерпретації у поетичному тексті достатньо широко висвітлювалася в лінгвістиці (Веселовський О. ., Виноградов В. В., Лосєв О. Ф., Потебня О. О., Шелестюк О. В. тощо), нез'ясованим залишається аспект словесного втілення художнього символу в тексті. Теоретична та практична значущість статті вбачається у подальшій розбудові когнітивної теорії словесного образу як лінгвокогнітивного конструкту та застосуванні теоретичних висновків у ході аналізу поетичних текстів.

Метою автора статті є встановлення лінгвокогнітивних механізмів формування та особливостей функціонування архетипних словесних образів-символів, які є невід'ємною складовою образного простору американської поезії ХХ століття поряд з іншими типами словесних образів – стереотипними, ідіотипними та кенотипними образами.

Спираючись на поділ словесних образів у художніх текстах, на мікро- та макроконтекстуальні, динамічні та статичні, "прозорі" та імплікативні (або креативні) [7, с. 42], словесний образ-символ тлумачиться у статті як *імплікативний, макроконтекстуальний, динамічний словесний образ*, для якого характерна розщепленість референції та рівноправність вихідного значення і похідного референційного смислу [2, с. 29]. Розщепленість референції означає, що ім'я словесного образу-символу одночасно співвідноситься з певним об'єктом позамовної дійсності та якісно відмінним від нього конструктом людської свідомості, що визначається контекстом інтерпретації та фоновими знаннями читача. У поетичних текстах словесні образи-символи характеризуються багатозначністю, іконічністю, знаковістю, мотивованістю змісту, рівноправністю буквального та символічного значень, архетипністю, вбудованістю у систему міфології, літератури та мистецтва.

Як імплікативний, або креативний, троп словесний образ-символ відрізняється від "прозорих" у змістовому відношенні словесних образів на підставі того, що смисл, який ним виражається, не лежить на поверхні тексту, а тісно пов'язаний з контекстом та активізацією читацької рефлексії. До "*прозорих*" тропів відносяться, зокрема, стерті метафори та

традиційні синекдохи, якщо поетичний контекст не надає їм нових смислових відтінків [7, с. 18]. Макроконтекстуальність словесного образу-символу полягає у тому, що його зміст з'ясовується не з безпосереднього контекстуального оточення, а декодується читачем, виходячи з усього тексту, сукупної образної системи автора [7, с. 41]. Словесний образ-символ є динамічним, оскільки виникає у результаті взаємодії інших образів через осмислення їхніх зв'язків та відношень у тексті, на відміну від статичних словесних образів, додатковий смисл яких є прив'язаним до певного текстового відрізка [7, с. 42].

Специфіка словесного образу-символу порівняно з іншими видами словесних образів полягає у тому, що в словесних образах-символах зміст носить імпліцитний характер. Вони одночасно виступають засобом первинної та вторинної номінації, тому займають особливе місце у системі тропів. Якщо в останніх відмічається підрядний статус буквального значення по відношенню до образного, у словесних образах-символах спостерігається рівноправність буквального і переносного значень. Метафоричний словесний образ схематично представляють як *X подібне до A*, де *X* – умовне позначення суб'єктної частини словесного образу, а *A* – об'єктної, метонімічний словесний образ як *A стоїть замість X* [1, с. 30-31]. Структурна формула словесного образу-символу – це *A позначає A' та імплікує X*, де *A* та *A'* – об'єктна частина словесного образу, а *X* – суб'єктна, при чому *A'* – це похідне від *A*, образна інформація, що передається [2 с. 31]. В алегорії, що, як і символ, є зразком "езопівської мови", спостерігається чіткий, однозначний зв'язок між змістом та формою, у яку він "одягається": *X позначається A*, що відображає службову функцію оболонки, штучно створеної для ілюстрації абстрактної ідеї у певному тексті.

У метафорах та метоніміях відбувається, відповідно, перехрещення та включення значень, тоді як в словесних образах-символах має місце їх складання-суміщення [7, с. 42; 8, с. 132], що обумовлює шарувату структуру таких словесних образів [2, с. 32]. Відношення доповнення (а не заміщення) впливають із етимології слова "символ", яким у Давній Греції називали одну з двох частин розламаного предмета, що слугувала засобом ідентифікації під час наступних зустрічей. Словесний образ-символ є точкою перетину різних планів реальності – фізичного, матеріального, та духовного, ідеального. Він розкриває невимовний досвід, тобто, світ почуттів, філософські думки, підсвідомі уявлення, що не можуть бути виражені звичайною мовою. Такі ідеї важко піддаються вербалізації через те, що стосуються розумової діяльності правої півкулі мозку, у якій інформація є дифузною, недиференційованою та глобальною, на відміну від лівої півкулі, де інформація виступає компактною, добре диференційованою та лінійною [15, с. 7].

Словесні символи можуть бути простими чи складними [6, с. 255]. Прості – це такі, план вираження яких має характер елементарних геометричних форм, протиставлення кольорів тощо; до складних

відносяться символи "амур", "лавр", "змій", "Ейфелева вежа", "Мідний вершник" [там само]. Перші мають глибоко архаїчний характер, хоча і зберігають свою культурну активність протягом історії людства, другі створюються в різні епохи документованої історії. Такі поняття, як "дім", "дорога", "вогонь" пронизують усю товщу людської культури, набувають цілих комплексів зв'язків у кожному її епохальному пласті, а введення їх у текст відразу створює численні потенційні можливості для непередбаченого розвитку сюжету оповіді [3, с. 121].

В. Тернер виявив парадоксальний факт: прості символи відрізняються багатоплановістю та багатозначністю змісту на відміну від складних, які мають більш визначені та однолінійні значення [5, с. 255]. На думку Ю. М. Лотмана, елементарні за своїм вираженням символи наділені більшою культурно-сисловою ємністю, ніж складні, наприклад, "хрест", "коло", "пентаграма" мають більші смислові потенції, ніж "Аполон, що здирає шкіру з Марсія" [4, с. 242]. Саме прості символи утворюють символічне ядро культури [там само].

Образний простір американської поезії ХХ століття складають різні типи словесних образів. Спираючись на класифікацію словесних образів на архетипні, стереотипні, ідіотипні та кенотипні [1, с. 223], можна виокремити відповідні типи словесних образів-символів. Предметом дослідження у статті виступає перший тип словесних образів-символів, які спираються на психологічні та культурні архетипи. Психологічні архетипи можна розглядати як передконцептуальні структури людської свідомості, прояв колективного позасвідомого [1, с. 227]. Їхній зміст – це згорнуті знання, точніше передзнання, дані людині від народження [там само]. Колективне позасвідоме, згідно з концепцією К. Г. Юнга, є родовою пам'яттю людей: воно властиве усім людям, передається як спадщина і виступає основою індивідуальної психіки [9, с. 122]. До психологічних архетипів перш за все слід віднести САМІСТЬ, ЕГО, ТІНЬ, ДУХ, АНІМА, АНІМУС, МАТИ, СВІТЛО, ТЕМРЯВА, ВОГОНЬ, ПОВІТРЯ, ЗЕМЛЯ, ВОДА, МОРЕ, ОРІЄНТАЦІЯ, РЕГЕНЕРАЦІЯ [1, с. 232-234]. Кожен з них має певний набір концептуальних імплікацій та актуалізується за допомогою архетипних символів.

Багато архетипних словесних образів-символів містять вірші американських поетів-традиціоналістів Р. Фроста, А. Тейта, Р. П. Уорена, А. Річ. Один із найдавніших субстанціональних символів людства – *вогонь*. Він уособлює життя та радощі буття. Вогонь несе очищення від усього старого, зашкарублого, непотрібного. Його образ часто використовується у поетичних текстах як символ *оновлення, свободи, перемоги*, що протиставляється ідеї темряви як *зневіри та загибелі*. Водночас, це і образ стихії, страшної та неприборканої сили, здатної спалити усе живе. Отже, концептуальними імплікаціями архетипу ВОГОНЬ є очищення, жертвовність та знищення [1, с. 233]. Словесний образ-символ "fire" у вірші Р. Фроста "Fire and Ice" символізує у ньому *руйнівне бажання, пристрасть*, що разом з *ненавистю*, символом якої у

тексті виступає словесний образ-символ "ice", розпалює антагонізм та конфлікт, руйнуючи світ: "*Some say the world will end in fire / Some say in ice*" [13, с. 255]. До речі, символічний зміст тексту співіснує з буквальним, адже на перший погляд, ці рядки містять думку про біблійне та наукове пророцтво щодо кінця світу: Страшний Суд або Нова Крижана Ера. Актуалізуючи символічне значення, автор безпосередньо вказує на співвіднесеність *вогню з пристрастю, а льоду – з ненавистю*: "*From what I've tasted of desire / I hold with those who favor fire. / But if it had to perish twice, / I think I know enough of hate / To say that for destruction ice / Is also great / And would suffice*" [13, с. 255]. У цьому прикладі проєктуються аксіологічні значення сутностей *любов та ненависть*, тобто негативне почуття зштовхується з позитивним завдяки зіткненню понять "гаряче" та "холодне". Символічне значення у вірші формується не лише на основі паралелізму (антитези), а й за допомогою паронімічної атракції на лексико-семантичному рівні. Зближуються слова *fire / desire та hate / ice* через подібність звучання, що вказує на наявність символічного зв'язку між ними.

Окрім архетипного символу *вогню*, у поезії Р. Фроста широко представлені інші архетипні символи, такі як *ліс, зірка, земля, море, ніч, світло, темрява* тощо. Словесні образи-символи "sea" та "land", що репрезентують два вектори пізнання – вдалину та вглиб, є центральними у його вірші "Neither Out Far nor In Deep". У назві твору простежується контрастивне мапування як наслідок парадоксального поетичного мислення, що у даному випадку спирається на концепти ВСЕРЕДИНИ / ЗЗОВНІ. На семантичному рівні протиставлення відбувається також між словесними одиницями *ship та gull*. Вони асоціюються відповідно з прислівниками *out far та in deep*, що символізують тут *зовнішнє та внутрішнє, відоме та невідоме*.

Словесні образи-символи "sea" та "land" спираються на психологічні архетипи МОРЕ та ЗЕМЛЯ, концептуальними імплікаціями яких виступають *безмежність, безодня, неприборканість, простір – з одного боку, та народження-смерть – з іншого* [1, с. 233-234]. Море завжди приваблювало людей гіпнотичною монотонністю рухів та безкраїстю. Морський берег є межею, яка символізує обмеженість людських можливостей до пізнання. Але люди наполегливо прямують погляд у невідомість: "*They look at the sea all day*", "*...the people look at the sea*" [14, с. 262]. Словесний образ-символ "the sea" репрезентує у вірші *усе далеке та недосяжне*, та недосяжність лише збільшує його привабливість для людей. Словесний образ-символ "the land" пов'язується з доступністю для людського розуміння, але від цього земля втрачає свою принадність: "*They turn their back on the land*" [14, с. 262].

Отже, подібно до грецьких філософів поет доводить, що людина нічого не знає: те, що вона могла б знати, її не цікавить; те, що її цікавить, вона знати не може. Але ніщо не завадить людському прагненню до споглядання і розуміння: "*But when was that ever a bar / To*

any watch they keep?" [14, с. 262]. Відтак, словесний образ-символ "sea" символізує людську жагу до пізнання невідомого та прагнення нездійсненого, що протиставляється словесному образу-символу "land". Застосовуючи метод абстракції до цього тексту, можна припустити, що консервативно налаштований поет так реагував на конформізм американських радикалів 1930-их років. Вони відвернулися від складнощів суспільного життя в країні, шукаючи рішення проблем у спрощеній соціалістичній ідеології. Так само і люди в тексті відвернулись від землі, спрямувавши погляди у морську далечінь.

Символ не визначає чи пояснює, а вказує на значення, що знаходиться поза межами нашого сприйняття, яке лише вгадується і не може бути виражене засобами повсякденної мови. У вірші Р. Блая "Hatred of men with black hair" розкривається психологія расизму, та дії американців під час в'єтнамської війни пов'язуються з ганебною поведінкою по відношенню до американських індіанців. У цьому тексті спостерігається проектування відомих історичних подій на словесну тканину поетичного образу, що становить суть наративного мапування [1, с. 182]. Взагалі, у своїй політичній поезії Р. Блай висвітлює соціальні та психологічні недоліки американського суспільства, що стали очевидними завдяки в'єтнамській війні. Поет намагається зазирнути у темні закутки американської національної психіки.

Словесні образи-символи "snow" та "blood" символізують у вірші підсвідому ненависть та страх американців перед темношкірими людьми, репрезентуючи відповідні ментальні утворення – НЕНАВИСТЬ та СТРАХ: "*Underneath all the cement of the Pentagon / There is a drop of Indian blood preserved in snow: / Preserved from a trail of blood that once led away / From the stockade, over the snow, the trail now lost*" [10, с. 14].

Наведені рядки містять архетипні словесні образи-символи *кров* та *сніг*. Кров завжди ототожнювалась зі стражданням (пор. кров Ісуса Христа), порушенням життєвості, а епітет *Indian* тут містить вказівку на конкретний історичний період, позначений насиллям над індіанцями. Слово-символ *сніг* асоціюється з сумом, тугою, навалюю, чимось страшним, оскільки у його основі лежить архетип СМЕРТЬ, концептуальними імплікаціями якого виступають темрява, охолодження, страх та руйнування [1, с. 236]. Отже, в основі укріплення воєнної могутності Пентагону лежить страх: "*We fear every person on earth with black hair*" [10, с. 14]. Емоції, які викликають в'єтнамці, на думку автора, подібні до негативних почуттів, що колись надихали американців на криваву боротьбу з індіанцями. Відбувається мапування відчуття підсвідомого страху з однієї царини на іншу, що свідчить про залученість до цього процесу релятивного мапування, яке полягає у проектуванні відношень причинно-наслідкового характеру, в результаті чого сутності царин джерела й мети виражають схожі емоції та почуття [1, с. 172].

Якщо вилучити символи з наведених вище чотирьох рядків з вірша Р. Блая, можна отримати спрощений, але не зовсім адекватний

авторському задуму зміст: "*Underneath all the weaponry of the Pentagon / There is a drop of fear preserved in the unconscious*" [11, с. 4]. Ще більш буквальна інтерпретація буде звучати так: "*Beneath all the denial of the conscious mind / There is a part of ourselves we fear*" [там само]. Отже, позбуваючись символічності, словесний образ втрачає таку важливу ознаку, як асоціативність, що пов'язує його з глибинами підсвідомості та допомагає розкрити складний для передачі зміст.

Окрім психологічних, в основі архетипних словесних образів-символів в американській поезії ХХ століття лежать культурні архетипи, які є свідомо переробленими психологічними архетипами у судженнях та оцінках індивідуумів; вони виступають кодом загальнолюдської культури [1, с. 234]. Зміст таких архетипів виявляється через співвідношення з міфом, релігійним вченням, казкою та літературою [там само]. До культурних архетипів відносяться ТРІЙЦЯ, МАДОННА, ПЕРСОНА, ГЕРОЙ/ТРИКСТЕР, ВІЧНИЙ МАНДРІВНИК, СВІТОВЕ ДЕРЕВО, СВІТОВЕ ЯЙЦЕ, МЕТАМОРФОЗИ, ЖИТТЯ, СМЕРТЬ, ЛАБІРИНТ, АРАХНА [1, с. 234-236]. Відтворюючи мотиви СВІТОВОГО ДЕРЕВА, Е. Камінгс намагається передати ідею особистості та вічного буття за допомогою словесного образу-символу "*leaf*". Взагалі, образ *відірваного листка* часто використовується в поезії як символ безцільного, самотнього існування (Ю. М. Лермонтов "*Листок*", Л. М. Леонов "*Evgenia Ivanovna*", В. А. Луговський "*Кленовий лист*" тощо). Для створення образу падіння листа Е. Каммінгс застосовує іконічний код. Розташування літер на сторінці нагадує падіння листя. Ненормативний синтаксис відповідає слідуванню очима за падінням листка, який, обертаючись (що позначене дужками "*a*" та "*s*"), нарешті опиняється на землі (останній рядок – найдовший):

l(a

le

af

fa

ll

s)

one

l

iness

[12, с. 928].

Одиниця кілька разів повторюється у тексті, підкреслюючи тему самотності. Неозначений артикль "*a*" теж вказує на одиницю. "*La*" та "*le*" є французькими еквівалентами даного слова. У дев'ятому рядку "*iness*" можна інтерпретувати як "*I-ness*" ("*oneness*"), згадуючи манеру поета вживати "*i*" замість "*I*". До того ж, у збірнику "95 Poems" (1958) вірш

"l(a)" з'явився напроти порожньої сторінки, у той час, коли усі інші вірші була надруковані по двоє. Двадцять три літери загубились у білому просторі аркуша, що підкреслило крихкість поетичної конструкції. Цей поетичний текст символічно передає ідею безкрайності простору та дрібність людини у ньому, що має екзистенціальний підтекст та розкриває тему смерті. Отже, форма вірша відповідає його змісту. Словесний образ-символ "*leaf*" іконічно репрезентує ідею *самотності* та *смерті*, що підкреслюється словом *falls*. Сутнісними ознаками концепту царини джерела ПРЕДМЕТ, які проектуються на відповідні ознаки царини мети СТАН є *відірваність* та *падіння*.

Отже, підґрунтям архетипних словесних образів-символів слугують психологічні та культурні архетипи. Перші містять передзнання людства та апелюють до колективного підсвідомого. Зміст других встановлюється через зв'язок з міфом, релігійним вченням, казкою та літературними творами. В основі формування архетипного словесного образу-символу лежить нарративне мапування, яке полягає у проектуванні знань про відомі мотиви чи сюжети художньої літератури або історичні події на новий поетичний текст шляхом їх переосмислення та інакомовного втілення. Поряд з нарративним у творенні словесних образів-символів можуть бути задіяні інші види мапувань – аналогове, контрастивне, конструктивно-творче. Архетипні словесні образи-символи є невід'ємною складовою образного простору американської поезії ХХ століття, визначаючи її глибину та асоціативний характер. Перспективою дослідження є розгляд інших типів словесних образів-символів (стереотипних, ідіотипних та кенотипних) у творчості окремих авторів з метою окреслення концептуальної картини світу того чи іншого поета та національної специфіки поезії взагалі.

Література

- 1. Белєхова Л. І.** Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії) / Л. І. Белєхова // Херсон: Айлант, 2002. – 368 с.
- 2. Горчак Т. Ю.** Словесний образ-символ в американській поезії ХХ століття: когнітивно-семіотичний аспект: дис. ... канд. філологічних наук: 10.02.04 / Т. Ю. Горчак // К., 2009. – 214 с.
- 3. Лотман Ю. М.** Лекции по структуральной поэтике. Вып. 1 (Введение, теория стиха) / Ю. М. Лотман // Уч. записки Тартуского гос. ун-та. Труды по знаковым системам. – Вып. 160. – Т. I. – Тарту, 1964. – 194 с.
- 4. Лотман Ю. М.** Семиосфера / Ю. М. Лотман // СПб.: Искусство – СПб, 2001. – 704 с.
- 5. Материалы** к словарю терминов тартуско-московской семиотической школы / Tartu, 1999. – 408 с.
- 6. Мифы** народов мира: В 2-х томах. – М.: Советская энциклопедия, 1992. – Т. 2. – 896 с.
- 7. Солодилова И. А.** Смысл художественного текста. Словесный образ как актуализатор смысла / И. А. Солодилова // Оренбург: ГОУ ОГУ, 2004. – 153с.

- 8. Шелестюк Е. В.** О лингвистическом исследовании символа / Е. В. Шелестюк // Вопросы языкознания. – 1997. – №4. – с. 125-141.
- 9. Юнг К. Г.** Человек и его символы / К. Г. Юнг; [пер. с англ.]. – СПб.: Б.С.К., 1996. – 454 с.
- 10. Bly R.** Hatred of Men with Black Hair / R. Bly // 2005. – Режим доступа: http://www.songfest.us/pdf/songfest_prog05.pdf.
- 11. Bushell K.** Leaping into the Unknown The Poetics of Robert Bly's Deep Image / K. Bushell // Режим доступа: http://www.english.illinois.edu/Maps/poets/a_f/bly/bushell.html.
- 12. Cummings E. E.** The Oxford Book of American Verse / E. E. Cummings // N. Y.: Oxford University Press, 1950. – P. 968.
- 13. Frost R.** Fire and Ice // The Norton Anthology of Modern Poetry: Second Edition: [ed. by Richard Ellmann and Robert O'Clair] / R. Frost // N. Y.; L.: W. W. Norton & Company, 1988. – P. 255.
- 14. Frost R.** Neither Out Far, Nor In Deep // The Norton Anthology of Modern Poetry: Second Edition: [ed. by Richard Ellmann and Robert O'Clair] / R. Frost // N. Y.; L.: W. W. Norton & Company, 1988. – P. 262.
- 15. Tsur R.** Light, Fire, Prison. A Cognitive Analysis of Religious Imagery in Poetry / R. Tsur // Режим доступа: http://www.tau.ac.il/~tsurxx/Kostandin__Lakoff_2.html.

Горчак Т. Ю. Архетипні словесні образи-символи в американській поезії ХХ століття: лінгвокогнітивний аспект.

У пропонованій статті автор, спираючись на когнітивну теорію словесного образу, аналізує архетипні словесні образи-символи у віршах американських поетів ХХ століття.

Ключові слова: словесний образ, словесний образ-символ, психологічний архетип, культурний архетип, концепт, мапування.

Горчак Т. Ю. Архетипные словесные образы-символы в американской поэзии ХХ столетия: лингвокогнитивный аспект.

В предложенной статье автор, опираясь на когнитивную теорию словесного образа, анализирует архетипные словесные образы-символы в стихотворениях американских поэтов ХХ века.

Ключевые слова: словесный образ, словесный образ-символ, психологический архетип, культурный архетип, концепт, картирование.

Gorchak T. Yu. Archetypal image-symbols in the 20th century American poetry : lingvo cognitive aspect.

In the article the author analyses archetypal image-symbols in the 20th century American poetry following a cognitive theory of verbal image.

Key words: verbal image, verbal image-symbol, psychological archetype, cultural archetype, concept, mapping.

УДК [821.112.2.09:305],,19”

Кучерява Д. М.

**ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ У ТВОРЧОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ
ПИСЬМЕННИКІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ
НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ТЕА ДОРН „МАРЛЕНІ”**

Гендерна проблематика стала найбільш актуальною у ХХ столітті. Вважається, що вперше термін „гендер” був уведений у науковий обіг американським психоаналітиком Робертом Столлером у праці „Стать і гендер: про розвиток мужності та жіночності” (1968). В 1963 році він виступив на конгресі психоаналітиків у Стокгольмі, зробивши доповідь про поняття соціології (гендерної) самосвідомості. Гендер Р. Столлер розглядав як поняття, що виражає психологічні, соціальні, культурні особливості, не обумовлені біологічною статтю. На Україну поняття „гендер” прийшло приблизно після 1995 року та набуває дедалі більшої актуальності. Дослідження присвячені рольовим, зумовленим впливом соціуму особливостям поведінки представників обох статей, а також їх взаємовідносинам, зафіксованим у поняттях „фемінність” (жіночість) і „маскулінність” (чоловічість). В літературі перевага надається дослідженню жіночих образів у вітчизняній рекламі та журналістиці, специфіці „жіночого стилю”, жанровим особливостям „жіночої прози” та концепції фемінізму [5, с. 374].

Найбільш значущими у цій галузі є роботи М. Рюткена „Гендер та література: проблема „жіночого письма” та „жіночого читання”, котрий проаналізував проблему відмінностей тексту жіночого автора від тексту чоловічого зовнішніми, тобто формальними ознаками; Н. И. Абукириной „Що таке гендер?”, яка дала визначення гендеру як соціокультурної статі, розкрила особливості і труднощі соціалізації чоловіків та жінок, проаналізувала статево-рольову соціалізацію та гендерну ідентичність особистості [1]; робота О. А. Вороніної „Теоретико-методологічні основи гендерних досліджень”, яка має за мету ознайомити з основними поняттями, підходами та напрямками сучасної гендерної теорії; показати можливості вживання гендерної теорії та методології для проведення соціальних і гуманітарних досліджень; підготувати до використання гендерної теорії при розробці власних учбових курсів з соціальних та гуманітарних наук; проаналізувати розвиток гендерних досліджень в Росії [2]; І. Жеребкіної „Феміністська літературна критика”, яка в своїй роботі розглядає переоцінку класичного канону „великих” літературних творів з точки зору жіночого авторства, жіночого читання, а також так званих жіночих стилів письма [6].

Однак, незважаючи на значну кількість популярних та наукових статей, присвячених дослідженню гендерного аспекту в творчості

письменників різних країн слід зазначити, що гендерна проблематика в творчості німецькомовних дослідників є недостатньо розкритою, що й обумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті — дослідити прояви гендерного аспекту в творі Теа Дорн „МарЛені”.

Треба зазначити, що в німецькій, австрійській, швейцарській літературі жіночих авторів набагато менше, ніж авторів-чоловіків. З XVIII по XX століття видатними письменниками були І. В. Гете, І. Ф. Шиллер, Г. Лессінг, І. Вінкельман, Август-Вільгельм та Фрідріх Шлегель, В. Г. Вакенродер, Л. Тік, Новалис, Людвіг-Іоахім фон Арнім, Клеменс Брентано, Брати Якоб та Вільгельм Грим, Ернст Теодор Амадей Гофман, Йозеф фон Айхендорф, Т. Манн, Л. Фейхтвангер, С. Цвейг, Г. Гессен, Ф. Кафка, Е. М. Ремарк, Г. Гауптман, Г. Зудерман, Г. Манн. Лауреатами Нобелівських премій були також чоловіки: Т. Момзен, Р. Еукен, П. Хейзе, Г. Хауптман, К. Шпіттелер, Т. Манн, Г. Гессе. Однак з другої половини XX століття ситуація починає змінюватися. Появляються такі відомі письменниці, як Біргіт Вандербеке, Інґрід Нолль, Теа Дорн, Маріанна Грубер.

П'єса „МарЛені. Пруські дива, біляві, як сталь” написана молодою німецькою письменницею Теа Дорн, яка визначила жанр своєї п'єси як психологічний гротеск. „МарЛені” — похідне від двох жіночих імен: Марлен Дітріх та Лені Ріфеншталь.

В основі п'єси історія, якої ніколи не було: передсмертна зустріч Марлен Дітріх та Лені Ріфеншталь — двох культових постатей XX століття. Кожна з них мала свою правду, свої переконання та власні стосунки з історією, судити про які можна лише маючи ту часову дистанцію, яку має автор п'єси Теа Дорн.

Німецька актриса, що відреклася від фашистської Німеччини — Марлен Дітріх, та „коричнева” режисер Лені Ріфеншталь могли зустрітися лише у сценічному просторі: занадто різними були обрані ними життєві шляхи.

Історія починається як анекдот. Дев'яностолітня дама лізе через балкон в квартиру своєї однолітки, яка доживає останні години свого життя. Звідкись з'являються кінокамера та освітлювальна апаратура. Лені умовляє Марлен знятися у головній ролі її нового фільму і навіть проводить фотопроби. Та глядач, який хоч трохи чув про затворницьку старість великої актриси, одразу розуміє — не було цієї зустрічі та ніколи бути не могло. Зрештою, Теа Дорн й не намагається видати фантазію за правду, хоча у розповіді про долі двох героїнь використовує конкретні факти. Обстановка кімнати — лише підмога для викладення двох біографій, біографій, які є контрастними практично по всіх статтях.

Треба зазначити, що суто жіночі чесноти двох героїнь (слабкість, пасивність, поступливість, тендітність, м'якість, лагідність) не відповідають існуючому положенню речей, тобто фемінні риси

набувають своєї природної цінності та перевершують в своїй силі риси маскулінності.

Головні героїні твору більш орієнтовані на кар'єрний ріст, чим на сім'ю та дітей. Володіють сильним характером, волею, емоційні, легко переживають критику в свою адресу. Їх поведінка не відповідає нормативним уявленням і установкам соціуму про роль жінки.

Здійснивши переворот в кіно, моді, суспільному житті, Марлен Дітріх втілила собою тип прекрасної жінки, що виявляє силу духа та долає самоту відчаєм й майже царственною величчю. Її звеличували та обмовляли, їй заздрили і наслідували. Її вік позначився зморшками лише в глибокій старості — у зрілі роки її обличчя залишалося не зворушеним павутиною років.

У пінному штормі овацій, в оточенні найталановитіших чоловіків та розкішних жінок, під балакучим пером допитливих газетярів проходила демонстрація життєвого спектаклю „Марлен Дітріх”. Спокуса, тріумф, капітуляція — три лиця жіночого божества, фемінної значущості та переваги іменуємої „Марлен Дітріх”, влада якої виявилася безмежна.

Як зазначають дослідники життєвого шляху відомої актриси, Марлен володіла дивною здатністю адаптуватися до нових умов, швидше орієнтуватися в найнесподіваніших ситуаціях [3]. Ми можемо пояснити це тим, що її модель поведінки найбільш різноманітна в порівнянні з виключно фемінною поведінкою, а також це пояснюється культурно-історичним розвитком, при котрому фемінна модель поведінки не завжди була ефективна, і жінки були вимушені використовувати чоловічу модель поведінки для підвищення своєї ефективності.

Берта Хелена Амалія Рифеншталь, відома німецька актриса та кінорежисер, була сильною, вольовою, рішучою, відважною, ризикованою та енергійною жінкою, здібною зламати стереотипи, продиктовані суспільним строем. Вона абсолютно нічого не боїться, для неї немає жодних першкод.

Пояснюючи, чому вона вирішила зайнятися режисурою, Лені Рифеншталь сказала, що давно хотіла зіграти роль, зовсім не схожу на ті, які вона грала у Фанка, коли жінка завжди знаходилася на задньому плані, а гори були головним компонентом [10]. На нашу думку, даний факт прагнення бути весь час на передньому плані у поєднанні з реалізованістю в активному житті може непрямо вказувати на наявність стратегії досягнення соціального успіху не через особове зростання, а через суперництво і конкуренцію (завоювання свого місця під сонцем). Наявність такої стратегії, на наш погляд, не може не позначитися на характері емоційно насичених взаємовідносин: родинне життя Лені Рифеншталь потрапляє в зону дуже високого внутрішнього конфлікту, що пояснює й відсутність дітей у героїні.

Так, на прикладі Лені Ріфеншталь можна стверджувати, що сучасна жінка вимушена протистояти двом протилежним моделям здійснення свого життєвого сценарію, відповідним двом найбільш суперечливим ролям: бути „матір'ю” або бути „жінкою”.

Зустрічаються дві жінки. Одна — жінка-режисер, яка построїла своє життя та кар'єру самостійно, без чієї-небудь допомоги й підтримки, і так, як вона захотіла. „Пальці та ноги ще пам'ятають. Руки та ноги ще пам'ятають. Не забули. Що означає чіплятися за камінь, що означає дертися, сантиметр за сантиметром, притискаючись всім тілом до голої скелі, підтягуватися вгору між небом та землею” [9, с. 4]. Друга — кінозірка, яка у всьому зобов'язана своєю славою іншим. Зустрічаються феміністка та покірنا коханка, сила та слабкість, оптимізм та меланхолія. Одна з них, Марлен, помирає у повній самотності та занедбаності. А Лені продовжує трудитися, займається підводною зйомкою та ниряє з аквалангом. „Й не з такими проблемами справлялася. Недаремно мене звуть Ріфеншталь. Сталь — це вам не бляшанка яка-небудь” [9, с. 5].

Свій останній „цілком особливий фільм” під назвою „Пентесилея” Лені вирішує знімати з Марлен у головній ролі. Провів у очікуванні майже півстоліття, Лені нарешті одержує можливість почати зйомки фільму: берлінські продюсери готові виділити кошти. Головна героїня фільму, Пентесилея, за замислом режисеру є однією з дівчин гордого племені амазонок. Юна, атлетичної будови, вміє управлятися з луком, їздити без сідла на коні, на всьому скаку обернутися назад, і навіть, рятуючись втечею, відстрілюватися. Жоден грецький герой не здатен налякати амазонку. Вона навіть долі не страшилась. Лені таким способом як би вирисовує свій прототип, дівчину „повну відваги та водночас уразливу”. Марлен же, навпаки, зустрічає дану ідею про фільм песимістично, вона зразу прирікає його на провал.

Розмірковуючи про минулі фільми, які зняла Лені, Марлен невільно торкається теми війни, стосовно котрої героїні мають також протилежні точки зору. Для Лені війна — це гибель брата, фюрера, страх, „розстріли та тупа різня без смислу й форми”. У Марлен війна асоціюється виключно з її виступами, чоловіками, котрі називали її „лялечка”, „цукерочка в мундирі”, „принцеса”, а також з воєнною формою, в котрій, як вона гадала, мала бездоганний вигляд: „Військова форма — як я її любила. Ейзенхауеровська куртка, брюки, зшиті на замовлення, солдатські черевики з високим шнурованням, а під час виступів — плаття із золотих леліток” [9, с. 7]. Тільки одного боялась Марлен — потрапити у полон до фашистів.

Судьба пройшлась по життю цих великих жінок та розкидала їх, здавалось би, у різні боки. Але все одно життя в них одне. Єдине їх щастя — зніматись та знімати кіно.

П'єса побудована на діалогах двох жінок. У фантастичній зустрічі поєднались трагізм та комічні ситуації. Історія та сіюхвилинність, легенда та минуле знов пересіклися в п'єсі „МарЛені” Теа Дорн. По ходу

п'єси читач узнає багато подробиць та пікантних жіночих таємниць. Наприклад, як Марлен „шліфувала обличчя”, а позаду камери завжди просила установити дзеркало — через це погляд кінодиви завжди був загадковим та трохи розсіяним. А Лені захопливо розкаже й про свої африканські мандри, про те, що в її професії допомагали не тільки воля та характер, але й сльози, а також про розряд аквалангіста, який вона отримала в сімдесят років.

Знамениті жінки, згадуючи епізоди прожитих літ, намагаються виправдати події свого життя одна перед іншою. Завдаючи образи та називаючи одна одну „американською підстилкою” та „нацистською повією”, вони перебирають в пам'яті щасливі моменти свого життя, згадують „по справжньому великих чоловіків”, котрих вони зустрічали на своєму шляху, „єдине в своєму роді, чисте, безтілесне кохання”. Дама в чоловічому одязі з чоловічими поведками відчайдушно намагається доказати, що їх обох „списали” дуже рано. Тягне волоком важенну камеру, щоб організувати імпровізовані кінопроби для карикатурної Марлен в ролі античної Пентесилеї. Переконає скоріше саму себе в залишках здорового глузду. Але це лише зовнішній план. Тверезість та відчай, твердість та безсилля, оптимізм та безмірна утома — всі мислимі підтексти зливаються в один єдиний, майже трагічний порив. Але для Лені ця зустріч стає історією не її творчого відродження, а людського виправдання. А Марлен предстає не верхом елегантності, а жахливою беззубою, лисіючою старухою.

Їх діалоги плавають на грані політики та жіночих сентиментальних спогадів. Вони неначе грають у власному театрі пам'яті, по черзі визиваючи на сцену то зловісні фігури Третього рейху, то власних коханих. Судять одна одну та ридують, обійнявшись. Затівають безглузді репетиції, які переходять в танець. Та поступово зближуються, міняючись зовнішньо та внутрішньо, перетворюючись майже в одне символічне ціле — старіючу одиноку жінку-художника. Всіма забуту, нікому не потрібну, з важеним тягарем нерозтрачених можливостей. Марлен к фіналу нарешті предстає в традиційному образі — чорний фрак, лаковані туфлі, циліндр на білявому волоссі. Але лише для того, щоб повідати про те, що це кінець. А „можлива зустріч”, про котру, цілком вірогідно, й марили „диви”, так і не відбулась.

Таким чином в п'єсі Теа Дорн „МарЛені” зображена можлива зустріч двох культових постатей ХХ століття, Марлен Дітріх та Лені Ріфеншталь. П'єса побудована на діалогах двох жінок, в ході яких вирішується проблема взаємовідносин між статями, тобто проблема гендеру. Перевага надається жіночому початку. З одного боку — феміністка, сильна духом, вольова жінка, здатна самотійно добитися високих вершин у житті. В коханні вона завжди прагнула до „екстазу”: коли серце, розум і секс зливаються воедино. Сексуальних відносин без кохання для неї не існувало. „Великі” чоловіки її ніколи не цікавили. Вона розтрачувала своє серце на спортсменів, солдатів, операторів. Дітей

не мала: на це в неї ніколи не було часу. Про сімейне життя говорить, що „загалом була заміжня”, але всерйоз вони ніколи не були разом. З другого боку — покірنا коханка, слабка, пасивна, меланхолійна жінка, яка не вірить у власні сили, та в житті котрої вирішальну роль зіграли чоловіки. Впродовж свого життя Марлен мала багато романів з „великими” чоловіками, та з кожним з них її зв’язувала „єдина у своєму роді, чиста, безтілесна любов”. До сексуальних відносин вона ставилася завжди несерйозно. Нерозбірливо вступала в статеві контакти, якщо на те наполягали чоловіки. Її основний лозунг — „не спи ні з ким або спи зі всіма. Результат однаковий”. Мала дочку. Вважала материнську любов найчистішою й самою пристрасною. Жінок, які не мають дітей, називала „нешасними створіннями”. Чоловік ніколи не грав великої ролі в життєвій філософії Дітрих. „Татко” все життя був містером Дітрих та відвертим підкаблучником — лише цю роль йому дозволялося грати біля великої Марлен.

Перспективним напрямком дослідження проблеми гендерного аспекту є подальший аналіз проблеми взаємовідносин між статями, кохання та сім’ї в творах німецькомовних авторів другої половини ХХ століття.

Література

- 1. Абубикирова Н. И.** Что такое „гендер” ? / Н. И. Абубикирова // Общественные науки и современность. — № 3. // Женщина в обществе : мифы и реали : Сб. ст. / Редактор-составитель Круминг Л. С. — М., 2000. — С. 84-87.
- 2. Воронина О. А.** Теоретико-методологические основы гендерных исследований / О. А. Воронина // Теория и методология гендерных исследований : Курс лекций / под общ. ред. О. А. Ворониной. — М., 2001. — С. 13-106.
- 3. Головина Е.** Марлен Дитрих : легенда, разбивавшая сердца : [Електронний ресурс] / Е. Головина. // Режим доступу : <http://liveinternet.ru/journalshowcomments.php>.
- 4. Гребенюк Р.** Королева мира : [Електронний ресурс] / Р. Гребенюк. // Режим доступу : <http://marilynprima.h1.ru>.
- 5. Дороніна Т.** Гендерний напрямок в літературознавстві / Т. Дороніна // Гендерний розвиток в суспільстві (Конспекти лекцій) : Посібник / Відповід. ред. К. М. Лемківський. — К. : ПЦ „Фоліант”, 2005. — С. 283-378.
- 6. Жеребкина И.** Феминистская литературная критика / И. Жеребкина // Введение в гендерные исследования. — Ч. 1 : Уч. пособие / Под ред. И. Д. Жеребкиной. — СПб. : Алетейя, 2001. — С. 543-561.
- 7. Ковалів Ю. І.** Літературознавча енциклопедія. — У двох томах. / Ю. І. Ковалів // Т.1. — К : ВЦ „Академія”, 2007. — 608 с.
- 8. Линдберг А.** Роковая звезда Марлен Дитрих : [Електронний ресурс] / Анна Л. // Режим доступу : <http://marlene.by.ru/txt/txt1.html>.
- 9. Теа Дорн.** МарЛени. Прусские дивы, белокурые как сталь / Перевод с немецкого Владимира Колязина : [Електронний ресурс] — 25 с. / Теа Дорн // Режим доступу :

<http://biblioteka.teatrobraz.ru/node/2168>.

10. http://ru.wikipedia.org/wiki/Рифен-шталь,_Лени.

Кучерява Д. М. Гендерний аспект у творчості німецькомовних письменників другої половини ХХ століття на матеріалі роману Теа Дорн «Марлені».

У пропонованій статті в аспекті гендерної проблематики на основі розрізнення фемінних та маскулинних рис автор досліджує твір „Марлені” німецькомовної письменниці Теа Дорн.

Ключові слова: гендер, фемінність, маскулінність.

Кучерявая Д. М. Гендерний аспект в творчестве немецкоязычных писателей второй половины ХХ столетия на материале романа Теа Дорн «Марлени».

В предлагаемой статье в аспекте гендерной проблематики на основе различения феминных и маскулинных черт автор исследует произведение „Марлени” немецкоязычной писательницы Теа Дорн.

Ключевые слова: гендер, феминность, маскулинность.

Kucheryavaya D. M. Gender aspect in the works of German-speaking writers of the second part of the XXth century based on the material of the Tea Dorn's novel "Marleni".

In the offered article the author researches the work „Marleni” of the German-speaking writer Tea Dorn in the aspect of gender problems on the basis of distinguishing feminine and masculine features.

Keywords: gender, femininity, masculinity.

УДК 821.111(73)–1.09+821.112.2–31.09

Панова О. О.

ДЖЕРЕЛА АНІМАЛІСТИЧНОЇ ОБРАЗНОСТІ В ПОЕТИКО-СТИЛЬОВІЙ ТРАДИЦІЇ ТВОРІВ Т. С. ЕЛІОТА „ПРАКТИЧНЕ КОТОВЕДЕННЯ, АБО КНИГА СТАРОГО ОПОСУМА” ТА Е. Т. А. ГОФМАНА „ЖИТТЄВІ ПЕРЕКОНАННЯ КОТА МУРА ВКУПІ З ФРАГМЕНТАМИ БІОГРАФІЇ КАПЕЛЬМЕЙСТЕРА ІОГАННЕСА КРЕЙСЛЕРА, ЩО ВИПАДКОВО ВЦІЛІЛИ В МАКУЛАТУРНИХ ЛИСТАХ”

За останні роки з'явилася ціла низка наукових досліджень, присвячених творчості Томаса Стернза Еліота та Ернста Теодора Амадея Гофмана, серед яких роботи Ю. Л. Горідько [1], Т. М. Денисової [2], Л. В. Дудової [3], О. Орлової [7]. Свого висвітлення здобули певні аспекти творчості Т. С. Еліота, зокрема такий етап його творчості, як

імажизм, а саме його характерні ознаки та принципи, розгляд особливостей поетики Еліота, короткий нарис його життя, головні проблеми творчості письменника, становлення інтересів. Проте ми не знаходимо поглибленого вивчення циклу "Практичне котоведення". Здебільшого, йдеться про популярний мюзикл, який поставлено на основі цикла Т. С. Еліота. Відтак, не зважаючи на окремі розвідки у зарубіжних і вітчизняних літературознавчих працях спостерігається недостатність прояснення джерельного базису інтерпретації розглядуваних текстів та їх введення у структуру аналізу анімалістичної образності.

Метою нашої статті є дослідження поетико-стильових традицій у структурі анімалістичної образності творів Т. С. Еліота "Практичне котоведення, або Книга Старого Опосума" та Е. Т. А. Гофмана "Життєві переконання kota Мура укупі з фрагментами біографії капельмейстера Йоганнеса Крейсера, що випадково уцілило в макулатурних листах", що передбачає вирішення таких завдань: виявлення джерел становлення художнього методу досліджуваних авторів, розгляд історії створення образів котів у згаданих творах.

Матеріалом дослідження слугують тексти Т. С. Еліота та Е. Т. А. Гофмана.

Творчість Еліота можна розподіляється на два етапи: імажизм і постімажизм [1, с. 117]. Рання його творчість розвинулася під впливом естетичної програми неокласицизму та імажизму. Центральна проблема творчості Еліота – криза духу, яка відбивається у змалюванні відчуття смертельної хвороби сучасної цивілізації та побоюванні, що разом з нею загине й істинна культура. Шукаючи порятунку для людини, культури та, зневірившись у власній (повній скепсису) творчості, поет зупинився на християнській релігії і вірі, прийшовши до Бога. З пошуками істини змінювалась і поезія. Цей поворот спостерігаємо в поемах "Попілисте середовище" та "Чотири квартети". За словами Т. М. Денисової [2, с. 59], Т. С. Еліот завжди вважався поетом "серйозним", який зачіпав у своїх творах важливі філософські питання, тому "раптовий" характер написання іронічно-ексцентричного твору "Практичне котоведення" результує другорядне його кваліфікування на тлі містких, важких для сприйняття текстів.

На момент вступу в літературу в Гофмана вже були сформовані і розвинені основні принципи німецького романтизму. Характер конфліктів, їх проблематика і система образів, власне художнє бачення світу залишаються у контексті романтизму. У підґрунті більшості творів Гофмана знаходиться конфлікт художника із суспільством. Одним з істотних компонентів поетики Гофмана, як і ранніх романтиків, є іронія [4, с. 824]. Остання як творчий прийом, в основі якого лежить певна філософсько-естетична, світоглядна позиція, несе на собі дві основні функції художньо-естетичного навантаження: 1) музика проголошена вищим утіленням мистецтва, оскільки вона виявляє свій найменший

зв'язок із життям, з навколишньою дійсністю; 2) утвердження безперечної переваги світу поетичного над світом реальної повсякденності.

Варто також зазначити, що музика знаменує всю творчість цього письменника, котрий як знавець музичного мистецтва мав тонкий смак, гостре й вірне критичне чуття щодо конкретних музичних явищ, зокрема опер Моцарта й Глюка, симфонізму Бетховена. На тлі різноголосих суджень тодішньої музичної критики, коли увагу публіки й преси раз у раз привертала модні віртуози й поверхневі твори композиторів "третього ешелону", статті Гофмана, безумовно, виділялися сміливістю й глибиною думки. Гофман уважає музику найвищим, найромантичнішим видом мистецтва, оскільки вона має за предмет лише нескінчене; утілює таємниче в звуках прамови природи, лише за допомогою музики людина осягає "гімн піснею дерев, кольорів, тварин, каміння і вод" [8]. Тому й основним своїм позитивним героєм Гофман робить музиканта Крейслера. Відтак, для Гофмана безперечна перевага світу поетичного над світом реальної повсякденності.

Цикл "Практичне котоведення" Томас Стернз Еліот пише в 1936 для своїх хресників Томаса Фейбера і Елісон Тренді. Цей твір вийшов у світ 5 жовтня 1938 року тиражем 3 000 екземплярів, з малюнками Еліота на суперобкладинці і на обкладинці. Цикл віршів Томаса Стернза Еліота "Популярна наука про кішок, написана старим опосумом" ("Old Possum's Book of Practical Cats") довгий час вважався другорядним на тлі серйозних, не завжди простих для сприйняття філософських вигадувань поета. Проте саме завдяки цій книжці поет-інтелектуал потрапив в історію світового шоу-бізнесу і був удостоєний, посмертно, премії "Тоні" в номінації "Краще лібретто мюзиклу".

Зрозуміло, письменник не взявся б за "котячу" тему, якби не розділяв відому у всьому світі любов англійців до кішок. Він не лише тримав їх у себе вдома, але й охоче вигадував, на прохання друзів і знайомих, незвичайні прізвиська їхнім вусатим улюбленцям. Одні імена виходили смішними та абсурдними, але звучними, інші – простими, однак усі вони відповідали котячим характеристикам. У цьому контексті значущим у написанні твору "Практичне котоведення" видається вживання "імен, що говорять". Це і Морган, і Голодранець і Хитролапий, і Другезаконня та інші.

Дивна назва роману "Життєві переконання кота Мура" виникла завдяки такій обставині: в Гофмана був кіт на ім'я Мур. Письменник часто жартував, що Мур, мабуть, читає його рукописи, коли за відсутності господаря просиджує годинами на його столі. Звідси й народився задум – побудувати оповідання від імені кота, що ніби-то займається письменництвом і філософією. На жаль, роман цей незакінчено, хвороба та смерть завадили письменнику дописати третій том.

Гофман і Еліот при написанні розглядуваних нами творів вдаються до використання таких прийомів, як іронія, сатира, алюзія та ілюзія, щоб приховати дійсний зміст та персонажів творів. При цьому тварини олюднюються до такої міри, що часом виявляються лише приводом для міркувань про людські проблеми і вдачі. У художній літературі зображення тварин є способом образно-естетичного впливу на читача. Вміст творів, де представлені образи тварин, відрізняються підвищеною емоційністю. Зображення життя людей через образи тварин – це одне з головних завдань анімалістичного жанру в художній літературі.

Еліот і Гофман користуються широко розповсюдженим у художній літературі способом зображення тварин – прийомом антропоморфізму, тобто олюднення. У цьому випадку представників тваринного світу наділено здібностями до роздумів і переживань, події і людські характери в творі розкриваються через сприйняття тварини. Такий художній прийом дає письменникові можливість глибше розкрити відношення людини до тварини [8].

У контексті вивчення дискурсивних характеристик творів різних епох, стилів та жанрів уведенню підлягає питання інтертекстуальних зв'язків. Таке явище отримує визначення як "паратекстуальність", що розглядається Ж. Женеттом як відношення текста до свого заголовку, післямови, епіграфу [5]. Так, вірш Еліота "Old Deuteronomy" відзначається своєю паратекстуальністю на рівні свого заголовку: "Другезаконня" постає іменем kota – головного ліричного суб'єкта. У лексикографічних джерелах, зокрема у вебстерівському словнику, надається таке тлумачення слова: "Deuteronomy" - it's the fifth book of the Old Testament, or in the style biblical book of Deuteronomy ("п'ята книга Старого (Вітхого) Завіту, або в стилі біблійської книги Другозаконня") [10, с. 617]. Зауважимо, що за своєю стильовою спрямованістю книга носить характер довгого прощального слова, оберненого Мойсеєм до ізраїльтян напередодні їх переходу через Йордан і завоювання Ханаана. Цей факт корелює в аналізованому вірші з тим, що Мафусаїл є "найстарішим старим на селі", тобто котом поважним за віком та досвідом. У відповідності до цього маємо змогу провести зіставлення: Мафасуїл – головний на селі, Мойсей – вождь свого народу. Підтвердження знаходимо й у Василя Бетаки, котрий, на відміну від інших, переклав ім'я цього kota не Другезаконня, а Мафусаїл. До того ж, спостерігаємо співзвучність звукового оформлення цих двох імен. З огляду на релігійні вподобання самого поета на момент написання твору (віднайдення Бога) можна припустити, що саме біблійського героя, тобто Мойсея, завуальовано під образом Мафасуїла.

Особливої уваги набуває нумерологічна складова художнього тексту, зокрема в аспекті вживання цифр 9 і 99. В оригіналі вірша знаходимо такі рядки: Old Deuteronomy's buried nine wives and more. I am tempted to say ninety-nine ("Старий Дрегезаконня поховав дев'ять дружин.

Я б навіть сказав, що дев'яносто дев'ять"). У центрі уваги опиняються числа 9 і 99, що мають такі значення:

- відносно християнських і мусульманських вірувань: 9 століття до н.е. – останні 900 років до Різдва Христового, 9 століття – перші 900 років з Різдва Христового; число 99 – в ісламі чотки мають 99 намистин – циклічне число, відповідне Божественним іменам. Соту намистину, відповідну імені Бога, можна придбати тільки в раю;

- щодо обрядових культів: існує повір'я, що кішка має 9 життів.

Ще одним апелюванням Еліота до ісламської традиції є згадування 9 чи 99 дружин, де джерельний базис становлять сури – розділи Корана. Йдеться про те, що араби мають право на необмежену кількість дружин. Із виникненням Ісламу чоловікові вже забороняється мати більше 4 дружин, оскільки пророк Мухаммад звелів йому: "Обери з них чотирьох і розлучися з останніми" [9]. Пророк мав 9 дружин до того, як Богом було введено обмеження на полігамію. Тому йому було надано виняткове право не розлучатися з усіма своїми дружинами. Одночасно йому було заборонено заводити додатково або змінювати останніх. У наслідок цього дружини Пророка займають особливе положення в мусульманському суспільстві, а Коран іменує їх "матерями віруючих" [там само].

Підсумовуючи наш аналіз, можна сказати, що Еліот у своїй поетико-стильовій традиції компілює дві релігії, релігійну та народну міфологію, а саме поєднує християнські та ісламські вірування у світлі тяжіння до створення узагальненого, збірного анімалістичного образу kota Мафасуїла.

З огляду на характеристики суб'єктів оповідей, можна сказати, що обидва автори завуальовують своїх персонажів під образами кішок. Т. С. Еліот та Е. Т. А. Гофман вдаються до різноманітних натяків щодо характеру, поведінки, імені суб'єкта-маски.

Перспективним видається подальше дослідження типології героїв у структурі анімалістичної образності творів Т. С. Еліота та Е. Т. А. Гофмана.

Література

1. Горідько Ю. Л. Зарубіжна література: випускний іспит. / Ю. Л. Горідько – 99 // Тема. – 1999. – №2. – С. 103-105 **2. Денисова Т. М.** Історія американської літератури ХХ ст. / Т. М. Денисова // К. : Довіра, 2002. – 59 с. **3. Дудова Л. В.** Модернізм в зарубіжній літературі. / Л. В. Дудова // М. : Наука, 2000. – 117 с. **4. Зарубіжні письменники.** Енциклопедичний довідник. У 2т. Т.1:3 – 35 А – К / За редакцією Н. М. Михальської та Б. Щавурського. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 824 с. **5. Интертекстуальность.** Онлайн енциклопедія «Кругосвет» / – Режим доступу: [http:// www. krugosvet.ru](http://www.krugosvet.ru) **6. Критика.** О творчестве Е. Т. А. Гофмана / – Режим доступу:

<http://www.molomo.ru/gofman.html> 7. Орлова О. П. Вікно в світ: методика викладання. Література США / О. П. Орлова // Просвіта. – 1999. – №6. – 143-149. с.8. Эрнст Теодор Амадей Гофман / – Режим доступу: <http://www.c-cafe.ru> 9. Юсуф аль-Карадави. Почему Пророк Мухаммад имел 9 жен: [Электронный ресурс] / Юсуф аль-Карадави // Режим доступу: <http://www.islam.ru> 10. Webster's Third New International Dictionary. – USA, 1981. – 2461 с.

Панова О. О. Джерела анімалістичної образності в поетико-стильовій традиції творів Т. С. Еліота «Практичне котоведення, або книга старого Опосума» та Е. Т. А. Гоффмана «Життєві переконання kota Мура вкупі з фрагментами біографії капельмейстера Іоганнеса Крейслера, що випадково вцілили в макулатурних листах».

У статті висвітлюється художня своєрідність творів Т. С. Еліота „Практичне котоведення” та Е. Т. А. Гоффмана „Життєві переконання kota Мура”. Досліджується анімалістична образність зазначених творів.

Ключові слова: анімалістична образність, поетико-стильові традиції, художня своєрідність.

Панова Е. А. Источники анималистического образа в поэтико-стилевой традиции произведений Т. С. Элиота «Практическое котоведение, или книга старого Опосума» и Е. Т. А. Гоффмана «Жизненные переубеждения kota Мура вместе с фрагментами биографии капельмейстера Иоганнеса Крейслера, которые случайно уцелели в макулатурных листах».

В статье освещается художественное своеобразие произведений Т. С. Элиота „Практическое котоведение” и Е. Т. А. Гоффмана „Житейские воззрения kota Мурра”. Исследуется анималистическая образность упомянутых произведений.

Ключевые слова: анималистическая образность, поэтико-стилевые традиции, художественное своеобразие.

Panova O. O. The structure of animalistic figurativeness of the poetic and style traditions in literary works of T. S. Eliot „Practical cats study, or the book of old Oposum” and of E. T. A. Hoffmann „Everyday views of a cat Murr”.

In the article the art originality of the works of T.S.Eliot „Practical cats study” and of E.T.A. Hoffmann „Everyday views of a cat Murr” is viewed. Animalistic figurativeness of the mentioned works is investigated.

Key words: animalistic figurativeness, poetic and style traditions, art originality.

УДК: 821.133.1(493).09

Погорєлова Д. Ю.

БЕЛЬГІЙСЬКА ФРАНКОМОВНА ЛІТЕРАТУРА: СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ

Бельгія – колишня колоніальна імперія, і хоча тут значно меншою мірою, ніж у сусідній Франції, зберігається імперська свідомість, все-таки бельгійці (байдуже, валлонці або фламандці) прагнуть якомога більшого поширення своєї культури й створюють для своїх митців найсприятливіші умови. Бельгія – відносно молода країна. Бельгійська державність бере початок з 1830 року, а бурхливий розвиток національної літератури – ще пізніше, із другої половини XIX століття.

Бельгія має тисячолітню історію літератури. До утворення незалежної держави бельгійська література розвивалася трьома мовами: валлонською, фламандською й французькою. Тому не дивно, що при зверненні до бельгійської літератури, дослідники говорять про бельгійську франкомовну та нідерландомовну літератури, кожна з яких розвивалася своїм шляхом та має власну історію розвитку.

Основними представниками бельгійської франкомовної літератури є Шарль де Костер (1827-1879), Каміль Лемоньє (1844-1913), Еміль Верхарн (1855-1916), Жорж Екоуд (1854-1927), Жорж Роденбах (1855-1898), Жозеф Анри (1856-1940), Шарль Ван Лерберг (1855-1916), Моріс Метерлінк (1862-1949), Андре Байон (1875-1932), Франц Елленс (1881-1972), Мішель де Гельдерод (1898-1962), П'єр Мертенс (народ. 1939), Рауль Венегейм (народ.1934) Маргерит Юрсенар (1903-1987), Жорж Сіменон (1903-1989), Ерік-Еммануель Шмітт (народ.1960), та Амелі Нотомб (народ.1967).

Серед представників бельгійської нідерландомовної літератури варто назвати такі імена як Ежен Жан (1814-1881), Едуард Доувес Деккер (1820-1887), Хюго Моріс Жюльєн Клаус (1929-2008), Жерар Реве (1923-2006), Герман Гейрманс (1864-1924), Луї-Поль Боон (1912-1979), Віллем Рогеман (народ.1935), Том Лануа (народ.1958), Конрад Ельст (народ.1959) та ін.

Бельгійську франкомовну літературу досліджувало багато науковців, серед яких варто назвати російського дослідника Л. Г. Андрєєва, який вивчав бельгійську франкомовну літературу XIX-XX століть, І. Д. Никифорову, яка є автором розвідки про бельгійську літературу другої половини XIX століття, російську дослідницю О. В. Тімашеву, що захистила докторську дисертацію присвячену бельгійській франкомовній літературі XX століття тощо. На Україні проблемами бельгійської франкомовної літератури займається Іван Рябчій.

Метою нашої статті є огляд сучасного стану розвитку бельгійської франкомовної літератури.

Бельгійська франкомовна література бере свій початок з епохи середньовіччя. При цьому твори романської літератури середньовічного періоду часто помилково відносять до французької літератури. Однак твори, створені в північних областях в епоху поширення північного французького діалекту, відрізнялися від інших певними діалектними особливостями. Поява паризької говірки поступово привела до того, що місцева література почала її використовувати. І до XIX ст. з'явилася бельгійська література французькою мовою.

Розквіт літератури бельгійських Нідерландів припав на кінець XVI ст., хоча перші пам'ятки беруть свій початок значно раніше. Так, найстаріші в християнській Європі театральні п'єси збереглися саме нідерландською мовою. Нею була написана також одна з кращих версій «Романа про Ліса». У подальші два століття не з'являлося жодних значних творів. Літературна творчість як би завмерла на деякий час під французьким пануванням.

Відродження фламандської літератури було розпочате Хендріком Свідомим, за яким хлинула хвиля міських романів, що відрізнялися ностальгією по стародавній Фландрії. Поява нового покоління літераторів була обумовлена пробудженням національної самосвідомості. Ціле покоління письменників поставило в центр своєї творчості реальне життя Бельгії. Варто згадати таких класиків як Шарля де Костера, Моріса Метерлінка та Еміля Верхарна, які заклали підвалини національної літератури й зробили її всесвітньою. Увесь світ знає написану в 1867 році «Легенду про Уленшпігеля» – дивний твір Шарля де Костера, який став основою бельгійської літератури. «Уленшпігель» – це «фламандський» роман епохи боротьби Нідерландів з іспанським володарством. Зараз цей твір перекладений багатьма мовами світу та отримав прізвисько «Біблія Фландрії». Широко відомі й переведені багатьма мовами світу головні бельгійські франкомовні митці-символісти Моріс Метерлінк і Еміль Верхарн.

Еміль Верхарн поєднав у своїй творчості натуралізм і символізм. У літературному циклі, присвяченому долі людини наприкінці століття, Верхарн показав його відрив від землі й перехід до міського образу життя («Ілюзорні села», «Незвичайні поля», «Міста-блазні», 1895 р.). Найвідомішими його збірниками є «Вечори» (“Les Soires”, 1887), «Крахи» (“Les Débâcles”, 1888), «Чорні факели» (“Les Flambeaux noirs”, 1890), а також цикли «Примарливі села» (“Les Villages illusoires”, 1894) й «Міста-спрути» (“Les Villes tentaculaires”, 1895).

Моріс Метерлінк став відомим завдяки своїм п'єсам, які ставляться й дотепер. Варто лише згадати «Синій птах», (“L'Oiseau bleu”, 1908), «Марія Магдаліна» (“Marie-Magdeleine”, 1913), «Заручення» (“L'Hôte inconnu”, 1918), «Марія Вікторія» (“Marie-Victoire”, 1925), «Могутність мертвих» (“La puissance des morts”, 1926), «Жана д'Арк» (“Jeanne d'Arc”,

1945) та ін., які й сьогодні не втрачають своєї актуальності та з великим успіхом ставляться у театрах усього світу.

На початку ХХ ст. у своїх творах письменники відображали промисловий переворот, його раціоналізм і живу ностальгію за втраченими сільськими пейзажами. Зокрема, йдеться про Каміля Лемоньє («Самець»), що оспівував тягу до праці; Жоржа Екоуда – поета антверпенського Кампену, проза якого наповнена гумором або Франца Елленса, що відобразив марення й страждання жінки.

Криваві події Першої світової війни глибоко шокували багатьох діячів пера. Бельгійські автори включилися в політику й взяли участь в авангардистських рухах. У 1921 р. на противагу мілітаристським настроям була створена Академія французької мови і літератури. Чимало бельгійських авторів цього періоду писали оригінальні та автобіографічні твори. Наприклад, Андре Байон («Гріш Зонзона»), який помер у Парижі від хвороб і божевілля; Клемент Пансає, революційний дадаїст, що зводив рахунки з бельгійським патріотизмом («Бар Никанор»).

У середині ХХ століття для бельгійської літератури французькою мовою настали складні часи, оскільки любов до місцевих відмінностей породжує комплекси. Відзначимо, проте, пролетарську течію, яскравим представником якої став знавець шахтарської праці Марсель Малва («Окорок»). Марсель Майєн і Андре Блавьє, що видавали журнал «Різні часи», представляли два напрями сюрреалістичної течії, коліскою якої була Бельгія. Його найяскравішим представником залишається Луї Скутенер («Мої записки»).

Класиком детективного жанру є бельгійський франкомовний письменник Жорж Сіменон, який став всесвітньо відомим завдяки своєму першому детективному роману за участю комісара Мегре. Жорж Сіменон дійсно є плідним письменником, оскільки за своє життя він написав 192 романи, 158 повістей, багато автобіографічних творів і численних статей, які були опубліковані під його власним іменем та 176 романів й повістей, що були опубліковані під його двадцятьма сьома псевдонімами. Тиражі його книжок досягають 550 мільйонів примірників. Жорж Сіменон, згідно статистичного довідника ЮНЕСКО 1989 року, займає четверту сходинку серед найпопулярніших авторів, що писали французькою мовою, і займає перше місце серед бельгійських авторів, чії книжки є найбільш перекладеними у всьому світі. У 1995 році Жорж Сіменон був обраний Інститутом Дестре одним зі ста Валлонів світу.

Багато бельгійських франкомовних авторів з часом переїжджають до Франції і сьогодні сприймаються як французькі письменники (наприклад, Маргерит Юрсенар, Жорж Сіменон, Анрі Мішо) та інші, хоча живуть і пишуть у Бельгії (як-от Ерік-Емманюель Шмітт, Амелі Нотомб) тощо. Через те, що вони пишуть французькою мовою й публікуються здебільшого у французьких видавництвах, вони

сприймаються як французькі автори і це є чи не найбільшою проблемою бельгійської франкомовної літератури, яка незважаючи на франкомовність є самобутнім і незалежним від Франції явищем. І щоб довести свою самостійність, бельгійці прагнуть поширення й популяризації своєї культури й постійно наголошують на тому, що бельгійська література не є французькою літературою, вона є лише франкомовною, тобто написаною французькою мовою.

Сьогодні в Бельгії існує два міністерства культури: франкомовне й нідерландомовне, кожне з яких поділено на департаменти з відповідної галузі. Департаментом франкомовної книги та літератури керує відомий письменник Жан-Люк Утерс, котрий також займається проблемами пояснення нетотожності бельгійської франкомовної та французької метропольної літератур. На думку Жана-Люка Утерса, основною відмінністю бельгійської франкомовної літератури від французької є неспівпадіння літературних уподобань читацької аудиторії, а отже бельгійські та французькі автори пишуть твори різних тематик. Так, у французькій літературі майже немає фантастики, лише переклади з англійської, проте у франкомовній бельгійській – це чи не основний напрямок розвитку. Широко відомі такі автори, як Томас Овен, Жан Рей, Франц Елленс, Жак Стернберг, Поль Віллемс та інші. Усе, що відхиляється від звичного життєвого ладу, значною мірою є присутнім у бельгійській літературі, і ця традиція йде ще від класиків, зокрема Моріса Метерлінка. Франц Елленс навіть вигадав термін «реалістична фантастика», який найбільше відповідає суті згаданого напрямку. На його думку, «фантастичне не падає з неба, не є подарунком інопланетян, воно продукується реальністю – реальність стає такою густою, що перетворюється на фантастику» [5, с. 105].

Бельгійська література постійно оновлюється, щороку з'являються нові цікаві автори зі своїми непересічними творами.

Жан-Люк Утерс зазначає, що «поезія посідала й посідає важливе місце у франкомовній літературі Бельгії. Її присутність відчувається навіть у такому жанрі, як роман. Зараз, на жаль, поетів менше, ніж раніше, але Департамент книги робить усе можливе, щоб пожвавити поетичний рух. Якщо хтось із поетів щось пише і хоче на деякий час присвятити себе тільки творчості (приміром, працюючи над збіркою), ми надаємо таку можливість, протягом трьох місяців виплачуючи стипендію. У Бельгії багато видавців лише поезії (наприклад, прекрасний видавничий дім Іва Намюра). Ми підтримуємо їх, а також різні заходи, пов'язані з поезією, скажімо, фестиваль театру поезії у Сенеффі» [5, с. 105].

Драматургія представлена п'єсами Анрі Дельмота, Хюго Клауса, Тома Лануа та багатьма іншими бельгійськими драматургами. Однак найвідомішим сучасним бельгійським франкомовним драматургом став Ерік-Емманюель Шмітт, автор багатьох творів, романів і володар численних літературних і театральних премій. Свій перший сценарій

«Ніч у Валлоні» він написав у 1991 році. За цим сценарієм була зроблена постановка у Франції та за кордоном, яка принесла йому відомість. Однак вагому популярність і славу він отримав завдяки другому спектаклю «Відвідувач», який був створений на діалозі Зігмунда Фрейда та Бога. У 1993 році за цей спектакль Ерік-Емманюель Шмітт отримав премію Мольєра. У 2001 році Шмітт був нагороджений театральною премією Французької академії за роман «Пан Ібрагім та квіти Корану». У 2004 році цей роман удостоївся Німецької книжної премії і був екранізований з Омаром Шарішом у головній ролі. Тим самим, Ерік-Емманюель Шмітт є найвідомішим сучасним бельгійським франкомовним драматургом, чиї п'єси перекладено багатьма мовами світу й ставляться по всьому світу.

Проте найбільшим розмаїттям може похвалитися сучасна бельгійська франкомовна проза, яка представлена такими іменами як Поль Віллемс (1912-1997), Андре Марсель Ададек, Франсуа Емманюель та інші. Поль Віллемс є признаним класиком бельгійської франкомовної літератури та є членом Королівської Академії французької мови й літератури. Автор багатьох романів, новел, театральних п'єс, Поль Віллемс створив власну міфологію, важку систему образів, котру досі вивчають філологи, філософи та психоаналітики європейських країн. Андре Марсель Ададек відомий вже більш тридцяти років західному читачу. Він лауреат декількох літературних премій, у тому числі однією з найпрестижніших у Бельгії – премії Россель за роман «Пелюсткова рушниця» (1974). Франсуа Емманюель – відомий майстер психологічної прози. За роман «Пристрасті Савінсена» він отримав премію Россель, а на роман «Людське питання», перекладений десятима мовами, було зроблено кінематографічну екранізацію. Франсуа Емманюель є не тільки великим письменником, а також дуже гарним психотерапевтом. З 2004 року він є членом Академії французької франкомовної літератури.

Як зазначає український дослідник Іван Рябчій, у Бельгії існує багато письменників-психоаналітиків, серед яких варто назвати Анрі Бошо, Жаклін Арпман, Франсуа Еммануель, якого ми вже згадували та багато інших. Однією з перших письменниць-психоаналітиків вважають Жаклін Арпман. Вона написала цикл новел, де послідовно розвінчуються міфи про жінок: Єву, Діву Марію, Антигону, Жану Д'Арк тощо. Найцікавішим є те, що вона починала писати, не будучи психоаналітиком. Однак, це їй не завадило отримати престижну премію імені Віктора Росселя за роман «Коротка Аркадія» у 1959 році [5, с. 105].

Твори бельгійських франкомовних письменників активно перекладаються різними мовами світу, у тому числі українською завдяки програмі підтримки видавничій справі «Сковорода». Так, вже у наш час було перекладено твори Еріка-Емманюеля Шмітта «Оскар і Рожева пані», «Пан Ібрагім та квіти Корану» та «Дитя Ноя», а також Франсуа Емманюеля «Людське питання».

Щодо так званої масової літератури, то найяскравішою її представницею дослідники вважають Амелі Нотомб, книжки якої видаються великими тиражами й мають чималий попит. Секрет її успіху полягає здебільшого в медіатизації, тиражуванні власного образу і багато в чому це стає можливим завдяки автобіографічності її прози.

Таким чином, сучасна бельгійська література спирається на значний пласт літератури попередніх епох, у якій були представлені всі основні течії світової літератури XIX-XX століть: реалізм, натуралізм, символізм, сюрреалізм, сьогодні – постмодернізм. Вона являє собою цікаве й самобутнє явище, а отже ще не раз стане предметом дослідження численних науковців.

Література

1. Андреев Л. Г. Сто лет бельгийской литературы / Л. Г. Андреев. // М. : Изд-во МГУ, 1967. – 249 с. **2. Ковалева Т. В.** Бельгийская литература (Конец XIX – начало XX века) / Т. В. Ковалева // Минск : Завигар, 1997. – С. 115-129. **3. Никифорова И. Д.** Литература 70–80-х годов: [Бельгийская литература второй половины XIX века]. – Т. 7 / И. Д. Никифорова // М. : Изд-во История всемирной литературы, 1991. – С. 413-415. **4. Тимашева О. В.** Бельгийская франкоязычная литература XX века: идейно-тематические и жанровые искания: Дис. ... д-ра филол. наук : 10.01.05. / О. В. Тимашева // М., 1994. **5. Утерс Ж. Л.** Про національну ідентичність, сучасну бельгійську літературу та державну підтримку митців: бесіда з Ж. Л. Утерсом / розмовляв Іван Рябчій // Тиждень. – 2009. – № 44 – С. 105. **6. Aron P.** Le Dictionnaire du Littéraire / P. Aron, D. Saint-Jacques, A. Viala. // Paris: Presse Universitaire de France, 2002. – 634 p.

Погорелова Д. Ю. Бельгійська франкомовна література: сучасний стан розвитку.

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану розвитку бельгійської франкомовної літератури. Автор досліджує розвиток бельгійської франкомовної літератури як самобутнє явище, яке представлено усіма літературними течіями попередніх століть.

Ключові слова: Бельгія, розвиток, стан, бельгійська франкомовна та нідерландомовна літератури, письменники.

Погорелова Д. Ю. Бельгийская франкоязычная литература: современное положение развития.

Статья посвящена исследованию современного положения бельгийской франкоязычной литературы. Автор исследует развитие бельгийской франкоязычной литературы как самобытное явление, которое представлено всеми литературными направлениями предыдущих веков.

Ключевые слова: Бельгия, развитие, положение, бельгийская франкоязычная и нидерландоязычная литературы, писатели.

Pogorelova D. Yu. Belgian franco-lingual literature: the modern position of development.

The article is devoted to the study of the modern position of belgian franco-lingual literature. The author studies the development of belgian franco-lingual literature as the original phenomenon, which is presented by all literature directions of the previous centuries.

Key words: Belgium, development, position, belgian franco-lingual and netherlando-lingual literatures, writers.

УДК 821.161.1 – 341.09 + 929 (Тэффи : Аверченко)

Попкова Ю. В.

**ГОРЕ-РЕПЕТИТОРЫ В РАССКАЗАХ
НАДЕЖДЫ ТЭФФИ И АРКАДИЯ АВЕРЧЕНКО**

Надежда Александровна Тэффи и Аркадий Тимофеевич Аверченко – блистательные писатели-юмористы Серебряного века. Судьба свела их в редакции сатирического журнала «Сатирикон». Хотя каждый из них работал в своем жанре по-разному, тем не менее, этих писателей объединяли общие темы и герои произведений.

Цель данной статьи – сравнить рассказы Тэффи «Репетитор» и Аверченко «Кривые углы», посвященные теме репетиторства, и выявить общие черты и отличительные особенности каждого из них.

Обратимся к рассказу Тэффи «Репетитор». Произведение Надежды Александровны начинается так: «Когда у Коли Факелова отлетела подметка и на втором сапоге, он заложил теткин солонку и составил объявление...» [1, с. 319], в котором предлагал свои услуги в качестве репетитора. Мы видим, что нужда толкнула героя на путь репетиторства. На его объявление откликнулась некая госпожа Ветчинкина.

Когда юный учитель пришел к своей работодательнице, она сказала:

Пожалуйста, господин учитель-гимназист, уж возьмите вы на себя Божеску милость Ваську-оболтуса обравнять. На третий год в классе остался. Ходила намедни к *дилехтору*, так тот велели, чтоб по латыни его *прижучить*, да еще, говорит, *шкурьте* его, как следует, по географии. Вы ведь по латыни можете? (выделено нами. – Ю. П.) [1, с. 319-320]. Угловатая речь госпожи Ветчинкиной усиливается комическим изображением ее внешности с «корявым мизинцем, больше похожим на соленый огурец, чем на обыкновенный человеческий палец» [1, с. 320].

Так с самого начала Тэффи подчеркивает неказистость и недалекость персонажа, с которым, казалось бы, герою не будет никаких проблем.

В своем объявлении гимназист написал, что готовит по всем учебным предметам, хотя, как выясняется, не имел достаточных для этого знаний и опыта. Ведь когда девочка спросила у Коли: как по-немецки будет картофель? «Учитель», не зная ответа, сказал «дер фруктус» (хотя по-немецки картофель звучит «ди картофель»).

Помимо этого, «репетитор-полиглот» объясняет «оболтусу» разницу между французскими временами импарфе и плюскепарфе: «Да я вам это сейчас в двух словах... Гм... Например, «я пришел», это будет импарфе. Понимаете? «Я пришел». А если я совсем пришел, так уж это будет плюскепарфе. Понимаете? Ведь это же так просто!» [1, с. 320]. Мы видим, что Коля и сам не силен во французской грамматике и ему трудно дается объяснение этих двух времен. И поэтому его объяснение совершенно не было усвоено подопечным. Таким образом, автор усиливает комизм ситуации: детей безграмотной хозяйки собирается учить никудышный наставник. Правда, его работодательница при внешней неказистости оказывается довольно практичной особой.

К полной неожиданности репетитора его стали сразу же использовать не по назначению. Когда хозяйка повела детей обедать, Коле было предложено посидеть с Нюшкой, дочкой хозяйки, которая, по словам госпожи Ветчинкиной, «все равно особенное есть, так ее и потом покормить можно» [1, с. 321]. И это оказалось только началом.

Объясняя Коле, что супруг «гусями занимается», госпожа Ветчинкина немедленно переложила часть своих домашних обязанностей на репетитора. Факелову пришлось идти на рынок с девочками, дочками хозяйки, покупать им сапоги. На следующий день, вместо заболевшей кухарки, бегать за крупой. А через неделю на уроке оказались еще и «мужней сестры дети» [1, с. 322]. Нещадно эксплуатируемый Николай с нетерпением ждал конца месяца, чтобы получить зарплату и уйти. Но госпожа Ветчинкина заявила, что без мужа платить не будет.

Кульминацией произведения становится долгожданная встреча горе-репетитора с мужем хозяйки: «К концу второго месяца приехал хозяин. Вошел во время обеда, когда Коля Факелов, *в качестве репетитора* (выделено нами – Ю. П.), кормил Нюшку особливим супом. Уставился хозяин на Колю и заорал: – Эт-то кто, а?» [1, с. 322]. Госпожа Ветчинкина принялась объяснять супругу, что Коля – учитель. Но хозяин не стал никого слушать и выгнал гимназиста, не заплатив ему ни копейки. Более того, вслед обескураженному Факелову неслось: «В семью втерся, детей супом кормит, а мы же еще ему и плати. Какой тр. пр. нашелся. Вон, чтобы твоего духу тут не было, не то сейчас дворника крикну. Др. тр.! Развратники!» [1, с. 323]. Развязка рассказа анекдотична, так как непредсказуема. Ее смысл заключается в том, чтобы мысленно

вернуть нас к психологическим установкам героя до начала трудовой деятельности.

В начале произведения мы видим, что, «Коля решил держать себя просто, но с достоинством, выпятил грудь, прищурил правый глаз и засунул руки в карманы. Поглядел в зеркало: поза, действительно, указывала на простоту и достоинство» [1, с. 319]. Но хозяйка оказалась женщиной не столь тонкой организации и попросту этого не заметила, а решительно взвалила часть своих забот о детях и хозяйстве на горе-репетитора. Через месяц «Коля смирился, стал совсем тихий и даже забыл, как надо щурить глаз, чтобы показать свое достоинство» [1, с. 322]. Когда хозяин выгнал гимназиста, не заплатив ему ни копейки, наш герой выглядит растерянно, но не забывает о достоинстве: «Коля опомнился только на улице, и то не на Бармалеевской, а на какой-то совсем незнакомой. Остановился и закричал: – Вы – невежа, вот вы кто! Прямо вам в глаза говорю, что вы невежа! Да-с! Он прищурил глаз, выпятил грудь, подбоченился и зашагал с достоинством вперед» [1, с. 323]. Это мнимое достоинство героя развенчивается по нарастающей и в финале достигает своего апогея. В конце рассказа, когда горе-репетитора выгнали, не заплатив, Коля понимает, «что ушел он окончательно, совсем ушел – плюскепарфе!» [1, с. 323].

Для создания комического эффекта Тэффи использует портретные детали и просторечия в высказываниях героини рассказа госпожи Ветчинкиной. Но не менее иронично автор относится и к горе-репетитору, описывая его манеру держаться «с достоинством», которого нет. Характерным и продуманным является также кольцевое обрамление рассказа. Таким образом, жизненная история является своеобразным уроком тем, кто подобно малограмотному Факелову уповают на случай.

Во вступительной статье к сборнику рассказов А. Аверченко «Молодняк» О. Михайлов утверждал, что «человек для Аверченко всю жизнь оставался большим ребенком, а в ребенке он видел притворяющегося маленьким взрослого» [2, с. 3]. Убедимся в этом, обратясь к рассказу «Кривые углы». Автор разбивает свое произведение на своеобразные четыре главы («Приезд», «Триумф», «Светлые дни», «Крах»). Каждая из них является этапом перипетий в жизни героя, который за короткое время познает взлеты и падения. А все началось с того, что молодой гимназист шестого класса Поползухин отправился за 878 верст репетиторствовать.

Занимательно и с юмором Аверченко описывает приезд репетитора в усадьбу Кривые Углы в первой главе: «Неизвестная девка выглянула из окна флигеля, увидела его, выпала оттуда на землю и с криком ужаса понеслась в барский дом.

Поджарая старуха выскочила на крыльцо дома, всплеснула руками и, подскакивая на ходу, убежала в заросший, густой сад.

Маленький мальчик осторожно высунул голову из дверей голубятни, увидел гимназиста Поползухина с чемоданом в руках, показал язык и громко заплакал» [3, с. 200].

Позже выясняется, чем была вызвана такая реакция на появление учителя. Когда хозяин поместья помещик Плантов, завидев приехавшего, не испугался, а повел его играть в карты, то встретившаяся им по пути женщина попросила Поползухина: «Только ты, уж сделай милость, у нас мертвецов не режь!» [3, с. 201]. Читателю дают понять, что жители Кривых Углов – дремучие невежды, поэтому со страхом отреагировали на приезжего учителя.

Во второй главе «Триумф» судьба неожиданно улыбнулась репетитору. На следующий день после приезда помещик Плантов спросил у Поползухина, умеет ли тот играть на граммофоне. Репетитор быстро сообразил, что хозяева его люди «темные» и не умеют обращаться с доселе невиданным предметом. Поэтому он вначале говорит о том, что играть на граммофоне трудно, затем просит всех отойти подальше, а уж потом демонстрирует свое «мастерство»: «Он всунул в отверстие иглу, положил пластинку и завел пружину.

Все ахнули» [3, с. 204]. Неумение хозяев обращаться с новой техникой было использовано хитрым Поползухиным как средство самоутверждения и упоения собственным могуществом. Как далек этот репетитор от бесхитростного Коли Факелова. Он четко видит свою выгоду. С этого дня для лукавого гимназиста наступили «светлые дни».

После того как Поползухин завел граммофон, помещик стал хвалить его перед сыном: «Андрейка, видишь, болван, какого мы тебе хорошего учителя нашли?» [3, с. 204]. Но все занятия сводились к тому, что теперь в миссию «учителя» входило только включать и выключать граммофон. Никаких уроков не проводилось. Более того, «учителю-музыканту» всячески пытались угодить: «Госпожа Плантова за обедом подкладывала Поползухину лучшие куски, поила его наливкой и всем своим видом показывала, что она не прочь нарушить свой супружеский долг ради такого искусного музыканта и галантного человека» [3, с. 206]. Здесь Аверченко не скрывает потаенные человеческие слабости, дремлющие в душе обывателей. Помимо этого автор ведет повествование к закономерной эмоциональной разрядке, вызванной столкновением ожидаемого с неожиданным.

Однажды, возвращаясь с прогулки, Поползухин услышал из дома звуки музыки: «Сомнения не было: граммофон играл, а в трех шагах от него стоял неизвестный Поползухину студент и добродушно-насмешливо поглядывал на окружающих» [3, с. 209]. Обнаружив ложь репетитора, хозяева перестали обращать на него внимание, и с этого момента гимназисту пришлось приступить к своим непосредственным занятиям. Так кратковременный триумф обернулся крахом.

Отдельно следует сказать об отношениях между так называемым учителем и его учеником. В день приезда репетитора Андрейка, увидев

Поползухина, очень расстроился: «– Чтоб ты пропал, собачий учитель! Напрасно украл я для кучера Афанасия бутылку водки, чтобы он завез тебя в лес и бросил. Обожди, оболъю я тебе костюм чернилом!» [3, с. 200]. На следующий день мальчик сдержал свое обещание, за что был наказан и поставлен в угол на колени.

Андрейка ужасно боялся своего учителя и целыми днями прятался от него на крыше. Впрочем, некоторое время герои не пересекались. Но после того, как ложь горе-репетитора раскрылась, помещик напомнил Поползухину о его обязанностях. С этого момента жизнь учителя и ученика вошла в состояние неизбежной войны: «По дороге гимназист дал Андрейке два тумака, а тот улучил минуту и плюнул учителю на сапог» [3, с. 210].

В рассказе Аверченко жизнь репетитора совершенно иная, чем у Тэффи. Поползухин и не пытался, как Коля Факелов, «держаться с достоинством». Его боялись, ему угождали и льстили, пока не разочаровались. Правда, он оказался более предприимчивым, чем Коля. Ему тоже попались люди «темные», но, в отличие от героя Тэффи, персонаж Аверченко смог воспользоваться этим в свою пользу. Однако любая ложь когда-нибудь открывается. И после хорошего к себе отношения хозяев, гимназист Поползухин получил по заслугам. Так оба репетитора не избежали поражения.

Авторскую позицию в произведениях можно проследить по описанию внешности и речи героев. Мы видим ироничное отношение Тэффи и к Коле Факелову, который «решил держать себя с достоинством», и к госпоже Ветчинкиной, у которой «муж гусями занимается». Аверченко также с иронией относится к своим героям, описывая приезд и быт учителя. Кроме того, писатели используют «говорящие» фамилии. У Аверченко фамилия репетитора Поползухин (свидетельствующая о его будущих поползновениях), а приехал он в усадьбу под названием Кривые Углы к помещику Плантову (с предупреждающей фамилией о том, что план того, то есть не осуществится). У Тэффи фамилия горе-репетитора Факелов (хотя светить своими знаниями ему не довелось), а его хозяйки Ветчинкина, что говорит о ее зажиточности и страсти к обильной еде. А все злоключения Коли Факелова происходили на улице Бармалеевской, название которой тоже вызывает определенные ассоциации. Говорящие фамилии и названия только усиливают комический эффект происходящего.

У Тэффи и Аверченко мы видим различную композицию произведений. В одном случае (в рассказе «Репетитор») нет глав, а в «Кривых углах» – четыре главы, которые представляют собой вехи судьбы нерадивого учителя.

Заключительные части произведений позволяют дать оценку изображенному. Тэффи в конце рассказа жалеет своего героя. Это становится понятным из последних строчек повествования: «Но душа его не могла подбоchenиться. Она тихо и горько плакала и понимала, что

считаться ни с кем не придется, что его обидели и выгнали и что ушел он окончательно, совсем ушел – плюскепарфе!» [1, с. 323]. С веселой грустью заканчивает свой рассказ и Аверченко: «И они пошли, не смотря друг на друга... По дороге гимназист дал Андрейке два тумака, а тот улучил минуту и плюнул учителю на сапог» [3, с. 210].

«Жизненные уроки» преподносимых историй очевидны: по Тэффи – нельзя быть таким простым и доверчивым, нужно уметь постоять за себя; по Аверченко – нельзя хитрить и обманывать людей, ведь правда всегда открывается. Как всегда, мудрая юмористка не только веселит, но и учит.

Примечательно, что тематика «горе-репетиторов» актуальна и в наше время. Ведь репетиторство не кануло в прошлое. Живут среди нас и учат детей горемычные факеловы и недобросовестные поползухины.

Література

1. Тэффи Н. А. Собрание сочинений: В 5 т. Т. 1: Юмористические рассказы; И стало так...: Сборники рассказов / Сост. И. Владимиров // М.: ТЕРРА – Книжный клуб, 2008. – 480 с. **2. Михайлов О.** Веселый смех / Аверченко А. Молодняк: Рассказы // М.: Дет. лит., 1992. – С. 3-12. **3. Аверченко А.** Молодняк: Рассказы / А. Аверченко // М.: Дет. лит., 1992. – 287 с.

Попкова Ю. В. Горе-репетитори в оповіданнях Надії Тэффі та Аркадія Аверченка.

У пропонованій статті автор розглядає та порівнює оповідання неперевершених майстрів гумористики Срібного віку Тэффі та Аверченка. Не дивлячись на те, що тематика їх творів про репетиторів однакова, кожен з авторів висловив її по-своєму. Вони відтворили різні характери героїв, які в однакових умовах змогли по-різному влаштуватися.

Ключові слова: репетитор, твір, оповідання, гімназист, гумор.

Попкова Ю. В. Горе-репетиторы в рассказах Надежды Тэффи и Аркадия Аверченко.

В данной статье автор рассматривает и сравнивает рассказы непревзойденных мастеров юмористики Серебряного века Тэффи и Аверченко. Несмотря на то, что тематика их произведений о репетиторах одинакова, каждый из авторов выразил ее по-своему. Они отобразили разные характеры героев, которые в одинаковых условиях смогли по-разному устроиться.

Ключевые слова: репетитор, произведение, рассказ, гимназист, юмор.

Popkova Yu. V. Hapless tutors in the short stories written by N. Taffy and A. Averchenko.

In this article the author examines and compares the short stories of unsurpassed masters of humouristics of Silver Age Taffy and Averchenko. Despite the themes of their works of literature about private tutors are similar, each author expressed it in their own way. They represented different characters of their heroes which could settle their affairs in different ways in the equal conditions.

Key words: private tutor, work of literature, short story, gymnasium student, humour.

УДК 821.112.2.09

Скляр Н. В.

DIE VERGLEICHENDE ANALYSE DER TRADITIONELLEN UND POSMODERNEN AUTOBIOGRAPHIE

Der Mensch hatte immer ein Interesse für sich selbst als für eine Persönlichkeit. Vom Beginn des XIX Jhs. entwickelt sich die ständige Reflexion über seine eigenen Gründe. Für die Gesellschaft Westeuropas wurde die Existenz des einfachen Individuums auch im XX. und im XXI. Jh. von Bedeutung. Natürlich, das widerspiegelte sich in der Literatur, in den literarischen Genren, deshalb werden dokumentarische und künstlerische Dokumentarwerke, die am deutlichsten und wesentlichsten diese Probleme zeigen, so populär. Sie geben auch den Grund für Studieren der theoretischen Grundlagen der Werke dieser Genre: Briefe, Tagebücher, Memoiren und Autobiographien. Die Untersuchung der autobiographischen Werke wurde in der modernen westeuropäischen Wissenschaft zur Tradition und zur Vorrangrichtung. Aber mit der Zeit steht die autobiographische Literatur an einem Ort nicht, sie entwickelt sich, bekommt neue Züge, oft Formen, Kunstgriffe. So entstehen viele neue Autobiographien (kanonischer und nicht kanonischer Form), sie ziehen natürlich die Aufmerksamkeit der Forscher dieser Dokumentalistikart. Deshalb bildet die vergleichende Forschung der traditionellen und postmodernen Autobiographie die Aktualität dieses Artikels. Die Ergebnisse der theoretischen Übersicht können für die Vorlesungen in der Theorie und Geschichte der Literatur, als Materialien für Seminare, Konferenzen verwendet werden

Das Ziel der vorliegenden Arbeit ist klassische und postmoderne Autobiographie zu studieren, Unterschiedsprinzipien zu finden und vergleichend zu analysieren. Dabei soll die Gattungsproblematik des traditionellen Modells der Autobiographie aufgezeigt und der nicht normativen Ansatz des neuen Autobiographieverständnisses des Postmodernismus berührt werden.

Auf dem theoretischen Grund haben deutsche Wissenschaftler schon bedeutende Ergebnisse. Das normative Konzept der traditionellen

Autobiographie, ihre Geschichte, Theorie und Probleme werden in zahlreichen Arbeiten von G. Misch, J. Lehmann, B. Neumann, G. Niggel, R.-R. Wuthenow geklärt und erläutert. Von den Forschern C. Halasz, M. Egelhaaf, C. Gronemann, R. Barthes, I. Farron werden postmoderne Formen der Autobiographie, Autofiktion aufgezeigt.

Schaut man auf die formelle Gestaltung der Autobiographie, so muss festgestellt werden, dass das Berichten über das eigene Leben während der Geschichte der Menschheit in vielfältige Formen gekleidet worden ist, es gehören zu den autobiographischen Schriften die religiösen Bekenntnisse, die sachlichen Datensammlungen der Kaufleute aus dem Mittelalter, die Rechtfertigungen der politischen Schritte, rhetorische Schriftstücke über allgemein Menschliches mit der Einbeziehung des eigenen Lebens, autobiographische Reiseberichte und schließlich die „ideale“ oder „echte“ Autobiographie, in der die innere Entfaltung der Persönlichkeit im Zusammenhang mit äußeren Ereignissen dargestellt wird.

Es soll, also, damit begonnen sein, was die traditionelle Autobiographie ist und welche Hauptzüge und Besonderheiten sie hat.

Der heute vor allem verwendete Begriff Autobiographie stammt aus dem Griechischen und ist eine Zusammensetzung von drei Lexemen αὐτός [autós] (selbst), βίος [bíos] (Leben), γράφειν [gráphein] (schreiben). Das gebildete Kompositum erscheint im Deutsch erstmals im letzten Jahrzehnt des 18. Jhs. (z. B. in Daniel Jenischs „Der allezeit-fertige Schriftsteller“, 1797) und wird auch im 19. Jh. noch recht selten verwendet (z. B. Peter v. Bohlen „Autobiographie“, 1842) [1, S. 169].

Zum dominierenden Gattungsbegriff wird Autobiographie erst zu Beginn des 20. Jhs. Hier beginnen die Wissenschaftler den theoretischen Grund des Begriffs zu studieren. Es wird gesehen, was man darunter verstehen. Nach G. Misch ist Autobiographie eine „Beschreibung des Lebens eines Einzelnen durch diesen selbst“ [2, S. 43]. J. Lehmann definiert sie als „ein nichtfiktionaler, narrativ organisierter Text im Umfang eines Buches, dessen Gegenstand innere und äußere Erlebnisse sowie selbst vollzogene Handlungen aus der Vergangenheit des Autors sind“ [1, S. 169].

Was das traditionelle Verständnis der Hauptmerkmale der Autobiographie betrifft, so wird in der vorliegenden Arbeit von einem Begriff der Autobiographie ausgegangen, nach dem in einem autobiographischen Text die Einheit von Autor, Erzähler und Held vorhanden sein muss. Anders gesagt, das bedeutendste Strukturmerkmal einer Autobiographie ist Identität von erzählendem und erzähltem Ich [3, S. 8]. Die im Textkorpus enthaltenen autobiographischen Texte können als Identitätsnarrative bezeichnet werden, bei denen der Schwerpunkt von den Autoren innerhalb eines Textes zwischen der persönlichen und kollektiven Identität hin und her schwankt.

Leitbegriffe des traditionellen Autobiographieverständnisses sind wahre Erfahrung, Wirklichkeit, Wahrheit, Wahrhaftigkeit und Authentizität. Der Anspruch nach Wirklichkeit ist nicht nur in den Köpfen derer verankert, die eine Autobiographie lesen, sondern auch in denen, die sie schreiben. Auch

wenn eine Autobiographie parodiert wird, geschieht es mit der Intention beim Leser einen Wirklichkeitseffekt zu erzielen [3, S. 4].

Das aktuellste Werk des traditionellen Autobiographieverständnisses, ist Philippe Lejeunes „Der autobiographische Pakt“ aus dem Jahr 1975. Nach Lejeune lässt sich Autobiographie folgendermaßen definiert: „Rückblickende Prosaerzählung einer tatsächlichen Person über ihre eigene Existenz, wenn sie den Nachdruck auf ihr persönliches Leben und insbesondere auf die Geschichte ihrer Persönlichkeit legt“ [4, S. 14]. Erzähltechnisch bedeutet dies, dass die Autobiographie eine Erzählung in Prosa ist, die eine individuelle Lebensgeschichte behandelt. Autor und Erzähler müssen hierbei identisch sein, eben so Erzähler und Protagonist, die Erzählperspektive ist retrospektiv. Der „Autobiographische Pakt“ ist hierbei gekennzeichnet durch die Identität von Autor-Erzähler-Protagonist. Dieser Pakt grenzt die Autobiographie, nach Lejeune, von ihren Nachbargattungen, wie dem autobiographischen Roman ab. Also, noch zwei besondere Merkmale der Autobiographie sind Prosaerzählen und retrospektive Erzählperspektive.

Lehmann stellt unter anderem fest, dass für die Verschriftlichung des eigenen Lebens der Wunsch nach Rechtfertigung als häufiger Grund nachgezeichnet werden kann. Christiane Deußen arbeitet dieses Merkmal zu einem zentralen und verbindenden Element der Autobiographien der Nachkriegsautoren heraus [5, S. 83].

Dabei ist dann allerdings lange Zeit übersehen worden, dass die Darstellung individueller, anderen Personen nicht zugänglicher und von diesen nicht artikulierbarer Erfahrungen und Gedanken in Autobiographien nicht ohne Bezug auf bestimmte literarische, soziale und historische Kontexte geschieht. Gerade Autobiographien sind als Dokumente sprachlichen Handelns zu verstehen, die zeigen, wie Autoren im Umgang mit persönlichen Erfahrungen auf ihr gesellschaftliches Umfeld reagieren. Die Darstellungsfunktion kann also in hohem Maße von der Appellfunktion tangiert sein, was dann zugleich bedeutet, dass das Private - hier verstanden als abgegrenzter und abgrenzender (sozialer) Raum – seine Bedeutung für Entstehung und Konstitution autobiographischer Selbstenthüllung verliert [6, S. 37]. Autobiographisches Schreiben ist so verstanden ebensowenig eine Form der Privatisierung, also des Ruckzugs und der Abgrenzung eines Einzelnen von anderen Personen, wie ruckhaltlose und voraussetzungslose Entgrenzung, sondern als Selbstaussage immer auch Anrede unter bestimmten, vom Außen nicht unabhängigen Voraussetzungen.

Die Erzählform ist in den meisten Texten die Ich-Form, sehr häufig wird jedoch auch die Wir-Form einbezogen, insbesondere an den Stellen, wo es Sachverhalte, Prinzipien, Sitten und Lebensweisen betrifft, die für die Balten im Allgemeinen wichtig waren. Während in der Ich-Form das rein Persönliche mitgeteilt wird, spürt man in der Wir-Form eine starke Betonung des Gemeinschaftsgefühls, das auf die grammatische Ebene überführt wird.

Also, die wichtigsten Züge der traditionellen Autobiographie sind die Identität von Autor-Erzähler-Protagonist, der Anspruch nach Wirklichkeit,

Prosaerzählen und retrospektive Erzählperspektive, der Abgrenzung eines Einzelnen von anderen Personen. Die wissenschaftliche und theoretische Literatur studierend, wurden wir überzeugt, dass dazu auch besondere Beschreibung von Zeit und Raum, nicht nur retrospektive, sondern auch chronologische Erzählperspektive, Ich-Erzählen, Psychologismus, Selbstbeobachten und Selbstanalyse gehören.

Die Gattung befindet sich im Grenzgebiet zwischen faktischen und literarischen Texten, die Grenzen zu benachbarten Gattungen, zu denen wir etwa Briefe, Tagebücher oder auch Romane zählen können, sind fließend. Trotz des Formenreichtums und der extremen Variation in der literarischen Qualität haben viele Autobiographieforscher versucht, die Gattung abzugrenzen, um den Gegenstand ihrer Forschungen fassbarer und beschreibbarer zu machen. Eine allgemein akzeptierte formelle Definition für die Autobiographie hat man bis heute nicht gefunden. Man kann nur in jedem konkreten Fall für eine literaturtheoretische Auseinandersetzung mit den autobiographischen Texten einen Katalog der Merkmale aufstellen, denen die Texte im Untersuchungskorpus entsprechen sollen. Man kann aber nicht behaupten, die in einer Arbeit aufgestellten Merkmale würden eine allgemeine Gültigkeit besitzen.

Das Problem der traditionellen Gattungsbestimmung der Autobiographie ist heute bis zum Ende nicht ausgelöst. Weiter versuchen wir die bedeuteten Meinungen von einigen Wissenschaftler (G. Misch, Ph. Lejeune) anzuführen und zu analysieren.

Zum Versuch, die Gattung der Autobiographie von anderen Gattungen abzugrenzen, äußert sich Misch wie folgt: „Die Selbstbiographie ist keine Gattung wie alle anderen. Ihre Grenzen sind fließender und lassen sich nicht von außen festhalten und nach der Form bestimmen [2, S. 112]“. Den Grund dafür sieht Misch darin, dass die Autobiographie eine Lebensäußerung ist, die an keine bestimmte Form gebunden werden kann.

Lejeunes Definition der Gattung Autobiographie grenzt die Autobiographie durch den „autobiographischen Pakt“, also die Einheit Autor-Erzähler-Protogonist, vom autobiographischen Roman und anderen Nachbargattungen ab. Dabei ist der Pakt eine textexterne Kategorie, gewährleistet durch die Identität des Autors auf der Titelseite mit dem Erzähler und Protogonist des Textes. Die Autobiographie bezieht sich seiner Meinung nach auf ein wahres Referenzsystem, während der autobiographische Roman durch Illusion ein Referenzsystem aufbaut, d.h. sein System ist nicht mimetisch, das andere schon. Dabei ist das Unterscheidungskriterium zwischen Autobiographie und autobiographischem Roman lediglich durch den „Pakt“, also durch eine textexterne Kategorie gegeben\$ textintern gebe es keine Unterschiede. Damit sei es dem Leser überlassen, was er glauben soll [4, S. 98]. Diese Behauptung ist problematisch, da der Leser den „Pakt“ nicht einfach außer Acht lassen kann\$ Er kann jedoch die Echtheit des Autornamens, der Signatur des Autors, nicht nachprüfen.

Ob es sich um eine traditionelle Autobiographie handelt oder um eine andere Art von Text, wird nur der erfahrene Leser bemerken, und zwar auf Grund des Grades der Fiktionalisierung durch Verfahren wie z.B. Parodie, Negation und Widersprüche und Auslassungen.

Philippe Lejeunes „Der autobiographische Pakt“ geht von einem universellen Gattungsmodell aus, aufgebaut auf der klassischen Autobiographie Rousseaus. Damit wirft das Buch zahlreiche Probleme auf, da es in einer Zeit geschrieben wurde, in der die großen Paradigmen im Wandel waren und Diskurse mit allgemeinem Anspruch ihre Gültigkeit verloren hatten. Im Rahmen postmoderner Diskurse wurde die Autobiographie als Gattung aufgrund ihres Wahrheitsanspruchs angezweifelt, da ein normatives Wahrheitsverständnis nicht mehr unreflektiert hingenommen wurde [7, S. 12]. Schon Mitte der fünfziger Jahre wurde der Begriff Wirklichkeit relativiert, was eine Auflösung der Grenzen zwischen Wirklichkeit und Fiktion nach sich zog.

Lejeune bringt in seiner Analyse des Aufbaus von Autobiographien neben der Kategorie der Fiktion auch die der „Lüge“ ein, und zwar an jenen Stellen, an denen unwahre historische Begebenheiten aus einer Erzählperspektive beschrieben werden, in der der Name der Figur mit jenem des Autors übereinstimmt⁶⁸. Dieser Zugang kann jedoch als sehr diskutabel bezeichnet werden.

In den frühen achtziger Jahren wurde die traditionelle Gattung Autobiographie mit Konzeption der „autofiction“ und „nouvelle autobiographie“ aus den Angeln gehoben.

Die Konzeption von der „Nouvelles Autobiographie“ (von Alain Robbe-Grillet) und das Konzept der „Autofiction“ (von Doubrovsky) haben einen Paradigmenwechsel, was die Textsorte Autobiographie betrifft, herbeigeführt [8, S. 5].

Autofictionale Texte sind von einem Gattungstypologischen Standpunkt aus ambivalent, da sie sowohl die für Autobiographien typische Namensidentität zwischen Autor und Erzähler enthalten und sich als autobiographische Texte zu erkennen geben, aber zusätzlich die Bezeichnung „Roman“ tragen, sie können also nicht eindeutig zugeordnet werden [7, S. 84]. Obwohl diese Texte autobiographische Bezüge haben, werden diese von vornherein in Zweifel gestellt wodurch die Texte im Widerspruch zum traditionellen Autobiographieverständnis stehen. Während die traditionelle Autobiographie aufgrund ihres Wahrheitsanspruches fiktionale Elemente ausschließt, konstituieren sich autofiktionale Texte gerade durch diese. Es gibt jedoch keine Opposition mehr zwischen referenziellem und fiktionalem Diskurs. Vielmehr sind Fiktionalität und autobiographisches Schreiben für ihn untrennbar. Die Autoren der neuen autobiographischen Texte beglaubigen also nicht mehr die Echtheit ihrer Darstellung, sondern deren räumen Fiktionalität ein. Damit erweist sich Authentizität im traditionellen Sinn als unerreichbar. Diese Unerreichbarkeit wird jedoch von den Autoren eingeräumt. Die Autoren gewinnen damit eine „neue“ Wahrhaftigkeit, die darin artikuliert wird, dass Wahrheitsansprüche prinzipiell unerfüllbar sind.

Das in Theorie und Praxis entwickelte Paradigma der Autofiktion ist rasch in den Sprachgebrauch der akademischen Leserschaft übergegangen, neben den synonymisch verwendeten englischen Begriffen *surfiction* und *postmodern autobiography*. Dies legt den Schluss nahe, dass „Autofiktion“ und „Postmoderne“ inhaltlich verwandte Termini sind, dass Autofiktion als eine spezifisch nachmoderne Form autobiografischen Schreibens zu gelten hat. Dabei handelt es sich bei diesem Texttyp um ein wenn nicht paradoxes, so immerhin erstaunliches Phänomen: die Autobiografie, in den 50er Jahren mit dem Aufkommen des *Nouveau Roman* und seiner Skepsis dem Subjekt und dem literarischen „Helden“ gegenüber verabschiedet, feiert spätestens seit den 80er Jahren ein nicht zu übersehendes Comeback in die literarische Produktion. Die Auswahl an Texten zur Beschäftigung mit der Renaissance der Autobiografie ist daher groß: Benjamin Wilkomirski „Erlebnisbericht“ (1995), Aldo Zargani „Für Violine solo. Meine Kindheit im Diesseits 1938-1945“ (1998-2000), Eva Lezzi „Zerstörte Kindheiten“ (2001), Günter Grass „Beim Häuten der Zwiebel“ (2006).

Noch ein besonderes, unterscheidendes Merkmal der postmodernen Autobiographie sind besondere „chronologische Denkbilder“, die W. Benjamin eingeführt hat. Zum Beispiel, schon in seinem Buch „Berliner Kindheit um 1900“ tritt das Bewusstsein ihrer eigenen Schriftverfasstheit in den Vordergrund. Dieser Text ist kein chronologisch-linear erzählender, vielmehr setzt er sich aus einzelnen, jedoch sehr verdichteten Textabschnitten zusammen, von denen 1933 zwölf in der Frankfurter und einer in der Vossischen Zeitung erschienen. Erst 1981 wurde in der Pariser Nationalbibliothek ein Typoskript der „Berliner Kindheit“ gefunden, das die von Benjamin selbst festgelegte Reihenfolge der Stücke dokumentiert. Allerdings erzählt Benjamin hier nicht unbedingt seine eigene, individuelle Lebensgeschichte, sondern er lässt „ein Kind“ auftreten, in dem sich die Erfahrungen einer ganzen Generation verdichten. Im Vorwort ist die Rede davon, wie der Autor im Exil jene Bilder, die „das Heimweh am stärksten zu wecken pflegen – die der Kindheit - mit Absicht in [sich] hervor“ rief, dann aber „die biographischen Züge“ zurücktreten ließ, um „der Bilder habhaft zu werden, in denen die Erfahrung der Grosstadt in einem Kinde der Bürgerklasse sich niederschlägt“ [9, S. 6]. Es handelt sich also um Bilder, die der Text präsentiert; die Benjamin-Forschung spricht auch von „Denkbilder“ weil sie so sehr verdichtet sind, dass man sie sehr genau und mehrmals lesen muss. Man macht dabei die Erfahrung, dass sich die Texte beständig verändern, weil man immer neue Bezüge entdeckt und sich immer weitere Sinnzusammenhänge herstellen lassen. In diesem Sinne kann man die diese Sprachbilder als „Schrift“ lesen.

Auch hat während der letzten Jahrzehnte die moderne Autobiographieforschung ihr Aufgabenfeld entschieden erweitert. Die Texte, die von den Forschern nun entdeckt wurden, sind Texte von Vertretern sozialer Randgruppen, einfacher Menschen, ebenfalls wird die relevante Textform erweitert. Neben den literarischen Autobiographien werden nun

auch Texte herangezogen, die nur eine bestimmte Periode des Lebens berücksichtigen, wie etwa auch Briefe und Tagebücher. Neue Fragestellungen in der Forschung bedingen die Heranziehung bisher weniger berücksichtigter psychologischer und soziologischer Untersuchungsperspektiven. In ihren Grundlagen gehen diese Ansätze zurück auf die Arbeit von Mahrholz, in einigen Aspekten (insbesondere der Leserbezug) auch auf die Arbeiten von Starobinski und Lejeune.

Dazu sind die autobiographischen Texte der Vormoderne laut Schneider als die einer Persönlichkeit durch kirchlichen Zwang aufgezwungene Bekenntnisse in vorgegebener Form zu lesen. Und da der moderne Mensch von sich eine solche Masse von Spuren produziert, dass der Text an sich sekundär wird. Mit einigen Einschränkungen wird von Schneider den autobiographischen Texten dennoch eine gewisse „Signifikanz im Hinblick auf Sozialcharaktere und historische Typen zuerkannt“ [10, S. 134]. Als die wichtigste Erkenntnis stellt Schneider jedoch fest, dass die modernen autobiographischen Texte Zeugnisse dessen sind, dass die Literatur ihre Position als „eine kulturelle Steuerungsmacht“ [10, S. 141] allmählich aufgibt. Anstatt eine Wahrheit einer Epoche zu präsentieren, informieren die autobiographischen Texte den Leser lediglich nur vom Wunsch des Autors zu schreiben. Das moderne Individuum hat Zweifel an der eigenen Existenz und die Suche nach dem Sinn des Lebens aufgegeben. Die starke mediale Gegebenheit des 20. Jahrhunderts führt dazu, dass der Schreibende kein Bedürfnis mehr nach dem Bekennen hat, er greift vielmehr das Schreiben als eine Möglichkeit auf, die Streuungen und Archivierungen der Kultur- und Vergangenheits-Zeichen in ihre eigene Ordnung einzuholen. Durch die skeptische Schreibhaltung entstehen Texte, die mit Manfred Schneiders Worten als „kuhl“ zu bezeichnen sind. Der heutige Autobiograph, der im Bewusstsein der Leserwirkung schreibt und die intimen Entblößungen marktwirksam einstreut, spielt mit den Möglichkeiten der Gattung und gibt ein mediengerecht geformtes Ich der Öffentlichkeit preis. Das moderne Individuum hält sich nicht mehr für unveräußerlich, Exhibitionismus ist zu einem Gesellschaftsspiel geworden.

Obwohl die Autobiographien literarische Texte sind und fiktionale Züge innehaben, ist eine direkte Zeit-, Personen- und Ortsgebundenheit bei diesen Texten naturgemäß starker vorhanden als bei vielen anderen Gattungen. Deswegen soll die Fiktionalität in autobiographischen Texten nicht heißen, dass die Aussagen über die Zeit, in der der Autobiograph gelebt hat, als unwahr abgetan werden können. Das Leseverhalten des Publikums lehrt uns das Gegenteil – die Autobiographien werden heute sehr gern gelesen, dabei sind sowohl die Lebensgeschichten historischer Personen wie auch der jetzigen Berühmtheiten gefragt. Autobiographien und Biographien feiern ihren Triumph beim Publikum, das das Fiktive ablehnt und in diesen Texten das wahre Leben sucht. Dem Leser wird ein Gefühl vermittelt, in ein fremdes Leben hineinzuschauen, Gedanken, Gefühle, Ereignisse und Beziehungen eines Anderen mitzuverfolgen. Gleichzeitig bieten diese Texte uns die

Möglichkeit, vergangene Zeiten aufleben zu lassen. Neben der Darstellung des individuellen Lebens ist es die allgemeinmenschliche und zeitgebundene Perspektive, die den Leser fesselt.

Am Ende kommen wir zur Schlussfolgerung, dass die postmoderne Autobiographie zum Unterschied von traditioneller bestimmte Unterschiedspunkte hat. In erster Linie ist es die Autofiktion als eine spezifisch nachmoderne Form autobiografischen Schreibens, die das Wiedergabe unrealer Ereignisse erlaubt. Dieses wichtigste Prinzip erlaubt einen bestimmten Grad der Fiktionalisierung im autobiographischen Text. Man spricht sogar davon, dass „Autofiktion“ und Postmoderne“ inhaltlich verwandte Termini sind. Weiter geht eine besondere Form der chronologischen Darstellung von Episoden. Sie können als bestimmte „Denkbilder“, Momente aus dem Film oder in der alphabetischen Reihe geliefert werden. Das weitere Beispiel ist die relevante erweiterte Textform, die nur eine bestimmte Periode des Lebens berücksichtigen erlaubt. Neue Fragestellungen in der Forschung bedingen die Heranziehung bisher weniger berücksichtigter psychologischer und soziologischer Untersuchungsperspektiven.

Literature

- 1. Lehmann J.** Autobiographie / J. Lehmann, im Buch Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft. / gemeinsam mit Harald Fricke ... hrsg. von Klaus Weimar./J. Lehmann // Berlin, New York : de Gruyter. Bd. 1. A-G. – Neubearb., 3., neuberb. Aufl. – 1997. – 342 S. **2. Misch G.** Begriff und Ursprung der Autobiographie / G. Misch. // Darmstadt : Wiss. Buchgesellschaft. – 1998. – 311 S. **3. Egelhaaf M.** Autobiographie / M. Egelhaaf. // Stuttgart : Metzler. – 2005. – 164 S. **4. Lejeune Ph.** Der autobiographische Pakt / Ph. Lejeune. // Frankfurt/M. : Suhrkamp TB. – 1994. – 97 S. **5. Deußen, Chr** . Erinnerung als Rechtfertigung. Autobiographien nach 1945. Gottfried Benn, Hans Carossa, Arnolt Bronnen / Chr. Deußen. // Tübingen : Stauffenburg. – 1987. – 256 S. **6. J. Lehmann.** Privatheit und Selbstenthüllung. [Електронний ресурс] / Lehmann J, im Buch Jahrbuch der Karl-May-Gesellschaft. Herausgeber: Prof. Dr. Dres. h. c. mult. Claus Roxin, Prof. Dr. Heinz Stolte, und Hans Wollschläger. // Hamburg: Hansa Verlag. – 1989. – 299 S. Режим доступу до статті : <http://www.scribd.com/doc/23251263/JURGEN-LEHMANN>.
- 7. C. Gronemann.** Postmoderne/postkoloniale Formen der Autobiographie in der französischen und magherbischen Literatur / Gronemann C. // Hildesheim : Olms Verlag, 2002. – 116 S. **8. Ch. Halasz.** Der autobiographischen Diskurs in Jorge Luis Borges' „Autobiographical Essay“ / Halasz Ch. // Norderstedt : GRIN Verlag, 2007. – 19 S. **9. W. Benjamin.** Berliner Kindheit um 1900, mit einem Nachwort von Theodor W. Adorno / Benjamin. // Frankfurt/M : Lang, 1987. – 132 S. **10. M. Schneider.** Die erkaltete Herzesschrift. Der

autobiographische Text im 20. Jahrhundert / Schneider M. // München, Wien : Carl Hanser, 1986. – 176 S.

Скляр Н. В. Порівняльний аналіз традиційної та постмодерністської автобіографії.

У представленій статті зроблено спробу порівняльного аналізу автобіографії. З одного боку дається характеристика автобіографії, її ознак та основних рис у традиційному розумінні, з іншого – опис сучасної автобіографії у постмодерній літературі. На основі порівняння наводяться особливості та відмінності постмодерної автобіографії. При цьому автор коротко торкається проблеми жанрового визначення автобіографічного твору.

Ключові слова: традиційна автобіографія, постмодерна автобіографія, жанрова проблематика, фікція, фікціональний дискурс.

Скляр Н. В. Сравнительный анализ традиционной и постмодернистской автобиографии.

В представленной статье предпринята попытка сравнительного анализа автобиографии. С одной стороны даётся характеристика автобиографии, её признаков и основных черт в традиционном понимании, с другой – описание современной автобиографии в постмодернистской литературе. На основе сравнения предоставляются особенности и отличия постмодернистской автобиографии. При этом автор кратко затрагивает проблемы жанрового определения автобиографического произведения.

Ключевые слова: традиционная автобиография, постмодернистская автобиография, жанровая проблематика, фикция, фикциональный дискурс.

Sklyar N. V. Comparative analyses of the traditional and post-modernist autobiography.

In the following article the attempt of autobiography comparative analysis has been made. On the one hand the characteristics of autobiography, its signs, distinguishing features in the traditional understanding are given, on the other hand – description of the post-modernist autobiography. Peculiarities and differences of the last one are given on the comparative basis. Herewith the author touches upon the problem of autobiography genre definition.

Key words: the traditional autobiography, the post-modernist autobiography, genre problematic, fiction, fictional discourse.

УДК 82–312.6.09

Черкашина Т. Ю.

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬО-АВТОБІОГРАФІЧНОЇ ПРОЗИ АМЕЛІ НОТОМБ

Художньо-автобіографічна література є складним та багатоаспектним явищем. Окрім власне автобіографій, що будуються за чітко окресленими теоретичними моделями, існує чимало проміжних утворень, що знаходяться на стикові документальної й художньої літератури. Тому не дивно, що предметом розгляду дослідників стають автобіографічні елементи у творах певних письменників (Н. Філяніна [8]); автобіографізм як складова літературного твору (Т. Тебешевська-Качак [7], Н. Манюх [3]); автобіографічність як проблема ідентифікації (Маценка С. [4]); автобіографічний синерген, який акумулює основні біографічні відомості стосовно життєдіяльності автора (К. Дуб [2]); авторефлексивність художнього тексту (О. Вертипорох [1]) та ін. А отже, автобіографічне письмо виходить далеко за межі класичних автобіографічних зразків.

Метою даного дослідження ми обрали художньо-автобіографічну прозу Амелі Нотомб, сучасної бельгійської франкомовної письменниці, яка створила низку вигаданих автобіографічних творів (йдеться зокрема про романи “Метафізика труб” / “*Métaphysique des tubes*” [13], “Біографія голоду” / “*Biographie de la faim*” [12], “Любовний саботаж” / “*Sabotage amoureux*” [15], “Заціпеніння та тремтіння” / “*Stupeur et tremblements*” [16], “Ні Єви, ні Адама” / “*Ni d’Eve ni d’Adam*” [14], частково сюди можна віднести й роман “Антихриста” / “*Antéchrista*” [11]), що знаходяться на межі художньо-документальної та власне художньої літератури.

Амелі Нотомб народилася 1967 року в Кобе (Японія) в родині бельгійського дипломата барона Патріка Нотомба, тому не дивно що дитячі та юнацькі роки Амелі провела в дипломатичних представництвах Бельгії в різних куточках світу – в Японії, Китаї, США (у Нью-Йорку) і південно-східній Азії (Лаосі, Бангладеш, Бірмі). Лише в сімнадцятирічному віці вона вперше приїздить до Бельгії, щоб отримати вищу освіту й при цьому, як зазначає письменниця в одному зі своїх інтерв’ю, їй дуже важко дався процес самоідентифікації, оскільки вона не відчувала себе бельгійкою і Бельгія була їй чужою країною: “У сімнадцятирічному віці уперше в житті я приїхала до Бельгії, до Брюсселя. Для мене було дуже великим шоком відкриття Європи, яку я зовсім не знала, і як наслідок – я приїхала сюди як якась іноземка” [18] (тут і надалі переклад наш. – Т. Ч.). Амелі вивчає гуманітарні науки в Інституті Святої Марії в Юклі, а згодом продовжує освіту у Вільному університеті Брюсселя на факультеті романської філології. Проте як

зазначає письменниця: “Протягом усіх цих років я не припиняла розповідати, що я японка, оскільки я думала, що я японка” [18]. По завершенні навчання Амелі повертається до країни свого дитинства і працює перекладачем у великій японській фірмі (згодом свої японські пригоди вона опише чи не в найвідомішому своєму романі “Заціпеніння та тремтіння”, змінивши при цьому назву компанії та імена співробітників). Два роки вона прожила в Японії і, стикнувшись із закритим для іноземців японським світом, вона нарешті зрозуміла, що вона все ж таки європейка, а Японія – це лише туга за дитинством. Після цього Амелі повертається до Брюсселя, де цілковито присвячує себе літературній діяльності і сьогодні вже вийшло друком вісімнадцять її романів. Вона є автором численних казок й оповідань для дітей та дорослих, театральних п’єс і кінематографічних сценаріїв, написаних за мотивами її найвідоміших романів. Її літературна діяльність приносить їй великий успіх та всесвітнє визнання. Амелі Нотомб є переможцем численних літературних премій: 1993 року вона отримала премію Рене Фалле (Prix René Fallet) та премію Ален-Фурньє (Prix Alain-Fournier) за свій дебютний роман “Гігієна вбивці” / “Hygiène de l’assassin”, цього ж року вона отримала Літературну премію покликання (Prix Littéraire de la Vocation) та премію Жака Шардона (Prix Jacques Chardonne) за роман “Любовний саботаж” / “Sabotage amoureux”; 1999 року Амелі Нотомб було удостоєно найпрестижнішої літературної премії Франції – Гран-прі Французької академії (Grand Prix du roman de l’Académie française) за роман “Заціпеніння та тремтіння” / “Stupeur et tremblements”; 2007 року письменниця отримує Премію Флор (Prix de Flore) за роман “Ні Єви, ні Адама” / “Ni d’Eve ni d’Adam”; 2008 року за сукупність літературних франкомовних досягнень Амелі Нотомб отримує Гран-Прі Жана Жіоно (Grand Prix Jean Giono). Сьогодні письменниця живе й працює в Парижі, хоча й залишається громадянкою Бельгії. Час од часу вона приїздить до Брюсселя, проте більшу частину часу вона проводить подорожуючи світом з метою популяризації своєї творчості.

Прозові твори Амелі Нотомб розподіляються на дві групи: суто фікційні художні твори із вигаданим сюжетом та вигаданими персонажами і романи-автовигадки, написані з більшим чи меншим ступенем автобіографічності. Предметом нашого дослідження стануть романи другої групи, які являють собою тісне переплетення правди та вимислу (йдеться про романи “Любовний саботаж”, “Заціпеніння та тремтіння”, “Метафізика труб”, “Антихриста”, “Біографія голоду”, “Ні Єви, ні Адама”). Згадані романи можна віднести до одного з художніх різновидів автобіографічної прози, а саме до фікційних автобіографій (за французькою термінологією *autofiction*), які знаходяться на стику художньої та документальної літератури.

Термін *autofiction* уперше був використаний у 1977 році французьким літературознавцем та письменником Сержем Дубровським при жанровому визначенні роману “Син”. Згідно з визначенням

дослідника, *autofiction* (з гр. *autos* – “я”; фр. *fiction* – “вигадка”) – це “вигадана оповідь, в якій події та факти дійсно реальні” [цит. за: 9]. Французький дослідник Жак Лекарм, у свою чергу, говорить про два значення терміну *autofiction*. У вузькому значенні терміну, *autofiction* – це жанр, в якому реальна оповідь про дійсні факти замальовується у белетристичній нарративній техніці [9]. У даному випадку, йдеться про звичайну художню автобіографію. У більш широкому значенні, *autofiction* – це “суміш спогадів та уяви” [9]. Згідно з Ольгою Мельничук *autofiction* – це “будь-які тексти романного типу чи новели, в яких відсутній опис власного життя реальною особистістю й гарантія справжності” [5, с. 80-81].

Якщо звернутися до згаданих автобіографічних романів Амелі Нотомб, то незважаючи на те, що вони були написані в різний час, їх легко можна розташувати хронологічно відносно часу описуваних подій. Першим у даному переліку можна назвати роман “Метафізика труб” (2000), в якому авторка робить спробу реконструювати хід власних думок у віці від 0 до 3 років. Наступними є взаємозалежні один від одного романи “Любовний саботаж” (1993) і “Біографія голоду” (2004), в яких відображено дитячі та юнацькі роки життя авторки у віці від 4 до 22 років, проведені в дипломатичних представництвах Бельгії за кордоном (здебільшого в азійському регіоні). Потім за хронологією описуваних подій йде роман “Антихриста” (2003), в якому з дуже високим ступенем фікційності описано навчання авторки в університеті. Продовжує даний перелік чи не найвідоміший роман бельгійської франкомовної письменниці “Заціпеніння та тремтіння” (1999), який із високим ступенем авторської вигадки оповідає про роботу Амелі Нотомб у великій японській компанії одразу після завершення університету. Логічним продовженням романів “Біографія голоду” та “Заціпеніння та тремтіння” стає роман “Ні Єви, ні Адама” / “Ni d’Eve ni d’Adam” (2007), в якому більш докладно розповідається про історію кохання 21-річної Амелі та японського хлопця під час її роботи в Японії.

Усі вищезгадані романи не є автобіографією письменниці в чистому вигляді. Вони відносяться до художньої літератури, проте є написаними на основі реальних фактів, взятих з життя письменниці. А отже, можна говорити про те, що ці романи є автобіографічними лише певною мірою. На користь автобіографічності свідчить використання справжнього імені авторки при називанні головної героїні (виняток становить лише роман “Антихриста”, де головну героїню звать Бланш), уведення реальних біографічних фактів з життя письменниці (дитинство проведене в Азії та Америці, навчання в Брюсселі, робота в Японії), надання дійсної інформації щодо родини Амелі Нотомб (здебільшого йдеться про батька, матір та сестру) та ін. На користь фікційності – уведення вигаданих сюжетних ліній та персонажів; високий ступінь художності й вигадки та ін. На автофікційність згаданих романів вказують і автори колективної монографії “Le roman français contemporain” [17].

Кожний із згаданих романів відображає лише певний етап життя письменниці, проте вони є взаємозалежними один від одного, оскільки в них наявна єдина система персонажів (яка дещо трансформується від твору до твору, проте спільними для більшості із вищезгаданих романів є образи Амелі, її батьків, брата й сестри, бабусі по батьковій лінії, японської няні та ін.) та сюжетних ліній (життя в Японії, США та країнах азійського регіону, дитяча війна в пекінському гетто, робота в японській компанії та ін.).

Роман “Метафізика труб” є тонкою ліричною замальовкою з елементами психоаналізу та автобіографізму. Амелі Нотомб будує твір у вигляді внутрішнього монологу маленької дівчинки, яка відкриває для себе оточуючий світ і намагається зрозуміти своє місце в ньому. Авторка відображає історію власного життя у віці від 0 до 3 років з детальним описом власних думок і переживань, з описом перших дитячих вражень і перших відкриттів. При цьому, автор відкрито не протиставляє себе нараторові та протагоністові й детально оповідає про свої думки, розпочинаючи з дворічного віку. А отже, йдеться про високий ступінь вигадки, оскільки людина ще не усвідомлює себе в цьому віці й усі відомості стосовно історії родини, часу народження та раннього дитинства вона сприймає через суб’єктивні свідчення інших людей – батьків, родичів, знайомих. Проте Амелі Нотомб не обмежується загальноприйнятим для класичних автобіографій наданням певних фактів про своє дитинство від імені вже дорослого наратора та протагоніста. Вона прямо говорить про своє раннє дитинство, створюючи суто фікційний твір з високим ступенем автовигадки. При цьому, виникає складна наративна конструкція, коли в тексті співіснують два наратора – N_1 (дитина, що розповідає свою історію) і N_2 (дорослий, який незримо керує дитячою оповіддю, час од часу проявляючи себе в певних незначних деталях). У даному випадку, за термінологією відомого французького науковця Ф. Лежена [10], йдеться про *récit d'enfance*, жанр автобіографічної прози, який, на нашу думку, можна визначити як автобіографічну оповідь про дитячі роки життя, написану дорослим письменником нібито від імені дитини. Серед основних ознак цього жанру, на думку Ф. Лежена, можна виокремити використання оповіді “від першої особи”, в якій займенник “я” позначає дорослого наратора та персонажа (автодігетична оповідь за термінологією Ж. Женетта); ведення оповіді в теперішньому часі; переважно непрямий стиль оповіді; та використання в письмовому мовленні елементів усного мовлення, суміш мовних рівнів [10, с. 14].

Амелі Нотомб вдало поєднує в межах одного твору гетеро- та гомодігетичну оповідь. Авторка розподіляє своє раннє дитинство на дві частини: гетеродігетична розповідь до 2,5-річного віку, коли наратор порівнює головну героїню з овочем чи трубою, що майже не подає жодних ознак життя; та гомодігетичну оповідь після 2,5-річного віку – час пробудження дівчинки від нерухомості, знайомства з бабусею по

батьковій лінії та першої дегустації білого шоколаду (що стало нібито точкою відліку її усвідомленого життя). Гетеродієгетичний наратор з'являється в першій частині розповіді й готує читача до сприйняття подальшої оповіді. Гомодієгетичний наратор описує пізнання головною героїнею навколишнього світу – перший крок, перші роздуми про життя і смерть, перші філософські відкриття стосовно організації світу, усвідомлення національної ідентичності, проблема вибору мови (батьки й знайомі розмовляли французькою мовою, у той час як няня, з якою Амелі проводила чимало часу, розмовляла рідною для неї японською) і таке інше.

Автобіографічні твори “Любовний саботаж” і “Біографія голоду” є логічним продовженням роману “Метафізика труб”. “Біографія голоду”, що вийшла друком 2004 року, становить собою калейдоскопічний колаж зі спогадів, вражень, відчуттів, які мали місце в житті Амелі Нотомб протягом дитячих та юнацьких років, коли вона разом з родиною кожні два-три роки змінювала країну проживання й відкривала для себе нові культури, нові традиції, новий стиль життя. Хронологічно оповідь охоплює період від 4 до 22 років, однак оповідь здебільшого веде вже дорослий наратор, який згадує певні епізоди життя головної героїні. При цьому наратор є тотожним авторові та головному персонажеві, хоча на початку твору й зроблено спробу підкреслення фікційності оповіді. Оповідь веде гомодієгетичний наратор, який крок за кроком описує життя головної героїні в Японії (до 5 років), Китаї (до 8 років), США (з 8 до 11 років), Бангладеш (з 11 до 13 років), Бірмі (з 13 до 15 років), Лаосі (з 15 до 17 років), побіжно згадується Бельгія (навчання у Вільному університеті Брюсселя) та Японія (коли 21-річна Амелі після завершення навчання працювала в Токіо перекладачкою).

Роман “Біографія голоду” тісно переплітається з романом “Любовний саботаж”, що побачив світ 1993 року, й був присвячений китайському періоду дитинства Амелі Нотомб (з 5 до 8 років). Тому не дивно, що в російському перекладі [6] ці два романи вийшли під однією обкладинкою. Ці романи об'єднує не лише спільна тематика, а й схожий стиль викладу життєвих пригод маленької дівчинки від імені дорослого гомодієгетичного наратора, який прямо не протиставляє себе авторові та головному персонажеві. Так само, як і в “Метафізиці труб”, йдеться про феміністичну психоаналітичну студію, коли дорослий наратор, розповідаючи про пригоди маленької дівчинки, з позицій минулого намагається розібратися в тонкощах міжетнічних, міжстатевих і міжвікових відносин, згадуючи крок за кроком еволюцію свого особистого дорослішання та сприйняття цього складного світу. Наратор сміливо згадує про власні психологічні проблеми, які мали місце в його житті з 5 до 22 років, про свою низьку самооцінку та невпевненість у власних силах, про дитячий й підлітковий алкоголізм та анорексію, про звалтування в Бангладеші, коли йому було всього дванадцять років, про

складний світ любовних стосунків з людиною іншої культури та світосприйняття.

В усіх без винятку автобіографічних романах Амелі Нотомб завжди наявне яскраво виражене протиставлення Я / Інший. З одного боку, йдеться про опозицію за національною та мовною приналежністю: франкомовні бельгійці / інші національності. Особливо яскраво це протиставлення простежується в романах “Метафізика труб”, “Біографія голоду”, “Любовний саботаж”, “Заціпеніння та тремтіння” та “Ні Єви, ні Адама”. І якщо в романах “Метафізика труб”, “Заціпеніння та тремтіння” та “Ні Єви, ні Адама” йдеться здебільшого про опозицію бельгійці / японці, то в романах “Біографія голоду” і “Любовний саботаж” представлена більш широка палітра національностей. Як зазначає маленька Амелі в романі “Біографія голоду”: “Коли я жила в Японії, я була впевнена, що людство складається з японців, бельгійців і напівміфічних американців. У Пекіні ж зрозуміла, що до цього переліку, окрім китайців, слід додати ще й французів, італійців, німців, камерунців, перуанців та представників інших, ще більш дивовижних народів” [6, с. 74]. Головна героїня постійно порівнює себе з представниками інших національностей, робить певні імагологічні відкриття, при цьому її симпатії залишаються здебільшого на боці японців, бо, на її думку, котра культивується сторінками усіх її автобіографічних романів, саме перші японські дитячі враження залишили найбільший слід в її житті і, як наслідок, – вона тривалий час усвідомлювала себе японкою. Наприкінці роману “Біографія голоду” вже доросла героїня повертається до країни свого дитинства й розуміє, що вона так само як і раніше дуже любить цю країну, і вона для неї є ріднішою за Бельгію, проте водночас вона нарешті розуміє, що насправді вона все ж таки європейка, а Японія – це лише мрія та туга за дитинством [17]. Схожі думки можна простежити й в романах “Метафізика труб”, “Біографія голоду”, “Заціпеніння й тремтіння” та “Ні Єви, ні Адама”. Особливо болісною стала подорож до Японії після завершення навчання в Брюсселі. Головна героїня романів “Метафізики труб”, “Любовного саботажу”, “Біографії голоду”, “Заціпеніння й тремтіння” та “Ні Єви, ні Адама” повертається до країни свого дитинства, до країни, де пройшли найщасливіші роки її життя. Проте ця нова Японія мало чим нагадує Амелі Японію її дитинства. Додатковим фактором розчарування стає усвідомлення того, що японці не сприймають її до свого світу, бо вона людина іншої національності. У романі “Заціпеніння й тремтіння” це несприйняття виявляється на міжособистісному та професійному рівнях, а в романі “Любовний саботаж” – на любовному, оскільки родина її обранця виступила категорично проти відносин свого сина з не-японкою.

Іншою опозицією стає протиставлення головної героїні Амелі з її жіночим антиподом: образ Єлени в “Любовному саботажі”, образ Христи в “Антихристі”, образ Фубукі в “Заціпенінні та тремтінні”. Головна героїня знаходиться в постійному пошукові власного Я,

намагається поглянути на себе критичним поглядом. При цьому вона завжди ідентифікує себе з негативної сторони, шукає в собі певні вади, у той час як її антиподи є блискучими красунями, які, на її думку, завжди чимось за неї кращі. Виняток становить лише образ Фубукі, яка протиставляється головній героїні Амелі-сан виключно за національною приналежністю, що є досить вагомим в японському суспільстві, в якому перевага завжди надається японцям. У романі “Антихриста” це протиставлення набуває свого апогею й антипод головної героїні Христа отримує прізвисько Антихриста, яке, з одного боку, вказує на негативне забарвлення її образу, а, з іншого, – йде алюзивне відсилання до біблійної тематики. Проте, в усіх без винятку романах, головна героїня наприкінці твору виходить переможницею з будь-якого, навіть найважчого протистояння.

Отже, автобіографічна проза Амелі Нотомб характеризується високим ступенем фікційності; психологізмом; психоаналітичністю; наявністю опозиції Я / Інший; фрагментарністю подачі автобіографічного матеріалу; тотожністю образів автора, наратора та головного персонажа; наявністю подвійної нарації та ін. При цьому йдеться про фікційні автобіографічні романи з більшим чи меншим ступенем автобіографічності. І в даному випадку сама авторка стає прототипом головної героїні, її реальне життя стає протосюжетом.

Дане дослідження автобіографічної прози Амелі Нотомб не є вичерпним, оскільки її фікційні автобіографії є багатобарвними та багатоаспектними. Зважаючи на це подальші розробки даної тематики видаються нам перспективними, оскільки їх результати допоможуть краще розібратися в специфіці художньо-автобіографічної літератури.

Література

- 1. Вертипорох О. В.** Авторефлексивний текст Євгена Пашковського як явище українського постмодернізму: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01. – українська література / О. В. Вертипорох // НАН України. Ін-т літ. ім. Т. Г Шевченка. — К., 2007. — 20 с.
- 2. Дуб К.** Автобіографічний синерген / К. Дуб // Слово і Час. – 2001. – № 4. – С. 15-23.
- 3. Манюх Н.** Автобіографізм як особливість характеротворення у прозі Володимира Дрозда / Н. Манюх // Слово і Час. – 2008. – № 5. – С. 81-87.
- 4. Маценка С.** Автобіографічність як проблема ідентифікації у творчості Крісти Вольф / С. Маценка // Слово і Час. – 2006. – № 10. – С. 68-75.
- 5. Мельничук О.** Повествование от первого лица / О. Мельничук. // М.: Изд-во Московского университета, 2002. – 210 с.
- 6. Нотомб А.** Любовный саботаж; Биография голода: романы / Амели Нотомб; пер. с фр. Н. Мавлевич, О. Чураковой. // М.: Иностранка, 2007. – 379 с.
- 7. Тебешевська-Качак Т. Б.** Художні особливості жіночої прози 80-90-х років ХХ ст.: монографія / Т. Б. Тебешевська-Качак. // Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 192 с.
- 8. Філяніна Н. М.**

Автобіографічний елемент у творчості А. О. Григор'єва: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.02 – російська література / Н. М. Філяніна; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. // X., 2005. — 18 с. **9. Autofiction** // www.wikipedia.fr **10. Léjeune P.** Je est un autre : l'autobiographie de la littérature aux médias / P. Léjeune. – Paris // Seuil, 1980. – 327 p. **11. Nothomb A.** Antéchrista / A. Nothomb. // Paris : Alben Michel, 2003. – 160 p. **12. Nothomb A.** Biographie de la faim / A. Nothomb. // Paris : Alben Michel, 2004. – 252 p. **13. Nothomb A.** Métaphysique des tubes / A. Nothomb. // Paris : Alben Michel, 2000. – 156 p. **14. Nothomb A.** Ni d'Eve ni d'Adam / A. Nothomb. // Paris : Alben Michel, 2007. – 238 p. **15. Nothomb A.** Le Sabotage amoureux / A. Nothomb. // Paris : Alben Michel, 1993. – 124 p. **16. Nothomb A.** Stupeur et tremblements / A. Nothomb. // Paris : Alben Michel, 1999. – 186 p. **17. Le roman français contemporain** / Guichard T. et d'autres. // Paris: Culturfrance, 2007. – 160 p. **18. Saeed Kamâli Dehghân.** Entretien avec Amélie Nothomb pour La Revue de Teheran / Saeed Kamâli Dehghân // <http://www.teheran.ir/spip.php?article709>

Черкашина Т. Ю. Особливості художньо-автобіографічної прози Амелі Нотомб.

Стаття присвячена аналізу фікційної автобіографічної прози сучасної бельгійської франкомовної письменниці Амелі Нотомб. Автор статті досліджує романи “Метафізика труб”, “Біографія голоду”, “Любовний саботаж”, “Заціпеніння та тремтіння”, “Ні Єви, ні Адама”, “Антихриста” й виокремлює в них риси автобіографічності.

Ключові слова: автобіографічна проза, фікційність, автор, наратор, головний герой, самоідентифікація, Я / Інший.

Черкашина Т. Ю. Особенности художественно-автобиографической прозы Амели Нотомб.

Статья посвящена анализу фикционной автобиографической прозы современной бельгийской франкоязычной писательницы Амели Нотомб. Автор статьи исследует романы “Метафизика труб”, “Биография голода”, “Любовный саботаж”, “Дрожь и оцепенение”, “Ни Евы, ни Адама”, “Антихриста” и выделяет в них черты автобиографичности.

Ключевые слова: автобиографическая проза, фикционность, автор, наратор, главный герой, самоидентификация, Я / Другой.

Cherkashyna T. Yu. The peculiarities of the fictional autobiographical prose by Amélie Nothomb.

The article is devoted to the study to the fictional autobiographical prose by modern French language Belgian writer Amélie Nothomb. The author makes an attempt to research the autobiographical features of her novels and analyses her fictional autobiographies “The Character of Rain”, “The Life of

Hunger”, “Loving Sabotage”, “Fear and Trembling”, “Ni d’Eve ni d’Adam” and “Antichrista”.

Key words: autobiographical prose, fiction, author, narrator, protagonist, self-identification, I / Other.

УДК 821.112.2-31.09+929Шлинк

Щербакова В. А.

ОСОБЕННОСТИ ОТРАЖЕНИЯ ТЕМЫ ЛЮБВИ В РОМАНЕ Б. ШЛИНКА «ЧТЕЦ»

– Вы хорошо к ней относились? Что вас, собственно, связывало?

Я чуть помедлил.

– Я был её чтецом. Я начал ей читать, когда мне было 15 лет, и продолжил потом, когда она сидела в тюрьме.

– Как это Вам ...

– Я посылал ей кассеты. Фрау Шмитц почти всю жизнь была неграмотной; она только в тюрьме научилась читать и писать.

– Почему Вы всё это для неё делали?

– Я в 15 лет имел с ней любовную связь.

– Какой жестокой была эта женщина! Вам удалось избавиться от того, что она, когда Вам было 15... Скажите, у Вас, когда вы в последние годы имели с ней контакт, не было такого чувства, что она знает, что она сделала с Вами?

Я пожал плечами.

– Во всяком случае, она знала, что она сделала с другими в лагере и во время марша. Она не только сказала мне об этом, она также интенсивно занималась этим вопросом в последние годы в тюрьме.

Главной темой данного произведения считается внутренний конфликт «второго поколения», разрывающегося между желанием понять истоки преступлений, совершённых поколением родителей, и стремлением осудить эти преступления. В нашей статье мы попытались проанализировать данную проблему сквозь призму личностных взаимоотношений представителей «разных сторон». Может быть назван целый ряд филологов, занимавшихся и занимающихся анализом современной немецкой литературы (Жирмунский В. М., Затонский Д. и др.), однако творчество самого Б. Шлинка практически не исследовано.

Любовь – это активная сила в человеке, сила, объединяющая и разрушающая связи. Любовь помогает человеку преодолеть чувство изоляции и одиночества и при этом позволяет ему оставаться самим собой, сохранять свою целостность. В любви имеет место парадокс: два

существа как бы становятся одним и остаются при этом двумя личностями [3, 15].

Нередко словом «любовь» называют чувства (эмоции, ощущения), которые имеют к любви отношение косвенное или являются одной из её составляющих: страсть, влечение, влюблённость, симпатию и т.д. По мнению многих художников слова (прежде всего классиков), любовь – это деяния, а не слова, это самоотверженность, умение прощать и всегда находить лучшее в любимом человеке. Только то чувство достойно называться любовью, которое делает любящего духовно выше, чище и открывает в нём главные позитивные качества его личности.

История любовной связи 15-тилетнего подростка и 36-летней женщины-кондуктора, которая сыграла ключевую роль в становлении его личности и заставила пересмотреть свои взгляды уже в зрелом возрасте.

Случайная встреча Михаэля и Ханны, её помощь юноше, больному желтухой не заставляет читателя выделить её как встречу-начало новой жизненной фазы подростка. С одной стороны, он не хотел их второй встречи, т.к. поддавался слабости и расплакался, но с другой стороны после первых утешительных объятий он почувствовал лёгкое влечение к этой статной грубоватой женщине. Впоследствии оказалось, что он был болен желтухой, лечение которой заняло массу времени. *«Не думаю, что я пошёл бы к ней по своей воле. Но моя мать считала вполне естественным то, что я, как только буду в состоянии, куплю этой женщине букет цветов, представлюсь ей и поблагодарю её»*. Обращая внимание на внешнее влияние такого фактора на поступок юноши хочется обратиться к определению понятия «культура» по Фрейду. «Культура – система запретов и причина страданий. Она не является сообщницей внутренних стремлений человека». То есть дальнейшим шагом на пути к продолжению отношений является принятые нормы морали и исходящий из них совет матери.

«Имени той женщины я не знал. С букетом цветов в руке я нерешительно стоял внизу перед дверью и звонками. Охотнее всего я повернул бы обратно. Но тут из дома вышел мужчина, спросил меня, к кому я хочу, и отослал меня к Фрау Шмитц на четвёртый этаж». Он не помнит, о чём они говорили, но чётким воспоминанием было то, что Фрау Шмитц гладила на своём шерстяном одеяле своё нижнее бельё («я не хотел смотреть на него, но и не мог смотреть в сторону»). Восстанавливал эту сцену в своей памяти, Ханна часто являлась ему без лица. Повествователю приходится восстанавливать в своей памяти её лицо, но через годы он не находит привлекательности, которую в подростковом возрасте считал красотой.

Продолжая восстанавливать события его «визита из вежливости» стоит отметить, что, когда Михаэль сообщил, что должен идти, Ханна решила его проводить, но перед этим ей нужно было переодеться: *«Я не мог оторвать от неё глаз... Она почувствовала мой взгляд, ...*

обернулась к двери и посмотрела мне в глаза. Не знаю, как она смотрела – удивлённо, вопросительно, понимающе или осуждающе. Я покрылся краской... Я выбежал вон из квартиры, слетел вниз по лестнице и выскочил из дома».

Подростковое чувство стыда перерастает в злость. Михаэль считал, что должен был отреагировать как 15-летний юноша – спокойно и уверенно, а не как 9-летний ребёнок – скрыться бегством. То есть наблюдается стремление подростка к модели поведения взрослого мужчины. Двумя загадками оставались для него само понятие «спокойно-уверенной реакции» и почему его больше привлекала зрелая женщина, а не девочки-подростки, которых он видел в бассейне. Со временем он сделал вывод, что привлекательность этой женщины состояла не в физической красоте, а в её движениях и позах.

Через неделю он снова стоял перед её дверью, влекомый «греховными мыслями» о ней. Здесь чувство стыда и чувство вины тесно переплетаются друг с другом. По мнению Фрейда «мечтатель старательно скрывает свои фантазии, так как чувствует существование причин, по которым он этих фантазий стыдится». Для Михаэля этими причинами была его семья в принципе, а его мама-пастор в частности. *«Изо дня в день я осознавал всё больше, что я не в состоянии отбросить эти греховные мысли. И вот мне захотелось совершить само греховное деяние».* Здесь логика юноши заключалась в том, что лучше пойти и, следуя всем нормам поведения, извиниться и распрощаться с иллюзиями, чем быть преследуемым своими постоянными фантазиями.

После первой проведённой с женщиной ночи он упоминает, что влюбился в Ханну. Но судя по его переживаниям можно предположить, что эта любовь в большей степени была обусловлена физической тягой подростка к взрослой опытной женщине. Её имя он узнал только на седьмой день их романа. Поставленный им вопрос был встречен Ханной настороженно, за ответом последовал взаимный вопрос. От него Михаэлю стало не по себе, так как, судя по всему, его любовнице было неинтересно заглянуть в его школьные принадлежности и узнать его имя.

Их первый содержательный разговор закончился ссорой. Но его можно считать символическим началом отношений более глубокого духовного смысла. *«Я сказал ей, что она для меня важнее учёбы и школы и, что я очень хотел бы бывать у неё почаще. Я всё равно останусь на второй год».* Ханна была категорически против его безделья в учёбе и предупредила, что не будет пускать его, если его бездействие продолжится. «Дурацкая работа» – термин, который она употребила, описывая профессию кондуктора. Профессию, которая не требовала ни учёбы в университете, ни даже школьной подготовки. Михаэль задаётся вопросом, почему Ханну так волнуют его успехи в школе, может быть, причина заключается в том, что она не хотела иметь в любовниках бездаря?

Но на этом этапе его истории читатель не может найти ответ на вопрос. Положительным есть то, что сам Михаэль по прошествии многих лет понимает, что Ханна была своеобразным катализатором в его жизни. Она открыла его как любовника, она была его стимулом в учёбе, что заставило учителей выделить его из общей массы, она была тем удачным опытом, который раскрыл его как взрослую автономную личность, а не задержавшегося в детстве подростка.

Другой стороной таких действий Ханны по отношению к Михаэлю может служить то, что любовь – это активная заинтересованность в жизни и развитии того, что мы любим. Где нет активной заинтересованности, там нет любви. Этот элемент любви прекрасно описан в притче об Ионе. Бог показывает Ионе, что сущность любви – это труд для кого-то и содействие его росту, что любовь и труд нераздельны. Каждый любит то, для чего он трудится, каждый трудится для того, что он любит. Забота и заинтересованность ведут к другому аспекту любви: к ответственности. Любящий человек чувствует ответственность за всех ближних и за самого себя. Ответственность могла бы легко вырождаться в желание превосходства и господства, если бы не было другого компонента любви: уважения. Уважение означает желание, чтобы другой человек рос и развивался таким, каков он есть [3, с. 18-19].

При подготовке к занятиям по литературе Михаэлю нужно было читать произведения так, чтобы «выделить разные действующие лица и вдохнуть в них жизнь», а это ему не всегда удавалось. По её инициативе Михаэль взял на себя роль чтеца и впоследствии этот ритуал стал неотъемлемой частью их встреч.

Через некоторое время Ханна начала довлеть над Михаэлем, а он в каждой ссоре принимал удар на себя, убеждая, что, наверное, субъективно она была права. В таких конфликтах она изображала мгновенную холодность и неприступность, а его охватывал страх только при одной мысли быть ею брошенным. Здесь можно употребить термин «симбиотический союз» или единство. Существуют пассивная и активная формы симбиотического единства. Пассивная форма симбиотического единства – это подчинение. «Подчиненный» избегает невыносимого чувства изоляции и одиночества, делая себя неотъемлемой частью другого человека, который направляет его, руководит им, защищает его, является как бы его жизнью и кислородом. В нашем случае речь идёт о физическом и сексуальном желании Михаэля Ханны. Можно утверждать, что на определённом этапе повествования он растворяется в своих порывах обладания и страхе лишиться желаемого объекта.[3, с. 14-15]

Практически с начала своего повествования автор дозированно даёт читателю понять, что Ханна не желает иметь никакого дела с написанным текстом любого рода. Как упоминалось выше, она не прочла его имени на школьных принадлежностях, неоднократно Михаэль пишет

ей длинные письма после очередной ссоры, но она не читает их, при подготовке к их совместной поездке на велосипедах именно он занимается выбором маршрута, отелей, блюд в меню. *«Хорошо вот так, хоть раз ни о чём не беспокоиться»* – это дежурная отговорка Ханны. И она заставляет читателя задуматься над причинами такого «организаторского» безразличия. Очередной спор, причиной которого была оставленная записка, произошёл, когда Михаэль рано утром пошёл за завтраком и оставил записку, что скоро будет. Ханна встретила его неистово и стегнула ремнём по лицу, а потом расплакалась. *«Всё это было сплошным недоразумением – её гнев, моя треснувшая губа, её искажённое лицо, моя беспомощность»*. Однако позже главный герой указывает на позитивный отголосок той ссоры. *«Тот спор сделал наши отношения более искренними. Я видел, как она плачет; Ханна, которая могла плакать, была мне ближе, чем Ханна, которая была только сильной»*. После проведённых вместе каникул, когда родители уехали, Михаэль пригласил Ханну к себе домой. Он заметил, что особый интерес Ханны вызвала домашняя библиотека, которая находилась в кабинете. Его отец был автором двух книг о Гегеле и Канте. Михаэль зачитал по её просьбе несколько страниц, но слушательница остановила его. Судя по всему, книги такого рода не рисовали в её воображении картин, которые были присущи художественной литературе. Специализированная лексика загоняла её фантазию в угол.

Благодаря настоянию Ханны, Михаэль успешно закончил учебный год и перешёл в старшее отделение, что было для него очень радостным. Кроме того, общение с Ханной придавало ему чувство раскованности в общении с девочками и чувство превосходства над парнями. Но всё-таки наблюдается свойственная подросткам спорная оценка себя: *«Я казался себе или совершенно неспособным, невзрачным и жалким, или же полагал, что я во всех отношениях хорош собой и у меня должно всё также хорошо получаться. Если я чувствовал себя уверенно, мне были по плечу самые большие трудности. Однако самой маленькой неудачи было достаточно, чтобы убедить меня в моей никчемности»*.

Со временем коллективная жизнь и общение со сверстниками отодвинули Ханну на второй план. На Михаэля неприятно действовала её угрюмость, когда она приходила домой усталая. И его страх стал всё чаще сменяться озлобленностью. С развитием коллективной жизни Михаэль делает вывод, что предаёт Ханну. Его предательство заключалось в том, что он не рассказывал друзьям о ключевой роли Ханны в его жизни. Здесь стоит задуматься, по какой причине подросток не посвящает друзей в свою личную жизнь. Ханна не была замужем, не имела детей, то есть, в принципе, они не доставляли хлопот и неприятностей никому. Более того, для некоторых подростков 15-17 лет связь, со взрослой женщиной становятся лишним козырем в отношениях с друзьями, такого опыта не имеющими. И тем не менее их отношения остались навсегда тайной для сверстников. Можно считать, что

предательство такого рода было первым шагом на пути к отречению. Со временем, Михаэль начинает задумываться о том, что у них не было своего общего мира и этот факт тоже заставлял переосмысливать их отношения с точки зрения духовной полноты. Последним знаковым событием в их связи было появление Ханны в бассейне, где Михаэль проводил массу времени с ровесниками. В том, как он описывает ход своих мыслей можно ярко наблюдать его путь к отречению от их отношений. *«Я не вскочил и не побежал к ней. В моей голове закружились мысли, почему это она вдруг оказалась в бассейне, хотела ли она, чтобы я заметил её, хотела ли она, чтобы её видели вместе со мной, что мы ещё никогда не встречались вот так, случайно, и как мне вообще нужно было вести себя. Потом я встал. В тот короткий миг, когда я, вставая, отвёл от неё взгляд, она ушла».* По словам Михаэля, он влюбился в неё после первой ночи, она была для него важнее школы. Но проследившая последовательный ход его мыслей, мы не видим радости при виде «своей любви» на людях – он отвечает ей взглядом, но задаётся вопросом, почему она вышла за рамки их тесного мирка – почему она вдруг оказалась в бассейне; его одолевают сомнения, которые любящим друг друга людям несвойственны – хотела ли она, чтобы я заметил её, хотела ли она, чтобы её видели вместе со мной – в этих формулировках он выставляет свою значимость на первый план, он не употребляет местоимение «нас», а рассуждает обособленно «её со мной», «я заметил её». При этом он варьирует местоимение «она», в его мыслях ни разу не возникло её имени. После этой случайной встречи она бесследно уехала.

Михаэль пытался отыскать её, но она исчезла, и никто не мог помочь ему в поиске. Физическая тоска и чувство вины, осознание своего двоедушия и попытки успокоить себя мыслью, что та женщина была не Ханна – это переживания, которые мучают «любящего» Михаэля. Этими переживаниями заканчивается первая часть романа.

Память Михаэля запечатлела шесть «картин Ханны». Одна картина – это Ханна, надевающая в кухне чулки, вторая – это Ханна, стоящая перед ванной и держащая в распростёртых руках полотенце, третья – это Ханна, едущая на велосипеде с развевающимся по ветру платьем, четвёртая – когда Ханна стоит в кабинете его отца, на ней платье в бело-голубую полоску. В нём она выглядит очень молодо. Она проводит пальцем по корешкам книг и смотрит в окно. Ещё одна картина запечатлелась, когда Ханна радовалась подаренной ей ночной рубашке. Она осмотрела себя сверху донизу, повернулась, сделала несколько танцевальных движений, глянула в зеркало, задержавшись на какое-то время, и принялась танцевать дальше. А ещё та последняя, роковая встреча, когда она была одета в шорты и завязанную спереди на узел блузку, с обращённым к нему лицом, выражение которого он не может понять до сих пор.

Пять «картин», которые вспоминает Михаэль, имеют одну общую черту – подробное описание только внешнего вида Ханны и лишь во

второй картине он акцентирует внимание на действии Ханны в его адрес (раскрытое полотенце). Все представленные картины подтверждают версию того, что любовь с его стороны имела своей основой сексуальное влечение, а Ханна рассматривалась им, как объект вожделения, исключая сторону восприятия её, как личности (индивидуальности)

Анализируя первую часть романа, мы сделали попытку определить роль Ханны в формировании личности Михаэля. Также нам хотелось бы отметить значение её исчезновения для Михаэля и влияния этого события на его дальнейшую жизнь.

Выше мы уже говорили о чувствах, которые испытывает Михаэль, узнав о внезапном отъезде его любовницы – телесная тоска и чувство вины. Его предательство по отношению к Ханне уже указывает на то, что подсознательно он хочет разрыва их отношений, которые постепенно становятся ему в тягость. И в этом стремлении скрывается следующая ступень его взросления. Когда эти отношения только зарождались, он предчувствовал, что его детство закончилось, и он «прощается» со своей семьёй, подразумевая, что их крепкая связь станет слабее, так как в его жизни появился новый, выбранный им самим приоритет, который не может оспариваться его родителями. Эту модель духовного прощания с Ханной мы наблюдаем с переходом Михаэля в старшее звено и его общением с ровесниками. Читая «Одиссею» Гомера, он ловит себя на мысли: *«Невысокая, по росту и виду напоминающая бессмертных, непорочная и белокурая – кого из 2-х я мог тут себе представить, Ханну или Софи Одна из них должна быть ею»*. Вот оно сомнение, которое заставляет его задуматься, что в его мыслях другая занимает не меньшее место. Ещё одним подтверждением на пути к их расставанию является понимание того, что их отношения обречены из-за отсутствия общих внетелесных интересов, их отношениям не хватает непосредственности, которую он находит в общении с одноклассниками.

То есть подросток стремится к дальнейшей самостоятельности. Ему хочется большего, чем ритуал чтения, купания и близости. И, возможно, её внезапное исчезновение помогло ему пусть, через боль и тоску, сделать шаг в подлинную взрослость.

После этого события на первый план выступает его восприятие произошедшего и поиск способов пережить оборвавшуюся любовь.

«Почему? Почему, когда мы оглядываемся назад, то вдруг то, что некогда было прекрасным, утрачивает свою силу из-за того, что скрывало тогда ужасную правду? Почему воспоминания о счастливо проведённых годах омрачаются, когда вдруг выясняется, что один из супругов все эти годы изменял другому? Потому, что в таком положении нельзя быть счастливым? Но ведь счастье-то было! Порой воспоминание уже тогда искажает впечатление о счастье, если конец был горьким. Потому, что счастье только тогда бывает полным, когда длится вечно? Потому, что горько может закончиться только то, что

было горьким, неосознанным и неопознанным нами? Но что такое неосознанная и неопознанная горечь?»

Такое событие, переживает, хотя бы раз в жизни каждый человек. Разница состоит в способах заглушить отголоски прошлого. Некоторые выбирают путь согласно русской поговорке «Клин клином вышибают», т.е. находят себе новую «любовь», а иногда и несколько, чтобы доказать, насколько он самодостаточен и востребован. Другие вспоминают басню Эзопа «Лиса и виноград», в которой лиса избавляется от психологического напряжения из-за невозможности достать виноград рассудочным способом: она убеждает себя, что виноград еще зелен, не очень-то ей и хотелось. Третьи пытаются и в таких ситуациях найти рациональное зерно.

Один из методов Дейла Карнеги сформулирован так: «Если вам достался лимон, сделайте из него лимонад». Французский композитор Гектор Берлиоз несколько лет добивался любви ирландской актрисы Генриетты Смитсон и, наконец, направил всю силу своего чувства на написание гениальной «Фантастической симфонии». В одной из частей Берлиоз изобразил отвергнувшую его женщину отвратительной предводительницей ведьм на шабаше. Биографы свидетельствуют, что, закончив симфонию, композитор вдруг почувствовал, как избавился от мучительного наваждения безответной любви. Четвертые делают попытку избавиться от идеализации своей любви, стараясь найти в ней больше недостатков. Лопе де Вега в комедии «Собака на сене» предлагает: «Хотите я подам совет? Уверен, он поможет делу. Вы вспоминайте недостатки, не прелести. Старайтесь в памяти носить ее изъян – и самый гадкий!»

Герой «Чтеца» выбирает сразу несколько «путей избавления». Во-первых, он восстанавливает своё самолюбие за счёт новых связей, которые, по большому счёту, позволяют ему только самоутвердиться, но не наполняют его духовно. Во-вторых, он полностью посвящает себя своей профессии юриста и прикладывает все усилия, чтобы самоутвердиться на этом поприще. Открытым вопросом остаётся только его продолжительное «заочное» общения с Фрау Шмидт, которая долгое время находится в заключении. А также тот факт, что этот дом (т.е. отношения с Ханной) остался позади, но в течение всей жизни он сравнивает всех своих женщин с ней и не находит даже приблизительного сходства.

Тема, заявленная в данной статье, актуальна всегда, т.к. относится к категории вечных. Кроме того, в анализируемом произведении тема любви неразрывна с проблемой поколений (влюблённых разделяет 21 год) и социальными проблемами, особенно важными для Германии: нацизм, его генезис, условия развития и влияние на общество в целом и судьбы отдельных людей (в частности, фрау Шмитц и Михаэля во время войны). Данная статья является первым шагом на пути комплексного анализа представленного романа Б. Шлинка «Чтец». В дальнейшем

предполагается рассмотреть более детально сюжет и комбинацию, художественное своеобразие произведения (в том числе функции художественных деталей и образов-символов), приёмы создания человеческих характеров, формы авторского присутствия в тексте.

Литература

1. Мітосек З. Теорії літературних досліджень. / З. Мітосек // Сімферополь : Таврія, 2005. – 408 с. **2. Наказная Н.** Как пережить несчастную любовь! [Электронный ресурс] / Н. Наказная // Жіночий журнал – 2008. – № 4. – Режим доступу до журн. : <http://bt-lady.com.ua/?articleID=139&page=2> **3. Фромм Э.** Искусство любви. Исследование природы любви / Э. Фромм // Минск : ТПЦ Полифакт, 1990. – 80 с.

Щербакова В. О. Особливості відображення теми кохання у романі Б. Шлінка «Читач».

Ця стаття є аналізом особистих відносин головних героїв роману Б. Шлінка, обставин виникнення зв'язку між підлітком та зрілою жінкою та їх роль у подальшому становленні особистості підлітка.

Ключові слова: симбіотична єдність, любов, пристрасть, формування особистості підлітка.

Щербакова В. А. Особенности отражения темы любви в романе Б. Шлинка «Чтец».

Эта статья представляет собой анализ личностных взаимоотношений главных героев романа Б.Шлинка, причин возникновения связи между подростком и зрелой женщиной, развитие отношений и их роль в дальнейшем становлении личности подростка.

Ключевые слова: симбиотическое единство, любовь, страсть, формирование личности, счастье.

Shcherbakova V. A. Peculiarities of love theme representation in the B. Shlink's novel "The Reader".

This article is an analysis of the main heroes' personal relationships between the teenager and mature woman, matters of their appearance, their development and their role in the further forming of teenager's personality.

Key words: symbiotic unity, love, passion, forming of teenagers personality.

УДК 821.161.1–1.09

Шестакова Е. Я.

**РУССКИЙ ДОН ЖУАН
(ИСПАНСКИЙ АВАНТЮРИСТ В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ)**

Образ Дона Жуана в мировой литературе – источник нескончаемых и, порой, непредсказуемых сюжетных поворотов. За четырехсотлетнюю историю существования этот неутомимый авантюрист претерпевал удивительные личностные метаморфозы на страницах литературных произведений столько раз, что каждое новое его появление ставит автора в определенные рамки ответственности и, в то же время, предоставляет заманчивую возможность дать оригинальную трактовку образу. Дон Жуан вдохновлял многих авторов: Т. де Молина, Дж. Байрона, А. С. Пушкина, Л. Украинку, Э. Радзинского и многих других.

Персонаж неоднократно становился предметом научных исследований. Критики и литературоведы рассматривали эволюцию героя, писали о его функционировании в разных временных плоскостях, анализировали авторское начало в образе Дон Жуана. Так, В. Кудасова подвергла рассмотрению пьесу «Дон Жуан в Египте» в культурной парадигме Серебряного века, проследив эволюцию образа в произведениях Брюсова, Бальмонта и Блока [1]. О. Верник в статье «Моя мечта надменна и проста» обращается к анализу целостной концепции образа Дон Жуана в творчестве Гумилева [2]. Т. Мелешко рассмотрела одноактную пьесу в стихах «Дон Жуан в Египте» в составе поэтического сборника «Чужое небо» [3]. Т. Ким сопоставляет трактовку Дон Жуана Н. С. Гумилёва с корейской литературной традицией [4].

Г. Лескис в исследовательских работах о творчестве Пушкина анализирует причины несостоятельности гедонистической теории и ее идейное перевоплощение в пьесе «Каменный гость» [5]. Пушкинский Дон Жуан становился предметом исследовательского внимания: В. Соловьев [6], Л. Степанов [7] и другие. Однако, изучение пушкинских традиций в Дон Жуане Н. С. Гумилёва еще не стало предметом научных поисков. Поэтому цель нашей статьи заключается в стремлении найти точки соприкосновения в произведениях Пушкина и Гумилёва, попытаться определить степень влияния пушкинской поэтической традиции на акмеистическую позицию Гумилёва в пьесе «Дон Жуан в Египте».

Оглядываясь в далекое прошлое, в котором жил аристократ Дон Жуан Тенорио, любопытный читатель наверняка задастся вопросом, что это было за время. Появись эдакий удалец двумя веками позже, в шестнадцатом, а не четырнадцатом веке, был бы он зачислен в ранг романтических героев или его имя предали б забвению, или он сгорел бы на костре святой инквизиции? То было время, о котором сами испанцы вспоминают с трепетом и неизменной гордостью, которая, порой, служит

своеобразной ширмой, скрывающей укору совести народа о постыдных деяниях эпохи. То было время великих сражений, громких побед, славных имен и исторических свершений. Испанский монарх Петр Жестокий, при дворе которого жил и бесчинствовал блистательный севильский аристократ, отличался жестокостью нрава и отсутствием каких-либо христианских моральных принципов. Вопреки сложившимся нашим представлениям о высоко религиозных традициях Испании, он позволял безнаказанно совершать подобные поступки людям из своего ближайшего окружения, в числе которых находился и Дон Хуан. Совершая «нечаянные» убийства, губя репутацию испанских дуэний, реальный Дон Хуан вряд ли испытывал угрызения совести или что-то подобное душевным переживаниям. Конец его жизни был бесславным, история самой жизни – тривиальна, – таких тогда было множество. Но это – лишь прототип, глина, из которой предстояло вылепить будущего литературного Адама.

Отчего же он ворвался в мировую литературу таким ярким и незабываемым героем? Почему родилось столько вариантов этого мифа? Вероятно, ответ кроется в парадоксальном интересе человека ко всему тому, что кажется невозможным для понимания и обладания им в полной мере. К. Д. Бальмонт находит ответ в вечной тяге постижения тайн многоликой любви, которую всю жизнь искал Дон Жуан: «Любовь есть драгоценнейший наш талисман, который дал нам лучшие наслаждения и самые страшные страдания, бросал нас тысячу раз в бездонные пропасти и дикие леса и открыл нам тысячу раз ослепительную бездонность неба. Мы вечно глядим на этот талисман, но мы никогда не можем его разгадать» [8].

Нам предстоит сравнить образы Дон Жуана, созданные Пушкиным и Гумилёвым, образы, рожденные в лоне русской литературы, в хронологическом плане разделенные почти вековым промежутком и вышедшие из-под пера авторов, каждый из которых имел достаточно смелости и таланта, чтобы создать новую литературную традицию. Предстоит попытаться ответить на вопрос, с какой целью каждый из авторов обращался к мифу о севильском озорнике.

Развиваясь и эволюционируя, персонаж Дон Жуана становится нарицательным и, одновременно, автобиографичным. Каждый автор, обращавшийся к данному образу, не мог не вложить часть самого себя в этого героя. При этом, положительная коннотация слова «герой» в Дон Жуане – это именно то, что превносили в него авторы.

В тот период жизни, когда Пушкин создавал «Каменного гостя», поэт ощущал внутренний психологический дискомфорт. В письме к Н. Н. Гончаровой Пушкин отмечает: «Въезд в Москву запрещен, и вот я заперт в Болдине. Болдино имеет вид острова, окруженного скалами. Ни соседей, ни книг. Погода ужасная. Я провожу время в том, что мараю бумагу и злуюсь» [10]. Вполне возможно, что именно перемена в творческом настроении Пушкина предопределила мрачный колорит

пьесы о Дон Жуане. Его Дон Гуан тоже «другой», как и сам Пушкин. В письме к Плетнёву поэт так характеризует свое состояние: «Милый мой, расскажу тебе всё, что у меня на душе: грустно, тоска, тоска. Жизнь жениха тридцатилетнего хуже 30-ти лет жизни игрока. Дела будущей тещи моей расстроены. Свадьба моя отлагается день от дня далее. Между тем я хладю, думаю о заботах женатого человека, о прелести холостой жизни. К тому же московские сплетни доходят до ушей невесты и ее матери — отседа размолвки, колкие обиняки, ненадежные примирения — словом, если я и не несчастлив, по крайней мере не счастлив. Осень подходит. Это любимое мое время — здоровье мое обыкновенно крепнет — пора моих литературных трудов настает — а я должен хлопотать о приданом да о свадьбе, которую сыграем бог весть когда. Всё это не очень утешно» [10]. И, тем не менее, именно в болдинском сплине родились удивительные драматические произведения Пушкина, среди которых «Каменный гость» с его «другим Дон Жуаном».

Пушкинский Дон Гуан – личность трагическая и глубокая. В нем много положительных черт, которые, несомненно, делают его образ привлекательным. Дон Гуан смел, порой до безрассудства. Он идет на определенный риск, явившись в Мадрид без дозволения монарха. Сам Пушкин дважды был в ссылке, и тоже стремился вернуться в северную столицу вопреки настойчивым советам друзей не поступать опрометчиво. Точно так же действует Дон Гуан: он возвращается из ссылки самовольно, не в силах более терпеть пресное существование. И его мало волнует, что произойдет, когда его присутствие в городе будет замечено. В беседе с Лепорелло он говорит:

*Что за беда, хоть и узнают. Только б
Не встретился мне сам король. А впрочем,
Я никого в Мадрите не боюсь* [11, с. 451].

Он способен искренне восхищаться завоеванной им женщиной, видеть в ней не только очередной трофей. Иногда он испытывает сочувствие к возлюбленным, и это, кажется, не должно соответствовать натуре такого соблазнителя:

*Муж у нее был негодяй суровый,
Узнал я поздно... Бедная Инеза!..* [11, с. 452]

Дон Гуан Пушкина одержим фатальной тягой к гибели. Он совершенно не дорожит жизнью. Однако для него любовь и смерть тождественны не потому, что в смерти и любви есть нечто патетическое. Вероятно, эта идентичность вызвана пониманием невозможности быть счастливым в любви. Искренне полюбив, Дон Гуан готов ради любимой женщины на любую жертву, в том числе, отдать свою жизнь во имя этого светлого чувства:

*Что значит смерть? За сладкий миг свиданья
Безропотно отдам я жизнь [11, с. 476].*

Гумилёву так же, как и Пушкину, близок его герой. На наш взгляд, поэт любит своего героя так, как, должно быть, Дон Жуану подобает любить себя самого. Герой начисто лишен способности к самоанализу, он не стремится стать лучше. Он не вынес уроков из опыта предыдущей жизни и далек от раскаянья. Автор создал этот авантюрный образ легким, он еще более склонен к гедонизму, чем прежде. Гумилёв воскрешает своего героя, поэтому читатель, додумывая предысторию, невольно обращается к Пушкину, так как именно «Каменный гость», в котором Дон Гуан гибнет от руки командора, стал главным источником мифа о Дон Жуане для русского читателя. Т. Мелешко справедливо полагает, что «создавая пьесу о Дон Жуане, Гумилёв ориентируется прежде всего на классическую стройность и внутреннюю динамичность «Каменного гостя» Пушкина. И хотя Гумилёв опускает важный пушкинский мотив — трагедии страсти, возмездия за нее, он оставляет главное для себя — образ Дон Жуана как «импровизатора любовной песни». Пушкинский Дон Гуан и Дон Жуан Гумилёва — поэты, и этот факт говорит о внутренней связи «вечного» образа с лирическим «я» двух поэтов» [3]. Действительно, пушкинский и гумилевский герои — поэты, и все реплики героев являются ярким свидетельством этого.

Дон Жуан рад своему возвращению на землю:

*Привет, земля, любовных нег
Очаровательное место! [9, с. 160]*

Выбор места действия у обоих авторов обусловлен личным жизненным опытом. Мы уже упоминали, что Пушкин был в ссылке дважды и всегда желал вопреки обстоятельствам вернуться в Петербург. Поэт не дает Дон Гуану широких возможностей передвижения, — он лишь перемещает его из Севильи в столицу, однако не выводит за пределы той среды, в которой он органичен. Это не нужно герою Пушкина. Его персонаж характеризует внутренняя эмоциональная динамика.

Гумилёв воскрешает Дон Жуана в Египте. Выбор места тоже не случаен. Поэт неоднократно бывал там, его влекла эта экзотическая страна:

*Здесь недаром страна сотворила
Поговорку, прошедшую в мир:
— Кто испробовал воду из Нила,
Будет вечно стремиться в Каир [9, с. 264].*

Гумилёв был очарован Египтом так же, как его Дон Жуан очарован жизнью, женщинами и наслаждениями. Всеми своими красками Египет призван усилить впечатление жажды жизни Дон Жуана. Монументальность храмов и ощущение присутствия истории ярко контрастируют с образом ветреного искусителя. На наш взгляд, то, что и Пушкин, и Гумилёв подходят к выбору места действия с личностных позиций, объединяет авторов.

Пушкин и Гумилёв по-разному подошли к системе образов произведения, по-разному построили взаимоотношения Дон Жуана и его слуги, Дон Жуана и его возлюбленных. В произведении Пушкина задействовано большее количество действующих лиц, в то время как у Гумилёва оно сведено до минимума. Во второй сцене «Каменного гостя» на ужине у Лауры гости, вспоминая о Дон Гуане, награждают его самыми разными эпитетами. Он – «верный друг, ветреный любовник, повеса, дьявол», «безбожник и мерзавец». Лепорелло называет его бессовестным и трусом. Но эти косвенные характеристики создают контекст функционирования героя, способствуют пониманию его характера в восприятии других людей.

Дон Гуан наиболее полно раскрывается в сцене с донной Анной. И в нем нет ничего от злодея, он движим искренним чувством к прекрасной женщине. Понимая, что эта связь неизменно приведет его к гибели, он следует порыву сердца, а не своей порочной натуре. Истинное чувство преображает героя, очищает его от прошлых грехов и неблагоприятных поступков.

Донне Анне Пушкин отводит значительную роль в произведении. Автор наделил ее исключительной добродетелью, редкой красотой, незаурядным умом. Именно она способна зажечь в сердце Дон Гуана настоящую любовь, изменить его сущность. Кокетка и ветреница Лаура, ее антипод, всего лишь на мгновение завладевает мыслями Дон Гуана. И, даже совершив в ее доме нечаянное убийство, Дон Гуан не придает этой связи никакого значения. Сцена в доме Лауры обрывается, наводя на мысль о том, что герои больше не встретятся.

В гумилёвском варианте пьесы всего четыре действующих лица. Двум героям автор практически отказывает в праве на индивидуальность. Об американце мы узнаем только то, что он – «мистер Покер, миллионер, торговец свиньями из Чикаго». Его знания о Египте крайне скудны, и, резонно предположить, что не только о Египте. Эта поездка в Египет кажется совершенно бессмысленной и ненужной, он отправился в путешествие из праздного любопытства и, наверняка, лишь в угоду дочери, которую Гумилёв изобразил молоденькой пустышкой, единственные достоинства которой – красота и молодость. Мисс Покер не любит Лепорелло, но готова выйти замуж за него лишь потому, что он знаменит и это едва ли не единственная возможность устроить свою жизнь.

*Ну так и что же?
С приданным я, он знаменит
Как самый знающий ученый,
Он никого не удивит,
Причесанный и прирученный.
Пусть для него я молода,
Но сила, юность и отвага
Не посещают никогда
Салонов нашего Чикаго. [9, с. 166]*

В образах мистера и мисс Покер отразилась гумилёвская ирония, обусловленная восприятием американцев в России в начале XX века, кроме пьесы поэт оставил короткие шуточные стихотворения, которые также свидетельствуют о его неоднозначном отношении к жителям Нового Света:

*Вот девушка с газельими глазами
Выходит замуж за американца...
Зачем Колумб Америку открыл? [9, с. 64]*

И в пьесе, и в стихах американцы символизируют богатых, довольных жизнью людей, которые, к сожалению, не отличаются ни культурой, ни знаниями, ни умом.

Еще одним примером, подтверждающим несколько негативное восприятие американской действительности, могут стать строки современника Гумилёва Максима Горького: «Лица людей неподвижно спокойны – должно быть, никто из них не чувствует несчастья быть рабом жизни, пищей города-чудовища. В печальном самомнении они считают себя хозяевами своей судьбы – в глазах у них порою светится сознание своей независимости, но, видимо, им непонятно, что это только независимость топора в руке плотника, молотка в руке кузнеца, кирпича в руках невидимого каменщика, который, хитро усмехаясь, строит для всех одну огромную, но тесную тюрьму. Есть много энергичных лиц, но на каждом лице прежде всего видишь зубы. Свободы внутренней, свободы духа – не светится в глазах людей. И эта энергия без свободы напоминает холодный блеск ножа, который еще не успели иступить. Это – свобода слепых орудий в руках Желтого Дьявола – Золота.

Я впервые вижу такой чудовищный город, и никогда еще люди не казались мне так ничтожны, так поработаны. И в то же время я нигде не встречал их такими трагикомически довольными собой, каковы они в этом жадном и грязном желудке обжоры, который впал от жадности в идиотизм и с диким ревом скота пожирает мозги и нервы... [12].

Естественно, разница в настроении писателей сильно отличается, – Гумилёв лишь иронизирует над американцами, в то время как Горький противоречиво воспринимает американскую действительность, что во

многим обусловлено его социально-политической позицией. Но, тем не менее, негативное, ироничное отношение к представителям Нового Света явно прослеживается в произведениях многих русских авторов.

Возвращаясь к теме Дон Жуана, отметим, в различных трактовках его всегда сопровождает слуга, который либо дает оценку поступкам героя, либо противостоит ему. Лепорелло Пушкина органично входит именно в испанскую традицию, где распространен целостный образ хозяина и слуги, которые дополняют друг друга.

Образ Лепорелло, созданный Гумилёвым, достаточно неожиданен, и оттого еще более оригинален. Он делает слугу Дон Жуана известным «ученым» и уважаемым «египтологом»:

*Бывало, месяцами слеп
От едкой пыли диссертаций.
Мне повезло не так, как тем,
Каким-нибудь там Дон Жуанам!
Сперва профессором, затем
Я вскоре избран был деканом...*

*Я, господа, египтолог,
Известнейший во все Европе [9, с. 162].*

Но, когда снова появляется Дон Жуан, Лепорелло в одночасье теряет свой наносной лоск, и всё становятся на свои места. Дон Жуан соблазняет невесту своего слуги, что, кажется, несколько не расстраивает последнего:

*Ей-ей,
Я твердо помню: Лепорелло,
Желаешь - спи, желаешь – пей,
А не в свое не суйся дело.
И был я счастлив, сыт и пьян,
И умирать казалось рано...
О, как хотел бы я, декан,
Опять служить у Дон Жуана! [9, с. 170]*

На наш взгляд, в гумилёвской пьесе и герои, и действие, и время, и место – все подчинено творческой задаче писателя создать небольшое драматическое произведение, построенное на акмеистических позициях. Говоря о постановках пьесы Гумилёва, стоит отметить, что они были осуществлены. Впервые «Дон Жуана» поставили в январе 1913 года в Митаве, за нею последовала еще одна постановка – и весьма успешная. Однако, имели место и не слишком удачные попытки театральной постановки. Эта пьеса – произведение, предназначенное, скорее для чтения, чем для постановки в театре. Ясность образов, простота

структуры произведения, несложная система действующих лиц призваны ожить в воображении именно читателя.

Пьеса «Дон Жуан в Египте» была помещена Гумилёвым в сборник «Чужое небо». Это акмеистическая книга и все произведения здесь проявляют основные принципы нового литературного направления. И пьеса – не исключение. Ирония, предметность слова, «мудрая физиологичность», изображение многообразия, яркости жизни – все это присутствует в пьесе, иллюстрирует те принципы, которые Гумилёв изложил в статье «Наследие символизма и акмеизм»: «Всякое направление испытывает влюбленность к тем или иным творцам и эпохам. Дорогие могилы связывают людей больше всего. В кругах, близких к акмеизму, чаще всего произносятся имена Шекспира, Рабле, Виллона и Теофиля Готье. Подбор этих имен не произволен. Каждое из них — краеугольный камень для здания акмеизма, высокое напряжение той или иной его стихии. Шекспир показал нам внутренний мир человека; Рабле — тело и его радости, мудрую физиологичность; Виллон поведал нам о жизни, нимало не сомневающейся в самой себе, хотя знающей все, — и Бога, и порок, и смерть, и бессмертие; Теофиль Готье для этой жизни нашел в искусстве достойные одежды безупречных форм. Соединить в себе эти четыре момента – вот та мечта, которая объединяет сейчас между собою людей, так смело назвавших себя акмеистами» [9, с. 120].

Таким образом, в пьесах Пушкина и Гумилёва множество точек соприкосновения. В них отражен мир сильных эмоций, волнующих человеческую душу в независимости от житейских хитросплетений. В обоих произведениях, несмотря на различную трактовку темы любви и смерти, эти эмоции переплетаются с жадой наслаждений на грани бытия и небытия. Оба автора используют четкие и предметные образы, создающие яркие и понятные картины для читателей. Пушкин отошел от довольно стандартного типажа Дон Жуана, сложившегося в мировой литературе со времен Тирсо де Молина. И здесь он стал несомненно новатором. Гумилёв, отказавшись от символизма, создал свою лаконичную и необыкновенно ёмкую пьесу, которая продолжает пушкинскую традицию. Проведенное нами сопоставление образов Дон Жуана, доказывает, что пушкинская традиция, несомненно, легла в основу акмеизма. Перспективы нашего исследования заключается в дальнейшем изучении пушкинского влияния на творчество Гумилёва.

В заключении хочется отметить, что сегодня можно говорить о том, что именно в русской литературе Дон Жуан приобрел новое, до этих пор неизвестное звучание и значение, обогатив мировую литературу новой трактовкой извечно притягательного героя. И кто знает, что ожидает нового Дон Жуана в вечном поиске любви и самого себя...

Литература

1. Кудасова В. В. Пьеса Н. Гумилёва «Дон Жуан в Египте» в культурной парадигме Серебряного века / В. В. Кудасова // <http://www.gumilev.ru>.
2. Верник О. А. «Моя мечта – надменна и проста» – традиции и новаторство в Дон Жуане Н. С. Гумилёва / О. А. Верник // Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Т. Шевченка. Філологічні науки. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – № 5 (61). – С. 73–83.
3. Мелешко Т. А. Одноактная пьеса в стихах «Дон Жуан в Египте» в составе поэтического сборника Николая Гумилёва «Чужое небо» / Т. А. Мелешко // <http://www.gumilev.ru>
4. Ким Т. «Дон Жуан в Египте» Н. С. Гумилёва и образ Дон Жуана в Корее / Т. Ким // <http://www.gumilev.ru>
5. Лескис Г. А. «Каменный гость» (Трагедия гедонизма) / Г. А. Лескис. // Пушкинистика сегодня. – Л. : Наука, 1989. – С. 134-145.
6. Соловьев В. Одиночество свободы (О «Каменном госте») / В. Соловьев. – М. : Сов. писатель, 1974. – С. 208 – 256.
7. Степанов Л. А. «Каменный гость»: от комедии к трагедии / Л. А. Степанов // Проблемы поэтики – Тверь, 1992. С. 98–109.
8. Бальмонт К. Д. Тип Дон Жуана в мировой литературе / К. Д. Бальмонт // <http://magazines.russ.ru/inostran/1999/2>
9. Гумилёв Н. Наследие символизма и акмеизм / Н. Гумилёв // <http://www.gumilev.ru>
10. Пушкин А. С. Сочинения: В 10 т. / А. С. Пушкин. – Л. : Наука 1979.
11. Пушкин А. С. Сочинения: В 3 т. / А. С. Пушкин. – М. : Худож. лит., 1986. – Т.3. – 527 с.
12. Горький М. Рассказы. Очерки. / М. Горький // <http://ilibrary.ru/>

Шестакова О. Я. Російський Дон Жуан (іспанський авантюрист у російській літературі).

Стаття присвячена порівняльному аналізу творів «Кам'яний гість» А. С. Пушкіна та «Дон Жуан в Єгипті» Н. С. Гумільова у контексті російської літератури ХІХ та ХХ ст. Авторка статті намагається відстежити вплив традиції і Пушкіна на акмеїстичне трактування п'єси «Дон Жуан в Єгипті», розкрити особливості образу Дон Жуана, створеного російськими письменниками.

Ключові слова: акмеїзм, символізм, літературний герой, образ, п'єса.

Шестакова О. Я. Русский Дон Жуан (испанский авантюрист в русской литературе).

Статья посвящена сравнительному анализу пьес «Каменный гость» А. С. Пушкина и «Дон Жуан в Египте» Н. С. Гумилёва в контексте русской литературы ХІХ и ХХ вв. Автор статьи стремится проследить влияние традиции Пушкина на акмеистическую трактовку пьесы «Дон Жуан в Египте», выявить особенности образа Дон Жуана, созданного русскими писателями.

Ключевые слова: акмеизм, символизм, литературный герой, образ, пьеса.

Shestakova O. Ya. The Russian Don Juan (The Spanish Adventurer in the Russian Literature).

The article considers the comparative analysis of the works «Stone guest» by A. S. Pushkin and «Don Juan in Egypt» by N. S. Gumilyov in the context of the Russian literature of XIX and XX centuries. The author of the article tries to investigate the influence of the realistic tradition of the play by Pushkin upon the acmeist interpretation of the literary work «Don Juan in Egypt», to disclose the peculiarities of the image of Don Juan created by Russian writers.

Key words: acmeism, realism, literary character, image, play.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ

УДК 81'276:811.111

Dorda S. V.

TEACHING WRITING COMPONENT IN ESP

The actuality of the problem. ESP has always retained its emphasis on practical outcomes. The main concerns of ESP have always been, and remain, with needs analysis, text analysis, and preparing learners to communicate effectively in the tasks prescribed by their study and/or work situation. Writing skills are often the most difficult skills for students to acquire. This may be because of the great emphasis on listening, speaking, and reading in the classroom.

The aim of this article is to summarize the main elements that constitute the writing skill and discuss the various approaches to the teaching of writing, notably what are generally referred to as the *product*, *process* and *social-constructionist* approaches.

Different skills in ESP were the study subject for many scientists [1; 2; 3; 4]. Let's consider the term "skills". It is used in two levels: there are five macro-skills of reading, listening, listening and speaking, speaking, and writing, each consisting of a number of micro-skills. We will look at the teaching writing skill, but this does not imply that we should necessarily teach them separately; an integrated approach is desirable.

Knowledge of genre is a key element in all communication and especially significant in writing academic or professional texts. Knowledge of genre involves an understanding of the expectations of the discourse community that reads the text and of the conventions that have developed over time about the structure, the language and the rhetoric of the genre. It also involves an awareness of the fact that genres evolve with time and change in accordance with changes in the communities that use them. Genre awareness will help with all the five macro-skill, but in this article we focus on writing.

Developing writing skills also involves other skills, notably the skills of planning, drafting and revising so that the end product is appropriate both to the purpose of the writing and the intended readership.

Successful writers are those who are able to persuade readers of the validity of their arguments by using or adapting the conventions of the genre they are using while showing an awareness of the needs of the readership.

The term "product approach" has generally been used to refer to concentration on the features of the actual text – the end-product – that writers have to produce. The product approach to writing usually involves the presentation of a model text, which is analyzed and then forms the basis of a task that leads to the writing of an exactly similar or a parallel text. Robinson [3, p. 91] summarizes the method in the following way:

Model Text – Comprehension/Analysis/Manipulation – New Input – Parallel Text

The use of a product approach often led to simplistic copying of the model text by merely changing certain words from the original text to produce a new text. This was a mechanical task which involved no real thought about the purpose of the writing, the readership or the expectations of the discourse.

The use of models for text analysis and as a basis for thinking about the purposes and readership of a text can have an important role to play in teaching writing. This is especially true where the teaching of writing is integrated with the teaching of reading.

The process approach began as a reaction to the model-based approach which focused only on the end product. The process approach has emphasized the idea of writing as problem-solving, with a focus on thinking and process. The *thinking stage* involves identifying the rhetorical problem, planning a solution or series of solutions to the problem and finally reaching an appropriate conclusion. The process stage involves translating the plan into paragraphs and sentences, reviewing the first draft and then revising the text to produce a number of subsequent drafts. The first stage in the process approach is the thinking stage, which follows the sequence below:

Generate Ideas – Select Ideas- Group the Ideas- Order the Ideas

Robinson [3, p. 104] characterizes the subsequent writing stages in the following way:

Writing Task – Draft 1 – Feedback – Revision – Input – Draft 2 – Feedback – Revision – Draft 3.

We should mention that the process approach takes account of individual writers and readers. It does not take into account the broader context of the writing process. Writing is a social act in which writers have to be aware of the context in which they are writing. That context places certain constraints on what writers can write and on the ways in which they can express ideas. We favor the approach to the teaching of writing in which writers are shown how to take on board the expectations and norms of the community to which they belong or which they wish to join and how these expectations shape the established practices of writing within a given community. These communities are seen as discourse communities and successful writing within a discourse community involves having an awareness of the community's values and expectations of text and an ability to resolve the tension between writer's creative needs and the norms for writing generated by the consensus within the community.

The approach based on these principles is generally referred to as the *social-constructionist approach* to the teaching of writing and is closely associated with the development of genre analysis. Work on various genres (academic article, business letters, and reports) show how the establishment of a number of moves can capture the regularities of writer's communicative purposes in certain genres. The social-constructionist approach does much more than teach these moves; it encourages writers to consider their role as

members of a discourse community and what this implies in terms of the style and stance that they should adopt.

Writing *style* goes beyond *correctness*. Although a document that contains many grammatical, mechanical or usage errors could hardly be considered effective, a document that contains no such errors might still be ineffective because it lacks style. Style involves choosing the right words, writing effective sentences, developing logical paragraphs, and setting an appropriate overall tone.

Scot Ober [5, p. 168] suggests the following 16 principles that will help students communicate their ideas clearly and effectively:

1. *Write clearly*. Be accurate and complete; use familiar words; avoid dangling expressions and unnecessary jargon.

2. *Prefer short, simple words*. They are less likely to be misused by the writer and more likely to be understood by the reader.

3. *Write with vigor*. Use specific, concrete language; avoid clichés, slang, and buzz words.

4. *Write concisely*. Avoid redundancy, wordy expressions, and hidden subjects and verbs.

5. *Prefer positive language*. Stress what you can do or what is true rather than what you cannot do or what is not true.

6. *Use a variety of sentence types*. Use simple sentences for emphasis and variety, compound sentences for coordinate relationships, and complex sentences for subordinate relationships. Most sentences should range from 16 to 22 words.

7. *Use active and passive voice appropriately*. Use active voice in general and to emphasize the doer of the action; use passive voice to emphasize the receiver.

8. *Keep paragraphs unified and coherent*. Develop a single idea consistently and logically; use transitional words, pronouns, and repetition.

9. *Use parallel structure*. Match adjectives with adjectives, nouns with nouns, infinitives with infinitives, and so on.

10. *Control paragraph length*. Use a variety of lengths, although most paragraphs should range from 60 to 80 words.

11. *Write confidently*. Avoid sounding self-conscious (by overusing such phrases as “I think” and “I hope”), but also avoid sound arrogant or presumptuous.

12. *Use a courteous and sincere tone*. Avoid platitudes, exaggeration, obvious flattery, and expressions of surprise or disbelief.

13. *Use appropriate emphasis and subordination*. Emphasize and subordinate through the use of sentence structure, position, verb voice, amount of space, language, repetition, and mechanical means.

14. *Use nondiscriminatory language*. When communicating, avoid bias about gender, race, ethnic background, religion, age, sexual orientation, and disabilities.

15. *Stress the “you” attitude.* Emphasize what the receiver wants to know and how the receiver will be affected by the message; stress reader benefits.

16. *Design your documents for readability.* Write at an appropriate level of difficulty so that your readers can understand the passage and design your documents so that they are attractive and easy to comprehend.

These principles provide a solid foundation for the higher-order writing skills. At first, they may find it somewhat difficult and time-consuming to constantly assess their writing according to these criteria. Their importance, however, merits the effort. Soon students will find that they are applying these principles automatically as they compose and revise messages. We would like to pay special attention to some of these principles.

Individual words are our basic units of writing, the bricks with which we build meaningful messages. All writers have access to the same words. The care with which we select and combine words can make the difference between a message that achieves its objective and one that does not.

The basic guideline for writing, the one that must be present for the other principles to have meaning, is to write clearly – to write messages the reader can understand, depend on, and act on. You can achieve clarity by making your message accurate and complete, by using familiar words, and by avoiding dangling expressions and unnecessary jargon.

Accuracy can take many forms. The most basic is the truthful presentation of facts and figures. The accuracy of a message also depends on what is said, how it is said, and what is left unsaid. Competent writers assess the ethical dimensions of their writing and use integrity, fairness, and good judgment to make sure their communication is ethical.

Closely related to accuracy is completeness. A message that lacks important information may create inaccurate impressions. A message is complete when it contains all the information the reader needs – no more and no less – to react appropriately. As a start, students should answer the five Ws: tell the reader *who*, *what*, *when*, *where*, and *why*. Moreover, any message must be understood before someone can act on it. So a writer must use words that are both familiar to him/her and familiar to readers.

A dangling expression is any part of a sentence that doesn't logically fit in with the rest of the sentence. Its relationship with the other parts of the sentence is unclear; it dangles. The two most common types of dangling expressions are misplaced modifiers and unclear antecedents. To correct dangling expressions, (1) make the subject of the sentence the doer of the action expressed in the introductory clause; (2) move the expression closer to the word that it modifies; (3) make sure that the specific word to which a pronoun refers (its antecedent) is clear; or (4) otherwise revise the sentence, e.g. Robin explained the proposal to Joy, but she was not happy with it. (Who was not happy – Robin or Joy?) The revised sentence is: Robin explained the proposal to joy, but Joy was not happy with it.

You can ask your students to revise some other dangling expressions:

- Abraham Lincoln wrote the Gettysburg Address while traveling to Gettysburg on the back of an envelope.

- I had been driving for about 40 years when I fell asleep at the wheel and had an accident.

- Two cars were reported stolen by the Groveton police yesterday. (Examples are taken from [5, p. 121]).

Jargon is technical vocabulary used within a special group. Every field has its own specialized words, and jargon offers a precise and efficient way of communicating with people in the same field. But problems arise when jargon is used to communicate with someone who does not understand it. For example, to a banker the term CD means a “certificate of deposit,” but to a computer user it means a “compact disc”. Even familiar words can be confusing when given a specialized meaning. Competent writers use specialized vocabulary to communicate with specialists who understand it. And they avoid using it when their readers are not specialists.

Short and simple words are more likely to be understood, less likely to be misused, and less likely to distract the reader. Literary authors often write to impress; they select words to achieve a specific reader reaction, such as amusement, excitement, anger. Business writers, on the other hand, write to express; they want to achieve comprehension. They want their readers to focus on their information, not on how to convey their information. Using short, simple words helps achieve this goal.

Here are some examples of needlessly long words with their preferred shorter substitutes shown in parentheses:

ascertain (learn)	modification (change)
endeavor (try)	recapitulate (review)
enumerate (list)	substantial (large)
indispensable (vital)	termination (end)

Students should understand that they need not strike these long words totally from their written or spoken vocabulary; any of these words, used in a clear sentence, would be acceptable. The problem is that a student may tend to fill his or her writing with very long words when simpler ones could be used. Long words should be used in moderation. Heed the following advice from Richard Lederer [6, p. 157]: “Short words are bright, like sparks that glow in the night; sharp like the blade of a knife; hot, like salt tears that scald the cheek; quick, like moths that flit from flame to flame; and terse, like the dart and sting of a bee.

If a long word says just what you want, do not fear to use it. But know that our tongue is rich in crisp, brisk, swift, short words. Make them the spine and the heart of what you speak and write. Like fast friends, they will not let you down.”

Vigorous language is specific and concrete. Limp language is filled with clichés, slang, and buzz words. Vigorous writing holds your reader’s interest. The second reason for writing with vigor has to do with language itself. Vigorous writing tends to lend vigor to the ideas presented. Students should

avoid slang in most writing, for several reasons. First, it is informal, and much business writing, although not formal, is still businesslike and calls for standard word usage. Second, slang is short-lived. A slang phrase used today may not be in use in three years. Third, slang is identified with a specific group of people, and others in the general population may not understand the intended meaning.

Nondiscriminatory language treats everyone equally, making no unwarranted assumptions about any group of people. Using nondiscriminatory language is smart business because (a) it is the ethical thing to do and (b) we risk offending others if we do otherwise. Competent communicators make sure that their writing is free of sexist language and free of bias based on such factors as race, ethnicity, religion, age, sexual orientation, and disability. To avoid sexism in their writing, students should follow these strategies:

1. Use neutral job titles that do not imply that a job is held by only men or only women, e.g.:

<i>Instead of</i>	<i>Use</i>
chairman	chair, chairperson
salesman	sales representative
workman	worker, employee

2. Avoid words and phrases that unnecessarily imply gender.

<i>Instead of</i>	<i>Use</i>
best man for the job	best person for the job
executives and their wives spouses	executives and their spouses
manmade	artificial, manufactured
manpower	human resources,
personnel	

3. Avoid demeaning or stereotypical terms.

<i>Instead of</i>	<i>Use</i>
My girl will handle it.	My assistant will handle it.
Housewives like our long hours. long hours.	Our customers like our long hours.

4. Use parallel language.

<i>Instead of</i>	<i>Use</i>
Joe, a broker, and his wife, a beautiful Brunette	Joe, a broker, and his wife, Mary, a lawyer

5. Use appropriate personal titles and salutations.

- If a woman has a professional title, use it.
- Follow a woman's preference in being addressed as Miss, Mrs., or Ms.
- If a woman's marital status or her preference is unknown, use Ms.
- If you do not know the reader's gender, use a nonsexist salutation (Dear Customer, Dear Policyholder). Alternatively, use the full name in the salutation (Dear Terry Brooks).

Competent communicators strive to use language impartially so that readers can focus their attention on *what* is written without being offended by *how* it is written.

Dudley-Evans and St John [1, p. 119] believe that the writing class differs in a number of respects from other skills classes. Firstly we should recognize that learners are unlikely to want to spend the whole class actually writing. Writing is a difficult and tiring activity and usually needs time for reflection and revision, plus a peaceful environment. However, the converse is also true: learners do not want all the writing practice as out-of-class work. They want help and ideas while writing, not only afterwards. A further distinction is that the teacher will have certain knowledge about the conventions of writing in business or academia that learners expect to be taught. So the teacher of writing needs to seek a balance between talking about writing and setting up tasks where students actually write, singly, or in pairs or groups, while in class.

Making a conclusion we can say that the social constructionist approach which builds on the results of genre analysis and sociological studies of academic and professional discourse, pulls together the merits of both the product and process approaches. It is also important to mention that there are strong reasons for integrating the teaching of five skills (reading, listening (to monologue), listening and speaking, speaking (a monologue), and writing), or at least two or three related skills. Using one skill generally involves at least one or more of the other skills. Another reason is that skills are generally learnt more effectively when taught with other skills in an integrated manner.

Literature

1. Dudley-Evans T., St. John M. Developments in English for Specific Purposes / T. Dudley-Evans , St. John M. // Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – 301 p. **2. Hutchinson T., Waters A.** English for Specific Purposes / T. Hutchinson , A. Waters // Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 320 p. **3. Robinson P.** ESP Today: a Practitioner's Guide / Robinson P. // Hemel Hempstead: Prentice Hall International, 1991. – 280 p. **4. Strevens P.** ESP after twenty years: a re-appraisal / P. Strevens // ESP: State of the Art. Singapore: SEAMEO Regional Language Centre, 1988. – P. 58-66. **5. Ober S.** Contemporary Business Communication / S. Ober // Houghton Mifflin Company, 2001. – 647 p. **6. Lederer R.** Strength of a Single Syllable / R. Lederer // Reader's Digest, 1991. - P. 157–177.

Дорда С. В. Письмовий компонент в навчанні англійській мові.

У статті розглядаються основні елементи, що утворюють навички письма та різноманітні підходи до навчання письму.

Ключові слова: письмо, навички, продуктивний підхід, процесний підхід, соціально-глумачний підхід.

Дорда С. В. Письменный компонент в обучении английскому языку.

В статье рассматриваются основные элементы, составляющие навыки письма, и разнообразные подходы к обучению письму.

Ключевые слова: письмо, навыки, продуктивный подход, процессный подход, социально-толковый подход.

Dorda S. V. Teaching writing component in ESP.

The article deals with the study of the main elements that constitute the writing skill and the various approaches to the teaching of writing.

Key words: writing, skill, product approach, process approach, social-constructionist approach.

УДК 378.016:811.111

Мацько Д. С.

АЛГОРИТМІЗАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ВИДО-ЧАСОВИХ ФОРМ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Вивчення іноземної мови як одне з першочергових завдань фахової підготовки майбутніх спеціалістів у системі вищої освіти зумовлюється, по-перше, прагненням особистості посісти достойне місце у суспільстві; по-друге, – прагненням вищого навчального закладу за рахунок поглиблення знань своїх випускників суттєво підвищити їхню конкурентоспроможність на ринку праці. Розвиток міжнародного співробітництва, встановлення тісних економічних, культурних та освітніх зв'язків між нашою країною й іноземними партнерами диктує необхідність ґрунтовного вивчення іноземної мови як засобу обміну інформацією та здобуття необхідних знань.

Англійська мова є однією з найбільш поширених мов світу та має статус міжнародного спілкування. Вивчення іноземної (англійської – у тому числі) мови доцільно розпочинати в дитячому віці, оскільки саме цей вік вважається найбільш сприйнятливим для засвоєння нових знань. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання підготовки високкваліфікованого вчителя англійської мови початкової школи, що здійснюється на педагогічних факультетах університетів. Кваліфікованість учителя визначається високим рівнем його мовної та методичної підготовки.

Невід'ємною складовою опанування англійської мови студентами виступає вивчення її граматичної структури в цілому та видо-часових форм зокрема. Результатом опанування цього аспекту граматики є застосування студентською молоддю набутих знань під час виконання

граматичних вправ та у повсякденному мовленні. Досвід роботи зі студентами-майбутніми учителями англійської мови початкової школи показує, що молодь часто-густо припускається помилок у використанні тієї чи іншої видо-часової форми через необізнаність з порядком визначення останньої. Таким чином, одним з важливих чинників успішного опанування студентами педагогічних факультетів англійською мовою є забезпечення студентів чіткими вказівками щодо використання та побудови видо-часових форм, іншими словами – алгоритмізації вищезгаданого процесу.

Проблема формування в учнів і студентів граматичної мовної компетенції знаходить своє відображення в наукових розвідках Р. Карпової, Л. Каширіної, О. Коломіної, А. Кравченко, Р. Міньяр-Белоручева, П. Сисоєва, Н. Скляренко, Т. Стеченко та інших науковців.

Так, ефективність використання опорних схем у навчанні граматиці німецької мови аналізується в роботі Р. Карпової [1]. Дослідження Л. Каширіної присвячене питанням алгоритмізації граматики французької мови [2]. Предметом наукового пошуку Н. Скляренко виступає проблема систематизації і повторення іншомовного граматичного матеріалу в основній і старшій школі [3; 4].

Утім, аналіз наукової літератури свідчить про недостатню розробленість проблеми алгоритмізації використання студентами-майбутніми учителями англійської мови початкової школи видо-часових форм англійської мови.

З огляду на вищевикладене мета статті полягає в *розробці алгоритму використання майбутніми учителями англійської мови початкової школи видо-часової форми англійської мови.*

Вивчення граматики виступає невід'ємною складовою успішного опанування іноземної мови, оскільки саме знання граматики дозволяє перетворити мовні одиниці в зв'язне мовлення. Наразі серед методистів панує думка, що однією з важливих передумов ефективності навчання іноземної мови є так званий „пріоритет вільності” („Fluency Priority”), сутність якого полягає в заохоченні студентів до активного спілкування, не виправляючи під час комунікації можливих помилок студентів [5; 6]. Утім, необхідно звертати увагу також і на правильність побудови молоддю граматичних конструкцій.

Можливо, у науковій громадськості виникнуть питання щодо доцільності розробки алгоритму використання видо-часових форм саме вчителями англійської мови початкової школи, оскільки такий алгоритм буде дієвим і для студентів немовних спеціальностей та студентів-філологів. Маємо зауважити, що важливість розгляду проблеми алгоритмізації використання видо-часових форм англійської мови саме в контексті підготовки майбутніх учителів англійської мови початкової школи зумовлюється низкою чинників. По-перше, студенти, що навчаються на філологічних факультетах, мають можливість вивчати іноземну мову (зокрема, англійську) за аспектами, на вивчення яких

відводиться певна кількість годин. Майбутні вчителі англійської мови початкової школи вивчають англійську мову лише в рамках однієї дисципліни – „Практичний курс англійської мови”. По-друге, підготовка майбутніх учителів англійської мови вимагає більш детального вивчення, аніж це відбувається на немовних факультетах і спеціальностях.

Як зазначає С. Ніколаєва, структуру мовленнєвих одиниць різних рівнів можна зобразити за допомогою *вербальних правил* (описових і правил-інструкцій); *моделей-схем* і, нарешті, *мовленнєвих зразків* [7, с. 74]. Ефективність використання алгоритмів під час вивчення граматичної будови іноземної мови зумовлюється, на думку Л. Каширіної, можливістю зведення граматики до кінцевого набору правил [2, с. 45]. Як показує досвід викладання англійської мови майбутнім учителям англійської мови початкової школи, практика алгоритмізації використання студентами видо-часових форм англійської мови сприяє підвищенню рівня знань молоді.

У науковій літературі термін „алгоритм” трактується як сукупність правил, що визначає ефективну процедуру вирішення будь-якого завдання з певного комплексу завдань [8, с. 413]. Стосовно нашої розвідки даний термін можна трактувати як *сукупність кроків, послідовне виконання яких дозволить майбутнім учителям англійської мови початкової школи правильно використовувати видо-часові форми англійської мови*.

Процедура використання видо-часової форми складається, на наш погляд, із двох етапів, а саме:

- *визначення форми* (вибір видо-часової форми, що є адекватною контексту мовлення та намірам (інтенціям) комунікантів);
- *мовленнєва реалізація форми* (правильна з граматичної точки зору побудова видо-часової форми).

Цікавою видається позиція А. Кравченко щодо визначення видо-часової форми дієслів англійської мови. Науковець твердить, що категорії часу розподіляють навколишній світ на три досвіди: 1) досвід, що входить у сферу дійсного (present); 2) досвід, що зберігся як пам'ять про те, що минуло поміж нас (past); 3) досвід, що передбачається (future) [9, с. 69–70]. Також зазначається, що визначення видо-часової форми відбувається на основі віднесення вислову до спостереження (Progressive, Perfect, Perfect Progressive) чи знання (Simple) [там само, с. 71].

На наш погляд, визначення видо-часової форми має розпочинатися з *акцентування головної ідеї* висловлювання. Інакше кажучи, студентові необхідно визначити, на чому має зосереджуватися увага. Ми виділяємо чотири види такого акцентування, а саме:

- акцентування самої дії (зважаючи на її тимчасовість, непостійність) – використовується форма *Progressive (Continuous) Tense*;
- акцентування факту / стану (підкреслюючи його постійність, регулярність) – використовується форма *Simple Tense*;

- акцентування досвіду / результату – використовується форма *Perfect Tense*;

- акцентування продовження розпочатої дії (підкреслюючи її незавершеність або завершеність перед початком мовлення) – використовується форма *Perfect Progressive (Continuous) Tense*.

Після акцентуації головної ідеї висловлювання необхідно *окреслити часові рамки* останнього за такими ознаками:

- ДІЯ: відбувається (present), відбувалася (past), відбуватиметься (future);

- ФАКТ: відбувається постійно (present), відбувся й не повториться (past), відбудеться (future);

- ДОСВІД / РЕЗУЛЬТАТ: актуальний зараз (present), актуальний в минулому (past), актуальний в майбутньому (future);

- ПРОДОВЖЕННЯ РОЗПОЧАТОЇ ДІЇ: відбувається (present), відбувалася (past), відбуватиметься (future).

Кожна видо-часова форма використовується лише в ситуаціях, регламентованих часовими рамками дії та результатом, і може визначатися за допомогою так званих *слів-ідентифікаторів* – слів або словосполучень, що зумовлюють її використання.

Таким чином, перший крок алгоритму використання видо-часових форм англійської мови полягає в *акцентуванні головної ідеї* висловлювання. Другий же крок передбачає *окреслення часових рамок* висловлювання. Успішне виконання поставлених завдань значною мірою залежить від знаходження так званих слів-ідентифікаторів.

Незважаючи на те, що змістове наповнення видо-часових форм англійської мови відрізняється, існують певні загальні правила побудови тієї чи іншої форми. Мовленнєва реалізація видо-часової форми вимагає визначення типу речення (стверджувальне, питальне, заперечне). Таким чином, наступним кроком алгоритму використання видо-часової форми виступає *визначення типу речення*, що зумовлює порядок слів у реченні.

В англійській мові існує декілька видів питань – загальні (потребують відповіді „Так” або „Ні”), спеціальні (потребують конкретної відповіді), питання до підмету, розділювальні питання (заперечують висловлювання). Порядок слів у реченні відрізняється залежно від типу питання. Приміром, загальне питання починається з допоміжного дієслова, потім ставиться підмет, основне дієслово, решта членів речення. Спеціальне питання починається з питального слова групи. Питання до підмету починається з питального слова „Who” (по відношенню до людини) або „What” (по відношенню до предмету). Порядок слів у питанні до підмету відповідає порядку слів стверджувального речення. Отже, одним з важливих кроків алгоритму використання видо-часових форм англійської мови виступає *визначення типу питання*.

В англійській мові форма присудку речення (або змінюваної його частини) залежить від особи та числа підмета. Таким чином, останнім кроком виступає *визначення особи та числа підмета*.

Проілюструємо дію такого алгоритму на прикладі. Приміром, нам потрібно перекласти речення „Чи був ти коли-небудь в Шотландії?”

КРОК 1. *Акцентування головної ідеї висловлювання*. З огляду на речення одного з комуні кантів цікавить саме досвід свого співрозмовника щодо традицій, менталітету шотландців, пам'яток країни тощо. Таким чином, маємо використовувати форму Perfect.

КРОК 2. *Окреслення часових рамок висловлювання*. Адресанта цікавить досвід людини на сьогоднішній день. Отже, потрібно використовувати форму теперішнього часу – Present. Крім того, у реченні наявне слово-ідентифікатор – прислівник „ever” („коли-небудь”). У зв'язку з вищевикладеним маємо використовувати основну формулу have (has) + Ved / V (III).

КРОК 3. *Визначення типу речення*. Маємо справу з питальним реченням.

КРОК 4. *Визначення типу питання*. Питання потребує відповіді „Так” / „Ні”. Отже, питання загальне й має таку структуру: допоміжне дієслово + підмет + прислівник *ever* + основне дієслово + решта членів речення.

КРОК 5. *Визначення особи та числа підмета*. Підмет виражений 2-ою особою однини. Відтак, маємо використовувати допоміжне дієслово have. На основі виконаного алгоритму приходимо до висновку що запропоноване речення слід перекласти таким чином: *Have you ever been to Scotland?*

Невід'ємною складовою опанування англійської мови студентами виступає вивчення її граматичної структури в цілому та видо-часових форм зокрема. Можливість зведення граматики до кінцевого набору правил підвищує ефективність використання алгоритмів під час вивчення граматичної будови іноземної мови.

Розгляд проблеми алгоритмізації використання видо-часових форм англійської мови саме майбутніми учителями англійської мови початкової школи зумовлюється, з одного боку, вивченням студентами англійської мови не за окремими аспектами, а лише в рамках однієї дисципліни – „Практичний курс англійської мови”; з іншого боку – підготовка майбутніх учителів англійської мови вимагає більш детального вивчення, аніж це відбувається на немовних факультетах і спеціальностях. На наш погляд, алгоритм використання майбутніми учителями англійської мови початкової школи видо-часових форм англійської мови має складатися з таких кроків: 1) акцентування головної ідеї висловлювання; 2) окреслення часових рамок висловлювання; 3) визначення типу речення; 4) визначення типу питання; 5) визначення особи та числа підмета.

Безперечно, матеріал статті не вирішує всіх аспектів проблеми, що розглядається. Перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямку вбачаємо в підготовці для майбутніх учителів англійської мови початкової школи навчального посібника з граматики, матеріал якого пояснюється за допомогою алгоритмів і схем.

Література

- 1. Карпова Р. М.** Опорные схемы для обучения немецкому языку / Р. М. Карпова // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 2. – С. 37–40.
- 2. Каширина Л. Н.** Алгоритмы в обучении грамматике французского языка / Л. Н. Каширина // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 4. – С. 44–46.
- 3. Скляренко Н. К.** Систематизація і повторення іншомовного граматичного матеріалу в основній і старшій школі / Н. К. Скляренко // Іноземні мови. – 2005. – № 2. – С. 3-7.
- 4. Скляренко Н. К.** Методична розробка з навчання видо-часової форми Present Perfect Continuous / Н. К. Скляренко // Іноземні мови. – 2000. – № 2. – С. 48-50.
- 5. Brown H. D.** Principles of Language Learning and Teaching / H. D. Brown // Prentice Hall, 1987. – 285 p.
- 6. Harmer J.** How to Teach English / J. Harmer // Harlow : Pearson Education Limited, 2002. – 198 p.
- 7. Методика** навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / [під ред. С. Ю. Ніколаєвої]. – К. : Ленвіт, 1999. – 320 с.
- 8. Чернилевский Д. В.** Дидактические технологии в высшей школе : учеб. пособие для вузов / Д. В. Чернилевский // М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с.
- 9. Кравченко А. В.** Время разобраться с временами, или Как усвоить систему английских времён / А. В. Кравченко // Иностранные языки в школе. – 2002. – № 5. – С. 69-71.

Мацько Д. С. Алгоритмізація використання майбутніми вчителями англійської мови початкової школи видо-часових форм англійської мови.

У пропонованій статті автор обґрунтовує алгоритм використання майбутніми учителями англійської мови початкової школи видо-часової форми англійської мови.

Ключові слова: алгоритм, видо-часова форма англійської мови, крок, майбутні учителі англійської мови початкової школи.

Мацько Д. С. Алгоритмизация использования будущими учителями английского языка начальной школы видовременных форм английского языка.

В предлагаемой статье автор обосновывает алгоритм использования будущими учителями английского языка начальной школы видовременных форм английского языка.

Ключевые слова: алгоритм, будущие учителя английского языка начальной школы, видовременная форма английского языка, шаг.

Mats'ko D. S. The algorithm which will help future English teachers of Primary School to use Tense Forms of English Verbs.

The article deals with the problem of making the algorithm which will help future English teachers of Primary School to use Tense Forms of English Verbs.

Key words: algorithm, future English teachers of Primary School, step, Tense Forms of English Verbs.

УДК 81-139

Чеснокова Г. В.

**ЕМПІРИЧНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ЯК НОВИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ**

У вивченні художнього тексту, поетичного зокрема, донедавна вважалося, що дослідження є синонімом інтерпретації тексту, коли гіпотези висуваються на підставі суб'єктивної думки і інтуїції вченого, а висновки робляться здебільшого завдяки герменевтичній методології аналізу. Дослідники дотримувалися дуалістичної точки зору, яка передбачала, що точні і гуманітарні науки належать до двох різних, несумісних світів. Виходячи із такої перспективи, лінгвістичні розвідки мали б виконуватися якісними методами, що ґрунтуються на інтроспекції та суб'єктивній позиції дослідника. Кількісні ж методики повинні б були застосовуватися виключно представниками точних наук.

Утім у сучасному мовознавстві гостро постає проблема необхідності міждисциплінарних досліджень, і саме цим визначається актуальність цієї статті. За такого підходу, досягнення інших, суміжних наук допомагають зробити результати лінгвістичних студій валіднішими, а висновки – переконливішими: міждисциплінарні розвідки “тільки приносять користь так само, як і безліч інтердисциплінарних і плюридисциплінарних підходів. Зараз найзахоплюючий час ... для того, щоб займатися вивченням художнього тексту“ [3, с. 10].

На необхідності тісної співпраці мовознавців і представників інших галузей знань наголошував Е. Сапір після Гаазького конгресу, а таку його думку про суттєве розширення горизонтів традиційної лінгвістики Р. Якобсон пояснював саме платформою, яку конгрес проголосив [14, с. 452]. Сьогодні, коли соціальна орієнтація наукової, лінгвістичної у тому числі, думки набуває обертів [12, с. 263], є всі підстави вважати, що мовознавчі дослідження не тільки можуть, але й повинні спиратися на досвід соціології, педагогіки тощо, адже це розширює наукові погляди вчених, а “соціальний вимір [мовознавчих] розвідок стає тим проміжним пунктом, із якого шлях до інших важливих сфер наукового інтересу є значно коротшим“ [27, с. 21]. Так само і психологія як наука про психічні

процеси є дуже корисною для досліджень художнього, поетичного у тому числі, тексту, оскільки “психіка людини є витокком усіх точних і гуманітарних наук” [16, с. 152]. Отже метою нашої статті стало наукове обґрунтування такого підходу.

Науковою парадигмою, яка поєднує у собі досягнення різних галузей знань і таким чином поглиблює наукове розуміння художнього тексту й дихотомії “текст – читач”, стали теорії реакції читача (*readers' response*) на тексти різних жанрів. Такі вчення постулюють, що читання – це “психолінгвістичний процес, за якого значення декодується із мовних засобів спілкування” [8, с. 161–163], і важливим виступає усвідомлення різниці між власне процесом читання та його результатом, естетичним впливом, реакцією читача на текст.

Сьогодні мовознавчі розвідки (вивчення реакції читача на художній текст у тому числі) все частіше здійснюються завдяки залученню емпіричних методів дослідження (надалі – ЕМД) (від грецького *empeirea* – “досвід”), отже, у висвітленні такого підходу полягає наукова новизна цієї студії. ЕМД, які стали предметом нашого вивчення, ми визначаємо як методологію, у якій емпіричні (досвідні) спостереження або дані ретельно збираються задля того, щоб надати відповідь на певне дослідницьке питання, яке є представленим у формі гіпотези. Емпірична традиція “своїм витокком має суспільні науки ..., спочатку запозичивши психометричні моделі, а більш нещодавно – антропологічні” [22, с.389]. Такі студії підтримують Третю культуру Ч.П. Сноу, згідно поглядів якого вчений-лінгвіст має “розмовляти однією мовою” із представником точних наук [28, с. 71], адже вони мають між собою багато спільного. До речі, всупереч стереотипу, виявлено, що студенти-“фізики”, всупереч стереотипу, читають більше як навчальної, так і художньої літератури, аніж студенти-філологи [32].

Вивчення американського романтичного поетичного тексту у ракурсі виявлення реакції реального читача на такий текст шляхом перевірки розроблених гіпотез можливо саме завдяки використанню ЕМД. Не заперечуючи цінності герменевтичних поглядів, зазначимо, що реакція на текст теж є певного роду інтерпретацією. Вона структурується завдяки навичкам читання, які отримують люди крізь призму своєї декодуючої сітки – культури, що обумовлена соціально. Тут ми погоджуємося із думкою П. Моранди про те, що будь-яка інтерпретація не є відкритим чи вільним процесом, а натомість завжди виконується в рамках певної культурної матриці [25, с. 173]. Особливості і наслідки такого процесу можна розкрити саме шляхом застосування ЕМД художнього тексту.

Ми послуговуємося розумінням емпіричної методології як такої, що спирається на три ключові принципи: “спостереження, вимірювання і теоретичне підґрунтя” [39, с. 13, 16]. Загалом ЕМД ґрунтуються на незалежному спостереженні, контрольованому досвіді та експерименті. *Незалежність* передбачає, що спостереження не підпадає під вплив

суб'єктивної позиції вченого та може бути повтореним іншими дослідниками. Інші учені також у змозі піддати контрольному аналізу зібрані дані (*контрольованість* експерименту), а самі дані не залежать від преференцій чи наукових поглядів дослідника. Отримані результати, звичайно, потребують наукової інтерпретації, утім її межі суворо лімітуються емпіричною методологією, яка задає стандарти можливих аргументів на користь чи проти конкретного трактування.

У мовознавстві залучення ЕМД допомагає зрозуміти феномени реального життя, наприклад, естетичний досвід читача художнього тексту, адже вивчається *справжній* досвід *справжнього* читача *справжнього* тексту [35, с. 21]. ЕМД додають якості, достовірності й об'єктивності [32], яких подекуди бракує у наукових розвідках, що базуються на інтуїції та особистих враженнях автора. За умов застосування такої методики літературна система (система ЛІТЕРАТУРИ¹) розглядається, перш за все, як соціальна із урахуванням важливої ролі всіх її агентів [2, с. 32]. Внутрішня структура такої системи передбачає чотири дії або ролі: продукування тексту, посередництво (роль видавця), рецепцію та пост-обробку [26]. Таким чином, емпіричне вивчення художнього тексту (надалі ЕВХТ) означає дослідження дій усіх чотирьох агентів, залучених у ЛІТЕРАТУРУ, а також з'ясування, як така система співвідноситься із іншими суспільними системами.

Будучи дійсно міждисциплінарним за своєю сутністю, ЕВХТ особливої уваги приділяє вивченню психології ті соціології сприйняття художнього тексту на противагу індивідуальній інтерпретації твору. На думку Ж. Стіна і Д. Шрама, у центрі уваги ЕВХТ знаходиться прагнення зрозуміти елементи та агентів, які утворюють систему ЛІТЕРАТУРИ, наприклад, виявлення того, ким саме є читачі тексту, як вони читають певний текст, чи втручаються у процес читання елементи-посередники тощо [31]. Для виконання таких дослідницьких завдань ЕВХТ спирається на використання ЕМД – як якісних, так і кількісних (більш детально про це див. далі), що традиційно використовуються у суспільних науках. ЕМД дозволяють ученим чіткіше зрозуміти досліджувані явища, оскільки гіпотези піддаються експериментальній перевірці, а не приймаються на віру.

Історичний початок ЕВХТ бере із семантичних праць Ф. Голтона, що у ХІХ столітті вивчав значення іменників у тексті через асоціації, які вони викликають у читачів. Експериментальному дослідженню піддавав зв'язок мислення й мовлення Л. С. Виготський [38]. Новою фазою у розробці таких учень стало залучення до лінгвістичних розвідок кількісного аналізу наприкінці 1950-х – у 1960-х роках [30, с. 638]. Цей погляд став насправді інноваційним, адже більшість учених-мовознавців, що приділяли у той час увагу вивченню процесу читання, не прагнули

¹ Слово “література” ми пишемо великими літерами, коли маємо на увазі систему, розроблену З.Шмідтом [26].

досягти глобальних висновків, як це уможлиблює кількісний підхід, а натомість концентрувалися на вузьких аспектах процесу сприйняття тексту.

Втім, систематичне залучення ЕМД до лінгвістичних студій і сьогодні залишається новим підходом. Він бере формальний початок від розвідок групи вчених NIKOL (*Nicht Konservativ Literaturwissenschaft* – Нетрадиційне вивчення художнього тексту) у 1970-х і заснування у 1987 році З. Шмідтом IGEL (*Internationale Gesellschaft für empirische Literaturwissenschaft*) – Міжнародного товариства емпіричних досліджень художнього тексту. На думку Л. Халаша, “започаткувавши емпіричні дослідження художнього тексту, Шмідт проклав широку дорогу, яка відтоді систематично поєднуватиме всі доречні метатеоретичні, емпіричні, філософські, історичні, лінгвістичні, соціологічні та психологічні дослідження заради того, щоб презентувати сучасний мультидисциплінарний підхід” [10, с. 11]. На важливості емпіричного, міждисциплінарного дослідження поетичного тексту наполягає й один із засновників когнітивної поетики Р. Цур [34], який вважає, що такі два підходи до вивчення поетичного тексту (когнітивний і емпіричний) цілком можливо й доцільно поєднувати.

ЕВХТ відрізняється від герменевтичної перспективи тим, що вивчає не текст як такий, а що люди “роблять” із ним [1]. Такий аналіз є міждисциплінарним, оскільки з метою валідації припущень використовуються одночасно кількісні та якісні методи (наприклад, анкети або опитування). У цьому сенсі ЕВХТ розглядає художній текст як дію, а не як смисл. Дослідження фокусується не на тому, що той чи інший текст “значить”, а на тому, як процес читання змінює життя людей: “залучення читача як особистості передбачає, що його реакція відобразатиме когнітивний стиль читача, його культурні і соціальні норми, систему цінностей і очікування” [4, с. 12].

Отже, ЕМД, які застосовуються у мовознавчих дослідженнях, поділяються на два типи: *якісні* і *кількісні* [37, с. 58–59]. Якісні ЕМД спираються на логіку наукового мислення, оскільки висновки робляться за результатами спостережень, письмових свідчень та інтерв’ю. Кількісні ж ЕМД ґрунтуються на принципах статистичного аналізу, коли дані збираються у вигляді цифрових показників й аналізуються за допомогою комп’ютерних програм обробки даних [23]. Найголовніша різниця між такими двома підходами полягає у тому, яким саме чином підтверджується чи спростовується робоча гіпотеза дослідження: шляхом логічних умовиводів на підставі внутрішньої логіки (*якісні* методи) або ж шляхом отримання більш надійних висновків, що підтверджуються математично (*кількісні* методи). Як правило, *кількісні* ЕМД використовуються для удосконалення добре розвинутих наукових теорій [41] за умов наявності багатой бібліографії. Із іншого боку, навіть у такій ситуації принагідними стають *якісні* ЕМД, які варто використовувати для подальшої розробки проблематики.

Із метою формулювання нової гіпотези варто використовувати *якісні* ЕМД у той час, як *кількісними* ЕМД варто користатися у випадку, коли вчені піддають перевірці гіпотези та припущення, що вже існують.

Для дослідників-початківців *якісні* ЕМД є важкішими для застосування, адже їх вмиле використання потребує більше фонових знань, обізнаності у відповідній науковій літературі, навичок писемного мовлення тощо. Натомість *кількісні* ЕМД, які на перший погляд можуть відлякувати мовознавців значною кількістю цифр, таблиць, схем і формул, насправді є простішими саме для новачків у науці [37, с. 59]. У будь-якому разі у сучасному мовознавстві існує потреба у використанні як якісних, так і кількісних ЕМД, і важливим є проведення ретельно організованого експерименту.

Експеримент у лінгвістиці ми визначаємо як системний метод дослідження, що дозволяє вченим дати відповідь на дослідницьке запитання підконтрольним шляхом. Зокрема у нашій роботі у вивченні поетичної компетенції експеримент передбачає створення ситуації читання, яка уможлиблює встановлення зв'язків між змінними, наприклад, емоціями, які відчуває людина під час читання, і її гендерною приналежністю. Отже, якщо дослідник хоче дізнатися, наприклад, чи однаково чоловіки й жінки реагують на насильство у тексті, єдиним шляхом отримання достовірної відповіді є проведення експерименту, у якому учасники обох статей звертатимуться до того ж самого тексту та відповідатимуть на однакові питання після прочитання. Звичайно, така ситуація читання є штучною, втім це не впливає на вірогідність результату, адже обидві групи стикатимуться із однаковою “нереальністю” ситуації.

ЕМД у мовознавстві є ширшими за звичайний статистичний обрахунок, і закиди в редукаціонізмі такого підходу можна легко спростувати [20, с. 135]. За У. Марголіном, у лінгвістиці треба вести мову про експеримент у тому сенсі, що “можливим є маніпулювати текстуальними та контекстуальними даними, а потім спостерігати та вимірювати результати і їх варіації у різних випадках” [21, с. 9], як це роблять, наприклад, П. Діксон та М. Бортолуссі [5], вивчаючи текстові та позатекстові маніпуляції як експериментальний засіб дослідження реакції читача на текст.

Наразі ЕМД широко використовуються практично у всіх сферах лінгвістики: в дискурс-аналізі [11], нарратології [29], розвідках реакції читача на висунення у художньому тексті [24], корпусній лінгвістиці [9; 18], комп'ютерній лінгвістиці [19] та стилістиці [13], когнітивній лінгвістиці [40; 17] тощо. Цілком слушною є думка Д. Фрімена про те, що сучасна наука потребує так званої “Нової Філології” (термін автора). Цей підхід “охоплює такі сфери досліджень, як стилістику, дискурс-аналіз, нарратологію, сучасну метрику, емпіричний підхід до літературознавства, європейську школу поетики, що бере свій початок у Празькій школі та російському формалізмі, стрімко прогресуючі розвідки

когнітивної метафори, а також достатню кількість неспеціалізованих знань у сучасній лінгвістиці, щоб ефективно працювати у зазначених напрямках“ [7, с. 35–36]. Таку “Нову Філологію“, за Д. Фріменом, варто розрізняти із традиційним германським мовознавством, а також із “теоретичною революцією у лінгвістиці“ Н. Хомського і його послідовників, і саме такої філології потребує сучасна парадигма досліджень.

Міждисциплінарний підхід є прийнятним і для аналізу поетичного тексту, а також різнопланових аспектів поетичної компетенції читача. Поетику тут ми розуміємо у яacobсонівському сенсі як таку, що “у широкому значенні слова має відношення до поетичної функції не тільки у поезії, де така функція домінує над іншими функціями мови, але й поза межами поезії, коли над поетичною функцією домінує інша функція“ [15, с. 79], наприклад, соціальна. Як вже зазначалося вище, у вивченні віршованого тексту важливо студіювати не що “міститься“ у тексті, а що текст “робить“ із його читачем, оскільки “не присутність поетичних якостей визиває певного роду увагу з боку читача, а навпаки – приділення уваги читачем спричинює появу поетичних якостей“ [6, с. 326], і це можливо дослідити емпіричним шляхом.

Прикладом емпіричного підходу до вивчення поетичного тексту та його впливу на читача є експериментальна текстова маніпуляція поетичним метром В. ван Піра, метою якої є дослідження ефекту метричної побудови віршованого тексту на реакцію на нього читача в естетичному та мнемонічному сенсі [36].

За умов використання ЕМД слід дотримуватися чіткої процедури дослідження. Перед тим, як розпочати розвідку, вченому варто визначитися із її принциповим типом, що допоможе обрати вірну методикку його виконання. Всі студії можна умовно розподілити на три базові групи: пояснювальні, розвідувальні та описові [37, с. 60].

Пояснювальне дослідження підпадає під таку схему: “Якщо А, то Б“ або “Б можна пояснити А“, наприклад, “інтерес українців до вивчення іноземної мови залежить від мови, якою вони навчалися у середній школі“. Гіпотези пояснювального дослідження найкраще перевіряти експериментальним шляхом.

Розвідувальна студія дозволяє вченому зануритися у сферу, про яку ще мало відомо науковцям, та знайти відповіді на несподівані запитання, як, наприклад: “Чому пацієнти у лікарнях почуваються краще після прочитання художніх текстів певного типу?“ або “Яким статтям (україномовним чи англomовним) студенти-філологи виказали більше довіри під час виборів 2004 року в Україні?“. Однак, тут важливо зробити певне застереження. Наразі залишається небагато сфер, у якій науковці ще не сказали свого слова, отже, варто перед тим, як вважати своє дослідження розвідувальним, ретельно ознайомитися із відповідною науковою літературою та вивчити науковий доробок попередників – вірогідність того, що на питання, яке на перший погляд здається

інноваційним, уже існує науково обгрунтована відповідь, є досить високою.

Описова розвідка дозволяє науковцеві описати предмет свого дослідження, наприклад, “Якими є характерні риси українських перекладів Емілі Дікінсон?”

Визначення типу дослідження є досить важливим кроком у його проведенні, адже це надає змогу обрати вірний метод або комбінацію методів, які можна використовувати як одночасно, так і послідовно. Так відповіді на закриті питання анкет зазвичай обробляються кількісно у той час, як відповіді на відкриті зазнають якісного потракування. Така комбінація дозволяє отримати точну, статистично обраховану відповідь на поставлене запитання та отримати валідні результати. До того ж якісні ЕМД дозволяють генерувати робочу гіпотезу, яку згодом можна підтвердити або спростувати за допомогою кількісних ЕМД.

Основними способами отримання даних у мовознавчих розвідках, виконуваних за допомогою ЕМД, є спостереження, ведення щоденника, протоколювання думок, які висловлюються вголос, інтерв'ю, метод фокус-груп, контент-аналіз, анкетування й проведення власне експерименту. Варто навчитися вміло користуватися всіма цими методами задля того, щоб зрозуміти, який із них якнайкраще відповідає меті та завданням конкретного дослідження. Слід пам'ятати, що такі методи використовуються із різними цілями – як для формулювання наукового припущення, так і для його експериментальної перевірки, а отже потребують вірної інтерпретації отриманих даних.

Як зазначалося вище, *анкетування* є одним із важливих методів отримання даних у сучасних мовознавчих дослідженнях. Дані, отримані шляхом заповнення учасниками експерименту анкет, надають можливості як якісного, так і кількісного аналізу у залежності від обраного вченим типу питання. Від якості укладання анкети напряму залежить якість експерименту, отже, дослідникові варто серйозно поставитися до цього кроку у розв'язанні наукової проблеми.

У найбільш загальному розумінні питання в анкеті можна розподілити на дві великі групи: відкриті і закриті. Відповідь респондента на *відкрите* запитання передбачає власне вільне висловлення, а обмеження, як правило, стосуються лише обсягу відповіді. У *закритому* запитанні учасник має обрати свій варіант відповіді на запитання із тих, що йому пропонуються, та позначити його відповідним шляхом.

Наприклад, у своєму дослідженні вчений хоче з'ясувати, чи впливає наявність ілюстрацій у статтях із важливої суспільно-політичної проблематики на сприйняття інформації читачем. У такому випадку можна просто поставити таке запитання перед учасниками експерименту, сформулювавши його, наприклад, таким чином: “Як, на Вашу думку, впливає наявність ілюстрацій у статтях із важливих суспільно-політичних питань на Ваше сприйняття?” і надати змогу респондентам вільно

висловитися. Після отримання відповідей у письмовій формі вчений може зробити із них висновки, втім є досить великий ризик того, що відповіді будуть неконкретними, і буде важко або взагалі неможливо узагальнити отримані результати. Натомість можна застосувати інший вид запитання – закрите і піддати отримані дані статистичному обрахунку.

Перспективним у подальшому дослідженні проблематики ми вважаємо практичне застосування ЕМД у вивченні реакції українського читача на поетичні тексти американського романтизму.

Література

1. **Andringa E.** Literature: Empirical Studies / E. Andringa // The Encyclopedia of Language and Linguistics / [ed. by R. Asher]. – Volume 4./E. Andringa //Oxford : Pergamon Press, 1994. – P. 2266–2271.
2. **Barsch A.** The Empirical Theory of Literature – Current Aspects / A. Barsch // Conhecimento e Imaginação / [ed. by S. Zyngier, P. A. do Prado, R. M. De Britto Figueiredo]. – Rio de Janeiro : UFRJ, 2001. – P. 32–41.
3. **Calin W.** The Twentieth-Century Humanist Critics. From Spitzer to Frye / W. Calin. // Toronto, Buffalo, L. : University of Toronto Press, 2007. – 268 p.
4. **Dias P. X.** Reading and Responding to Poetry / P. X. Dias. // Portsmouth : Boynton/Cook Publishers, Heinemann, 1996. – 124 p.
5. **Dixon P., Bortolussi M.** Textual and Extra-Textual Manipulations in the Empirical Study of Literary Response / P. Dixon, M. Bortolussi // Directions in Empirical Literary Studies / [ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher]. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2008. – P. 75–87.
6. **Fish S. E.** How To Recognize a Poem When You See One / S. E. Fish // Is There a Text in this Class?: The Authority of Interpretive Communities. – Cambridge, L. : Harvard UP, 1980. – P. 322–337.
7. **Freeman D. C.** Notes Towards a New Philology / D. C. Freeman // Directions in Empirical Literary Studies / [ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher]. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2008. – P. 35–47.
8. **Goodman K. S.** Analysis of Oral Reading Miscues: Applied Psycholinguistics / K. S. Goodman // Smith F. Psycholinguistics and Reading. – N.Y., Chicago, San Francisco, Atlanta, Dallas, Montreal, Toronto, L., Sydney : Holt, Rinehart and Winston, 1973. – P. 158–176.
9. **Graesser A. C., Morgan B.** An Automated Text Analysis: Willie van Peer's Academic Contributions / A. C. Graesser, B. Morgan // Directions in Empirical Literary Studies / [ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher]. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2008. – P. 161–173.
10. **Halász L.** IGEL – Seven Years After / L. Halász // Empirical Approaches to Literature. Proceedings of the Fourth Conference of IGEL. Budapest, August 1994 / [ed. by G. Rusch]. – Siegen : LUMIS, 1995. – P. 10–15.
11. **Hall G.** Empirical Research into the Processing of Free Indirect Discourse and the Imperative of Ecological Validity / G. Hall // Directions in Empirical

Literary Studies / [ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher]. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2008. – P. 21–34.

12. Hartman G. The Critical Essay between Theory and Tradition / G. Hartman // The Geoffrey Hartman Reader / [ed. by G. Hartman, D. T. O'Hara]. – N.Y. : Fordham UP, 2004. – P. 258–267.

13. Hoover D. L. Searching for Style in Modern American Poetry / D. L. Hoover // Directions in Empirical Literary Studies / [ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher]. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2008. – P. 211–237.

14. Jakobson R. Linguistics in Relation to Other Sciences / R. Jakobson // On Language / [ed. by L. R. Waugh, M. Monville-Burston]. – Cambridge, L. : Harvard UP, 1995. – P. 451–488.

15. Jakobson R. The Speech Event and the Functions of Language / R. Jakobson // On Language / [ed. by L. R. Waugh, M. Monville-Burston]. – Cambridge, L. : Harvard UP, 1995. – P. 69–79.

16. Jung C. G. Modern Man in Search of a Soul / C. G. Jung. – N.Y. : Harvest Book, 1960. – 244p.

17. Kimmel M. Metaphors and Software-Assisted Cognitive Stylistics / M. Kimmel // Directions in Empirical Literary Studies / [ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher]. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2008. – P. 193–210.

18. Louw B. Consolidating Empirical Method in Data-Assisted Stylistics: Towards a Corpus-Attested Glossary of Literary Terms / B. Louw // Directions in Empirical Literary Studies / [ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher]. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 2008. – P. 243–264.

19. Louwse M., Benesh N., Zhang B. Computationally Discriminating Literary from Non-Literary Texts / M. Louwse, N. Benesh, B. Zhang // Directions in Empirical Literary Studies / [ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher]. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2008. – P. 175–191.

20. Mar R., Djikic M., Oatley K. Effects of Reading on Knowledge, Social Abilities, and Selfhood: Theory and Empirical Studies / R. Mar, M. Djikic, K. Oatley // Directions in Empirical Literary Studies / [ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher]. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2008. – P. 127–137.

21. Margolin U. Studying Literature and Being Empirical: A Multifaceted Conjunction / U. Margolin // Directions in Empirical Literary Studies / [ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher]. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2008. – P. 7–19.

22. Marshall J. Research on Response to Literature / J. Marshall // Handbook of Reading Research / [ed. by M. L. Kamil, P. B. Mosenthal, P. D. Pearson, R. Barr]. – Volume III. – Mahwah, L. : Lawrence Erlbaum, 2000. – P. 381–402.

23. McGann J. Radiant Textuality. Literature after the World Wide Web / J. McGann. // N.Y. : Palgrave Macmillan, 2004. – 272 p.

24. Miall D. S. Foregrounding and Feeling in Response to Narrative / D. S. Miall // Directions in Empirical Literary Studies / [ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova, J. Auracher]. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2008. – P. 89–102.

25. Moranda P. Mother culture is watching us or probabilistic structuralism / P. Moranda // Reader responses to literature: the empirical dimension / [ed. by

- E. Nardocchio]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1992. – P. 173–188.
- 26. Schmidt S.** Foundation for the Empirical Study of Literature / S. Schmidt. // Hamburg : Buske, 1982. – 207 p. **27. Sell R. D.** Introduction: The New Interdisciplinarity / R. D. Sell // Literature and the New Interdisciplinarity. Poetics, Linguistics, History / [ed. by R. D. Sell, P. Verdonk]. – Amsterdam, Atlanta : Rodopi, 1994. – P. 9–26. **28. Snow C. P.** The Two Cultures / C. P. Snow. // Cambridge, N.Y. : Cambridge UP, 1998. – 110 p. **29. Sotirova V.** Reader Responses to Narrative Point of View / V. Sotirova // Poetics. – 2006. – № 34(2). – P. 108–133. **30. Squire J. R.** Research in Reader Response, Naturally Interdisciplinary / J. R. Squire // Theoretical Models and Processes of Reading / [ed. by R. B. Ruddell, M. R. Ruddell, H. Singer]. – Newark : International Reading Association, 1994. – P. 637–652. **31. Steen G., Schram D.** The Empirical Study of Literature: Psychology, Sociology and Other Disciplines / G. Steen, D. Schram // The Psychology and Sociology of Literature / [ed. by D. Schram, G. Steen]. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2001. – P. 1–16. **32. Tarvi L.** Comparative Translation Assessment: Quantifying Quality / L. Tarvi. // Helsinki : Yliopistopaino, 2004. – 270 p. **33. Tsiknaki E.** Literatur und Persönlichkeitsentwicklung. Eine empirische Untersuchung zur Erfassung des Zusammenhangs zwischen literarischem Lesen und Emotionaler Intelligenz / E. Tsiknaki. // Munich : Meidenbauer, 2005. – 236 p. **34. Tsur R.** Poetic Rhythm. Structure and Performance: An Empirical Study in Cognitive Poetics / R. Tsur. // Berne : Lang, 2007. – Режим доступу: http://www.tau.ac.il/~tsurxx/Rhythm_Book_mp/Book_folder/TitlePage.html **35. van Peer W.** The Inhumanity of The Humanities / W. van Peer // New Beginnings in Literary Studies / [ed. by J. Auracher, W. van Peer // Newcastle : Cambridge Scholars Publishing, 2008. – P. 1–23. **36. van Peer W.** The Measurement of Metre / W. van Peer // Poetics. – 1990. – № 19. – P. 259–275. **37. van Peer W., Hakemulder J., Zyngier, S.** Muses and Measures: Empirical Research Methods for the Humanities / W. van Peer, J. Hakemulder, S. Zyngier. // Newcastle : Cambridge Scholars Publishing, 2007. – 390 p. **38. Vygotsky L. S.** Thought and Language / Lev Semyonovich Vygotsky / [ed. by E. Hanfmann, G. Vakar]. // Cambridge : The M.I.T. Press, 1981. – 168 p. **39. Wiseman M.** The Empirical Study of Literature in the 21st Century / M. Wiseman // Fatos & Ficções – Estudos Empíricos de Literatura / [ed. by S. Zyngier, A. C. F. Valente]. – Rio de Janeiro : UFRJ, 2002. – P. 11–16. **40. Wiseman M., van Peer W.** Roman Jakobsons Konzept der Selbstreferenz aus der Perspektive der heutigen Kognitionswissenschaft / M. Wiseman, W. van Peer // Roman Jakobsons Gedichtanalysen. Eine Herausforderung an die Philologien / [heraus. von H. Birus, S. Donat, B. Meyer-Sickendiek]. – Göttingen : Wallstein, 2003. – P. 277–306. **41. Yin R. K.** Case Study Research: Design Methods / R. K. Yin // Thousand Oaks, L., New Delhi : Sage, 2003. – 172 p.

Чеснокова Г. В. Емпіричні методи дослідження як новий підхід до вивчення поетичного тексту.

Статтю присвячено обґрунтуванню доцільності виконання міждисциплінарних досліджень у сучасній мовознавчій парадигмі, зокрема проведення розвідок із застосуванням емпіричної методології. Надається аналіз переваг такого підходу, який ґрунтується на незалежному спостереженні, контрольованому досвіді та експерименті.

Ключові слова: емпіричні методи дослідження, емпіричне вивчення художнього тексту, міждисциплінарний підхід.

Чеснокова Г. В. Эмпирические методы исследования как новый подход к изучению поэтического текста.

Статья посвящена обоснованию необходимости проведения междисциплинарных исследований в современном языкознании, в частности исследований с использованием эмпирической методологии. Дается анализ преимуществ такого подхода, который основывается на наблюдении, контролируемом опыте и эксперименте.

Ключевые слова: эмпирические методы исследования, эмпирическое изучение художественного текста, междисциплинарный подход.

Chesnokova G. V. Empirical research methods as a new way of the poetic text studying.

The article offers an overview of empirical research methods – a methodology widely used in the Humanities, Language and Literary Studies in particular. Such tool, on a number of reasons, demonstrates obvious advantages as compared to traditional hermeneutic approach. In the present study we believe that research in the field of Linguistics should observe and verify real readers' responses to literary and imaginative texts by empirically testing the hypothesis created.

Key words: empirical research methods, empirical study of fiction, interdisciplinary approach.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'276:811.111+811.161.2(045)

**Гудманян А. Г.,
Гонта І. А.**

ПРОБЛЕМА СЛОВОТВОРУ ТА ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОГО ТА АМЕРИКАНСЬКОГО СЛЕНГУ

Проблему сленгового словотвору англійської мови, зокрема її американського сленгу, досліджували ряд зарубіжних (Soudek L., Partridge E., Dumas V. K., Lighter J., Wentworth H, Flexner S. B. etc.) та вітчизняних лінгвістів (Швейцер А. Д., Новикова А. И., Овденко А. В., Міллер А. А., Беляєва Т. М., Хомяков В. А., Гонта І. А. и т.д.). Переклад сленгових лексем та висловів складає не менш серйозну проблему і привертає увагу лінгвістів (Квеселевич Д. І., Гонта І. А., Балабін В. В.). Теоретична значущість статті полягає у розробці проблем компаративної характеристики словотвірних спільних та відмінних рис словотвору американського та українського мовного субстандарту, та пропозиції шляхів перекладу сленгових утворень. Мета статті – порівняльний аналіз способів поповнення американського та українського сленгу і доведення постулату про те, що вони є тотожними в обох мовах. Цілями статі є розгляд таких способів словотвору та поповнення сленгового вокабуляру, як лексико-семантичний (метафора та метонімія), афіксація, словоскладання та парасинтез, контамінація, різні способи скорочень, запозичення, виявленні їх особливостей у кожній мові. Ціллю статті також є розгляд та аналіз на конкретних прикладах уривків перекладу з однієї мови на іншу контекстів, що містять сленг. Матеріали статті можуть бути використані для підготовки спецкурсів, складанні спеціалізованих словників для практичного перекладу.

В лінгвістичних дослідженнях кожної мови певне місце займають дослідження субстандарту, до якого більшість лінгвістів відносять знижену розмовну лексику, сленг, жаргонізми, вульгаризми та табуйовані слова та вирази [6, с. 158]. Сленг займає провідне місце у субстандарті за словотвірним потенціалом і відіграє значну роль у різних мовах. Сленг є особливим периферійним лексичним пластом, що знаходиться як поза межами літературного розмовного мовлення, так і поза межами діалектів загальнонаціональної мови. Він включає в себе, з одного боку, прошарок специфічної лексики і фразеології професійних говорів, з іншого боку, прошарок розповсюдженої та загальнозрозумілої емоційно-експресивної лексики та фразеології [5, с. 7].

Французи називають сленг *la langue verte*, «зелена мова», що свідчить про рухливість цього прошарку мови, готовність до постійного оновлення. Сленг прагне до пошуку сильних, свіжих та яскравих засобів

вираження думки і задля досягнення цієї мети часто користується сильними та інтенсивними образами. На слово або вираз, що виникають у сленгу, очікує одна з двох доль: воно або стає популярним, зношується після інтенсивного вжитку і викидається з нього, або входить у мову і залишається там, іноді на дуже довгий час [7, с. 105]. Англійська мова, особливо двадцятого сторіччя, ставала все більш неформальною, що відображало зростаючий рівень невимушеності англомовного суспільства [8, с. V]. Така ж тенденція продовжується і досі, що стало причиною того, що особливо велика кількість лексем, що належать до загального сленгу, вільно вживається носіями мови. Отже, сленг є важливим джерелом поповнення мови і ні в якому разі не має бути залишеним поза увагою.

Безумовно явище сленгу, зокрема молодіжного, існує і в українській мові, причинами існування якого є: 1) наявність певних «професіоналізмів» - назв тих речей та явищ, які краще відомі молоді, ніж іншим частинам суспільства; 2) прагнення молоді до самоідентифікації, самоусвідомлення та самовираження; 3) бажання зберегти певні види внутрішньогрупової діяльності в секреті від зовнішнього світу - особливо коли ця діяльність може бути не сприйнята чи прямо засуджена іншими членами суспільства [10, с. 85]. Варто зазначити і особливості психологічного розвитку підлітків та молодих людей, які полягають у природному намаганні самоствердитись в середовищі ровесників, мовний фактор є одним з пріоритетних у такому самоствердженні. Молодь вдається до вживання ліберальної мови, до творення нових дотепних слів та виразів субстандартного характеру.

Слід вказати на тісний зв'язок розвитку українського сленгу від сленгу російського, що частково пояснюється умовами єдиного мовного простору. В українському молодіжному сленгу широко існують запозичення (як російські так і англійські), так і чисто українські утворення слів [10, с. 85].

Компаративний розгляд корпусу лексичних одиниць українського та англійського сленгу дає підстави стверджувати про ряд аналогічних словотвірних процесів. Розглянемо приклади слів, утворених за допомогою найпоширеніших словотвірних засобів в сленгу обох мов.

Метафоричне переосмислення безперечно займає центральне й найголовніше місце у сленговому словотворі, тут навіть можна спостерігати ряд аналогій у обох мовах: *дорога* - *шрам на венах від постійного коління наркотиків* (пор. ам. сл. *mainline* - *серединна вена*); *кішка* - *гуляща жінка* (пор. ам. сл. *cat* - 1. *проститутка*; 2. *недоброзичлива жінка*; 3. *чоловік, що волочить за жінами*; *курка* - 1. *дівчина або молода жінка* (пор. ам.сл. - *hen* *жінка, особ., та, що пліткує*); *лось* - *великий масивний чоловік* (пор. ам. сл. - *stag* - *чоловік або хлопець, що приходить на вечірку без подруги*); *колесо* - *таблетка* (пор. ам. сл. *cartwheel* - *таблетка барбітурату*); *морквинка* - *руда дівчина* (пор. ам. сл. *carrot-top* - *рудоволоса людина*); *пташка*, *пташечка* -

молода жінка або дівчина (пор. ам. сл. *bird, birdy* дівчина, жінка); *купол, кумпол* – лоб, голова (пор. ам. сл. *dome* голова).

Як свідчать наведені приклади часто-густо в основі метафоричного переосмислення сленгізмів української та англійської мов лежать аналогічні образи.

Семантична деривація в українській мові має менш яскраво виражений характер, порівняно з морфологічними новотворами [4, с. 13], це саме стосується і сленгу. Полісемантична структура українських сленгізмів є нечастим явищем, так, серед корпусу досліджених слів було виявлено лише одну лексему з чотирма лексико-семантичними варіантами: *жаба* - 1. дівчина 2. заздрість 3. перетворювач звуку (муз.) 4. звукоперетворювач з квакаючим звуком (муз.). Невелика кількість слів має три лексико-семантичні варіанти: *паливо* - 1. підробка 2. небезпека 3. лінь; *прицеп* - 1. друг, якого привели з собою на вечірку 2. дівчина з хлопцем 3. фільтр у цигарці. Сленгізми з двома ЛСВ: *квартирант* - 1. воша 2. вантажник у гастрономі. (пор. ам. сл. *active residents* - воші); *маслина* - 1. гуля 2. пістолет; *матрас* - 1. прапор США 2. людина в смугастій одязі; *насіння* - 1. кава грубого помолу 2. таргани; *парашути* - 1. чоловічі сімейні труси 2. бюстгальтер великого розміру; *помії* - 1. борщ 2. погана кава (пор. ам.сл. *dishwater* - 1. перша страва, особ. несмачна 2. кава 3. слабкий чай); *реанімація* - 1. пивний бар 2. етап повного сп'яніння; *риба* - 1. пісня без слів 2. макет книжки; *трактор* - 1. великий черевик 2. масивна застібка-блискавка з великим металічним язичком (пор. ам. сл. *gripboats* - черевики великого розміру). На відміну від українського, американський сленгізм дуже часто розвиває розгалужену семантичну структуру, у якій понад п'ять сленгових ЛСВ не є рідкісним явищем [1, с. 35–36, 91]. Це частково пояснюється афіксальною системою англійської мови, що менш розвинута, ніж система афіксів в українській мові.

Метонімія відіграє менш помітну роль у словотворі американського та українського сленгу: *мотор* - таксі; *нюхало, нюхальник* - ніс; *папери* - долари (пор. ам. сл. *papers* - долари); *резина* - тролейбус-«гармошка»; *скло* - ампула з наркотиком; *трава* - маріхуана (пор. ам. сл. *grass*); *старі* - батьки; *фара* - машина.

В американському сленгу метонімічне переосмислення часто бере участь у процесах, що ведуть до розширення семантичної структури сленгової лексеми: *sement-mixer* - 1. кругові рухи стегнами у танці 2. людина, що виконує такі рухи, напр. стриптизер чи проститутка; *scare-hanger* – працівник похоронного бюро.

Проте український сленг характеризується більш широкою роллю афіксів, деякі з них можна вважати типовими сленговими, особливо це стосується суфіксів -як (-ак): *дозняк*; *дубак*; *кисляк*; *лямпак*; *ніштяк*; *общак*; *синяк*; *смурняк*; *соляк*; *сушняк*; *тверезняк*. Інші: -уха: *непруха*; *нічнуха*; *погрімуха*; *посипуха*; -яла: *поганяла*; ар (-ара): *стопар*; *сухар*;

технар; соляра; -ила: точила; верзила, -ура: джінсура, ментура; -ушка: фінтіфлюшка; кенгурушка; -юк: сидюк; пахнюк і т.д.

Найпродуктивнішим суфіксом американського сленгу, як і англійської мови в цілому є суфікс *-er*, що позначає 1) агента дії або 2) об'єкт чи суб'єкт, що пов'язаний з поняттям, вираженим основою: *heeler* - *втікач*; *widow-maker* - *небезпечна робота*; *beer-jerker* - *офіціант, що розливає пиво*; *bone-cracker* - *борець*; *padder* - *грабіжник*.

Американський сленг також має типові суфікси, не розповсюджені у літературній мові, серед них: *-o: feeblo* - *ідіот*; *grando* - *щось чудове*; *chico* - *маленьке курча*; *-eroo: fakeroo* - *сильне притворство*; *jackeroo* - *хоробра людина*; *sockeroo* - *щось відмінне*; *swelleroo* - *щось першокласне*; *-erino: sockerino* - *щось дуже хороше*; *-ola: scambola* - *величезний ніс*; *-agazan: swellagazat* - *щось першокласне* та ін. [3, с. 48-49].

Величезне значення у словотворі американського сленгу відіграють словоскладання та парасинтез, як процеси, що ведуть до утворення лексем, які здатні позначати досить складні поняття та об'єкти за допомогою мінімуму мовних засобів. В українському сленгу композити також мають місце, хоча і не таке значне. Композити-сленгізми можна поділити на дві групи: 1) композити, морфологічна та семантична структура яких формується в межах сленгу та 2) композити, які як в американському, так і в українському сленгу приймаються з літературної мови вже сформованими морфологічно та набувають переосмислення (як-правило, метафоричного) у сленгу. Іншими словами, композити першої групи є лише сленгізмами: *дупстрач* - *людина з випуклими очима*; *doughboy* - 1. *піхотинець* 2. *кухар*.

В американському сленгу величезна кількість таких лексем є дериваційною базою для утворення нових сленгових ЛСВ: *one-lunger* - 1. *одноциліндровий двигун* 2. *автомобіль з одноциліндровим двигуном*; *lunch-hooks* - 1. *руки* 2. *зуби* 3. *ворожі або критичні зауваження*; *daisy-cutter* - 1. *бейсбольний м'яч, що торкнувся землі* 2. *тенісна кулька, що торкнулась землі* 3. *кінь, що скаче рясю, не підіймаючи високо над землею ноги* 4. *протипіхотна осколочна бомба, що вибухає на невеликій висоті над землею*.

Композити українського сленгу виникають у помітно меншій пропорції і не мають тенденції до подальшої семантичної деривації: *козлодой* - *дурна та шкідлива людина*; *мордопис* - *обличчя*; *бульбоїд* - *рот*; *рогопил* - 1. *рокабіллі* 2. *неотесаний хлопець*; *стопудово* - *абсолютно точно*; *диво-явище* - *добрий настрій*; *остограмитися* - *випити*; *жмурбригада* - *оркестр, що грає на похоронах*; *даун-спорт* - *бодібілдинг*; *електроматюкальник* - *гучномовець, яйко-сподівайко* - 1. *лисина* 2. *лиса людина*.

До композит другої групи відносимо лексеми, які як в американському, так і в українському сленгу приймаються з літературної мови вже сформованими морфологічно. У сленгу вони лише набувають нових, переважно метафоричних значень: *лунохід* - *міліцейський «бобік»*;

мапет-шоу -- цирк; *м'ясорубка* - 1. м'ясокомбінат 2. велика бійка з серйозними наслідками; *меч-кладенець* - широка краватка; *парнокопитний* - ветеринарний технікум; *пиломатеріали* - повне сп'яніння; *підйом-переворот* - пиятика; *прямокишковий* - той, хто п'є і не п'яніє. Ам. сл.: *pinhead* - дрібні гроші; *dumbbell* - дурень; *lightweight* - несерйозна людина; *daylights* - 1. свідомість 2. відчуття 3. життя 4. мозок; *rainbow* - 1. кривонога людина 2. капсули «Tuinal»; *horse-radish* - героїн; *grass-hopper* - 1. коник 2. саранча 3. легкий військовий літак; *airplane* - 1. пристрій, що підтримує недопалок з марихуаною; *doormat* - безвольна людина.

Контамінація, яка є засобом словотвору та економії мовних засобів одночасно, також використовується в американському та українському сленгу: *музбурса* - музикальне училище; *півлітрекономія* - міфічна наука, під прикриттям якої студенти пиячать замість ходити на пари; *сексодром* - велике двох- або трьохспальне ліжко; *трипдача* - щіро-венерологічний диспансер. Ам. сленг: *A-bomb* - 1. швидкісний автомобіль 2. суміш наркотиків; *hep-rep* - приватна школа для дівчат; *eco-freak* - запеклий прихильник екологічних програм; *gyp-artist* - шахрай.

У сленгу, як і в літературній мові, важливе місце займають скорочення: *кеп* - капітан; *латина* - латиноамериканська мелодія; *магар* - магарич; *напряг* - несподівана неприємність; *прича* - зачіска; *ревер* - ревербіратор (муз.); *універ* - університет; *смур* - похмура людина; *фест* - фестиваль; *нефор* - неформал; *фак* - факультет.

В американському сленгу скороченню підлягає будь-яка частина слова: *am* - amateur; *biz* - business; *doc* - doctor; *dic* - dictionary (апокопа); *copter* - helicopter; *gater* - alligator; *vator* - elevator; *fume* - perfume (аферезис); *recce* - reconnaissance; *dux* - duplex; *bacty* - bacteriology (сінкопа).

Існує і ряд характерних лише для сленгу аббревіатур. В українському сленгу це, як правило, запозичені та переосмислені аббревіатури: *МММ* - щось погане; *БіБіСі* (баба бабі сказала) - ненадійне джерело інформації; *ВДНХ* – барахолка, місце, де продається різний непотріб. Ам. сленг: *BOB* (bring your own buzz) - вечірка, на яку гості приходять зі своїми напоями; *BB* (breasts and buttocks) - еротичний або порнографічний фільм; *GAP* (Gaping American Public) - туристи; *WASP* (white Anglo-Saxon Protestant) - людина північноамериканського походження, що цінує традиційні цінності, культуру і т.д.

В українській мові ряд сленгізмів паралельно із скороченням набувають характерних сленгових суфіксів: *алік* - алкоголік; *сухар* - сухе вино; *технар* - технічний вуз; *тверезяк* - твереза людина; *фотка* - фотографія.

Сучасна українська мова характеризується стрімким збільшенням кількості запозиченої лексики, зокрема англіцизмів, зростанням темпів засвоєння її мовою-реципієнтом, що зумовлено екстралінгвістичними та лінгвістичними чинниками [2, с. 13]. Це в повній мірі стосується і сленгу.

Справді, важливим джерелом поповнення вокабуляру як американського, так і українського сленгу є запозичення: *дрінк* - *напій, переважно алкогольний*; *мен* - *велика людина в кримінальному світі*; *пет* - *домашня тваринка*; *прайс* - *гроші*; *снікерс* - *кров'янка*; *тампакс* - *чай в одноразових пакетах*; *тікет* - *квиток*; *фейс* - *обличчя*; *флет* - *квартира*; *хаєр* - *довге волосся* і т.д.

Ряд запозичень служить деривативним джерелом для нових лексем, які часто оформляються морфологічними формантами української мови: *дрінчити* - *пити*; *тічерка* - *вчителька*; *хайратник* - *мотузочки або прикраси, що одягаються на голову*.

Поряд з англіцизмами у сленгу української мови є ряд «старих» запозичень з інших мов: *варги* - *губи (з польської)*; *бомбони* - *цукерки (з молдавської)*; *мішігін* - *божевільний (із староєврейської)* і т.д.

Запозиченими можна вважати і деякі суфікси, які добавляються до українських сленгізмів: *накателло* - *друг, разом з яким пиячать*; *рагуліссімо* - *найвищий ступінь дурості*; *стаканерія* - *місце, де розливають спиртне*.

Порівняйте американські сленгізми із запозиченими суфіксами: -*нік*: *beatnik* - *бітнік*; -*скі*: *rightski* - *правильно*; *drinski* - *п'яний*; *devilinski* - *жартун, бешкетник*.

Як бачимо, словотворчі процеси, що ведуть до формування субстандартної лексики, однакові як в українському так і в американському сленгу. Основними засобами сленгового словотвору є семантичне переосмислення лексем літературної мови, запозичення, афіксація, словоскладання, контамінація, скорочення. Слід вказати, що такі види словотвору широко застосовуються як в британському, так і в американському сленгу.

В зв'язку з лібералізацією англійської мови та глобалізаційними процесами логічно постає проблема адекватного перекладу текстів, що містять сленгову лексику та фразеологію. Проблема перекладу американського сленгу на українську мову та навпаки має ряд факторів, що мають бути враховані перекладачем, а саме: при виборі відповідника перекладачу слід керуватися необхідністю збереження прагматичного значення, тобто обов'язковим є пошук сленгового відповідника у мові перекладу, що далеко не завжди можливо. В українській мові сленг не має такої ваги, як в американській мові з причини білінгвістичної мовної ситуації, що історично склалася в Україні. Крім того, попри інтенсивні культурні, соціальні та економічні процеси глобалізації, екстралінгвістичний світ українців та американців досить різний, що зумовлює наявність реалій, відсутніх у певній країні. Проте немає потреби скрупульозно шукати відповідник до кожного сленгового утворення в українському або англійському сленгу. Навіть при наявності у реченні хоча б одного сленгізма забезпечується прагматичний вплив, який потрібно донести до реципієнта, метод компенсації може стати у

нагоді в разі відсутності сленгового відповідника певного слова або фрази в мові перекладу.

Проаналізуємо уривок тексту зі сленговою лексикою та фразеологією та його переклад англійською: *«Що в біса робити, коли по ящику нічого путнього не показують – одне мило, предки на фазенду поперлись на сімейному Запезорці, а більшість корешів зі своїми кралями давно на морі сонце ловлять. Нудно, хоч на фікусі вішайся».*

Переклад: There is nothing on the box, just tub-weepers, my folks escaped in the family mini buggy to the country house and all the side-kicks jumped to the seas with the dream-boats. So boring, feel like shooting.

Аналізуючи переклад цього фрагменту, можемо побачити ряд українських сленгізмів: *ящик, мило, предки, поперлись, фазенда, Запезорець, кореша, кралі, ловлять сонце*, з яких *Запезорець* та *фазенда* є сленговими національно-специфічними одиницями. Слово *Запезорець* перекладається способом заміни експлікаційною фразою *mini buggy*, де *buggy* є також сленгізмом. Слово *фазенда* також можна вважати національно-специфічною лексичною одиницею (нейтральне слово «дача»), і було перекладено нейтральним «*country house*».

Також знаходимо сленговий еквівалент до українського слова «*ящик*» в значенні «*телевізор*» – *box*, в якому денотативне, образне та прагматичне значення співпадають, що є дуже рідкісним явищем при перекладі субстандартної лексики. Решта українських сленгізмів при перекладі зберігають прагматичне та денотативне значення, проте повністю змінюють образне значення, що є природним та незворотним явищем при перекладі субстандартної лексики: *мило* – *tub-weepers*; *предки* – *folks*, *кореші* – *side-kicks*, *кралі* – *dream-boats*. Слово “*поперлись*” замінено нейтральним “*escape*”, також фразу «*ловлять сонце*» було упущено при перекладі. Попри ряд неточностей при перекладі, досягається головна мета – передаються денотативні значення слів, прагматика тексту. Що ж до образних значень, виражених метафорами, то їх втрата в більшості випадків є незворотною.

Підсумуємо вищесказане: феномен мовного субстандарту, зокрема сленгу, існує як в англійській, так і в українській мові, особливо значна його роль в американському варіанті англійської мови. Основні словотвірні процеси, що ведуть до утворення сленгізмів, в більшості випадків аналогічні в обох мовах, попри різну роль в кількісному відношенні. При перекладі текстів, що містять елементи субстандарту з метою адекватного відтворення прагматики тексту необхідно вдаватися до пошуку сленгізмів у мові перекладу, в разі потреби вдаватися до методу компенсації. Оскільки метафора є центральним словотвірним способом в обох мовах, незворотнім процесом є заміна більшості образних значень сленгізмів у мові-джерелі іншими образними значеннями у мові перекладу. Перспективним є подальше компаративне вивчення шляхів поповнення сленгового вокабуляру американського

сленгу (сленгу інших мов) та сленгового вокабуляру української та російської мов в кількісному відношенні.

Література

1. Гонта И. А. Структурные и семантические особенности композит-метафор в американском сленге. Дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Г. И. Анатолиевич. // — К., 2000. — 194, [1] с. **2. Кислюк Л. П.** Словотвірний потенціал запозичень у сучасній українській літературній мові (на матеріалі англійських та німецьких запозичень): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 „Загальне мовознавство” / Л. П. Кислюк. // К., 2000. — 16, [1] с. **3. Миллер А. А.** Основные пути формирования лексики сленга / А. А. Миллер // Иностранные языки. // 1971. — № 6. — С. 45-59. **4. Самойлова І. А.** Процеси семантичної деривації в лексиці сучасної української літературної мови (на матеріалі неологізмів 70-90-х років): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 „Українська мова” / І. А. Самойлова. // К., 1999. — 16, [1] с. **5. Хомяков В. А.** Три лекции о сленге. — Вологда : В. А. Хомяков // Вологод. гос. пед. ин-т, 1971. — 104, [1] с. **6. Швейцер А. Д.** Социальная дифференциация английского языка в США. — М. :/А. Д. Швейцер // Наука, 1983. — 216, [1] с. **7. Malmstrom J.** Language in Society / [comp. by Jean Malmstrom] — New Jersey :J. Malmstrom // Hayden Book Com, 1973. — 194, [1] p. **8. Phythian В. А.** A Concise Dictionary of English Slang / [comp. by В. А. Phythian] — London /В. А. Phythian // Hodder and Stoughton, 1987. — 196, [1] p. **9. Русско-английский** словарь ненормативной лексики [составитель Д. И. Квеселевич] — М. : ООО «Издательство Астрель», 2002. — 1120 с. **10. Український** молодіжний сленг сьогодні. Словник [уклад. С. Пиркало] — К.: Мова та історія, 1999. — 88 с. **11. Український** жаргон. Словник [уклад. Леся Ставицька]. — К. : Критика, 2005. — 496 с.

Гудманян А. Г., Гонта І. А. Проблема словотвору та перекладу українського та американського сленгу.

У пропонованій статті автори в компаративному аспекті аналізують способи словотвору в американському та українському сленгу та пропонують шляхи перекладу сленгізмів.

Ключові слова: словоскладання, парасинтез, контамінація, лексико-семантична деривація.

Гудманян А. Г., Гонта И. А. Проблема словообразования и перевода украинского и американского сленга.

В предлагаемой статье авторы в компаративном аспекте анализируют способы словообразования в американском и русском сленге и предлагают способы перевода сленгизмов.

Ключевые слова: словосложение, парасинтез, контаминация, лексико-семантическая деривация.

Gudmanyam A. G., Gonta I. A. The problem of the word forming and translation of the Ukrainian and American slang.

The authors of the suggested article compare and analyse ways of word-forming in the American and Ukrainian slang.

Key words: compounding, parasyntesis, contamination, lexico-semantic derivation.

УДК 81'25

Михайленко О. О.

**АЛГОРИТМ ДІЙ ПЕРЕКЛАДАЧА
ЯК ТЕРМІНОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

Як відомо, будь-яка наука має набір універсальних базових понять, що приймаються та визнаються усіма дослідниками незалежно від їхніх поглядів на ті чи інші явища в межах певної науки [1, с. 127]. Сформовані такі поняття і в перекладознавстві. Більшість з них є достатньо стабільними та можуть бути віднесені до теоретико-перекладацьких універсалій. За Л. Л. Нелюбіним, перекладацькі універсалії – це поняття та категорії перекладу, що існують незалежно від умов перекладу, жанрового характеру тексту, мов, що вступають в контакт у процесі перекладу [8, с. 151]. До перекладацьких універсалій належать вихідна мова, цільова мова, текст оригіналу, текст перекладу, одиниця перекладу, інваріант перекладу, адекватність перекладу тощо. Оскільки наші знання про переклад удосконалюються, поняття, що входять до складу теоретико-перекладацьких універсалій, постійно уточнюються. Так, *метою* цієї оглядової статті є аналіз перекладацьких універсалій, що складають загальний алгоритм операційної діяльності перекладача та належать до концептуального апарату теорії перекладу.

На думку дослідника військового перекладу В. В. Балабіна, загальний алгоритм операційної діяльності перекладача виглядає так: стратегія перекладу → тактика перекладу → технологія перекладу → спосіб перекладу → метод перекладу → прийом перекладу → операція (оптимальний відповідник) [2, с. 183]. На нашу думку, такий алгоритм є досить чітким, він точно передає суть дій перекладача будь-то письмового чи усного тексту. Наведемо визначення кожної ланки цього ланцюжка.

Услід за І. С. Алексеевою, під *стратегією перекладу* розуміємо порядок та суть дій перекладача у перекладі конкретного тексту [1, с. 321]. Під *тактикою перекладу* [2, с. 129] розуміємо конкретизацію

стратегії перекладу на підставі врахування виду перекладу та умов діяльності перекладача. На відміну від стратегії, тактика не може бути ідентичною для різних видів перекладу – усного та письмового, військового та художнього. Якщо стратегію перекладу можна апріорі визначити як загальну мету, надзадачу, завдання-максимум перекладацької діяльності, то тактика завжди конкретна. *Технологія перекладу* – вибір та застосування оптимальних способів, методів і прийомів перекладу, спрямованих на реалізацію стратегії і тактики перекладу [2, с. 131].

Детальніше слід зосередитися на таких суттєвих для теоретичного опису перекладу поняттях, як “спосіб перекладу”, “метод перекладу” та “прийом перекладу”, що часто використовуються у перекладознавстві як синоніми, з чим важко погодитися.

Як відомо, кожна наука має свої *способи, методи та прийоми*. *Способом* називають закономірність або загальні правила виконання дій, спрямованих на вирішення завдань. *Спосіб* – це не окремі операції, а основне правило досягнення поставленої мети, один із реально існуючих шляхів вирішення всього завдання. *Прийоми* пропонуються для вирішення часткових завдань, що виникають у цілеспрямованій діяльності. *Методом* можна назвати запрограмовану систему цілеспрямованих дій і прийомів. Метод обов’язково враховує умови й існуючі закономірності діяльності чи шляхи досягнення кінцевої мети [2, с. 119].

Так, одне із визначень поняття “спосіб” у перекладознавстві було запропоновано Р. К. Міньяр-Белоручевим [7]. Дослідник вважає *спосіб перекладу* однією з основних категорій науки про переклад і виділяє два способи перекладу як об’єктивно існуючі закономірності переходу від однієї мови до іншої: *знаковий спосіб* перекладу, за якого перекладацькі операції здійснюються на формально-знаковому рівні, і *смысловий спосіб* перекладу, що припускає попередню ідентифікацію денотата з наступними пошуками іншомовного еквівалента [7, с. 100]. Проте це суто теоретичне визначення потребує уточнення з метою уможливлення його практичного застосування.

На відміну від способу перекладу, *метод перекладу* – це не об’єктивно існуюча закономірність, а “цілеспрямована та запрограмована система прийомів, що враховує закономірно існуючі способи перекладу. Методи залежать від виду перекладу і корелюють з ним. Розглядати їх у відриві від виду перекладу неможливо” [7, с. 111].

Прийоми в перекладі з’являються тоді, коли звичний ланцюжок дій переривається, коли перекладач стикається з труднощами і йому необхідно здійснити додаткові операції. Можна сказати, що прийомом у перекладі називають усяку додаткову дію, що сприяє передачі повідомлення. Отже, *прийомом перекладу* називають додаткові дії, чи конкретні операції, спрямовані на подолання труднощів при перекладі [2, с. 121].

Услід за Р. К. Мін'яяр-Белоручевим, вважаємо, що метод і прийом мають розглядатися в перекладознавстві як явища, похідні від способів перекладу – закономірно існуючих основних правил процесу перекладу. Способи, прийоми та методи перекладу обираються перекладачем залежно від його кваліфікації, а також від виду та одиниці перекладу. Серед цих трьох понять (спосіб, прийом і метод перекладу) тільки спосіб може розглядатися як одна з основних категорій перекладу, що класифікує, тому що тільки спосіб перекладу існує як об'єктивна закономірність. Прийом, як правило, вирішує часткове завдання, допомагає перебороти труднощі, що виникають в цілеспрямованій діяльності перекладача, а метод – це система прийомів [7, с. 230].

Разом із поняттям “прийом перекладу”, досить часто у перекладознавчій літературі спостерігаємо терміни “перекладацька операція”, “перекладацька трансформація”, “перекладацьке перетворення” тощо. Чи є ці поняття ідентичними, чи все ж таки їх слід розмежувати?

Скористаємося визначеннями, зібраними професором Л. Л. Нелюбіним у своїй ґрунтовній праці “Толковый переводоведческий словарь” [8]. Отже, *прийомом перекладу* є діяльність перекладача або конкретні *операції*, викликані труднощами, що виникли у процесі перекладу [8, с. 165]. А також *перекладацькими прийомами* вважають види операцій, що здійснюються перекладачем над текстом оригіналу з метою отримання тексту перекладу [8, с. 151]. *Трансформації у перекладі* – це основа більшості прийомів перекладу. Вони полягають у зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, що має бути переданою [8, с. 230]. Також *перекладацькі трансформації* – це третя категорія відповідників, коли відповідник створює сам перекладач, виходячи зі змісту мовленнєвої одиниці [8, с. 151]. Разом із першою та другою категоріями, трансформації складають основні типи перекладних відповідників, коротко охарактеризованих відомою дослідницею перекладу І. С. Алексєвою [1, с. 153]. Так, у процедурі пошуку відповідників розмежовуються три варіанти перекладацьких дій (або, відповідно, три різних прийоми): 1) перекладач бере готовий відповідник, не маючи вибору; 2) перекладач здійснює вибір з декількох варіантів; 3) перекладач створює власний відповідник у межах закономірностей мови. Відповідники, отримані за допомогою першого прийому, І. С. Алексєва називає однозначними еквівалентними відповідниками; результати використання другого прийому – варіантними відповідниками; а відповідники, створені самим перекладачем – трансформаціями [1, с. 155].

До групи *трансформацій* входять відповідники, що їх перекладач “вибудовує” сам, не користуючись готовим арсеналом засобів. Уявлення про те, що до трансформацій перекладач вдається у крайніх випадках, виявивши, що готових відповідників немає, виявляється невірним,

оскільки застосування усіх трьох наведених вище прийомів пошуку відповідників відбувається одночасно, а вірогідність успіху (що перекладач знайде раніше: потрібний еквівалент чи потрібну трансформацію) спрогнозувати досить складно. На нашу думку, класифікація перекладних відповідників за І. С. Алексеевою, порівняно із попередніми класифікаціями, є більш уточненою та придатною для сприйняття і дослідником, і студентом-перекладачем, оскільки вона заснована на глибокому аналізі попередніх теоретичних праць та підкріплена власними прикладами та висновками.

Цікавим є погляд на перекладацькі операції Л. К. Латишева [5, 6]. Перш за все, відомий дослідник розділяє всі операції (перекладацькі прийоми у термінології Л. К. Латишева) на два способи: *підстановки* (відповідники за класифікацією І. С. Алексеевої) та *трансформації* [5, с. 120]. Підстановки є найпростішим способом, заснованим на максимально можливому семантичному паралелізмі вихідної та цільової мов. Іншим способом, що використовує мотивований відхід від потенціально можливого семантико-структурного паралелізму вихідної та цільової мов, є перекладацькі трансформації. На нашу думку, це найгрунтовніше та найвдаліше визначення поняття трансформації у перекладі.

Типологію перекладацьких перетворень Л. К. Латишев базує на розрізненні мовних рівнів, виділяючи *структурно-рівневі* та *змістові трансформації*, зазначаючи, що межа між ними не абсолютна, оскільки деякі типи трансформацій мають ознаки і першого, і другого класів. У його типології представлені категоріально-морфологічні, синтаксичні, лексичні трансформації, а також глибинні перетворення, що виходять за межі рівнів мовної системи і стосуються рівня структури мовлення, оскільки в цьому випадку “зазнає змін сама схема мислення” [6, с. 255].

Цінність структурно-рівневої класифікації перекладацьких трансформацій полягає у тому, що показує перекладачеві шляхи пошуку в мові перекладу засобів вираження, відмінних від засобів мови оригіналу.

Окрім фундаментальних типів трансформацій – структурно-рівневих та змістових – Л. К. Латишев виокремлює також “специфічні” перекладацькі прийоми (антонімічний переклад, експлікацію/імплікацію змісту, метафоризацію/деметафоризацію, конверсні перетворення тощо), які дослідник вважає ефективним інструментом знаходження оптимального перекладацького рішення [6, с. 289].

На нашу думку, у класифікації перекладацьких операцій Л. К. Латишева приваблює перш за все те, що не кожна перекладацька процедура розглядається ним як трансформація. Інакше кажучи, процес перекладу також не може бути представлений як міжмовна трансформація. За Л. К. Латишевим міра застосування перекладацьких трансформацій має бути адекватною: з одного боку, трансформація повинна бути достатньо радикальною, щоб запобігти буквалізму у

перекладі, а з іншого боку – мінімально необхідною, не впадаючи при цьому в протилежну крайність – перекладацьку вольність [6, с. 304].

Але, говорячи про трансформації у перекладі, слід мати на увазі, що вже запропоновано уточнений термін – трансформаційна операція – на позначення конкретних перекладацьких трансформуючих дій [3]. Доцільніше вживати саме цей термін, оскільки він точніше відтворює процес діяльності перекладача. Проте більшість дослідників перекладу для зручності все ще продовжують користуватися терміном “трансформація”.

Класифікація перекладацьких трансформацій за Л. К. Латишевим дала основу для подальших досліджень. Так, колектив санкт-петербурзьких дослідників перекладу на чолі з Н. І. Дзенс, взявши за основу класифікацію трансформацій цього відомого теоретика перекладу, проаналізував та розширив її, навівши синоніми основних категорій перекладознавства у терміносистемах різних теоретиків перекладу, ілюструючи теоретичні твердження оригінальними прикладами німецько-російського перекладу [4]. Надавши відомості, що систематизують основні способи та прийоми перекладу, та розробивши комплекс вправ, що містять широкий ілюстративний матеріал для збагачення студентів знаннями “перекладацьких прецедентів” – готових перекладацьких рішень, якими професійний перекладач має володіти на рівні автоматизму, – автори зробили вагомий внесок у розвиток сучасної теорії та практики перекладу.

Отже, розглянувши у межах цієї оглядової статті базові поняття, що складають загальний алгоритм дій перекладача, можемо зробити висновок, що в сучасному перекладознавстві все ще існує різнобій у розумінні та формулюванні цих важливих категорій, і для уникнення класифікаційної плутанини слід намагатися уніфікувати перекладознавчу термінологію. При цьому доцільно спиратися на визначення теоретико-перекладацьких універсалій, запропонованих класиками перекладу, але, оскільки перекладознавство, як будь-яка наука, не стоїть на місці, її понятійно-категоріальний апарат постійно уточнюється, що вимагає від усіх перекладознавців уважного стеження за роботами саме сучасних дослідників та використання їхніх новітніх розробок у своїй теоретичній та практичній діяльності.

Література

- 1. Алексеева И. С.** Введение в переводоведение / И. С. Алексеева // СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М. : Академия, 2008. – 368 с.
- 2. Балабін В. В.** Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Балабін В. В. // К., 2002. – 308 с.
- 3. Гарбовский Н. К.** Теория перевода / Н. К. Гарбовский // М. : Изд-во Моск. ун-та, 2007. – 544 с.
- 4. Дзенс Н. И.** Теория и практика перевода / Н. И. Дзенс, И. Р. Перевышина, В. А. Кошкарров // СПб. :

Антология, 2007. – 560 с. **5. Латышев Л. К.** Перевод: теория, практика и методика преподавания / Л. К. Латышев, А. Л. Семенов // М. : Академия, 2003. – 192 с. **6 Латышев Л. К.** Технология перевода / Л. К. Латышев // М. : Академия, 2001. – 320 с. **7. Миньяр-Белоручев Р. К.** Общая теория перевода и устный перевод / Р. К. Миньяр-Белоручев // М.: Воениздат, 1980. – 237 с. **8. Нелюбин Л. Л.** Толковый переводоведческий словарь / Л. Л. Нелюбин // М. : Флинта: Наука, 2006. – 320 с.

Михайленко О. О. Алгоритм дій перекладача як термінологічна проблема.

У статті представлено стислий огляд позицій теоретиків перекладу щодо проблеми визначення перекладацьких універсалій, що складають загальний алгоритм операційної діяльності перекладача. Висвітлено необхідність їх уточнення та систематизації.

Ключові слова: перекладацька універсалія, алгоритм операційної діяльності перекладача, спосіб перекладу, метод перекладу, прийом перекладу, перекладацька трансформація, трансформаційна операція.

Михайленко Е. А. Алгоритм действий переводчика как терминологическая проблема.

В статье представлен краткий обзор позиций теоретиков перевода относительно проблемы определения переводческих универсалий, которые составляют общий алгоритм операционной деятельности переводчика. Определена необходимость их уточнения и систематизации.

Ключевые слова: переводческая универсалия, алгоритм операционной деятельности переводчика, способ перевода, метод перевода, прием перевода, переводческая трансформация, трансформационная операция.

Mykhailenko O. Translator's Operational Algorithm as a Terminology Problem.

The article presents a brief review of translation theorists' views on the problem of defining basic translation studies terms which make the general translation algorithm. There has been highlighted the necessity of their more precise definition and systematization.

Key words: translation universal, translator's operational algorithm, way of translation, method of translation, translation technique, transformations in translation, transformational operation.

УДК 81'25=111/=161.2

Ребенко М. Ю.

МІСЦЕ ПРИЙОМУ ДЕФОРМАЦІЇ В ТЕОРІЇ АДАПТИВНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Переклад як своєрідний тип міжмовної та міжкультурної комунікації, наділений багатограним характером і, відповідно, може оцінюватися з різних точок зору: (1) з точки зору відповідності оригіналу (незважаючи на ефект, створений перекладом) або (2) з точки зору комунікативного ефекту, досягнутого за допомогою перекладу (його прагматичною адекватністю) [1, с. 96]. Контroversійність окресленої проблеми визначила актуальність нашого дослідження.

Об'єктом даної розвідки обрана стратегія трансляційної деформації як одна з найактуальніших проблем сучасного перекладознавства та інтеркультурології. Предметом аналізу стали умови появи феномену правомірної деформації у перекладах оповідання сучасного американського прозаїка Джерома Д. Селінджера (J. D. Salinger "Down at the Dinky", 1949) українською («У човні» – у виконанні Дмитра Кузьменка, 2008) та російською («В лодке» – у виконанні Нори Галь, 1962) мовами.

Отже, у рамках даного дослідження ставимо за мету визначити місце, значення та передумови появи феномену трансляційної деформації у теорії адаптивного перекладу. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: (1) окреслити ступінь вивчення явища трансляційної деформації на сучасному етапі розвитку науки про переклад; (2) провести контрастивний аналіз явищ адаптивного та деформаційного перекладів; (3) визначити залежність адаптивно-деформаційного потенціалу тексту від ступеня його прагматичної орієнтації та (4) змалювати перспективи майбутніх досліджень феномену деформації як центрального об'єкту нашої роботи.

Дискусії навколо проблеми ступеня усвідомлення перекладачем своєї відповідальності не лише перед оригіналом і його автором, а й перед читачами перекладу знаходимо у працях В. Комісарова [2], В. Радчука [3], О. Кальниченка та В. Подміногіна [4], М. Новикової [5], С. Антонюк [6], В. Демецької [1], О. Дзери [7], Т. Аленькіної [8] та Ю. Найди [9].

У вітчизняному й зарубіжному перекладознавстві ще й досі бракує системного теоретичного обґрунтування явища адаптації як одного з базисних понять перекладознавства [1, с. 96]. Про те, що прийому трансляційної деформації як явищу, прагматично маркованому та підпорядкованому особливостям природи індивідуальності перекладача, приділено ще менше уваги, читаємо у М. Гарбовського [10, с. 506-508, 514]. У попередніх роботах нами вже розпочато дослідження феномену

деформації як перекладознавчої проблеми [Карабан, Ребенко, Київ, 2007, с. 27-31], визначено найважливіші крос-культурні чинники, що спонукають до перекладацької деформації [Ребенко, Київ, 2009, с. 324-332], окреслено передумови появи цієї крайньої форми перетворень при перекладі [Ребенко, Київ, 2009, с. 160-163], доведено, що цей прийом не є руйнівним, а таким, що адекватно передає прагматично-релевантний комунікативний ефект при перекладі [Ребенко, Черкаси, 2009, с. 254-258], а також окреслено сферу вивчення феномену адаптації як явища дозволеної деформації при перекладі [Ребенко, Хмельницький, 2009, с. 177-180].

Слід наголосити, що явище адаптації як можливої форми пізнання іншомовної культури [8, с. 3] розглядається у нашому дослідженні у площині «адаптація як метод перекладу (адаптивний переклад)», а не як окремий дискурс. Адаптація-дискурс, на думку В. Комісарова, це «радикальні перероблення оригіналу» [2, с. 5]. За твердженням А. Науменка, дане кардинальне явище «загублює «арфу» першоджерела» і «затоплює «поетичну Атлантиду» оригіналу» [11, с. 181]. І, нарешті, В. Демецька акцентує увагу на тому, що «адаптація й переклад репрезентують принципово відмінні види практичної діяльності, причому на відміну від перекладу адаптація рівносильна руйнації та перекрученню джерельного тексту» [1, с. 97]. Натомість адаптація-прийом – це не межова, а оказіональна трансформація елементів, що не спричиняє повної зміни тексту.

Із варіантом адаптивної інтерпретації стикаємося вже на перших сторінках перекладених текстів, обраних для дослідження. Назву оповідання “Down at the Dinghy” український перекладач Д. Кузьменко переклав як «У човні», що дещо підмінює вихідну предметну ситуацію (пор.: перший варіант російського перекладу, виконаного Н. Галь, вийшов під назвою «В ялик» («Новый мир», 1962, № 4), найкращою ж вважається російська публікація під назвою «В лодке» [12]). Номінація «dinghy» називає певну маленьку шлюпку, надувний гумовий човник, туз або ялик. Цей троп зустрічається в тексті оригіналу (ТО) п’ять разів і жодного разу він не збережений у перекладі. Перекладач так і не наважився більш точно передати цю загадкову назву, натомість зустрічаємо традиційні «бот» і «човен». Напрошується запитання: «Якими образами керується автор при виборі нестандартного «dinghy», замість усім відомого «boat»? Селінджерівський ідіостиль змальовує велику бурхливу річку під назвою ЖИГТЯ, у води якої наважується заплисти маленький «нетакий-як-усі» ялик (не корабель і навіть не човен!). Подібне «невігластво» викликає у «правильного суспільства місіс Снеллів» бурю обурення й тиску. Цей ідіомалюнок бачить і перекладач. Однак, він усвідомлює, що переклад на кшталт «Річкою у тузі» чи «Униз за течією на борту ялика», по-перше, буде задовгим та обтяжливим як для назви, по-друге, важко сприйматиметься та викличе запитання про походження незрозумілих «тузи» чи «ялика» і, по-третє,

переломить (не в кращий бік) такий лаконічний і міцно вкорінений у пам'яті радянського читача російський переклад «В лодке», який, без перебільшення, став класичним. Саме такі положення, об'єктивність яких зумовлена часовим мірилом, зумовили вибір перекладача на користь прийому адаптації для передачі назви оповідання Селінджера. Як результат – українській (як і російській) аудиторії змальована інша, традиційна картина, така, що не викликає у реципієнта бажаного автором ефекту, не примушує його замислитися, не сприяє розкриттю авторської імплікатури, а взагалі її стирає та нейтралізує.

Під явищем трансляційної деформації розуміємо, перш за все, такі правомірні okazіональні перетворення у тексті перекладу (ТП), вибір на користь яких підпорядкований закону індивідуальної свободи перекладача та відповідає смакам стилістики його перекладу. Характерною ознакою окресленого перекладацького прийому з перетворення вихідного тексту в перекладі є свідомий вибір перекладача. Виправданням рішення обрати подібну крайню інтерпретаційну стратегію є, як стверджує М. Гарбовський [10, с. 513], прагнення перекладача вирішити окреме або глобальне завдання при перекладі. Тому, враховуючи невисокий ступінь висвітлення сучасною наукою про переклад проблеми стратегії деформації у порівнянні з конструктивним вивченням адаптивних моделей трансляції, доречним, на нашу думку, є детальніша та більш чисельна ілюстрація саме деформаційної моделі у ТП, що аналізуються.

Наприклад:

“... she ... made an oval out of the thumb and index finger of her right hand, drew the oval to her mouth, and - kazoo style - sounded something like a bugle call” [13].

Д. Кузьменко чітко усвідомлює, що введення у ТП невідомої українській аудиторії реалії – казу (американський народний духовий інструмент), переклад якої мав би бути маргінальним, значною мірою обтяжить текст. Але й вилучати цю реалію з перекладу неправомірно. Тому рішення перекладача – іншими лексичними засобами передати характер сигналу американського інструмента, звук якого нагадує звучання мідних духових: «...вона ... зімкнула великий та вказівний палець правої руки, піднесла цей овал до уст та прогуділа щось схоже на сигнал» [14].

Сучасна норма перекладу пов'язує процес трансляції не лише з подоланням міжмовних і міжкультурних бар'єрів, але й із нейтралізацією суб'єктивно-особистісного ставлення перекладача до ТО. З одного боку висувається вимога максимальної «невидимості» перекладача, з іншого – багатомісний перекладацька практика остаточно довела, що «прагматична» нейтралізація перекладацької позиції неможлива з причин, зумовлених (1) специфічною «читацькою» суб'єктивністю перекладача та (2) неминучістю перекладацьких рефлексій, тобто виникненням певних внутрішніх смислів та індивідуальних оцінок,

опосередкованих особистісною картиною світу з притаманною їй системою цінностей [1, с. 97-98]. Інтерпретаційна настанова перекладача простежується вже тоді, коли «оригінал ще тільки-но сприймається своїм майбутнім перетворювачем» [5, с. 39]. Перекладач поєднує в собі іпостасі адресанта й адресата, добираючи до одних компонентів тексту відповідники, а до інших – трансформації, адаптації, а також, у крайніх випадках, деформації.

Розгляньмо наступний приклад деформації при перекладі феномену «гра слів»:

“Sandra – told Mrs. Snell – that Daddy’s a big-sloppy-kike”...

“It’s one of those things that go up in the air,” he said. “With string you hold” [13].

– *«Сандра... сказала місіс Снелл... що наш тато здоровий... брудний... жидюга...»*

– *Жидюга це жидюга – той, хто ні з ким не хоче ділитися...» [14].*

Безперечно, первинна й вторинна ситуації різняться образністю. В англомовному контексті Лайонел по-дитячому асоціює образливе «kike» з повітряним змієм (kite), який відлітає в небо назавжди (що є справжнім горем для кожної дитини!). Така невігадлива, по-дитячому зрозуміла, але в той самий час наповнена істинними, непідробними стражданнями ситуація! В українському перекладі Лайонел, який, як виявляється, знає і розуміє образливе значення слова “жид”, постає дорослою особистістю, яка вже давно виросла з казок про зміїв (пор. рос. переклад: – *«Сандра... сказала миссис Снелл... что наш папа... большой... грязный... иуда... – Чуда-юда... это в сказке... такая рыба-кит...» [12]*). Різні картини – різне сприйняття реципієнтами. Цей приклад є варіантом вирішення дилеми: рішення перекладача – завдання перекладу. Отже застосування подібної, на наш погляд, правомірної деформації максимально наблизило, наскільки це дозволив творчий тандем майстерності перекладача та законів мови перекладу, вторинну цільову аудиторію до оригінальної ситуації. Таким чином, адекватна передача авторського задуму виправдовує перекладацький хід – стратегію правомірної перекладацької деформації.

Як відомо, проблема адекватності перекладу – це, насамперед, відтворення ефекту, реакції. Мірило адекватності перекладу – читацьке сприйняття. Отже, погоджується В. Демецька [1, с. 101], іноді, для збереження реакції необхідно застосувати до оригіналу трансформації різного роду, навіть радикальні.

Переклад фрази «a peculiar amalgamation of ‘Taps’ and ‘Reveille’» [13], як *«Бу-Бу протрубила сигнал – то ли утреннюю зорю, то ли вечернюю» [12]*, у виконанні Н. Галь, викликав жваву полеміку ще за життя талановитої перекладачки (листівка від подруги та перекладачки С. О. Мітіної, від 28.VI.82). С. О. Мітіна вказувала на той факт, що сигнал «зоря» – виключно сухопутний, його не трублять на кораблях. У листі-відповіді Н. Галь пояснює і, навіть, виправдовує свій

перекладацький вибір первісною вигадкою усього «адміралтейства» Бу-Бу, грою героїні у несправжніх, таких собі моряків-розбійників. І якщо у цій казці проводяться «перевірка стермафоров», то чому б у ній не пролунали сигналу «утренней зори, то ли вечерней»?! Тому, навіть такі радикальні інтерпретації, що насправді деформують вихідну ситуацію, мають «виправдання» – свідомий перекладацький вибір у руслі певної стратегії перекладу.

Насамкінець, варто наголосити, що, не дивлячись на негативну асоціативну конотацію поняття деформації, яке в українській мові виявляється однозначно закріпленим лише за фізичними процесами, стратегію правомірної деформації не слід плутати, наголошує М. Гарбовський [10, с. 514], з перекладацькими помилками. Наприклад, у ТО, який був створений у 1949 році, *the electric stove* перекладено – «електричний камін» (пор.: у рос варіанті – «*электрическая плита*»), тоді як свою історію електрокаміни розпочинають із 60-70 р.р. минулого століття. Інші приклади: «*Jerome the Ostrich playing the violin*» інтерпретоване у «*Джером Страус, що грав на віолончелі*»; «*his hair, ... was a little sun-bleached on top*» [13] – «*і його волосся, ... трохи вицвіло вгорі*» [14]. Неодмінно виникає питання «Вгорі – це де саме?»

Ми також не акцентуємо увагу на прикладах неправомірної деформації, як-от:

«*Only, it drives ya loony, the way that kid goes pussyfootin' [виділено нами] all around the house. Ya can't hear him, ya know. I mean nobody can hear him, ...*» [13]. У Селінджера Лайонел обережно прокладає собі шлях, безшумно пробирається, ступає немов би кішка, щоб (борони боже!) не скомпрометувати себе жодним звуком. Перед очима первинної аудиторії вимальовується дитина, що відчуває суспільне невдоволення своєю «не схожою на них усіх» особистістю, такий собі ізгой, який прагне залишатися для всіх непомітним, аби вкотре не наткнутися на глуху стіну непорозуміння.

Ознайомившись із українським та російським перекладами, знаходимо інше бачення перекладачами цього фрагменту. Порівняймо: «*Тільки ж мене до божевілля доводить те, як ця дитина никає [виділено нами] по всьому будинку. І його ж не чути зовсім.*» [14]. Відомо, що никає або тиняється та людина, якій нічим зайнятися, нема куди дітися від нудьги. Зазвичай у такому стані автоматично робляться зайві рухи, нерідко із шумовим ефектом, задля привернення уваги оточуючих. Аби тільки на тебе звернули увагу й, можливо, підказали, як дати собі раду! Дітям з їх активним образом життя та живою зацікавленістю в усьому, що відбувається навкруги, не характерна подібна пасивна поведінка. Скоріш за все так буде поводитися втомлена, навчена життєвим досвідом людина, аж надто далека від дитячої легкості та прозорості думок. Коли читаєш у російському ТП, як Лайонел «шныряет по всему дому» [12], бачиться звичайна допитлива дитина, яка прагне сунути свого носа скрізь задля отримання відповідей на всі свої запитання.

Отже, маємо три різні інтерпретації одної номінації – три різні образи, що в свою чергу породжують неоднакові ситуації. Читач несвідомо малює в своїй уяві аж ніяк не «істинного» Лайонела, наляканого своєю несхожістю на авторитетних дорослих, а звичайну допитливу дитину, чи, тим гірше, втомленого від життєвих проблем чоловіка.

Отже, проведений контрастивний аналіз двох перекладацьких прийомів – адаптації та деформації – дозволяє говорити про адаптивну модель перекладу, як про підміну вихідної предметної ситуації у результаті об'єктивних причин – міжмовної асиметрії. У свою чергу деформаційна підміна вихідної ситуації виникає в результаті дії суб'єктивних характеристик, а саме: міжкультурної асиметрії в авторському та перекладацькому баченні проблеми. І якщо адаптивна інтерпретація не знижує комунікативно-прагматичного потенціалу оригіналу, то деформація-метоавторизм призводить до певних втрат – допустимих модифікацій перекладача, виконаних у «власному стилі».

Таким чином, переклад, маркований стратегіями адаптації чи деформації, може називатися адекватним завдяки комплементарному характеру перекладацьких і зазначених вище інтерпретаційно-адаптивних стратегій. Інша річ, пропорції традиційно-перекладацьких і okazіонально-індивідуальних стратегій підпорядковані прагматичному типу тексту. Чим ближче прагматична функція тексту до доміантних, тим більше адаптивних стратегій необхідно застосувати, при цьому не забуваючи про власне перекладацькі. Іншими словами, головний критерій адаптації тексту з елементами правомірної деформації – це його прагматична орієнтація.

Перспективу подальших розвідок у контексті окресленої проблематики вбачаємо у ґрунтовному дослідженні природи феномену правомірної перекладацької деформації та аналізі впливу прагматичної установки першоджерела на появу деформацій у ТП.

Література

- 1. Демецька В. В.** Адаптація як поняття перекладознавства й культурології / В. В. Демецька // Вісник СумДУ: Наук. журнал. Філологічні науки. – № 1'2007. – Т. 2. – С. 96-102.
- 2. Комиссаров В. Н.** Перевод и интерпретация / В. Н. Комиссаров // Тетради переводчика / Под ред. Л. С. Бархударова. – М. : Высшая школа, 1982. – Вып. 19. – С. 3-20.
- 3. Радчук В.** Протей чи Янус? (Про різновиди перекладу) / В. Радчук // Матер. міжнар. наук.-практ. конф. «Григорій Кочур і український переклад» (м. Ірпінь, 27-29 жовт. 2003 р.). – Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – С. 255-267.
- 4. Кальниченко О. А., Подміногін В. О.** Переклад та адаптація / О. А. Кальниченко, В. О. Подміногін // Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Романо-герм. філологія. – Харків: ХНУ, 2004. – № 636. – С. 201-206.
- 5. Новикова М. А.** Прекрасен наш союз /

М. А. Новикова // Литература – переводчик – жизнь: Лит.-крит. очерки. – К. : Рад. письменник, 1986. – 224 с. **6. Антонюк С. М.** Прагматична адаптація при перекладі (на матеріалі кінофільму ‘Family Man’) / С. М. Антонюк // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. Збірник наукових праць. – 2007. – Ч.1. – С. 13-16. **7. Дзера О. В.** Індивідуально-авторське трактування біблійних мотивів як перекладознавча проблема (на мат. укр. перекладів творів Дж. Г. Байрона): Автореф. канд. філол. наук / О. В. Дзера // Київ, 1999. – 25 с. **8. Аленькина Т. Б.** Комедия А. П. Чехова «Чайка» в англоязычных странах: феномен адаптации: Автореф. канд. филол. наук / Т. Б. Аленькина // Москва, 2006. – 30 с. **9. Nida E.** Towards a Science of Translating / E. Nida // Leiden, 1964. – 178 p. **10. Гарбовский Н. К.** Теория перевода: Учебник / Н. К. Гарбовский // М., 2004. – 543 с. **11. Науменко А. М.** Типи перекладу і адекватність / А. М. Науменко // Вісник СумДУ: Зб. наук. праць. – Серія «Філологічні науки». – № 4(50). – Суми: Вид-во СумДУ, 2003. – С. 176-183. **12. Сэлинджер Дж.** Над пропастью во ржи; Выше стропила, плотники: Повести. Рассказы. (Пер. Н. Галь) / Дж. Сэлинджер // М. : ТЕППА, 1997. – С. 328-337. – Режим доступу до тексту: http://lib.ru/SELINGER/sel_gal.txt **13. Salinger J. D.** Nine Stories. Franny and Zooey. Raise High the Roof Beam, Carpenters / J. D. Salinger // Moscow : Progress Publishers, 1982. – P. 80-89. – Режим доступу до тексту: <http://salinger.narod.ru/Texts/N5-DownAtTheDinghy-en.htm> **14. Селінджер Дж.** У човні. З англ. пер. Д. Кузьменко/ Дж. Селінджер // Всесвіт – журнал ін. літ. – № 9-10. – ТОВ Вид. дім «Всесвіт», 2008. – С. 20-27. – Режим доступу до тексту: <http://kuzmenko.org.ua/uk/salinger/dinghy>

Ребенко М. Ю. Місце прийому деформації в теорії адаптивного перекладу.

На матеріалі перекладів англomовного твору проаналізовано умови появи феномену правомірної деформації. Визначено місце та значення явища трансляційної деформації у теорії адаптивного перекладу.

Ключові слова: адаптація-прийом, стратегія трансляційної деформації, правомірна деформація, прагматика тексту

Ребенко М. Ю. Место приема деформации в теории адаптивного перевода.

На материале переводов английского произведения проанализировано условия появления феномена правомерной деформации. Определено место и значение явления трансляционной деформации в теории адаптивного перевода.

Ключевые слова: адаптация-прием, стратегия трансляционной деформации, правомерная деформация, прагматика текста.

Rebenko M. Yu. The place and significance of translation deformation in the theory of adaptive translation.

Analyzed are the peculiarities of the justified source text deformation in target texts. Determined are the place and significance of translation deformation phenomenon in the theory of adaptive translation.

Key words: method of adaptation, translation deformation strategy, justified source text deformation, text pragmatics.

УДК 81'255.4(045)

Сидоренко С. І.

**ВІДТВОРЕННЯ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ РОМАНУ
Ш. БРОНТЕ „ДЖЕН ЕЙР” В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ**

Аналіз інтертекстуальної парадигми художнього тексту є одним з актуальних питань філологічних досліджень на сучасному етапі. Категорія інтертекстуальності є однією з важливих текстових категорій, що вивчалася багатьма вченими: Ю. Крістевою, М. М. Бахтіним, І. В. Арнольд, Р. Бартом, Ж. Дерріда та ін. Різні аспекти інтертекстуальності художнього твору є предметом дослідження у значній кількості наукових праць, проте феномен інтертекстуальності у багатогранності його проявів потребує подальшого вивчення та систематизації, зокрема у перекладознавчому аспекті.

Згідно з основними постулатами теорії інтертекстуальності, неможливо створити художній твір, не спираючись на попередній письменний досвід людства, без згадування інших авторів та їхніх творів. Отже, кожний художній твір сприймається на фоні та шляхом асоціювання з попереднім культурним досвідом. Автор, який є носієм цього культурного досвіду, створеного та накопиченого його попередниками, в свою чергу надихається ним та створює власний твір, пов'язаний з тим, що було створено до нього. Як зазначає Н. Пьеге-Гро, "жоден текст не може бути написаний незалежно від того, що було написано до нього; будь-який текст несе в собі ... сліди певної спадщини та пам'ять про традиції ... кожен текст перебуває у оточенні чисельних творів, що передують йому" [2, с. 48].

Увага до категорії інтертекстуальності пояснюється теоретичною та практичною важливістю вивчення цього феномену для розвитку філологічної компетенції, адже розкриття інтертекстуальності безпосередньо пов'язане з адекватним сприйняттям тексту, авторського посилання читачеві, дозволяє розширити уяву про автора та його світогляд.

У лінгвістичних розвідках можна умовно виділити два основних погляди на феномен інтертекстуальності. У широкому розумінні

інтертекстуальність забезпечується зв'язками між текстами на усіх мовних рівнях. Така взаємодія пояснюється безперервністю культурного континууму. Більш вузький підхід до категорії інтертекстуальності спрямований на виявлення конкретних елементів інтертекстуальності у конкретному літературному творі.

Перекладознавчий ракурс інтертекстуальності представляється особливо актуальним, оскільки передбачає не лише вивчення прецедентності оригінального твору, але й ступеню та шляхів відтворення інтертекстуальної структури оригіналу у перекладі. На особливу увагу при цьому заслуговує взаємодія автора та перекладача, які у більшості випадків мають відмінні культурологічні та соціолінгвістичні позиції.

Мета цієї статті – розглянути ступінь та шляхи відтворення певних компонентів інтертекстуальності відомого роману Ш. Бронте «Джен Ейр» (а саме, цитат і літературних алюзій) в українському перекладі. Отже, об'єктом нашого дослідження є інтертекстуальна структура роману Ш. Бронте, а предметом дослідження – перекладацькі стратегії, застосовані для передачі цитат та літературних алюзій з точки зору збереження інтертекстуальної тканини оригінального твору.

Матеріалом дослідження були оригінальний текст роману «Джен Ейр» та його український переклад, виконаний Петром Соколовським.

Шарлотта Бронте органічно вплела у текст роману «Джен Ейр» чисельні цитати із знайомих їй літературних творів, книг Старого та Нового Завіту, алюзії на письменників та їхні твори. Добре знайомі авторці та її освіченим сучасникам, ці цитати та алюзії, за задумом Ш. Бронте, не потребують пояснень і коментарів. Оскільки така інтертекстуальна насиченість не спостерігається у інших творах письменниці, очевидно, що вона є важливим компонентом авторського задуму, інструментом донесення до читача-реципієнта авторського посилення, важливим елементом змісту твору та характеристики персонажів. Отже, логічно припустити, що для адекватного змістовно-прагматичного перенесення тексту роману на ґрунт іншої мови важливим є зберегти інтертекстуальну структуру оригіналу якомога менш ушкодженою, зважаючи на те, що через часову та культурологічну дистанцію між автором та сучасним читачем її адаптація є неминучою.

Аналіз перекладу Петра Соколовського показав, що закладена автором в текст роману інтертекстуальність часто спрощується або нейтралізується перекладачем. Очевидно, серед мотивів, якими керувався перекладач, спрощуючи інтертекстуальну структуру роману, було намагання не перевантажувати текст перекладу цитатами та референціями на тексти, які через значну часову дистанцію між автором та читачем та відмінності у парадигмах їхніх фонових знань є незнайомими для значної частини читацької аудиторії. Отже, з прагматичної точки зору, здійснена перекладачем адаптація інтертекстуальної структури оригіналу є загалом виправданою, проте її

ступінь та доцільність у кожному конкретному випадку є дискусійними. Не ставлячи собі за мету давати оцінку якості перекладу, що був досліджений, ми натомість лише констатуємо застосовані автором трансформації оригінального тексту.

Як відомо, цитування є засобом найбільш чітко маркованої референції на певне джерело, неприхованою ознакою інтертекстуальності твору. Разом з тим, цитування у художньому творі (за відсутності приміток та коментарів) передбачає спільність культурних парадигм автора і читача, яка забезпечує упізнавання цитованого матеріалу. Інакше, актуалізація читачем інтертекстуального зв'язку через цитату стає фактично неможливою.

Слід зазначити, що проаналізований нами переклад роману, виданий харківським видавництвом "Фоліо" у 2008 році (серія "Бібліотека світової літератури"), є дуже бідним на примітки, які зазвичай є головним інструментом розкриття інтертекстуальності художнього твору для читача. Тому у перекладі нам не вдалось знайти прикладів такого відтворення цитат та літературних алюзій, яке б гарантовано було актуалізовано "середньостатистичним" читачем. Для цього було б потрібно через примітки ідентифікувати джерела чисельних прецедентних текстів, що їх використала у тканині свого роману Ш. Бронте. Відсутність такого допоміжного для читача інструментарію, безумовно, збіднює текст роману в перекладі і не доносить його до сучасного читача у всій авторській глибині та різнобарвності.

Нами були виділені такі основні шляхи передачі цитат та літературних алюзій оригіналу у перекладі П. Соколовського:

1. Інтертекстуальні зв'язки, виражені цитатою в оригінальному тексті, формально відтворюються (маркуються) у тексті перекладу, але ймовірно не актуалізуються читачем-реципієнтом.

"In the days when we went gipsying, a long time ago." [3, с. 17] – *"В дні, коли ми ходили циганами, в спозадавній, далекий час ..."* [1 с. 19] (Глава 3)

В даному випадку перекладач відтворює фрагмент пісні, яку співала Бессі. Ця пісня була написана Едвіном Ренсфордом, сучасником Ш. Бронте, отже, ймовірно, була відомою в час виходу роману. Для сучасного українського читача інтертекстуальність цього фрагменту повністю нейтралізується.

A touch of a spurred heel made his horse first start and rear, and then bound away; the dog rushed in his traces; all three vanished, "Like heath that, in the wilderness, The wild wind whirls away." [3 с. 98] – *Він торкнув коня острогами, і той рвонувся, став дибки й пішов чвалом, собака помчав услід за ним – і всі троє зникли: "Мов верес у полі, Якого вихор безвісті несе."* [1, с. 130-131] (Глава 12)

Ш. Бронте цитує рядок із поеми Томаса Мура, ірландського поета кінця 18 – першої половини 19 століття. Відсутність ідентифікації інтертекстуального зв'язку у перекладі, на нашу думку, спрощує

інтертекстуальну структуру роману, не дає повної картини образу головної героїні. Перекладача можна звинуватити у певній некоректності, адже читач може сприймати такі неідентифіковані поетичні включення як такі, що належать самій Ш. Бронте.

У наступному прикладі перекладач відтворює цитату із пісні Роберта Бернса, але жодним чином не ідентифікує її авторство:

"Yes, bonny wee thing, I'll wear you in my bosom, lest my jewel I should tye." [3 с. 231] – *Отак, "найкраща з усіх, я носитиму вас у грудях, а то ще втрачу свій скарб"*. [1, с. 314] (Глава 24)

Непоодинокі випадки, коли перекладач відтворює цитати із загально відомих творів так само, як це робила Ш. Бронте – без ідентифікації джерела. Наскільки цей шлях є виправданим – це відкрите питання, відповідь на яке залежить від культурологічної компетенції читацької аудиторії. Так, у наведеному нижче прикладі Джен Ейр цитує рядок із "Макбета" (акт 3, сцена 2), дещо змінюючи оригінал (оригінальний рядок "After life's fitful fever he sleeps well" [5, с. 479]), а перекладач просто перекладає слова героїні. В цьому і аналогічних випадках інтертекстуальне навантаження, яке полягає у вказівці на культурний рівень та внутрішній світ головної героїні, буде втрачене для значної частини сучасної читацької аудиторії.

"Yes - 'after life's fitful fever they sleep well,'" I muttered. [3 с. 90] – *"Так. "Після бурхливого життя вони міцно сплять", прошепотіла я.* [1, с. 119] (Глава 11)

В наступному реченні Ш. Бронте цитує фрагменти із поеми "Загублений рай" Джона Мільтона. В українському перекладі неідентифіковані цитати виглядають досить незрозумілими:

This pale crescent was "the likeness of a Kingly Crown;" what it diademed was "the shape which shape had none." [3, с. 107] – *Цей блідий півмісяць був "Подобою царської корони", а те, що він увінчував, "Формою, позбавленою форми".* [1 с. 143-144] (Глава 13)

2. Інтертекстуальні зв'язки, виражені цитатою в оригінальному тексті, не маркуються у тексті перекладу. Інтертекстуальна структура оригіналу, таким чином, зазнає спрощення.

У проаналізованому перекладі непоодинокі випадки, коли перекладач вдається до приховування цитати, тим самим навмисно спрощуючи інтертекстуальну тканину оригінального тексту.

... I should not be called upon to quit my sanctum of the schoolroom, for a sanctum it was now become to me, - "a very pleasant refuge in time of trouble". [3 с. 141] – *Я не збиралася покидати свій притулок – класну кімнату. В цей тривожний час вона стала для мене ніби захистком.* [1, с. 189] (Глава 17)

Слова в лапках – дещо змінений рядок із 59-го псалма (в українській Біблії – псалом 58) [6, с. 503]. В перекладі цитата перефразована, і зв'язок з біблійним текстом не актуалізується.

"Some natural tears she shed" on being told this, but as I began to look very grave, she consented at last to wipe them. [3, с. 141] – Адель відразу заплакала й витерла сльози аж тоді, коли я вдала з себе сердиту. [1, с. 190] (Глава 17)

Як бачимо, у перекладі не залишено й натяку на авторську ремінісценцію рядка із "Загубленого раю" Дж. Мільтона: "Some natural tears they dropped, but wiped them soon ..." (Книга 12) [4].

"She hasted, let down her pitcher on her hand, and gave him to drink." [3, с. 156] – Вона хуменько зняла глек з голови й дала йому напитися. [1, с. 210] (Глава 18)

У цьому випадку цитата із Старого Завіту (Вихід 24) збережена у перекладі, але не маркована. Отже, актуалізація інтертекстуального зв'язку залежатиме від читача, його знання Старого Завіту та здатності впізнати прецедентний текст.

3. Інтертекстуальні зв'язки, виражені літературною алюзією в оригінальному тексті, формально відтворюються у тексті перекладу, але ймовірно не актуалізуються читачем-реципієнтом.

*... fed our eager attention with passages of love and adventure taken from old fairy tales and other ballads, or (as at a later period I discovered) from the pages of **Pamela**, and **Henry, Earl of Moreland**. [3, с. 7] – ... заспокоювала нашу жадібну цікавість розповідями про кохання та пригоди, взятими із старовинних казок та ще давніших балад або, як я довідалась, ставши старшою, з "**Памели**" та "**Генріха, герцога Морландського**". [1, с. 5] (Глава 1)*

Ш. Бронте згадує назви творів британських авторів 18 століття Самюеля Річардсона та Генрі Брука, які, очевидно, були добре відомими освіченим людям її епохи. Проте, для сучасного українського читача, скоріш всього, ці назви нічого не говорять. Отже, інформація, маркерами якої повинні виступати ці назви (а саме, характер оповідань, що Бессі розповідала дітям зимовими вечорами, а також коло літературної обізнаності та уподобань самої Бессі, що є важливим для більш глибокого розуміння цього персонажу та соціокультурного контексту її життя) не актуалізується українським читачем.

*The west wind whispered in the ivy round me; but no gentle **Ariel** borrowed its breath as a medium of speech ... [3, с. 186] – Західний вітер ворухив листя плюща круг мене, та лагідний **Аріель** не скористався з його подиху, щоб напутити мене. [1, с. 250] (Глава 20)*

У перекладі цього речення алюзія на духа повітря із "Бурі" Шекспіра формально відтворена, але її актуалізація (за відсутності у тексті будь-яких коментарів або приміток) вимагає від читача неабиякої літературної обізнаності.

4. Інтертекстуальні зв'язки, виражені літературною алюзією в оригінальному тексті, нівелюються у тексті перекладу. Інтертекстуальна структура оригіналу, таким чином, зазнає спрощення.

*That night, on going to bed, I forgot to prepare in imagination the **Barmecide supper** of hot roast potatoes ... [3, с. 63] – Того вечора, лягаючи спати, я навіть забула приготувати собі в уяві **смачну вечерю** – смажену картоплю ... [1, с. 81] (Глава 8)*

Перекладач у цьому випадку скасовує алюзію на принца із "Тисячі та однієї ночі", який годував жебрака удаваними стравами, замінюючи її функціональним еквівалентом "смачна вечеря".

*I feasted instead on the spectacle of ideal drawings, ... all the work of my own hands: freely pencilled houses and trees, picturesque rocks and ruins, **Сууп-like** groups of cattle ... [3, с. 63] – Натомість я наситилась видовищем чудових малюнків, які ... всі були мої власні: будинки й дерева, мальовничі скелі й руїни, череди корів, **як на картинах голландських художників** ... [1, с. 81] (Глава 8)*

Перекладач вилучає алюзію на голландського пейзажиста Альберта Купа, мабуть, правомірно вважаючи його ім'я невідомим широкому колу читачів, і вдається до генералізації у формі порівняння "як на картинах голландських художників".

Для Ш. Бронте, яка була вихована у сім'ї священика, і для більшості вікторіанського суспільства, біблійні тексти були добре знайомими. Отже, Ш. Бронте могла бути впевнена, що використання нею біблійного матеріалу для вираження ідей і підсилення образів свого роману буде адекватно сприйняте читацькою аудиторією. Для сучасних читачів, багато з яких не можуть похвалитися добрим знанням тексту Біблії, особливо Старого завіту, значна частина вплетених в текст роману біблійних алюзій залишаються непоміченими або незрозумілими. Саме на перекладача покладається завдання розв'язання цієї прагматичної проблеми. Під час аналізу перекладу П. Соколовського привертає до себе увагу те, що перекладач свідомо скорочує обсяг біблійного компоненту змісту, очевидно намагаючись «не перевантажувати» сучасного читача.

*I thought sometimes I saw beyond its wild waters a shore, sweet as the hills of **Beulah** ... [3, с. 129] – Подеколи мені здавалося, що я бачу ген за розбурханими валами беріг, гарний, як **рай** ... [1, с. 175] (Глава 15)*

Скасування алюзії та заміна її функціональним еквівалентом є в цьому реченні абсолютно виправданими. Цей приклад цікавий тим, що навіть для тих українських читачів, які добре знають текст Старого завіту, ім'я "Бьюла" було б невідомим, оскільки в українському перекладі Біблії воно перекладається як "заміжня" (по відношенню до землі Ізраїлю).

Здійснене дослідження свідчить про те, що для адекватного відтворення усієї повноти авторського задуму, образно-стильової тканини художнього твору, його прагматичного впливу на читача, перекладачеві важливо розкрити інтертекстуальну структуру оригінального тексту, закладену автором систему асоціативних зв'язків та посилань на прецедентні тексти, а потім знайти збалансовані засоби її відтворення у перекладі. Перспективним є комплексне дослідження

відтворення різних проявів інтертекстуальності художніх текстів у перекладі, зокрема порівняння різних перекладів одного твору.

Література

1. **Бронте Ш.** Джен Ейр: [роман] / Ш. Бронте; пер. з англ. П. Соколовського // Харків: Фоліо, 2008. – 538 с. – (Б-ка світ. літ.)
2. **Пьеге-Гро Н.** Введение в теорию интертекстуальности / Н. Пьеге-Гро; Общ. ред. Г. К. Косикова ; пер. с фр. Г. К. Косикова, Ю. В. Лукасик, Б. П. Нарумова. // М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 240 с.
3. **Brontë Ch.** Jane Eyre. / Ch. Brontë; edited by Richard J. Dunn. – [A Norton Critical Edition. Third Edition.] // New York, London: W.W. Norton & Company, Inc., 2001. – 534 p.
4. **Milton J.** Paradise Lost. [Електронний ресурс] / J. Milton. // (The Literature Network.) – Режим доступу: <http://www.online-literature.com/milton/paradiselost/12/>
5. **The Complete Works of William Shakespeare** : [edited by Peter Alexander]. – London: Diamond Books, 1994. – 633 p.
6. **The Holy Bible.** New International Version. – Colorado Springs: International Bible Society, 1984. – 1082 p.

Сидоренко С. І. Відтворення інтертекстуальності роману Ш. Бронте «Джен Ейр» в українському перекладі.

У статті аналізуються ступінь та шляхи відтворення компонентів інтертекстуальної структури роману Ш. Бронте «Джен Ейр», а саме, цитат та літературних алюзій, в українському перекладі.

Ключові слова: інтертекстуальна структура тексту, інтертекстуальні зв'язки, цитата, літературна алюзія.

Сидоренко С. И. Воспроизведение интертекстуальности романа Ш. Бронте «Джен Эйр» в украинском переводе.

В статье анализируются степень и способы воспроизведения компонентов интертекстуальной структуры романа Ш. Бронте «Джейн Эйр», а именно, цитат и литературных аллюзий, в украинском переводе.

Ключевые слова: интертекстуальная структура текста, интертекстуальные связи, цитата, литературная аллюзия.

Sidorenko S. I. The reproduction of the intertextual of Ch. Brontë's "Jane Eyre" in the Ukrainian translation.

The article analyses the degree and means of reflecting certain components of the intertextual structure of Ch. Brontë's "Jane Eyre", namely, quotations and literary allusions, in the Ukrainian translation.

Key words: intertextual structure of a narrative, intertextual references, quotation, literary allusion.

СОЦІОЛІНГВІСТИКА

УДК 81'27

Burdina S. V.

TENDENCIES AND BASIC TERMS OF MODERN SOCIOLINGUISTIC RESEARCH OF LANGUAGE IDENTITY

With wide spread of new modes of interaction such functional subject positions as advice giver or advice rejecter, interpreter or recipient of interpretation, translator or recipient of translation gain new light for sociolinguistic analysis, along with such traditional categories as gender, age, race, ethnicity [4, p. 153] etc. As identity is undergoing diverse shifts, these processes are reflected in linguistic research.

Contemporary researchers study different aspects of language identity and develop research methodologies they consider valid. Thus, researchers P. Eckert and J. Rickford emphasize that anthropological, sociological, and sociolinguistic approaches to identity have evolved from considering identities as given and as marking social categories, to viewing identities as undergoing a continual process of construction, constituting a more fluid landscape of meaning and creating the social [5]. Researchers D. Biber and E. Finegan point out to three principal components in the study of sociolinguistic variations of language identities: linguistic or internal constraints, social or inter-speaker constraints, and stylistic or intra-speaker constraints [2, p. 316]. Mary Bucholtz and Kira Hall bring together the interactional, ethnographic, political, and historical contexts in identity and tie these findings to theoretical questions of ideology, power, and history [4]. As a result they suggested a framework for the analysis of identity as produced in linguistic interaction, based on the principles of emergence, positionality, indexicality, relationality and partialness [3]. Hence, modern interconnected world gives rise to researching identity from diverse theoretical positions. This article gives an overview of current sociolinguistic research of identity in interaction and provides a brief illustration for some of these theories.

We will start with the principle of emergence, which is based on the following position – “identity is best viewed as the emergent product rather than the pre-existing source of linguistic and other semiotic practices and therefore as fundamentally a social and cultural phenomenon. This idea is found within several branches of sociocultural linguistics: the ethnomethodological concept of 'doing' various kinds of identity, the related conversation-analytic notion of identity as an interactionally relevant accomplishment, the post-structuralist theory of performativity, the semiotic concepts of creative indexicality [3, p. 588]. It should be noted that conversation analysis and other forms of discourse analysis are more productive when combined with ethnographic methodology [4, p. 152].

Particularly, ethnographic methodology provides the temporal depth, which allows to understand the categories to which speakers orient, whether it is a habitual interaction for the speaker or a radical departure, whether speakers are joking or serious, angry or engaged, friendly or mocking. It also allows to know who people are, who their friends and enemies are, what they care about, what they do every day, what they believe and think and feel [4, p. 160]. Thus we observe a tendency for combined research methodologies in sociolinguistic analysis of language identity.

Ethnographic methodology comprises the concept of “stance” as evaluative, affective, and epistemic orientations in discourse [3, p. 595]. In her research R. Wu refers to “stances” as to speaker's indication of how s/he knows about, is commenting on, or is taking an affective or other position toward the person or matter being addressed. She further outlines four major areas of turn design which have been foci of interactional studies of stance: lexical choice, syntactic design, prosodic manifestations, and sequential positioning [8, p. 3-4]. Researcher P. Auer goes beyond the level of the sentence to include the speech event as a whole and suggests a typology of bilingual speech within which he distinguishes three prototypes: code-switching, language mixing and fused lects. According to Peter Auer, code-switching is locally meaningful within an interaction, while language-mixing and fused lects are not. Code-switching is accompanied by the speakers' preference for one language at a time, and it is the switch to the other language (whether discourse-, participant-, or competence-related) that triggers or contextualizes this meaning. In language-mixing, there is not necessarily a preference for one language at a time (there is no preference in alternational mixing, but there is an implied matrix language in insertional mixing when clause-internal), and mixing itself can be the language of the interaction. Auer claims that language mixing features more grammatical constraints than code-switching, and requires higher bilingual competence [1].

By code-switching into another language a speaker can tap into multiple ideological layers, taking advantage of a stance triangle, that allows a speaker to evaluate an object, position him/herself, and construct an alignment/disalignment with an addressee [7, p. 38]. For the purpose of this article it is expedient to outline the language vs. power relation. Identity work is a highly politicized process in which social actors claim, contest, and negotiate power and authority. When identities are forged in relation to language, they become bound up with language ideologies [4, p. 154]. The place of language ideologies in the interactional construction of bilingual identities will be better understood due to a brief outline of five levels of organization of such ideology: 1) group or individual interests, 2) multiplicity of ideologies, 3) awareness of speakers, 4) mediating functions of ideologies, 5) role of language ideology in identity construction [6, p. 501]. We are particularly interested in investigating the role of language ideology in identity construction.

Any given construction of identity may be in part deliberate and intentional, in part habitual and hence often less than fully conscious, in part an outcome of interactional negotiation and contestation, in part an outcome of others' perceptions and representations, and in part an effect of larger ideological processes and material structures that may become relevant to interaction. It is therefore constantly shifting both as interaction unfolds and across discourse contexts [2, p. 606]. Thus, ethnographic methodology combined with conversation analysis enable analyzing these shifts during interaction.

Wide popularity of Facebook, Youtube and other electronic engines for communication give opportunities to study identity in the empirical evidence of interaction, to show the ways in which ideology becomes interactionally alive for participants in bilingual and multilingual conversation. Bilingual and multilingual interaction is easily available due to internet and turns into daily practice for those who seek it. It is interesting to consider the notion of "linguistic practice" in this light. "Practice is habitual social activity, the series of actions that make up our daily lives. Bourdieu pointed out that linguistic practice is not distinct from other forms of everyday social activity. Thus through sheer repetition language, along with other social practices, shapes the social actor's way of being in the world, which are not the same for everyone" [5, p. 377]. For bilingual or multilingual identities it means that, when they desire recognition and interaction based on one culture, they can meet that wish by participating in corresponding activities or consuming the products of this culture (reading books, listening to music, watching TV, commenting and discussing some topics in the internet etc.). When they seek other forms of identification, they can go to sites where they can enjoy the atmosphere of another culture, which is also a part of their identity. Thus they engage in communities of practice intentionally, even if such communities of practice are virtual.

In such virtual communication different language phenomena gain new meaning. Peter Auer notes that language mixing can be considered a group style and thus can be related to group identity. He postulates that codes in bilingual communities move along this continuum in one direction only (code-switching-language mixing-fused lects, and from pragmatics to grammar, not the reverse). Auer emphasizes that the distinction between code-switching and language mixing is not fixed. It means that code-switching and language mixing can exist in the same bilingual community, and even in the same bilingual interaction. This means that instances of bilingual speech (either code-switching or language mixing) can be significant in an interaction in different ways, both locally in the interaction, and more globally as part of a group's identity [1]. If we take just one instance of virtual interaction on Youtube, we can observe a vivid example of fluidity and hybridity in communication. (Vopros pro kogo pel (ocheni good) P. желателно узнать имя самого jigolo.) In this comment we observe code-mixing, which reveals bilingual identity.

There is an ideological dimension about the way bilinguals use translation to include monolinguals. Thus, language ideology mediates between the interactional moment and broader sociopolitical structures; as well as it mediates between the interactional stances taken by speakers and the indexical relationships to identity that are thereby produced. For instance, a speaker's work in positioning her/himself as linguistically competent and another as a linguistic novice does not end at the interactional level; rather, it enters a chain of ideologization involving logically specific beliefs about who is and is not able to speak fluently. This ideology plays out in the dynamics of who is targeted as a recipient of translations [4, p. 154]. In the above mentioned example from Youtube site we further observe the interactional stance of a voluntary translator and a recipient of translation, when the song performed in English is translated by one of the participants into the language of the program (Russian).

In other words, although translation serves to include speakers in the interaction regardless of language ability, from another perspective it serves to exclude or at least marginalize these same speakers by singling them out as linguistically limited. In this case the policy of adequation, i.e. the positioning of self and other as sufficiently similar is often not far from distinction or social differentiation. Thus accommodation through translation, while ensuring the inclusion of all participants, can also be understood as partly hierarchical, while lack of accommodation may symbolically signal inclusion by not foregrounding linguistic difference [4, p. 155]. Along with this aspect the way voluntary translators choose material for translation reveals their personal views and positions. A wide range of social networking enable promotion of certain viewpoints through translation along with automatic translation by google, which gives open access to information. Just ignoring the need for translation can be meaningful as well. Code switching into a more rare language represents a distinctive ideology of exclusion.

Thus translation ideologically creates interactional inclusion through social distinction. The importance of temporality in identity production should be noted, as identities do not emerge solely within a single interaction but rather are forged through the accretion of interactional stances and positionings over time [4, p. 155]. Such interactional stances as forcefulness, uncertainty, which in turn may be associated with particular social categories as gender, nationality etc. [3, p. 596]. For example, a comment on Youtube for a popular humorous show can reveal an immigrant identity, positioning him/herself as joke-appreciator and techno-savvy user. We can assume that it is probably a male. (Народ пользуйтесь транслитом, если хотите оставить комментарии! От ваших латинских буковок глаза болят! Я тоже в Европе живу, но меня почему-то не обламывает писать кириллицей!)

As most comments are rather short, the speaker chooses to reveal this or that trait of their identity through interaction. But in most cases this process is unintentional. Still, it is very useful to observe which identification is topical

for the speaker. In the above cited example, it is the identity of the immigrant, who positions himself as fluid hybrid identity.

Language ideologies are rarely monotonic as they lead to complex stances of affiliation and disaffiliation with a certain language. An ideology of simplicity and necessity coexist harmoniously with more explicitly negative and xenophobic attitudes. Likewise, 'different' does not necessarily imply disaffiliation and may in some situations even be a way of expressing admiration via exoticization [4, p. 156]. Affiliation and disaffiliation with Ukrainian/Russian or any native language of an immigrant is closely connected with the category of stance. A stance is not a dyadic relationship between a speaker and stance object (in this case, Ukrainian/Russian) but a triadic relationship through which a speaker simultaneously evaluates an object, positions herself, and aligns or disaligns with the addressee. The polyvalent stances the speakers take up are connected to their alignment to other speakers and hence are less self-contradictory than they may initially appear. In moving from interaction to broader social processes, the idea of 'brought-along' identities is particularly helpful for thinking about the temporal and spacial displacement of identity in immigrant communities, which helps shed light on the ideological dynamics at work in this interaction [4, p. 157].

In conclusion we should bring attention to difference in temporality between the sociocultural linguistic analysis of interaction, which represents an instantiation of broader social patterns frozen in time, i.e. a slice of life but not life itself; and ethnographic research, which helps to flesh out the picture by showing that the code choices of speaker at a particular moment are situated in relation to their habitual practice [4, p. 160]. It should be noted that in sociolinguistic research full recognition of the community's own norms is likely when a scholar is a member of the group s/he studies. "It is therefore crucial to attend closely to speakers' own understandings of their identities, as revealed through the ethnographic analysis of their pragmatic and metapragmatic actions" [2, p. 371]. Rapid social development offers a lot of areas for identity formation research in future.

Literature

1. Auer P. From codeswitching via language mixing to fused lects: Towards a dynamic typology of bilingual speech / P. Auer // *International Journal of Bilingualism*. – 1999. – Vol. 3 – P. 309–332. **2. Biber D., Finegan E.** Sociolinguistic perspectives on register / D. Biber, E. Finegan // Oxford University Press. – 1994. – 385 p. **3. Bucholtz M., Hall K.** Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach / M. Bucholtz, K. Hall // *Discourse Studies*. – 2005. – Vol. 7 (4–5). – P. 585 – 614. **4. Bucholtz M., Hall K.** Finding identity: Theory and data / M. Bucholtz, K. Hall // *Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*. – April, 2008. – Vol. 27, Issue 1-2. – P. 151–163. **5. Eckert P., Rickford J.** Style and sociolinguistic variation / P. Eckert, J. R. Rickford // Cambridge University Press. – 2001. –

341 p. **6. Kroskirty P. V.** Language Ideologies / P. V. Kroskirty // A companion to linguistic anthropology. – Alessandro Duranti. – 2006. – P. 496–518. **7. Williams A.** Brought-along identities and the dynamics of ideology: Accomplishing bivalent stances in a multilingual interaction / A. M. Williams // *Multilingua - Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*. Volume 27, Issue 1-2, Pages 37–56, 2008. **8. Wu R.** Stance in talk: a conversation analysis of Mandarin final particles/R.-J. Regina Wu. // John Benjamins Publishing Company Amsterdam/Philadelphia. – 2004. – 258 p.

Бурдіна С. В. Тенденції та основні терміни сучасного соціолінгвістичного дослідження мовної ідентичності.

Ця стаття надає огляд сучасних соціолінгвістичних досліджень мовної особистості а також коротко ілюструє деякі з цих теорій. Також в статті пояснюються базові поняття соціолінгвістичних досліджень особистості.

Ключові слова: лінгвістична взаємодія, мовна особистість, методологія дослідження, мовна ідеологія, лінгвістична практика.

Burdina S. V. Tendencias y основные термины современного социолингвистического исследования языковой идентичности.

В этой статье дается обзор современных социолингвистических исследований языковой личности а также короткая иллюстрация некоторых из этих теорий. В статье также объясняются основные понятия социолингвистических исследований личности.

Ключові слова: лінгвістична взаємодія, мовна особистість, методологія дослідження, мовна ідеологія, лінгвістична практика.

Burdina S. V. Tendencies and basic terms of modern sociolinguistic research of language identity.

This article provides an overview of current sociolinguistic research of identity in interaction and gives a brief illustration for some of these theories. The basic terms of sociolinguistic research of identities are also explained.

Key words: linguistic interaction, language identity, research methodology, language ideology, linguistic practice.

УДК 81'28+811.111

**Дроздов А. В.,
Дроздов В. А.**

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ РЕЛИКТОВЫХ ЯВЛЕНИЙ В КАРИБСКОМ ВАРИАНТЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Данная статья посвящена изучению одного из видов дивергентов карибского варианта английского языка – архаизмов. Проблемы исследования качественных особенностей английского языка в странах Карибского бассейна разрабатывались в отечественной и зарубежной лингвистике. В работе О.Е. Семенца [3] освещаются некоторые социолингвистические аспекты стран Карибского бассейна. Работы М.В. Дьячкова [1; 2], Д. Тейлора [4, с 453-477] на материале франкоязычного креольского языка карибов знаменуют собой подступы к решению проблематики креольских языков. Вариативность и изменения в системе местоимений различных креольских языков рассматриваются в работе М. Hellinger [11]. Вариативность использования местоимений в зависимости от гендера в общине, говорящей на индо-гайанском креоле рассматривается в исследовании J. Sidnell [12]. Аллонимы, представляющие собой африканское наследие в наименованиях дней недели на Ямайке исследуется в работе D. DeCamp [10]. Однако же недостатком этих публикаций мы считаем то, что данные авторы не рассматривают проблематику и взаимоотношения карибского варианта английского языка (СКА) с другими территориальными вариантами английского языка.

Актуальность данного исследования объясняется возрастающим интересом к проблемам пространственной вариативности языка, недостаточной изученностью территориального варьирования английского языка в развивающихся странах Карибского бассейна и механизмов формирования вариантных языковых систем.

Объектом исследования является английский язык стран Карибского бассейна конца XX – начала XXI века.

Предметом исследования являются лексические заимствования в карибский вариант английского языка, представленные архаизмами, заимствованными из различных территориальных вариантов английского языка. Отбирались и рассматривались в работе только те дивергенты СКА, которые были образованы в соответствии с семантическими способами вторичной номинации.

Цель данного исследования – выявить механизм образования лексических архаизмов СКА, представленных заимствованиями из американского и британского вариантов английского языка и их диалектов.

Достижению данной цели подчинено решение следующих задач:

1) рассмотреть лексические архаизмы, пришедшие из различных вариантов английского языка в карибский вариант английского языка в качестве заимствований;

2) выявить лексические и морфологические особенности лексических архаизмов в СКА;

3) продемонстрировать новый изменившийся статус архаизмов, реликтовых явлений в СКА XXI века.

Задачи исследования и специфика материала обусловили применение таких методов и приемов лингвистического анализа, как метод сплошной выборки, метод словарных дефиниций, сопоставительный метод, который позволяет установить общие и дифференциальные признаки в значении сопоставляемых лексических единиц, контекстуальный анализ, который позволяет выявить лингвистический статус исследуемых единиц.

В качестве материала исследования были взяты различные словари карибского варианта английского языка. Общий объем языковых явлений, подвергнутых лингвистическому исследованию, составляет 250 лексических единиц, отобранных методом сплошной выборки.

В процессе исторического развития языка совершается постоянная перестройка отдельных звеньев его системы. Новые явления возникают путем преобразования старого материала на основе старых моделей. Однако появлению новых слов или новых конструкций не приводит к мгновенному исчезновению старых образцов. Последние постепенно вытесняются в процессе функционирования языка. В результате в одной временной плоскости существуют явления различной хронологической данности, что может привести к появлению архаизмов [5, с. 119].

В данной работе под термином архаизм понимаются слова, формы, морфологические модели, раньше свойственные английскому языку в целом, а в настоящее время отсутствующие в литературном употреблении британского (или американского) варианта английского языка, но сохранившиеся в карибском варианте английского языка.

Однако же мы считаем, что наличие отдельных архаичных черт не означает, что сама лексическая (и грамматическая) система карибского варианта английского языка является архаичной. Если сравнить лексическую систему британского и карибского вариантов английского языка, можно заключить, что 1) многие явления лексического уровня БрА и СКА развиваются и развивались параллельно. Они образуют совокупность общих лексических явлений БрА и СКА. Это так называемое «общее ядро» двух систем единого английского языка; 2) в СКА получили развитие тенденции, которые, напротив, не получили развития в БрА. СКА в некоторых случаях опережает БрА по темпам реализации определенных тенденций развития лексического строя, что приводит к появлению в СКА инноваций на лексическом и грамматическом уровнях; 3) в некоторых случаях СКА отстает от БрА по

темпам реализации некоторых лексических явлений. Так в СКА появляются лексические архаизмы.

Следует заметить, что архаичные (реликтовые) лексические явления карибского варианта английского языка на лексическом уровне в XXI веке функционируют в новой сетке отношений по сравнению с БрА предыдущих веков. В XX-XXI веках их статус изменился.

Рассмотрим реликтовую единицу СКА *caffuffle*. *ca(f)fuffle* (*cuffuffle*, *kerfuffle*) vb tr (Bdos, Guyn) [AF-Joc] To confuse (a person); to cause (a person) to be confused. 'Запутать кого-то; привести кого-то в замешательство'. Например: *Is always better to settle these things yourself because these lawyers only there to cuffuffle you* – (Guyn) [6, p. 129]. 'Всегда лучше самому это решать потому, что все юристы там только для того, чтобы запутать тебя'.

В этимологической справке, прилагаемой к данной словарной статье, говорится, что рассматриваемая лексическая единица происходит из шотландского диалекта английского языка: [*< EDD carfuffle* (*curfuffle*) vb and sb Scottish 1. vb 'to disarrange, throw into confusion' 'расстраивать, приводить в замешательство'. 2. sb 'fuss, excitement, agitation, disorder', 'возбужденное состояние, волнение, массовые волнения, беспорядки'].

Таким образом, лексическая единица *caffuffle* в СКА является шотландским заимствованием и архаизмом потому, что ни в плане выражения, ни в плане содержания в ней не проявляется ничего нового, отличного от исходной лексической единицы из шотландского диалекта.

Рассмотрим лексему *calaban*. *Calaban* (*calban*, *colaban*) ['kal(a)ban, kolaban] n (Jmca) II *bird-trap* (Baha, Guyn, TkCa) II *calavan* (Cayl) II *zatwap* (Dmca). A light trap for catching birds on the ground, made of light sticks bound with wire in a pyramid shape about 10 ins high [6, p. 129]. 'Легкая ловушка для ловли птиц на земле, сделанная из палочек, связанных проволокой, в форме пирамиды, высотой приблизительно 10 дюймов'.

Из этимологической справки, прилагаемой к рассматриваемой словарной статье, становится понятным, что лексическая единица *calaban* происходит из британских диалектов: [Prob > BrE dial *callyvan*, with Cr / v > b / shift. Cp. EDD *callyvan* (a common word in e. Sommersetshire but not ...w. Sommersetshire) 'a pyramidal wicker trap about...9 ins in depth, used to catch birds'] [6, p. 129].

Лексическая единица *calaban* была заимствована из британских диалектов, и в СКА она функционирует в качестве архаизма. Следует заметить, что в восточном Соммерсетшире в Великобритании имеет распространение слово *callyvan*, зарегистрированное словарем EDD, которое могло послужить источником заимствования. Фонетический переход / v > b / является характерным креольским переходом.

Рассмотрим лексическую единицу *cast-eye(s)*. *Cast-eye(s)* ['kjas(t)ai(z)] n (Belz, Jmca, Mrat, StVt) II *cokey-eye* (Gren, Tbgo, Trin) a squint; a cock-eye, or cock-eyes 'косоглазый' (SE) cast in the eye 'легкое косоглазие'. Например:

Dear Doctor, my little son has cast eyes. What can I do? [6, p. 140].
'Доктор, у моего сына косоглазие. Что мне делать?'

Из этимологической справки, прилагаемой к данной словарной статье, становится понятным, что рассматриваемая лексическая единица карибского английского восходит к британскому варианту английского языка начала XIX века: [Ср. OED *cast sb* 33 *cast of the eye* 'a slight squint'+ latest cit 1825. However COD 8 lists 'cast in the eye'] [6, p. 140]. Следовательно, лексема *cast-eye(s)* является архаизмом в карибском варианте английского языка.

Несомненный лингвистический интерес вызывает рассмотрение лексической единицы *ride*. *Ride* vb tr 1. (Bdos, Gren, Tbgo, Trin) [AF/ IF] To cause (sb) Indigestion 'вызвать расстройство пищеварения у кого-либо'.

If you eat cucumber in de night, it go ride you. – (Gren) [6, p. 473].
'Если съест огурец ночью, это приводит к расстройству пищеварения'.

В данной словарной статье имеется этимологическая справка, из которой становится понятным, что данная лексическая единица была заимствована в СКА из диалекта графства Суррей (Великобритания): [Ср EDD *ride* vb 13. 'to rise upon the stomach' + cits from Surrey 'If I eats cold pork it rides so'] [6, p. 473].

Таким образом, ЛСВ *ride* 'приводить к расстройству' является заимствованием из британских диалектов и функционирует в СКА в качестве архаизма.

Рассмотрим ЛСВ 2 той же лексемы. *Ride* (Tbgo) [Of a spirit] to possess (sb) as a medium during ritual dancing. (О духе) 'Обладать кем-то в качестве медиума во время ритуального танца'.

Из этимологической справки, прилагаемой к данной словарной статье, следует, что данное значение имеется в словаре OED, где оно представлено модификацией вышеприведенного значения: [Ср. OED *ride* vb B 17. a (Of a nightmare, witches, etc), 'to sit upon a person; to use one as a horse']. (О кошмаре, ведьмах), 'сидеть на ком-то'; 'использовать кого-то в качестве лошади' [6, p. 473].

Таким образом, ЛСВ 2 данной лексемы *ride* [Of a spirit] To possess sb as a medium during ritual dancing; [о духе] 'владеть кем-то в качестве медиума во время ритуального танца' представлен своей модификацией в словаре британского варианта английского языка OED – (Of a nightmare, witches) *to sit upon a person* 'сидеть на ком-то (о кошмаре, ведьмах)'.

Следовательно, ЛСВ 2 данной лексемы функционирует в роли архаизма в СКА и является заимствованием из британского варианта английского языка.

Перейдем к рассмотрению лексической единицы *rumbler*. *Rumbler* n (CayI) The trunk of a car [6, p. 480]. 'Багажник автомобиля'. Представляется целесообразным заметить, что данный ЛСВ карибского варианта английского языка был заимствован из британского варианта

английского языка, причем британская лексическая единица *rumbler*, которая послужила источником заимствования, сама уже являлась устаревшей в британском варианте английского языка. В словаре OED ее значение имеет следующее определение: [Ср OED *rumbler* sb 2 Obs = *rumble* sb 4. 'the hind part of a carriage when so arranged as to provide sitting accommodation (...for servants...) or to carry luggage'. 'Задняя часть повозки, в которой устроены места для сидения (для слуг) или, чтобы перевозить багаж'+ cits 1808-18; also OED2 *rumble* 4. 'also in a motor vehicle', 'а также в автомобиле'. The older form 'rumbler' has evidently survived in the CayI. 'Более старая форма *rumbler* очевидно уцелела на Каймановых островах'] [6, p. 480].

Таким образом, ЛСВ 'багажник автомобиля' *rumbler*, который является архаизмом СКА на Каймановых островах, восходит к литературному британскому английскому слову *rumbler*, которое по утверждению словаря OED, ощущалось устарелым в языке-источнике т.е. в литературной норме британского варианта английского языка. Следовательно, британская устаревшая лексема *rumbler*, заимствованная из литературного британского английского языка в карибский вариант английского языка, функционирует в СКА в качестве архаизма.

Рассмотрим употребления слова *plenty* в функции прилагательного в СКА. *Plenty* 'многочисленный' adj (CarA) [IF] Much, many; (SE) plenty of; a lot of. 'Много' Например:

a. *He had a large estate and plenty money* [6, p. 445] 'У него было большое состояние и большие деньги'.

b. *Plenty fools say that, but only poor people to fool* [Allsopp 1996, p. 445] 'Многие глупцы это говорят с тем, чтобы одурачить бедняков' [Ср. EDD *plenty* (Sc, Irel, Yorkshire, etc) 2. adj. 'plentiful', + many cits, but none indicating its use in attrib position, wh is the commonest use of CE 'plenty']. II Note that SE '*plenty*' also implies sufficiency or oversufficiency, whereas CE *PLENTY* is a general term for 'a large number/ amount of' [6, p. 445]. 'Заметим, что в литературном британском варианте английского языка в слове *plenty* подразумевается 'достаточное количество' или 'чрезмерное количество чего-либо', а в СКА слово *plenty* - общее слово со значением 'большое количество чего-либо'.

Употребление слова *plenty* в атрибутивной функции было характерно для британского варианта английского языка XVI–XVII веков, когда образования по конверсии не испытывали современных ограничений [5, с. 16]. На основании вышеизложенного можно заключить, что слово *plenty* в атрибутивной функции – карибский архаизм.

Перейдем к рассмотрению употребления лексической единицы *plenty* в функции наречия в СКА. *Plenty* adv (CarA) [AF/ IF] 1. Very much 'очень'

a. *This type does not flourish in sophisticated communities like Britain...But you've heard about them plenty in the West Indies and elsewhere*

[6, p. 445]. 'Этот вид не процветает в таких странах как Британия. Но вы о них много слышали в Вест-Индии и других краях'.

b. 'Yes', replied the skin in a tone of deep resignation and despair. 'I am as salt as a cod fish. Plenty, plenty' [6, p.445]. 'Да'. – ответил парень голосом, исполненным покорности и отчаяния. 'Я крайне непристойный. Крайне'. 2. [by extention, as intensifier] *Very* 'очень'. Например: a. *That country pepper is plenty hot, I warn you.* 'Предупреждаю вас, перец из той страны очень острый'. b. 'You think,' I asked, 'that this cache of his is big?' 'Plenty big,' he retorted emphatically. 'Вы полагаете, что его тайник большой? – спросил я. – Очень большой – ответил он многозначительно'.

В этимологической справке, прилагаемой к данной словарной статье, говорится, что в английском словаре EDD слово *plenty* употребляется в той же самой функции – в функции наречия: [Ср EDD *plenty* (as prec) 3 adv 'sufficiently' + cites 'plenty sweet...' etc] [6, p. 445]. Следовательно, слово *plenty* в функции наречия является архаизмом в СКА поскольку подобные употребления данной лексемы отмечены английским диалектологическим словарем EDD.

На основании данного исследования сформулируем следующие выводы:

1. Для архаизмов, заимствованных в карибский вариант английского языка из американского и британского вариантов английского языка, а также британских диалектов характерно то, что они не обнаруживают признаков семантической деривации. В этом случае не происходит развития их семантической структуры по сравнению с британскими или американскими лексемами. Так возникают карибские лексемы-реликты или архаизмы.

2. Рассмотренный в исследовании материал показывает, что хотя в СКА в ряде случаев сохраняются реликтовые лексические единицы из БрА или АмА, но статус данных реликтов изменился в СКА XXI века по сравнению с их статусом в американском или британском вариантах английского языка XVII века. Поэтому реликтовые лексические единицы в СКА XXI века не являются застывшими, «законсервированными» архаизмами английского языка XVII века. В СКА XXI века – это лексические реликты, но они функционируют в новой сетке отношений карибского варианта английского языка.

3. Дальнейшую перспективу исследования мы видим в изучении стилистических особенностей использования лексических архаизмов карибского варианта английского языка и выявлении дифференциальных признаков акролекта, мезолекта и базилекта СКА.

Литература

1. Дьячков М. В. Язык крио / М. В. Дьячков // М.: Наука, 1981. – 59 с. 2. Дьячков М. В. Язык ток-писин (неомеланезийский) /

М. В. Дьячков, А. А. Леонтьев, Е. И. Торсуева // М.: Наука. – 1981. – 71 с.

3. Семенец О. Е. Социальный контекст и языковое развитие. Территориальная и социальная дифференциация английского языка в развивающихся странах / О. Е. Семенец // К.: Вища школа.- 1985. – 174 с.

4. Тейлор Д. О. Классификации креолизованных языков. Новое в лингвистике / Д. О. Тейлор // М.: Прогресс, 1972. – Вып. 6. - С. 485-493.

5. Ярцева В. Н. Развитие национального литературного английского языка / В. Н. Ярцева // М.: Наука, 1969. – 286 с.

6. Allsopp R. Dictionary of Caribbean English Usage / R Allsopp // OUP., 1996. – 697 p.

7. Cassidy F. G. Dictionary of Jamaican English / F. G. Cassidy, R. B. Le Page // Cambridge, 1967. – 489 p.

8. Compact Oxford English Dictionary. – OUP. – 1990. – 2572 p.

9. Craigie W. A. A dictionary of American English on historical principles / W. A. Craigie, J. B. Hulbert // Chicago, Illinois. – 1968.

10. DeCamp. African day-names in Jamaica. / DeCamp, David // Language. 1982. – N. 43. – P. 139-149.

11. Hellinger M. Variation and change in Creole pronominal systems: What does i(m) mean? // Schulze R. (Ed). Making meaningful choices in English on dimensions, perspectives, methodology and evidence / M Hellinger // 1998, Tübingen: Gunter Narr. – P. 89–92.

12. Sidnell J. Gender and pronominal variation in an Indo-Guyanese Creole-speaking community /. J Sidnell // Language and Society. – 1999. - N.28. – P. 367-399.

Дроздов А. В., Дроздов В. А. Функціонування реліктових явищ у карибському варіанті англійської мови.

У статті розглянуто функціонування архаїзмів у карибському варіанті англійської мови. У цьому випадку не відбувається розвитку семантичної структури карибських лексичних одиниць.

Ключові слова: архаїзм, семантична структура, літературна норма.

Дроздов А. В., Дроздов В. А. Функционирование реликтовых явлений в карибском варианте английского языка.

В статье рассматривается функционирование архаизмов в карибском варианте английского языка. При этом не происходит развития семантической структуры карибских лексических единиц.

Ключевые слова: архаизм, семантическая структура, литературная норма.

Drozdov A. V., Drozdov V. A. The functioning of the relic phenomena in the Caribbean variant of English.

The article considers the functioning of archaisms in the Caribbean variant of English. In this case there is no semantic structure development of Caribbean lexical units.

Key words: archaism, semantic structure, literary norm.

УДК 811.133.1'272'06

Chavva T. Yu.

**A LA QUESTOIN DE LA POLITIQUE LINGUISTIQUE
EN FRANCE AUJOURD'HUI**

En effet, un grand nombre d'études et de recherches est consacré à l'histoire de la langue française. Le volume de l'Histoire de la langue française de Ferdinand Brunot (désormais HLF) couvre la période 1945 – 2000; Alexis François a décrit les siècles qui vont des origines de la langue française jusqu'à la fin de l'Empire. Picoche et Christiane Marchello-Nizia, Anthony Lodge qui parlent de l'histoire d'un dialecte devenu langue, Loic Depecker décrit l'invention de la langue, le choix des mots nouveaux, Denis Deleplace qui étudie les mots des groupes dans les recueils d'argot et Jacques Chaurand qui parle de la nouvelle histoire de la langue française, Brunot qui articule dans ses travaux l'histoire de la langue avec l'histoire sociale, économique et culturelle. On peut dire qu'on a abordé tous, ou presque tous les aspects de la langue française.

L'actualité de cet article peut être exprimée par le fait que la question de la langue qui doit être plus abordée aujourd'hui c'est la situation actuelle du français.

Le but de l'article est montrer les lois constitutionnelles sur la langue française qui doivent la défendre. Alors, nous allons parler de la politique linguistique qui regne aujourd'hui en France.

Il faut dire qu'on appelle politique linguistique, aménagement de la langue ou aménagement linguistique, toute politique conduite par un Etat ou une organisation internationale à propos d'une ou plusieurs langues parlées dans les territoires relevant de sa souveraineté, pour en modifier le corpus ou le statut, généralement pour en conforter l'usage, parfois pour en limiter l'expansion, ou même oeuvrer à son éradication [7, p. 141–142].

La France est un de ces rares pays qui défendent ardemment leur langue maternelle et prennent soin de la sauvegarder tant dans leur propre pays qu'en dehors de ses frontières. Les grands principes de la politique linguistique de la France ont été déclarés encore au 16-e siècle dans le traité de Joachim du Bellay "Défense et illustration de la langue française". Aujourd'hui, la promotion de cette politique est assurée par l'état, les établissements nationaux de l'éducation, les mass-media, les institutions non gouvernementales, aussi bien que les structures commerciales et les grandes entreprises industrielles qui travaillent en France, comme à travers le monde.

Les dispositions constitutionnelles portant explicitement sur la langue étaient inexistantes jusqu'en 1992. La langue française était la langue officielle de la République française dans les faits (ou de facto) parce que cette reconnaissance n'avait jamais été proclamée ni dans la Constitution de 1958 ni d'ailleurs dans aucun texte de loi. Cependant, la Loi constitutionnelle

numéro 92-554 du 25 juin 1992 a apporté des modifications à la Constitution d° 1958, notamment à l'article 2 qui se lit maintenant comme suit: «La langue de la République est le français.» A l'origine, l'adoption de cette disposition avait comme but de protéger le français contre l'influence excessive de l'anglais, alors que la France venait de signer le traité de Maastricht, le 7 février 1992. En somme, lorsque la France se place non pas en position de domination, mais en situation de minoritaire par rapport à l'anglais, c'est alors qu'elle a tendance à légiférer. Plus tard, le Conseil constitutionnel a interprété cette même disposition comme hostile aux langues régionales [6, p. 268].

Les explications qui suivent résultent d'une adaptation de deux documents officiels: d'abord, la loi numéro 94-665 du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française, dite loi Toubon, puis un document officiel intitulé «Une politique globale pour la promotion du français». Ce dernier document est destiné à la Délégation générale à la langue française afin d'illustrer les grands axes de la politique française en matière de langue. La loi française, dite loi Toubon, précise que l'emploi de la langue française est obligatoire dans un certain nombre de situations et affirme ainsi un droit au français pour les consommateurs, les salariés, le public. L'imposition de ces règles est assortie des moyens de les faire respecter.

En réalité, la loi Toubon vise surtout à protéger le salarié et le consommateur de biens et de services (notamment de services audiovisuels) contre l'emploi de termes étrangers (anglais), chaque fois qu'un mot français équivalent est disponible. Bref, la loi n'impose nullement l'usage exclusif du français, seulement sa présence, avec la même visibilité des mots étrangers, le tout dans les inscriptions ou annonces dans un lieu ouvert au public ou dans les transports en commun. La loi prévoit aussi de nombreuses exceptions; quant aux dispositions punitives, elles paraissent tellement lourdes à utiliser qu'elles découragent l'Etat à y recourir. Dans ces conditions, la plupart des tribunaux n'appliquent même pas la loi [5].

Dans une allocution prononcée à Montréal (Québec) le 7 septembre 2001, Mme Tasca, ministre de la Culture et de la Communication, a admis que le gouvernement français n'était pas très vigilant quant à l'application de la loi Toubon: «Je pense qu'il [le gouvernement français] pourrait intervenir plus fermement pour faire respecter l'application des textes.» Elle dénonçait «la pratique de différentes grandes entreprises d'imposer l'anglais comme langue de travail à leurs salariés, y compris dans l'Hexagone. [...] On est un peu étonné quand de très grandes entreprises françaises, peut-être un peu grisées par leur récente dimension internationale, vont très au-delà de la nécessité de connaître l'anglais. Je pense qu'il serait bien que leurs salariés, leurs syndicats, le gouvernement aussi, fassent campagne contre des pratiques qui n'ont pas grand sens.»

Par ailleurs, en 2008, le Rapport au Parlement sur l'emploi de la langue française précise la réalité des pratiques linguistiques dans le monde du travail. On y apprend notamment que 26 % des salariés des entreprises de

20 salariés et plus sont amenés à parler ou à écrire une langue étrangère dans le cadre de leur activité professionnelle, soit environ 1,8 million de personnes. La langue étrangère qu'ils utilisent principalement est l'anglais dans 89 % des cas, une autre langue étrangère répandue dans 8 % des cas (allemand 5 %, espagnol 2 % et italien 1 %), une autre langue dans 3 % des cas. Par ailleurs, 32 % des salariés sont amenés à lire des documents rédigés dans une langue étrangère, soit environ 2,27 millions d'individus, parmi lesquels 22 % en ressentent une gêne, soit 7 % du total ou environ 500 000 salariés des entreprises de 20 salariés ou plus considérés comme des utilisateurs gênés [4].

Etant donné que le français constitue une grande langue de communication, le maintien de son statut international reste un des objectifs de la politique actuelle du gouvernement français. Il n'en demeure pas moins qu'une politique linguistique si ambitieuse sur le plan international demeure rare dans le monde. Ce statut est un atout précieux pour la France et c'est pourquoi le gouvernement tient à le conserver, tant à l'intérieur des organisations internationales que dans le cadre de la société de l'information.

Tout d'abord, le gouvernement français poursuit la mise en place d'une politique active de constitution de réseaux dans le domaine de la terminologie et dans celui des ressources linguistiques. Ces instruments étant créés, ils permettront le développement en français des industries de la langue et des nouvelles technologies de l'information [1].

Le gouvernement français considère que le développement et la diffusion des travaux de terminologie conduits par les commissions ministérielles sont nécessaires à la fois pour donner au français langue les lexiques indispensables à l'expression des réalités de notre temps et pour favoriser le plurilinguisme en dotant les traducteurs et les techniciens des outils dont ils ont besoin. Animée par la Délégation générale, cette politique est conduite en liaison étroite avec la communauté francophone et, en tout premier lieu le Québec, mais aussi l'Union européenne et les pays de langues latines.

Les travaux de terminologie doivent être réalisés par des groupes d'experts, sous l'impulsion des différents ministères. Ils doivent ensuite être harmonisés par une commission générale de terminologie et soumis à l'approbation de l'Académie française avant d'être publiés. Dorénavant, les termes doivent désormais être accessibles sur Internet, à partir du serveur du gouvernement, dès la phase initiale des réflexions. Les francophones pourront ainsi mieux participer aux travaux conduits dans les commissions et les traducteurs disposeront très rapidement des équivalents français aux mots nouveaux qu'ils rencontrent.

Les industries liées au traitement informatique du langage sont considérées comme un passage obligé pour assurer la place du français dans la société de l'information et il faut, parallèlement, favoriser le développement de contenus multimédia en français.

Même si le français jouit dans la plupart des organisations internationales d'un statut juridique privilégié, il semble que cette situation tende à s'affaiblir en raison d'un contexte politique

souvent défavorable à l'emploi du français. Face à cette évolution préoccupante et pour répondre à l'attente de la communauté francophone, une politique globale est mise en oeuvre qui vise:

- à faire respecter le statut juridique du français en intervenant systématiquement pour dénoncer les dérives constatées;
- sensibiliser les fonctionnaires français en poste dans les organisations internationales;
- à développer les formations en français des fonctionnaires internationaux [3].

Pour le gouvernement français, le recul du français dans la vie scientifique est préoccupant: l'internationalisation de la recherche fait de l'anglais la langue de communication privilégiée et, trop souvent, imposée, même sur le territoire français, pour l'évaluation des chercheurs, les publications, les colloques et congrès.

Pour faire face au problème de la diffusion de la recherche en français, la mise en oeuvre d'une politique interministérielle a été jugée nécessaire: soutien aux publications scientifiques, développement d'outils linguistiques et terminologiques adaptés, création d'un réseau des chercheurs étrangers accueillis en France.

Afin d'assurer une place au français dans les instances internationales, il semble illusoire de faire triompher le français aux dépens des autres langues, ce serait laisser toute la place à l'anglais et accepter l'uniformisation linguistique. Or, seule la promotion du plurilinguisme, c'est-à-dire la reconnaissance de la diversité linguistique, permet d'assurer une place au français comme aux autres langues. La France a fait du plurilinguisme l'une de ses priorités. Ainsi, l'Assemblée nationale a adopté, le 6 janvier 2004, une résolution sur la diversité linguistique dans l'Union européenne. Par cette résolution, l'Assemblée nationale affirmait «son attachement à la diversité linguistique et culturelle que consacre l'élargissement à dix pays» et «le droit de tout représentant du peuple de s'exprimer, en toutes circonstances, dans sa langue maternelle [...]». Par conséquent, la France «s'oppose à toute extension du nombre des réunions sans interprétation qui favoriserait l'utilisation d'une seule langue». Enfin, elle «appelle à un signalement systématique des infractions linguistiques commises par les institutions et organismes communautaires» [2].

Par exemple, au sein de l'Europe, la France affirme se montrer particulièrement attentive au respect des langues nationales des consommateurs et des citoyens européens dans la diffusion des informations. Dans l'enseignement, la France veut promouvoir l'idée de l'enseignement de

deux langues vivantes étrangères à chaque jeune Européen. La politique en faveur du plurilinguisme est également concrétisée par des

travaux de terminologie et de vocabulaires plurilingues, des efforts en matière de traductions multilingues, des démarches engagées pour le traitement informatique du langage.

A ce sujet, il est apparaît urgent d'assurer au français et aux autres langues un traitement informatique de qualité afin que puissent être développés des outils de traduction assistée par ordinateur, des outils de reconnaissance vocales, etc. C'est à ce prix que le gouvernement français estime que le développement des réseaux internationaux de communication respectera la diversité culturelle et linguistique et les spécificités de chaque langue. Il faut particulièrement veiller à ce que les langues à caractères latins qui utilisent des signes diacritiques (accents, cédille, tréma, etc.) ne s'en voient pas privées lorsqu'elles circulent sur les réseaux d'information, notamment par l'Internet. Cela suppose d'agir sur les normes dans le cadre européen et international [3].

Selon la politique du gouvernement français, le français sera d'autant plus fort qu'il s'inscrira dans un monde plurilingue. C'est là le sens de la politique de la France en faveur du plurilinguisme, en Europe, dans les organisations internationales et au sein même de l'espace francophone.

Pour conclure il faut mentionner que la politique linguistique de France à l'égard de la langue française sur le territoire national se révèle à son interventionnisme traditionnel. Plusieurs se demandent même ce qui pourrait menacer le français sur son territoire. Ce ne sont certainement pas les Français parlant une langue régionale. En réalité, la loi de 1994 est toute axée sur la défense du français contre un envahisseur jamais nommé: l'anglais. En ce sens, la loi française paraît légitime et on constate que d'autres pays ou Etats ont légiféré plus ou moins dans le même sens. Il suffit de mentionner le Québec, mais aussi la Catalogne, le Pays basque espagnol, l'Estonie, la Lituanie, la Lettonie, la Pologne, etc. On comprend davantage une telle législation lorsqu'il s'agit de petits Etats dont certains ne sont pas souverains. Mais un grand pays comme la France... Après tout, la moitié des Etats américains ont déjà légiféré pour protéger l'anglais considéré comme... menacé.

Toutefois, il faut bien considérer que la législation française en cache une autre. En fait, cette législation a permis d'élaborer une politique linguistique très ambitieuse dont on voit peu d'exemples dans le monde: la place de la langue nationale au plan international. La France reste certes l'un des rares Etats (avec les Etats-Unis, le Portugal et l'Allemagne) à se positionner sur ce plan. Cependant, l'attitude du président Sarkozy sur la Francophonie apparaît moins ambitieuse que pour ses prédécesseurs. Sous sa gouverne, la France semble se détourner lentement de la Francophonie, à pas feutrés.

Nous espérons que cet article vous aide mieux comprendre que la politique linguistique du gouvernement français prend le caractère global. Elle vise à promouvoir le français en France même, puis soutenir la création de contenus et de services en français au sein des instances internationales et sur les nouveaux supports numériques, et à en promouvoir l'accès.

Literature

1. Balibar. Le français national. / Balibar, Renée et Dominique Laporte // Paris : Hachette, 1974. – 270 p. **2. Becat J.** «Le catalan» dans Les langues de France / J. Becat // Paris : PUF, sous la direction de Bernard Cerquiglini, 2003. – 125 p. **3. Calvet L.** La guerre des langues et les politiques linguistiques / L. Calvet // Paris : Hachette Littératures, 1999. – 267 p. **4. Leclerc J.** Recueil des législations linguistiques dans le monde / J. Leclerc // tome III: «La France, le Luxembourg et la Suisse» // Ciral : Les Presses de l'Université Laval, 1994. – 243 p. **5. Siguan M.** L'Europe des langues, / M. Siguan // Linge : Editions Mardaga, 1996. – 98 p. **6. Woehrling J. M.** «Institutions européennes et droits linguistiques des minorités» dans Les minorités en Europe / J. M. Woehrling // Paris : PUF, 2002. – 321 p. **7. Comptes rendus, Langage et société** // 2001 /2. – № 96. – p. 132–146.

Шавва Т. Ю. До питання сучасної лінгвістичної політики Франції.

В даній статті мова йдеться про політику французького уряду у галузі національної мови. Надається короткий екскурс в історію розвитку цієї політики, нагадуються закони, які захищали національну мову, розглядаються напрямки роботи уряду сьогодні та робиться висновок, чому питання мови повинно завжди бути у центрі уваги.

Ключові слова: лінгвістична політика, захист рідної мови, глобальний характер.

Шавва Т. Ю. К вопросу о современной лингвистической политике Франции.

В данной статье речь идет о политике французского правительства в области национального языка.. Проводится краткий экскурс в историю развития данной политики, упоминаются существующие законы по защите национального языка, рассматриваются направления, по которым сегодня работает французское правительство, делается вывод, почему вопрос о языке всегда должен оставаться в центре внимания..

Ключевые слова: лингвистическая политика, защита родного языка, глобальный характер.

Shavva T. Yu. On the question of modern linguistic policy in France.

The article reads about the policy of the French government as for the national language. the brief review of the policy described is presented, the existing laws of the national language defence is mentioned, the working directions of the French government is viewed, the conclusions on the language question as a central one is made.

Key words: linguistic policy, native language defence, global character.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бурдіна Світлана Василівна, кандидат педагогічних наук доцент кафедри англійської філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Гонта Ігор Анатолійович, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (м.Київ).

Горчак Тетяна Юрївна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри лексикології та стилістики англійської мови Київського національного лінгвістичного університету.

Гудманян Артур Грантович, доктор філологічних наук, завідувач кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (м.Київ).

Дорда Світлана Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Української академії банківської справи Національного банку України (м.Суми).

Дроздов Володимир Олександрович, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Донецького національного університету.

Дроздов Олексій Володимирович, магістрант кафедри англійської філології Донецького національного університету.

Кучерява Дар'я Миколаївна, магістрант спеціальності «Мова та література (німецька)» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мацько Дмитро Сергійович, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри практики мовлення Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Михайленко Олена Олександрівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Оленяк Мар'яна Ярославівна, викладач кафедри теорії та практики перекладу Донецького національного університету.

Панова Олена Олександрівна, магістрант спеціальності «Мова та література (німецька)» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Погорелова Дар'я Юріївна, магістрант спеціальності «Мова та література (французька)» факультету іноземних мов Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Подєнєжна Тетяна Олександрівна, аспірант кафедри теорії і практики перекладу Донецького національного університету.

Попкова Юлія Володимирівна, аспірант кафедри всесвітньої літератури Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Ребенко Марина Юріївна, здобувач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Сидоренко Сергій Іванович, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ).

Скляр Наталія Володимирівна, аспірант кафедри теорії літератури та компаративістики Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Черкашина Тетяна Юріївна, кандидат філологічних наук, докторант кафедри теорії літератури та компаративістики Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Чеснокова Ганна Вадимівна, кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри теорії та практики перекладу Київського національного лінгвістичного університету.

Шавва Тетяна Юріївна, старший викладач кафедри романо-германської філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Шевчук Оксана Олександрівна, викладач кафедри англійської мови ННІ іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Шестакова Олена Яківна, викладач кафедри романо-германської філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Щербакова Вікторія Олександрівна, викладач кафедри романо-германської філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукове видання

ВІСНИК

Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(філологічні науки)

Відповідальний за випуск:
к. ф. н., доц. **Недайнова І. В.**

Коректор: **Лисенко О. В.**

Здано до склад. 26.02.2010 р. Підп. до друку 26.03.2010 р. Формат 60x84 1/8.
Папір офсет. Гарнітура Times New Roman. Друк ризографічний.
Ум. друк. арк. 20,7. Наклад 200 прим. Зам. № 52.

Видавець і виготовлювач

Видавництво Державного закладу

«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
91011, Україна, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2, т/ф: (0642) 58-03-20.
e-mail: alma-mater@list.ru

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009р.